

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
BAŞBAKANLIK

DEVLET PLANLAMA ÖRGÜTÜ

2015 YILI
MAKROEKONOMİK
VE
SEKTÖREL GELİŞMELER

Haziran 2017

YAYIN VE BİLGİ İÇİN

**Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
Devlet Planlama Örgütü
Lefkoşa**

+(392) – 228 31 41

+(392) – 228 59 88

web : www.dpo@gov.ct.tr
e-mail : info.dpo@gov.ct.tr

KKTC Devlet Basımevi – Lefkoşa, Haziran 2017

75 Adet Basılmıştır

DPÖ-MSG-2015-9

ÖNSÖZ

Devlet Planlama Örgütü, 40 yılı aşan bilgi birikimiyle KKTC'nin ekonomik, sosyal ve kültürel hedeflerine ulaşılması konusunda çalışmalar yürütmektedir. Devlet Planlama Örgütü'nün ürettiği resmi istatistikler, plan ve programlar yanında görev alanına giren diğer konularda çıkardığı yayımlar da bulunmaktadır.

Makroekonomik ve sektörel gelişmeler kitabı , ekonomik ve sosyal hayat ile ilgili makroekonomik veriler ve sektörel bilgileri sunmayı, ilgilenen kurum, kuruluş, araştırmacı ve öğrencilerin bu konudaki ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamaktadır.

"Makroekonomik ve Sektörel Gelişmeler 2015" kitabı Örgütümüzün yayını olup, bu yayının içerisinde; Büyüme Hızı ve GSMH'nin Bileşimi, Kaynakların Kullanımı, Finansman Dengesi, Ödemeler Dengesi, Fiyat Hareketleri, Banka Mevduatları ve Krediler, Tarım, Sanayi, İnşaat, Ticaret ve Pazarlama, Turizm, Ulaştırma-Haberleşme, Eğitim, Kültür, Gençlik, Spor, Sağlık, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Çevre, Fiziki Planlama, İskan ve Rehabilitasyon, Konut Edindirme, Kooperatifçilik, İdari Örgütlenme, Yerel Yönetimler, Beşeri Kaynaklar, Aile, Kadın, Çocuk ve Engelliler konularında veriler ve sektörel bilgiler verilmektedir.

Devlet Planlama Örgütü tarafından yayınlanan bu kitabın hazırlanması için veri sağlayan ve katkı koyan tüm kurum, kuruluş ve personele teşekkür eder, tüm kullanıcılara faydalı olmasını dilerim.

Ödül Muhtaroğlu
Müsteşar

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

BİRİNCİ BÖLÜM MAKROEKONOMİK GELİŞMELER

1. Büyüme Hızı ve GSMH'nın Bileşimi	1-4
2. Kaynakların Kullanımı	5-14
2.1. Ekonominin Genel Dengesi	5
2.2. Sermaye Birikimi	8
2.2.1. Sermaye Birikiminin Kaynakları	8
2.2.2. Sabit Sermaye Yatırımların Sektörel Dağılımı	8
2.3. Tüketim Harcamaları	12
3. Finansman Dengesi	15-25
3.1. Kamu Gelirleri	15
3.2. Kamu Giderleri	15
3.3. Kamu Kesimi Genel Dengesi	16
3.4. Kamu Borç Stoku	18
3.5. Özel Kesim Genel Dengesi	19
3.6. Devlet Bütçe Dengesi	20
4. Ödemeler Dengesi	26-28
4.1. Dış Ticaret	26
4.2. Görünmeyen İşlemler	26
4.3. Sermaye Hareketleri	28
4.4. Rezerv Hareketleri	28
5. Fiyat Hareketleri	29-33
6. Banka Mevduatları ve Krediler	34-37
6.1. Banka Mevduatları	34
6.1.1. Türk Lirası Mevduat Gelişmeleri	35
6.1.2. Döviz Mevduat Gelişmeleri	35
6.2. Krediler	36

İKİNCİ BÖLÜM SEKTÖREL GELİŞMELER

	Sayfa No
1. Tarım	38-60
1.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	39
1.1.1. Tarımın Genel Ekonomi İçindeki Yeri	39
1.1.2. Bitkisel Üretim	41
1.1.3. Hayvancılık	46
1.1.4. Ormancılık	50
1.1.5. Su Ürünleri	53
1.2. Sorunlar	54
1.2.1. Tarım Sektörü Genel Sorunları	54
1.2.2. Bitkisel Üretimde Sorunlar	56
1.2.3. Hayvansal Üretimde Sorunlar	57
1.2.4. Ormancılıktaki Sorunlar	58
1.2.5. Su Ürünlerindeki Sorunlar	59
2. Sanayi	61-88
2.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	61
2.1.1. Katma Değer	61
2.1.2. İmalat (Üretim) Sanayi	62
2.1.3. Dışsatım ve Rekabet Edilebilirlik	64
2.1.4. İstihdam	66
2.1.5. Sabit Sermaye Yatırımları	67
2.1.6. Teşvik ve Krediler	68
2.1.7. Taşocakçılığı	74
2.1.8. Enerji	76
2.1.8.1. Elektrik	76
2.1.8.2. Su (İçme ve Kullanma Suyu)	79
2.1.9. Serbest Liman ve Bölgesi	83
2.2. Sorunlar	84
3. İnşaat	89-96
3.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	89
3.1.1. İnşaat Malzemeleri	90
3.1.2. Konut	92
3.2. Sorunlar	94
4. Ticaret ve Pazarlama	97-103
4.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	97
4.1.1. Toptan ve Perakende Ticaret	97
4.1.2. Dış Ticaret	97
4.2. Sorunlar	103

5. Turizm	104-116
5.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	105
5.1.1. Yolcu Sayısındaki Gelişmeler	105
5.1.2. Geceleme ve Doluluk Oranı	107
5.1.3. Ulaşım Tercihleri	107
5.1.4. Turizm Hizmetleri Arzı	108
5.1.5. Turizm Gelirleri	112
5.1.6. Devlet Planlama Örgütü Tarafından Teşvik Belgesi Verilen Turizm Projelerinin Bölgelere ve Yıllara Göre Dağılımı	113
5.2. Sorunlar	114
6. Ulaştırma-Haberleşme	117-128
6.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	117
6.2. Ulaştırma	117
6.2.1. Karayolu Ulaştırması	117
6.2.2. Havayolu Ulaştırması	118
6.2.3. Denizyolu Ulaştırması	120
6.3. Haberleşme	123
6.3.1. Telekomünikasyon Hizmetleri	123
6.3.2. Posta Hizmetleri	124
6.3.3. Radyo ve Televizyon	125
6.4. Sorunlar	128
7. Eğitim	129-156
7.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	129
7.1.1. Örgün Eğitim	129
7.1.1.1. Okul Öncesi Eğitim	129
7.1.1.2. İlk Öğretim	131
7.1.1.3. Orta Öğretim	132
7.1.1.3.1. Orta Okullar	132
7.1.1.3.2. Liseler	133
7.1.1.3.2.1. Genel Liseler	133
7.1.1.3.2.2. Mesleki Teknik Öğretim	134
7.1.1.4. Yüksek Öğretim	135
7.1.1.4.1. KKTC'deki Yüksek Öğretim Kurumları	136
7.1.1.4.1.1. Atatürk Öğretmen Akademisi	136
7.1.1.4.1.2. Doğu Akdeniz Üniversitesi	136
7.1.1.4.1.3. Lefke Avrupa Üniversitesi	137
7.1.1.4.1.4. Girne Amerikan Üniversitesi	138
7.1.1.4.1.5. Yakın Doğu Üniversitesi(NEU)	139
7.1.1.4.1.6. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi	140
7.1.1.4.1.7. Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Kuzey Kıbrıs Kampüsü	141
7.1.1.4.1.8. İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Kuzey Kıbrıs Eğitim-Araştırma Yerleşkeleri	142
7.1.1.4.1.9. Akdeniz Karpaz Üniversitesi	143
7.1.1.4.1.10. Lefkoşa İngiliz Üniversitesi	144
7.1.1.4.1.11. Girne Üniversitesi	145
7.1.1.4.1.12. Anadolu Üniversitesi	146

	Sayfa No
7.1.1.4.1.13. Kıbrıs Amerikan Üniversitesi	147
7.1.1.4.1.14. Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi	148
7.1.1.4.2. Türkiye ve Üçüncü Ülkelerde Okuyanlar	149
7.1.1.5. Özel Eğitim	151
7.1.1.5.1. Lefkoşa Özel Eğitim ve İş Eğitim Merkezi	152
7.1.1.5.2. Girne Özel Eğitim Merkezi	152
7.1.1.5.3. Lefkoşa Özel Eğitim Merkezi	152
7.1.1.5.4. Yeşilyurt Özel Eğitim Merkezi	153
7.1.1.5.5. Rauf Raif Denktaş Görme Engellileri Eğitim Okulu	153
7.1.1.5.6. Gazimağusa Özel Eğitim Merkezi	153
7.1.2. Yaygın Eğitim	153
7.2. Sorunlar	155
8. Kültür	157-168
8.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	157
8.2. Sorunlar	167
9. Gençlik	169-171
9.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	169
9.2. Sorunlar	171
10. Spor	172-176
10.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	172
10.2. Sorunlar	176
11. Sağlık	177-187
11.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	177
11.1.1. Kamu Tarafından Yürütülen Sağlık Hizmetleri	178
11.1.1.1. Temel Sağlık Hizmetleri (Koruyucu Hekimlik Hizmetleri)	180
11.1.1.2. Yataklı Tedavi Hizmetleri	180
11.1.1.3. İlaç ve Eczacılık Hizmetleri	181
11.1.1.4. Laboratuvar Hizmetleri	182
11.2.1. Sağlık Harcamaları	182
11.2.2. Sağlık Yatırımları	184
11.1.2. Özel Kesimde Yürütülen Sağlık Hizmetleri	185
11.3. Sorunlar	186
12. Çalışma ve Sosyal Güvenlik	188-217
12.1. Çalışma Yaşamı	188
12.1.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	188
12.1.1.1. Hanehalkı İşgücü Anketine Göre İstihdam	188
12.1.1.2. İstihdamı Destekleme Merkezi	190
12.1.1.3. Çalışma Dairesi	191
12.1.1.4. Asgari Ücret	196
12.1.1.5. Sendikalar Mukayyitliği	197
12.1.2. Sorunlar	198
12.2. Sosyal Güvenlik	198

	Sayfa No
12.2.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	199
12.2.1.1. Sosyal Güvenlik Yasası	199
12.2.1.2. Sosyal Sigortalar Yasası	202
12.2.1.3. Emeklilik Yasası	209
12.2.1.4. İhtiyat Sandığı Yasası	212
12.2.1.5 Sosyal Hizmetler Dairesi	214
12.2.2. Sorunlar	217
13. Çevre	218-246
13.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	221
13.1.1. Çevreyi Oluşturan Kaynaklar, Kaynakları Etkileyen Bazı Faaliyetler ve Etkileri	221
13.1.2. Yasal ve Örgütsel Durum	232
13.1.3. Eksiklikler ve Kısıtlayıcılar	236
13.1.4. Fırsatlar ve Olanaklar	239
13.1.5. 2015 Yılı Programı Döneminde Yapılan Çalışmalar	240
13.2. Sorunlar	243
14. Fiziki Planlama	247-267
14.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	248
14.1.1. Yasal, Örgütsel Durum ve Planlama Çalışmaları	248
14.1.2. Çevreyi Etkileyen Sektörlerle İlgili Planlama Çalışmaları	256
14.1.3. Konut ve Fiziki Planlama	258
14.1.4. Uygulama ve İmar Denetimi	259
14.1.5. Parasal Kaynaklar	260
14.1.6. 2015 Yılı Programı Döneminde Yapılan Çalışmalar	261
14.2. Sorunlar	263
15. İskan ve Rehabilitasyon, Konut Edindirme	268-285
15.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	268
15.1.1. Eşdeğer Tahsis Uygulamaları	268
15.1.2. Taşınmaz Mal Komisyonu Uygulamaları	272
15.1.3. Diğer Uygulamalar	274
15.1.4. Konut Edindirme Uygulamaları	277
15.1.5. İskan ve Konut Edindirme Uygulamalarının Çevre ve Fiziki Planla Etkileri	282
15.2. Sorunlar	284
16. Kooperatifçilik	286-289
16.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	286
16.2. Sorunlar	288
17. İdari Örgütlenme	290-295
17.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	290
17.2. Sorunlar	293

	Sayfa No
18. Yerel Yönetimler	296-306
18.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	296
18.2. Sorunlar	304
19. Beşeri Kaynaklar, Aile, Kadın, Çocuk ve Engelliler	307-321
19.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler	307
19.1.1. Beşeri Kaynaklar	307
19.1.2. Aile	307
19.1.3. Kadın	309
19.1.4. Çocuk	314
19.1.5. Engelliler	316
19.2. Sorunlar	321

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
1	GSYİH'daki Sektörel Gelişmeler	3
2	Ekonominin Genel Dengesi	7
3	Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	9
4	Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler İtibarıyla Dağılımı	11
5	Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler ve Sektörler İtibarıyla Yüzde Dağılımı	11
6	Tüketim Harcamaları	13
7	Kamu Kesimi Genel Dengesi	17
8	Kamu Borç Stoku	19
9	Özel Kesim Genel Dengesi	20
10	Devlet Bütçe Dengesi	21
11	Ödemeler Dengesi	27
12	Tüketici Fiyatları Endeksi	29
13	Aylık Ortalama Amerikan Doları Kur Değişimleri	32
14	Aylık Ortalama İngiliz Sterlini Kur Değişimleri	32
15	Aylık Ortalama Euro Kur Değişimleri	33
16	Mecduat Gelişmeleri	36
17	Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı	37
18	KKTC'de Arazi Dağılımı	41
19	Ekilen Arazi Miktarının Ürün Çeşidine Göre Dağılımı	42
20	Tarımsal Üretimin Ürün Çeşitlerine Göre Dağılımı	43
21	Sulu Arazi Dağılımı	44
22	Tarımsal Makine, Araç-Gereç Parkı	45
23	Hayvan Sayısı	47
24	Hayvansal Üretim	48
25	Tatbik Edilen Koruyucu Aşıların Yıllara Göre Dağılımı	50
26	Fidan Dağıtım ve Ağaçlandırılan Alanlar	52
27	Yapacak ve Yakacak Odun Üretimi	52
28	Kayıtlı Balıkçı Sayısı ve Balıkçı Tekneleri	54
29	Sanayi Bölgelerindeki İşletmelerin 2015 Yılı Faaliyet Alanları	63
30	Toplam İhracat İçindeki Önemli Sanayi Ürünlerinin Değerleri	64
31	Yeşil Hat Tüzüğü Kapsamında İhraç Edilen Sanayi Ürünlerinin (Tarım Hariç) Değeri	65
32	İşgücü Anketleri İle Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı Sonuçlarına Göre Sanayi Sektöründeki İstihdamın Durumu	66
33	Sanayi Sektörü Sabit Sermaye Yatırımlarının Toplam Sabit Sermaye Yatırımları İçerisindeki Yeri	67
34	47/2000 sayılı Yasa kapsamında Devlet Planlama Örgütü'nde Teşvik Belgesi Almış Sanayi Yatırım Projeleri	69
35	Sanayi Dairesi Tarafından Sağlanan Devlet Destek ve Teşvikleri	70
36	Ticaret Dairesi'nin Sanayi Ürünlerine Sağladığı Navlun ve Teşvik Primi Değerleri	71
37	Yıllara Göre Süt Ürünlerine Sağlanan İhracat Teşvik Primi (Sübvansiyeye) Tutarları	72

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
38	KKTC Kalkınma Bankası ile KKTC Merkez Bankası Denetimindeki Bankaların Sanayi ve KOBİ Sektörüne Kullandığı Krediler Toplamı	73
39	KOBİGEM Tarafından Koordinasyonu Yapılarak Sanayi Yatırımlarına Yönelik Kullanılan Faiz Destek Programı ile İstihdam Endeksli Faizsiz Kredi Programı	74
40	2015 Yılı Taş Ocakları Faaliyet Durmları	75
41	Mevcut Taş Ocaklarının Malzeme Üretimi ve Kullanılan Patlayıcı Miktarı	75
42	Mevcut Elektrik Santrallerinin Üretim Değerleri	76
43	Mevcut Elektrik Santrallerinin Aylara Göre Elektrik Üretimi (Mwh)	77
44	Tüketici Sayısı ile Tüketimin Tüketici Gruplarına Göre Dağılımı (Mwh)	78
45	Bölgelere Göre Ruhsatlandırılan Kuyu Sayıları	79
46	Aylara Göre Belediyelerin Kullanımına Sunulan Su Miktarı (m ³)	80
47	Belediyelerin Kullanımına Sunulan Yıllık Su Miktarı (m ³)	81
48	Mevcut Göletlerin Kapasite, Yıl İçerisinde Ölçülen Doluluk Miktarları ve Kullanılan Su Miktarı (m ³)	82
49	Gazimağusa Serbest Liman ve Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Firma Sayısı, Gelen-Giden Yük Miktarı ve Bölgenin Faaliyetleri Neticesinde Sağladığı Gelirleri	83
50	Yıllar İtibarıyla Bazı İnşaat Türlerinin Maliyetleri	91
51	Toplam Yapı İnşaatı ve Konut İnşaatı (2013-2015)	93
52	Kentsel Konut İnşaatlarında Gelişme (2013-2015)	93
53	Kırsal Konut İnşaatlarında Gelişme (2013-2015)	94
54	Dış Ticaretin Ülkelere Göre Dağılımı (2013-2015)	98
55	Dış Ticaret Hacminin Ülkelere Göre Dağılımı (2013-2015)	99
56	Ülkelere Göre Dış Ticaret Dengesi (2013-2015)	100
57	Yeşil Hat Tüzüğü Kapsamında Güney Kıbrıs'la Olan Ticaret (2013-2015)	100
58	KKTC Dışsatımının Yapısı (2013-2015)	102
59	Ana Mal Gruplarına Göre Dışalım (2013-2015)	102
60	Yolcu Sayısında ve Yapısında Gelişme	105
61	KKTC'ye Hava ve Deniz Yolu ile Gelen Yolcuların Uyruklarına Göre Dağılımı	106
62	Turistik Konaklama Tesislerde Geceleme ve Doluluk Oranları	107
63	Ulaşım Tercihleri	108
64	Turizm Hizmetleri Arzı	109
65	Konaklama Tesislerinin Sınıflarına Göre Dağılımı	111
66	Konaklama Tesislerinin Bölgelere Göre Dağılımı	112
67	Turizm Gelirleri ve Döviz Gelirlerindeki Payı	113
68	Devlet Planlama Örgütü Tarafından Teşvik Belgesi Verilen Turizm Projelerinin Bölgelere ve Yıllara Göre Dağılımı	113
69	Yurtdışı Yük ve Yolcu Taşımacılığı (2013-2015)	119
70	Havayolu Yük, Yolcu ve Sefer Sayıları (2013-2015)	120
71	Denizyolu Yük ve Yolcu Taşınması (2013-2015)	122
72	Gazimağusa Limanına Taşınan Yük Miktarları ve Taşıyan Gemilerin Milliyetleri(2013-2015)	123
73	Bölge Santralleri ve Hat Kapasiteleri	124
74	Radyo ve Televizyon Şebekesi Gelişim Tablosu	126

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
75	TV Kanal Sayısı	127
76	Radyo Kanal Sayısı	127
77	Okul Öncesi Eğitim	130
78	Özel ve Devlet İlkokullar	132
79	Özel ve Devlet Ortaokulları	133
80	Özel ve Devlet Genel Liseleri	134
81	Mesleki Teknik Liseler	134
82	Doğu Akdeniz Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı	137
83	Lefke Avrupa Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı	138
84	Girne Amerikan Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı	139
85	Yakın Doğu Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı	140
86	Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı	141
87	Ortadoğu Teknik Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Kampüsü'ndeki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı	142
88	İstanbul Teknik Üniversitesi KKY'deki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı	143
89	Akdeniz Karpaz Üniversitesi'deki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı	144
90	Lefkoşa İngiliz Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılım (2014-2015)	145
91	Girne Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı	146
92	Anadolu Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı	147
93	Kıbrıs Amerikan Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı (2015-2016)	148
94	Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı	149
95	Yüksek Öğretimde Öğrenci Dağılımı	150
96	Yaygın Eğitim	155
97	Milli Kütüphane İle Halk Kütüphanelerindeki Kitap Sayıları (2013-2015)	158
98	Milli Kütüphane İle Halk Kütüphanelerindeki Üye Sayıları (2013-2015)	159
99	Milli Kütüphane İle Halk Kütüphanelerindeki Kitapların Konularına Göre Dağılımı (2013-2015)	160
100	Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi'nin Kaynaklarının Yıllık Kullanımı (2013-2015)	163
101	Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi Ziyaretçilerinin Yurttaşlık, Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Yıllık Dağılımı(2013-2015)	163
102	Envanteri Yapılan Eski Eserlerin Dökümü(2013-2015)	165
103	Ziyaretçi Sayıları İle Sağlanan Gelirler(2013-2015)	165
104	Müzelerin Türlerine Göre Dağılımı(2013-2015)	166
105	12-24 Yaş Grubu Genç Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı	169

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
106	Federasyonların Sayısal Durumları (2013-2015)	174
107	Mevcut Spor Tesislerimiz (2013-2015)	175
108	Kamu Sağlık Servislerinde Çalışan Personel Sayısı	178
109	Kamu Sağlık Servislerinde Çalışan Personelin Bölgelere Göre Dağılımı (2015)	179
110	Kamu ve Özel Sağlık Kuruluşlarının Yatak Sayılarının İlçelere Göre Dağılımı (2015)	181
111	Kamu Sağlık Servislerinde Çalışan Uzman Doktorların Branşlarına Göre Dağılımı (2015)	183
112	Kamu Sağlık Harcamalarının Devlet Bütçesi ve GSMH'ya Oranı (2013-2015)	184
113	Kamu Sağlık Yatırımlarının Toplam Yatırımlar ve Bütçe İçerisindeki Payı (2013-2015)	184
114	Özel Sağlık Kuruluşlarının ve Yatak Sayılarının İlçelere Göre Dağılımı(2015)	185
115	Hanehalkı İşgücü Anketine Göre İstihdamın İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (2013-2015)	189
116	Hanehalkı İşgücü Anketine Göre Bazı Temel Göstergeler (2013-2015)	189
117	İstihdam Destek Merkezi Kapsamındaki Kişi Sayısı	191
118	Kayıtlı Tamamen İşsizlerin İstihdamı Genel Görünüm Tablosu (2013-2015)	191
119	Yabancı Uyruklulara Verilen Çalışma İzinleri(2013-2015)	192
120	Kayıtlı Aktif İşsizlerin Eğitim Seviyelerine Göre Dağılımı(2013-2015)	193
121	Yapılan Plasmanların Sektörlere Göre Dağılımı(2013-2015)	194
122	Yapılan Plasmanların Kamu ve Özel Sektör Ayırımına Göre Dağılımı(2013-2015)	194
123	Plasmanı Yapılan İşsizlerin Ana Meslek Gruplarına Göre Dağılımı(2013-2015)	195
124	İş Kazaları ve Neticeleri(2013-2015)	195
125	Asgari Ücretteki Gelişmeler(2013-2015)	196
126	KKTC’nde Faaliyet Gösteren Sendika ve Sendika Federasyonlarının Üye Sayısı(2013-2015)	197
127	İşyeri Tescillerinin Görünümü (2013-2015)	200
128	Sigortalı Tescillerinin Görünümü (2013-2015)	200
129	Sosyal Güvenlik Yasası’na Göre Prim Oranları	201
130	Prime Esas Kazançların Alt ve Üst Sınırları (2013-2015)	203
131	Sosyal Sigortalardan Yapılan Maaş Ödemelerinin Alt ve Üst Sınırları(2013-2015)	203
132	Tescilli Sigortalıların Bölgelere Göre Dağılımı (2013-2015)	204
133	Sosyal Sigortalar Yasası’na Göre Tescilli Olup Fiilen Çalışan İşyerlerinin Dağılımı (2013-2015)	205
134	Sosyal Sigortalardan Maaş Alanların Kategorilerine Göre Dağılımı(2013-2015)	205
135	Sosyal Sigortalardan Maaş Alanların Statülerine Göre Dağılımı(2013-2015)	206
136	Sosyal Sigortalar Yapılan Maaş Ödemelerinin Fon ve Devlet Ayırımı(2013-2015)	207

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
137	Sosyal Sigortalardan Bildirilen İşsizlik Vakalarının Seyri(2013-2015)	207
138	Sosyal Sigortalar Yasası'na Göre(1.2.2012 Tarihinden İtibaren) Prim Oranları	208
139	Kamu Görevlilerinin Emeklilik İştirak Payı Kesintileri	211
140	İhtiyat Sandığına Yatırım Yapan Kişi Sayıları(2013-2015)	212
141	İhtiyat Sandığına Yapılan Tahsilatların Nevine Göre Dağılımı	213
142	İhtiyat Sandığından Ödenen Kişi Sayısı(2013-2015)	213
143	Sosyal Hizmetler Dairesi'nce Yapılan Ödemelerin Nevine Göre Dağılımı ve Ödenen Miktarlar(2013-2015)	215
144	Cihaz Yardımı Alan Kişi Sayısı ve Kişi Başı Miktarı(2013-2015)	216
145	Sosyal Hizmetler Dairesince Yapılan Ödemelerin Çeşitleri ile Miktarları(2013-2015)	216
146	KKTC'nin Arazi Varlığı	226
147	KKTC'nin Tarım Arazisi Kullanımı (2015)	226
148	Orman Alanlarının Niteliği	227
149	Orman Alanlarının Mülkiyeti	227
150	KKTC OrmanLIK Sahasının Ağaç Türlerine Göre Dağılışı	229
151	Mevcut Orman İçi Dinlenme ve Piknik Alanları	230
152	Nüfus Sayımına Göre Yerleşim Yeri Büyükükleri (1996,2006,2011)	255
153	Nüfus Sayımına Göre İlçe Merkezleri ve Diğer Bölge Nüfuslarının Dağılımı (1996,2006,2011)	256
154	KKTC'de İnşaat ve Parselasyon Adedi (2013-2015)	258
155	Mücahit ve Mukavemetçi Verilen Puan Belgeleri	271
156	Kaynak Paketleri	275
157	2012-2015 İcar Dönemidne Kiralanan Rezerv Tarımsal Araziler	276
158	Kaynak Dağıtımları	277
159	Sosyal Konut Üretimi	279
160	Şehit Çocuklarına Verilen Arsalar	280
161	Sosyal Konut Yasası Altında Uygulanan Kırsal Kesim Projeleri	281
162	2013 Yılına Kadar Konut Endindirme Yasası Altında Verilen Kırsal Kesim Arsaları	282
163	Faaliyet Göstermekte Olan Kooperatif Kuruluşları (2013-2015)	286
164	Türlerine Göre Teftişi Tamamlanan Kooperatif Kuruluşları(2013-2015)	287
165	KT Kooperatif Merkez Bankası'nın Plasman Durumu(2013-2015)	287
166	KT Kooperatif Merkez Bankası Plasmanlarının Sektörel Dağılımı(2013-2015)	288
167	Devletten Maaş Çekmekte Olan Memur, İşçi ve Emekliler(2013-2015)	290
168	İngilizce Eğitim Merkezinin Kursiyer Sayıları(2013-2015)	292
169	KKTC Belediyelerinin Devletten Aldıkları Katkı	298
170	Belediyelerin Gelirleri(2013-2015)	299
171	Belediyelere Yapılan Devlet Katkısının Mahalli Gelirler İçindeki Payı(2013-2015)	300
172	Belediyelerin Giderleri(2013-2015)	300
173	Belediyelerdeki Memur,İşçi ve Sözleşmeli Personel Sayıları(2013-2015)	301
174	İlçelere Göre Belediyeleşme Oranı(2011)	302
175	Nüfus Dilimlerine Göre Belediye Sayısı ve Nüfus(2011)	303

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
176	Belediyelerde Mevcut Araçlar(2013-2015)	304
177	Yıllara Göre Evlenme ve Boşanma Sayısı (2013-2015)	308
178	Hanehalkı İşgücü Anketlerine Göre İstihdamın Cinsiyete Göre Dağılımı (2013-2015)	311
179	Hanehalkı İşgücü Anketlerine Göre İşsizliğin Cinsiyete Göre Dağılımı (2013-2015)	312
180	Hanehalkı İşgücü Anketlerine Göre Ekonomik Faaliyet Alanları ve Cinsiyete Göre Dağılımı	312
181	Kamu Sektöründeki Memur, Öğretmen ve Polislerin Toplam Sayısı ve Cinsiyetine Göre Dağılımı(2013-2015)	313
182	Kamu Sektöründeki Üst Kademe Yöneticilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı(2013-2015)	313
183	Sosyal Hizmetler Dairesi'ne Bağlı Yuva/Yurtlarda ve SOS'de Barınan Çocuk Sayıları(2013-2015)	316
184	Engel Türü ve Cinsiyet(2013-2015)	318
185	İlçelere Göre Engellilerin Dağılım Sayıları ve Oranları(2013-2015)	318
186	İstihdam Edilen Engellilerin Cinsiyet, Çalıştıkları İşyeri ve Engel Türüne Göre Dağılımı(2013-2015)	319
187	İlçelere Göre Çalışma İsteğiyle Bekleyen Engellilerin Sayıları ve Oranları (2013-2015)	319
188	Çalışma İsteğiyle Bekleyen Engellilerin Yaş Grupları ve Engel Türlerine Göre Dağılımları (2013-2015)	320
189	İş İsteğiyle Bekleyen Engellilerin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı (2013-2015)	320

GRAFİKLER

Grafik No		Sayfa No
1	Büyüme Hızı	1
2	Sabit Sermaye Yatırımları	10
3	Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	12
4	Fert Başına GSMH	14
5	Kamu Finansman Gereği/Gayri Safi Milli Hasıla	17
6	Yıllar İtibarıyla Devlet Bütçe Dengesi Ana Kalemlerinin GSMH İçindeki Yüzde Payı	25
7	Yıllar İtibarıyla İthalat ve İhracat	28
8	TÜFE ve Döviz Kur Değişimleri	30

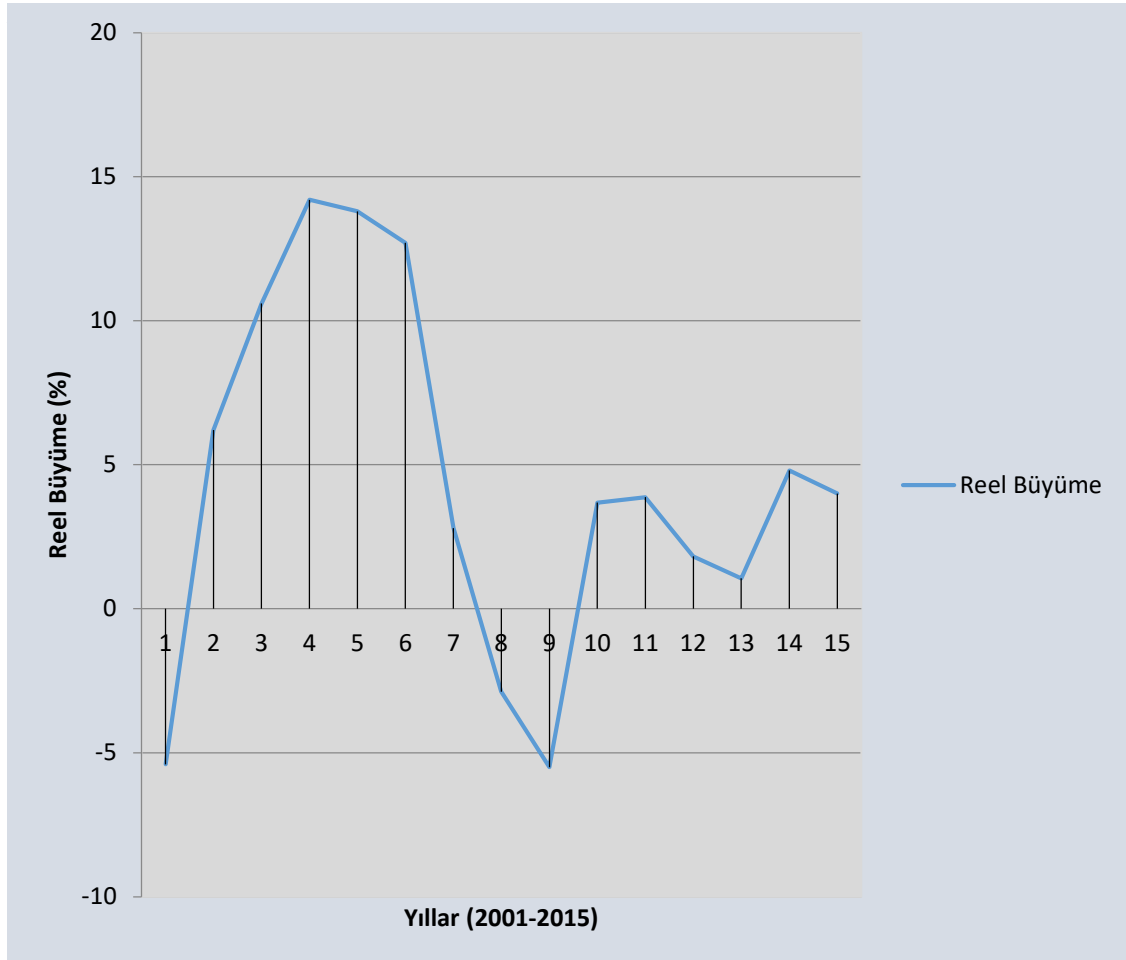
BİRİNCİ BÖLÜM

KKTC EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER

1. Büyüme Hızı ve GSYİH'nın Bileşimi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ekonomisinde 2010-2011 yıllarında gerçekleşen %3.7 ve %3.9'luk büyümenin ardından 2012 ve 2013 yıllarında büyüme yavaşlayarak devam etmiş, GSYİH reel olarak sırasıyla %1.8 ve %1.1 artmıştır. 2014 ve 2015 yıllarında ise GSYİH reel olarak sırasıyla %4.8 ve %4.0'lük artış göstermiştir. (tablo 1, Grafik 1). ABD Doları bazında ise, 2013 yılında 15,357 Dolar olan kişi başına düşen GSYİH, 2014 yılında 15,140 Dolar'a, 2015 yılında ise 13,737 Dolar'a gerilemiştir.

Grafik – 1 Büyüme Hızı

Ana sektörler itibarıyla reel gelişmeler incelendiğinde; 2013 yılında en yüksek artış sırasıyla; Mali Müesseseler %7.5, Konut Sahipliği %3.2, Serbest Meslek ve Hizmetler %2.3 olmuştur. 2014 yılında ise %8.8 oranıyla Serbest Meslek ve Hizmetler, %8.5 oranı ile de Sanayi ve Ticaret-Turizm sektörlerinin en fazla büyüyen sektörler olduğu görülmektedir. 2015 yılında ise % 19.5 ile Sanayi, % 14.5 ile Tarım ve % 9.5 ile Serbest Meslek ve Hizmetler sektörlerinin en fazla büyüyen sektörler olduğu görülmektedir (tablo 1).

Tablo-1 GSYİH'DAKİ SEKTÖREL GELİŞMELER

Sektörler	2013	2014	2015	2013	2014	2015
	Sabit Fiyatlarla (TL)			Cari Fiyatlarla (Milyon TL)		
1. Tarım	1,260.8	1,321.0	1,513.0	405.0	489.3	609.7
1.1. Bitkisel	555.8	570.0	742.9	172.8	234.0	291.7
1.2. Hayvancılık	617.9	668.3	684.3	200.3	222.9	283.5
1.3. Ormancılık	17.7	12.6	19.3	1.2	0.9	1.4
1.4. Balıkçılık	69.5	70.2	66.5	30.7	31.5	32.9
2. Sanayi	1,379.9	1,496.9	1,789.1	636.6	779.7	937.7
2.1. Taşocakçılığı	45.9	46.6	53.3	47.7	48.6	69.8
2.2. İmalat Sanayii	1,008.9	1,118.1	1,385.0	221.4	276.7	381.2
2.3. Elektrik-Su	325.1	332.1	350.9	367.5	454.4	486.7
3. İnşaat	1,498.6	1,430.8	1,524.1	370.7	370.2	480.5
4. Ticaret-Turizm	3,112.0	3,376.4	3,348.1	1,527.9	1,829.1	2,012.9
4.1. Toptan ve Perakende Ticaret	2,434.5	2,681.4	2,623.8	852.7	1,089.9	1,095.9
4.2. Otelcilik ve Lokantacılık	677.5	694.9	724.3	675.2	739.2	916.9
5. Ulaştırma-Haberleşme	1,167.5	1,204.3	1,273.3	711.4	788.0	896.6
6. Mali Müesseseler	658.7	664.1	675.1	579.7	637.4	719.4
7. Konut Sahipliği	813.5	834.3	859.7	358.2	398.9	456.2
8. Serbest Meslek ve Hizmetler	1,697.4	1,847.3	2,023.2	891.6	1,026.1	1,422.6
9. Kamu Hizmetleri	1,930.5	1,929.1	1,931.1	1,349.9	1,603.6	1,715.2
10. İthalat Vergileri	1,830.3	1,974.6	1,785.3	775.9	936.4	971.8
11. GSYİH	15,349.1	16,078.6	16,722.1	7,606.9	8,858.6	10,222.5
12. Net Dış Alem Faktör Gelirleri	-55.5	-33.0	-19.2	-27.5	-18.2	-11.7
GSMH	15,293.6	16,045.6	16,702.9	7,579.4	8,840.4	10,210.7
Sektörler	2013	2014	2015	2013	2014	2015
	Büyüme Oranı (%)			GSYİH'daki Payı (%)		
1. Tarım	-1.6	4.8	14.5	5.3	5.5	6.0
1.1. Bitkisel	-13.4	2.6	30.3	2.3	2.6	2.9
1.2. Hayvancılık	12.4	8.1	2.4	2.6	2.5	2.8
1.3. Ormancılık	-0.3	-29.0	53.4	..	..	..
1.4. Balıkçılık	-4.3	1.0	-5.3	0.4	0.4	0.3
2. Sanayi	1.7	8.5	19.5	8.4	8.8	9.2
2.1. Taşocakçılığı	-1.4	1.6	14.2	0.6	0.5	0.7
2.2. İmalat Sanayii	2.4	10.8	23.9	2.9	3.1	3.7
2.3. Elektrik-Su	0.2	2.1	5.7	4.8	5.1	4.8
3. İnşaat	-0.3	-4.5	6.5	4.9	4.2	4.7
4. Ticaret-Turizm	1.4	8.5	-0.8	20.1	20.6	19.7
4.1. Toptan ve Perakende Ticaret	-0.4	10.1	-2.2	11.2	12.3	10.7
4.2. Otelcilik ve Lokantacılık	8.7	2.6	4.2	8.9	8.3	9.0
5. Ulaştırma-Haberleşme	2.0	3.2	5.7	9.4	8.9	8.8
6. Mali Müesseseler	7.5	0.8	1.7	7.6	7.2	7.0
7. Konut Sahipliği	3.2	2.6	3.0	4.7	4.5	4.4
8. Serbest Meslek ve Hizmetler	2.3	8.8	9.5	11.7	11.6	13.9
9. Kamu Hizmetleri	1.4	-0.1	0.1	17.7	18.1	16.8
10. İthalat Vergileri	-2.1	7.9	-9.6	10.2	10.6	9.5
11. GSYİH	1.1	4.8	4.0	100.0	100.0	100.0
12. Net Dış Alem Faktör Gelirleri	35.3	40.5	41.9	-	-	-
GSMH	1.3	4.9	4.1	-	-	-

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tarım sektöründe 2013 yılında kuraklığa bağlı olarak kaydedilen %1.6'lık daralmanın ardından 2014 yılında sektördeki büyüme %4.8 düzeyine, 2015 yılında ise % 14.5 düzeyine ulaşmıştır.

Sanayi sektöründeki gelişmelere bakıldığında; 2013 yılında %1.7 büyüdüğü, 2014 yılında ise imalat sanayi alt sektöründeki büyümenin olumlu etkisiyle sektör büyümesinin %8.5 düzeyine geldiği görülmektedir. 2015 yılında ise özellikle imalat sanayi ve taşımacılığı alt sektörlerindeki yüksek artışla % 19.5 düzeyine geldiği görülmektedir.

İnşaat sektöründeki büyüme 2013-2014 yılları itibariyle negatif yönlü olup sırasıyla %-0.3 ve %-4.5 oranında gerçekleşmiştir. 2015 yılında ise özel inşaatlardaki artıştan dolayı % 6.5 büyüme gerçekleşmiştir.

Ticaret-Turizm sektörüne bakıldığında, 2013 yılında %1.4, 2014 yılında %8.5'lik büyümeden sonra 2015 yılında döviz kurlarındaki yaklaşık %25'lik artışın da etkisiyle, bitkisel ürün ticareti ve ithal mal ticaretindeki düşüşlerden dolayı % 0.8'lik bir daralma gerçekleşmiştir.

Ulaştırma-Haberleşme sektöründe 2013 yılında %2.0, 2014 yılında %3.2 olarak gerçekleşen büyüme rakamları, 2015 yılında ise %5.7 olarak gerçekleşmiştir.

Mali Müesseseler sektöründe 2013 yılında %7.5, 2014 yılında %0.8 olarak gerçekleşen reel büyüme, 2015 yılında ise %1.7 olarak gerçekleşmiştir.

Serbest Meslek ve Hizmetler sektörü, 2013 yılında % 2.3 büyüdükten sonra, 2014 yılında yükseköğretimdeki %11.1'lik artışın etkisiyle %8.8, 2015 yılında ise yine yükseköğretimdeki %11.0'lık artışın etkisiyle %9.5 büyümüştür.

Konut Sahipliği sektörü son üç yılda sırasıyla % 3.2 , % 2.6 ve %3.0 oranında büyümüştür. Kamu Hizmetleri sektörü 2013 yılında %1.4 oranında büyüme kaydederken 2014 yılında % 0.1 oranında daralmış, 2015'te ise %0.1 oranında büyümüştür.

Yukarıda bahsedilen sektörlerdeki gelişmeler sonucunda GSYİH, 2013 yılında % 1.1, 2014 yılında % 4.8 ve 2015 yılında ise %4.0 oranında bir büyüme kaydetmiştir.

2. Kaynakların Kullanımı

2.1. Ekonominin Genel Dengesi

KKTC ekonomisi 2013, 2014 yıllarında olduğu gibi 2015 yılında da büyümeye devam etmiştir. GSMH'da reel olarak 2013 yılında %1.3, 2014 yılında %4.9 ve 2015 yılında ise %4.1'lik bir büyümenin gerçekleştiği görülmektedir (Tablo 2). GSMH ve dış açıktan oluşan Toplam Kaynaklar, reel olarak 2013 yılında %0.8 oranında azalırken 2014 yılında %4 oranında artmış ve 2015 yılında %3.7'lik bir düşüşle cari fiyatlarla 9,470,187,100.2 TL olarak gerçekleşmiştir.

Ekonominin gelecekteki büyümesinde en önemli etkenlerden biride toplam kaynakların yatırımlara dönüşme oranlarıdır. 2013 ve 2014 yıllarında geçmiş yıllara göre, toplam yatırımlarda reel olarak sırası ile %9.8 ve %1.6 oranlarında azalmalar gözlemlenirken 2015 yılında %14.8 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Toplam tüketimde ise bu yıllarda reel olarak %0.9 ve %5 oranında artışlar gözlemlenirken 2015 yılında %6.8 oranında bir düşüş gerçekleşmiştir. Böylece 2013 ve 2014 yıllarında toplam kaynakların %15'i ve %14'ü toplam yatırımlara dönüşürken 2015 yılında bu oran %16.9'a ulaşmıştır. 2013 ve 2014 yıllarında sırası ile toplam kaynakların %85'i ve %86'sı toplam tüketime dönüşürken 2015 yılında toplam kaynakların %83.1'nin tüketime ayrıldığı gözlemlenmektedir. Toplam Tüketim 2013 ve 2014 yıllarında sırası ile 6,516,917,907.9 TL ve 7,610,750,850.5 TL olarak gerçekleşirken 2015 yılında cari fiyatlarla 7,871,728,628.5 TL olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında toplam tüketimin %28'i kamu tüketimine ayrılırken ve %72'si ise özel tüketime ayrılmıştır. Toplam Yatırımların GSYİH içerisindeki payı 2013, 2014 ve 2015 yıllarında ortalama olarak %15 oranında gerçekleşirken, toplam tüketimin payı ise %83 oranında gerçekleşmiştir.

Kamu harcanabilir gelir 2013 yılında reel olarak %16.9 oranında azalarak cari fiyatlarla 1,341,301,971.7 TL olarak gerçekleşirken, 2014 yılında %13.3 ve 2015 yılında %14.6 oranında artarak sırası ile 1,688,931,582.46 TL ve 2,147,035,302.7 TL olarak gerçekleşmiştir. Kamu harcanabilir gelirin, GSYİH içerisindeki payı ise, bahse konu yıllarda sırası ile %17.6, %19.1 ve %21 oranlarında olduğu gözlemlenmektedir. Özel Harcanabilir Gelirde ise 2013 ve 2014 yıllarında %6.3 ve %3.1 oranlarında artış

gözlemlenirken 2015 yılında da bu artma eğilimi devam etmiş ve %1.6'lık bir artış gerçekleşmiştir.

Toplam yurtiçi tasarruflarda, 2013 ve 2014 yıllarında reel olarak sırası ile %3.3 ve %4.1 oranlarında artışlar gözlemlenirken 2015 yılında da bu artma trendi kayda değer şekilde devam ederek reel de %71.4 'e ulaşmış ve cari fiyatlarla 2,339,003,031.7 TL'ye ulaşmıştır (tablo 2). 2013 ve 2014 yıllarında Toplam Yurtiçi Tasarrufların, GSYİH içerisindeki payı sırası ile %14 ve %13.9 olarak gerçekleşirken 2015 yılında ise söz konusu rakamın %22.9 olarak gerçekleştiği gözlenmektedir. Kamu tasarruf açığında ise reel olarak, 2013 yılında %159.8 oranında artış gerçekleşirken, 2014 ve 2015 yıllarında ise sırası ile % 25.1 ve %89 oranlarında azalmalar gerçekleşerek, 2015 yılında Kamu tasarruf açığının cari fiyatlarla 50,094,716.2 TL olarak gerçekleştiği gözlenmektedir. Özel tasarruflarda ise 2013 yılında reel rakamlarda %27.8 oranında bir artış gerçekleştiği gözlemlenirken 2014 yılında ise %5.2'lik bir azalma ve 2015 yılında %31.1'lik bir artış gerçekleşmiş ve cari fiyatlarla 2,389,097,747.9 TL'ye ulaşmıştır. 2015 yılında kamu tasarruf-yatırım açığı reel olarak %57.3 oranında düşüşle cari fiyatlarla 310,502,975.3 TL düzeyinde kalmıştır. 2015 Yılında ise özel tasarruf-yatırım farkının 1977 yılı fiyatlarıyla %50.6 artarak cari fiyatlarla 1,051,047,535.3 TL düzeyinde gerçekleşmiştir (tablo 2).

Tablo - 2 Ekonominin Genel Dengesi

	2013	2014	2015	2013	2014 ¹	2015
	1977 Yılı Fiyatlarıyla			Cari Fiyatlarla		
1. Toplam Kaynaklar	15,465.8	16,092.2	15,491.5	7,664,753,456.2	8,866,041,427.6	9,470,187,100.2
1.1. GSMH	15,293.6	16,045.6	16,702.9	7,579,403,276.2	8,840,388,007.6	10,210,731,660.2
1.2. Dış Açık	172.2	46.6	-1,211.4	85,350,180.0	25,653,420.0	-740,544,560.0
2. Toplam Yatırımlar	2,316.1	2,278.4	2,614.8	1,147,835,548.3	1,255,290,577.1	1,598,458,471.7
2.1. Sabit Sermaye	2,315.8	2,077.2	2,526.4	1,147,686,269.5	1,144,415,227.5	1,544,415,849.8
2.1.1. Kamu	436.9	384.5	452.2	216,503,357.0	211,815,793.8	276,413,606.4
2.1.2. Özel	1,878.9	1,692.7	2,074.2	931,182,912.4	932,599,433.7	1,268,002,243.4
2.2. Stok Değişimleri	0.3	201.2	88.4	149,278.8	110,875,349.6	54,042,621.9
2.2.1. Kamu	-66.2	55.7	-26.2	-32,798,571.4	30,708,915.5	-16,005,347.3
2.2.2. Özel	66.5	145.5	114.6	32,947,850.3	80,166,434.1	70,047,969.2
3. Toplam Tüketim	13,149.8	13,813.8	12,876.7	6,516,917,907.9	7,610,750,850.5	7,871,728,628.5
4. Kamu Harcanabilir Geliri	2,706.5	3,065.5	3,512.2	1,341,301,971.7	1,688,931,582.5	2,147,035,302.7
4.1. Kamu Tüketimi	3,704.9	3,813.7	3,594.1	1,836,123,617.8	2,101,198,831.6	2,197,130,018.9
4.2. Kamu Tasarrufu	-998.4	-748.3	-81.9	-494,821,646.1	-412,267,249.1	-50,094,716.2
4.3. Kamu Yatırımı	370.7	440.2	426.0	183,704,785.6	242,524,703.3	260,408,259.1
4.4. Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-1,369.1	-1,188.5	-507.9	-678,526,431.7	-654,791,958.4	-310,502,975.3
5. Özel Harcanabilir Gelir	12,587.2	12,980.1	13,190.7	6,238,101,304.5	7,151,456,425.1	8,063,696,357.5
5.1. Özel Tüketim	9,444.8	10,000.0	9,282.6	4,680,794,290.1	5,509,552,018.9	5,674,598,609.6
5.2. Özel Tasarruf	3,142.3	2,980.1	3,908.1	1,557,307,014.4	1,641,904,406.2	2,389,097,747.9
5.3. Özel Yatırım	1,945.4	1,838.2	2,188.8	964,130,762.7	1,012,765,867.8	1,338,050,212.6
5.4. Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	1,196.9	1,141.9	1,719.3	593,176,251.7	629,138,538.4	1,051,047,535.3
Özel Tasarruf Oranı (%)	25.0	23.0	29.6	25.0	23.0	29.6
6. Toplam Yurtiçi Tasarruflar	2,143.9	2,231.8	3,826.2	1,062,485,368.3	1,229,637,157.1	2,339,003,031.7
Yatırımlar/GSMH (%)	15.1	14.2	15.7	15.1	14.2	15.7
Tasarruflar/GSMH (%)	14.0	13.9	22.9	14.0	13.9	22.9
Toplam Tüketim/GSMH (%)	86.0	86.1	77.1	86.0	86.1	77.1
Fert Başına Toplam Tüketim (TL)	0.051	0.052	0.047	25,121.2	28,520.0	28,842.5
Fert Başına GSMH (TL)	0.059	0.060	0.061	29,216.8	33,127.8	37,412.8
	2013	2014	2015	2013	2014 ¹	2015
	Değişim(%)			GSYİH'daki Pay (%)		
1. Toplam Kaynaklar	-0.8	4.0	-3.7	100.8	100.1	92.6
1.1. GSMH	1.3	4.9	4.1	99.6	99.8	99.9
1.2. Dış Açık	-65.0	-73.0	-2,701.7	1.1	0.3	-7.2
2. Toplam Yatırımlar	-9.8	-1.6	14.8	15.1	14.2	15.6
2.1. Sabit Sermaye	-3.1	-10.3	21.6	15.1	12.9	15.1
2.1.1. Kamu	-7.0	-12.0	17.6	2.8	2.4	2.7
2.1.2. Özel	-2.1	-9.9	22.5	12.2	10.5	12.4
2.2. Stok Değişimleri	-99.8	66,710.7	-56.1	0.0	1.3	0.5
2.2.1. Kamu	-235.8	-184.2	-147.0	-0.4	0.3	-0.2
2.2.2. Özel	-48.2	118.9	-21.2	0.4	0.9	0.7
3. Toplam Tüketim	0.9	5.0	-6.8	85.7	85.9	77.0
4. Kamu Harcanabilir Geliri	-16.9	13.3	14.6	17.6	19.1	21.0
4.1. Kamu Tüketimi	1.7	2.9	-5.8	24.1	23.7	21.5
4.2. Kamu Tasarrufu	159.8	-25.1	-89.0	-6.5	-4.7	-0.5
4.3. Kamu Yatırımı	-28.5	18.8	-3.2	2.4	2.7	2.5
4.4. Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	51.6	-13.2	-57.3	-8.9	-7.4	-3.0
5. Özel Harcanabilir Gelir	6.3	3.1	1.6	82.0	80.7	78.9
5.1. Özel Tüketim	0.6	5.9	-7.2	61.5	62.2	55.5
5.2. Özel Tasarruf	27.8	-5.2	31.1	20.5	18.5	23.4
5.3. Özel Yatırım	-5.0	-5.5	19.1	12.7	11.4	13.1
5.4. Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	191.3	-4.6	50.6	7.8	7.1	10.3
6. Toplam Yurtiçi Tasarruflar	3.3	4.1	71.4	14.0	13.9	22.9
Yatırımlar/GSMH (%)	-10.9	-6.2	10.2	-	-	-
Tasarruflar/GSMH (%)	2.0	-0.8	64.7	-	-	-
Toplam Tüketim/GSMH (%)	-0.3	0.1	-10.5	-	-	-
Fert Başına Toplam Tüketim (TL)	-0.6	2.1	-8.9	0.0003	0.0003	0.0003
Fert Başına GSMH (TL)	-0.3	2.0	1.8	0.0004	0.0004	0.0004

¹ Gerçekleşme Tahmini

Kaynak:Devlet Planlama Örgütü.

2.2. Sermaye Birikimi

2.2.1. Sermaye Birikiminin Kaynakları

2013 yılında cari fiyatlarla 1,147,835,548.3 TL düzeyinde gerçekleşen toplam yatırımların %92.5 kısmı yurtiçi tasarruflarla, %7.5'i dış tasarruflarla finanse edilmiştir. 2014 yılında ise bu oranların sırası ile %98 ve %2 olarak gerçekleşmiş ve toplam yatırımlar 1,255,290,577.1TL olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında ise toplam yatırımlar 1,598,458,471.7 TL olarak gerçekleşmiş ve 2,339,003,031.7 TL olarak gerçekleşen yurt içi tasarruflar, toplam yatırımların tümünü finanse etmiştir.

2.2.2. Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

2013 ve 2014 yıllarında sabit sermaye yatırımları reel olarak sırası ile %3.1 ve %10.3 oranlarında düşerek sırası ile cari fiyatlarla 1,147,686,269.5 TL ve 1,144,415,227.5 TL olarak gerçekleşmiştir. 2015 Yılında ise reel olarak %21.6'lık bir artış gerçekleştirerek, cari fiyatlarla 1,544,415,849.8 TL olarak gerçekleştiği gözlemlenmiştir (tablo 3).

2014 yılında sabit sermaye nitelikli yatırımlarda en yüksek değişim sırasıyla Turizm, Serbest meslek ve hizmetler sektörleri ile Taşocakçılığı sektöründe gözlemlenirken ,2015 yılında ise en yüksek değişimler sırası ile Turizm, Ticaret ve serbest meslekler ve hizmetler sektörlerinde gerçekleşmiştir. 2015 yılında Turizm sektöründeki sabit sermaye yatırımları %376.5'lik bir artış gösterirken, Ticaret sektörü %77 ve Serbest meslekler ve Hizmetler ise %37.8 oranındaki artışlar Turizm sektörünü takip etmişlerdir (tablo 3). 2015 yılında Toplam yatırımlar içerisindeki en yüksek paya %37.9'luk bir oranla Konut sektörü sahipken, bu sektörü sırası ile %37.9 ile Turizm ve %8.4 ile Serbest meslek ve hizmetler takip etmektedir.

Tablo - 3 Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

	2013	2014 ¹	2015	2013	2014 ¹	2015
	1977 Yılı Fiyatlarıyla			Cari Fiyatlarla		
TARIM	144.3	107.6	101.6	71,537,594.6	59,266,237.7	62,103,291.6
SANAYİ	270.6	320.6	367.6	134,113,143.5	176,634,576.1	224,709,613.8
Taşocakçılığı	3.7	4.8	5.3	1,854,196.6	2,636,633.9	3,253,261.6
İmalat	156.8	196.1	214.2	77,731,990.8	108,037,641.0	130,956,373.9
Elektrik-Su	110.0	119.7	148.0	54,526,956.1	65,960,301.2	90,499,978.4
İNŞAAT	36.8	36.6	45.3	18,218,607.7	20,150,461.1	27,700,629.0
TİCARET-TURİZM	196.6	129.5	431.0	97,417,516.7	71,348,563.4	263,503,756.9
Ticaret	66.6	62.1	109.9	33,006,557.3	34,220,233.3	67,188,067.0
Turizm	130.0	67.4	321.1	64,410,959.4	37,128,330.1	196,315,689.9
ULAŞTIRMA-HABERLEŞİM	251.5	246.8	227.9	124,633,379.9	135,985,389.6	139,294,330.8
Ulaştırma	186.2	174.1	151.9	92,256,601.0	95,917,023.3	92,844,706.8
Haberleşme	65.3	72.7	76.0	32,376,778.9	40,068,366.4	46,449,624.0
MALİ MÜESSESELER	25.9	20.6	16.8	12,817,823.9	11,376,122.8	10,274,280.7
KONUT	1,096.2	930.9	956.3	543,245,804.8	512,905,263.9	584,580,238.7
SERBEST MESLEK VE HİZ	115.6	154.2	212.4	57,283,971.0	84,963,240.3	129,872,919.6
KAMU HİZMETLERİ	178.4	130.3	167.5	88,418,427.5	71,785,372.6	102,376,788.7
Toplam	2,315.8	2,077.2	2,526.4	1,147,686,269.5	1,144,415,227.5	1,544,415,849.8
	2013	2014 ¹	2015	2013	2014 ¹	2015
	Değişim(%)			Toplam Yatırımlar İçindeki Pay (%)		
TARIM	22.0	-25.5	-5.6	6.2	5.2	4.0
SANAYİ	-32.0	18.5	14.7	11.7	15.4	14.5
Taşocakçılığı	-22.3	27.9	11.2	0.2	0.2	0.2
İmalat	-20.1	25.0	9.2	6.8	9.4	8.5
Elektrik-Su	-44.1	8.8	23.7	4.8	5.8	5.9
İNŞAAT	-16.6	-0.5	23.9	1.6	1.8	1.8
TİCARET-TURİZM	-9.4	-34.1	232.9	8.5	6.2	17.1
Ticaret	-38.9	-6.7	77.0	2.9	3.0	4.4
Turizm	20.2	-48.1	376.5	5.6	3.2	12.7
ULAŞTIRMA-HABERLEŞİM	-8.3	-1.9	-7.7	10.9	11.9	9.0
Ulaştırma	-17.1	-6.5	-12.8	8.0	8.4	6.0
Haberleşme	31.0	11.3	4.5	2.8	3.5	3.0
MALİ MÜESSESELER	-15.8	-20.2	-18.6	1.1	1.0	0.7
KONUT	11.5	-15.1	2.7	47.3	44.8	37.9
SERBEST MESLEK VE HİZ	-25.6	33.4	37.8	5.0	7.4	8.4
KAMU HİZMETLERİ	5.9	-27.0	28.5	7.7	6.3	6.6
Toplam	-3.1	-10.3	21.6	100.0	100.0	100.0

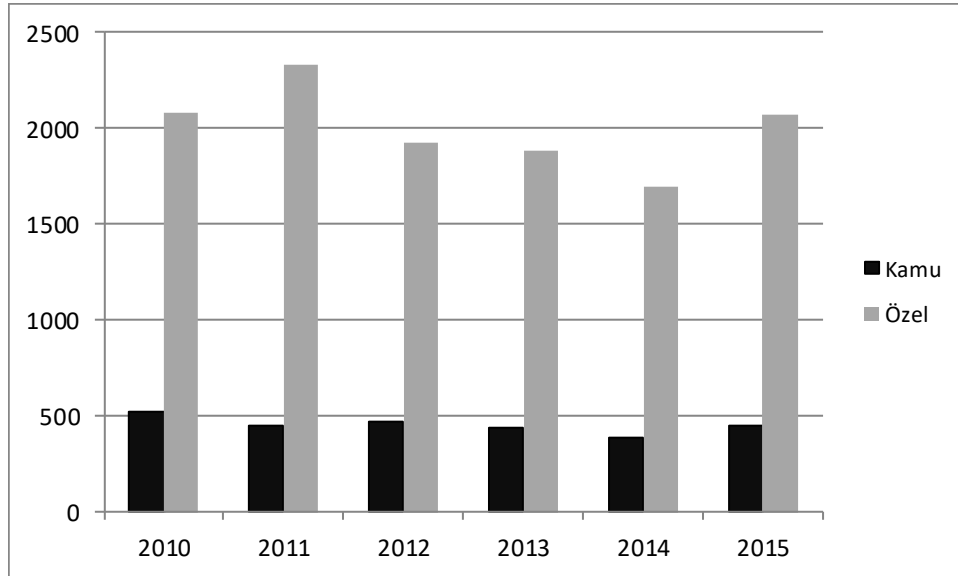
¹ 2014 yılı yatırım hesaplarında revize yapılmıştır.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Sabit sermaye yatırımlarının kesimler itibarıyla dağılımı tablo 4'te görülmektedir. Grafik 2 ise kesimler itibarıyla sabit sermaye yatırımlarında son altı yılda meydana gelen reel gelişmeyi göstermektedir. 2014 yılında toplam sabit sermaye yatırımlarının içinde %18.5 oranındaki paya sahip kamu kesimi yatırımları, cari fiyatlarla 211,815,793.8 TL olarak gözlemlenirken Toplam yatırımlar içinde %81.5'lik paya sahip olan Özel Kesim Yatırımları ise cari fiyatlarla 932,599,433.7 TL olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında ise Kamu kesimi yatırımları, toplam sabit sermaye yatırımları içerisinde %17.9 lük bir paya

sahip olmuş ve cari fiyatlarla 276,413,606.4 TL olarak gerçekleşmiştir. Özel Kesim Yatırımları ise toplam sabit sermaye yatırımları içerisinde %82.1 oranı ile 1,268,002,243.4 TL sına ulaşmıştır. 2013 ve 2014 yıllarında kamu kesimi içerisinde yer alan Diğer kamu Kurumlarının yatırımlarının sırası ile %23,2 ve 10.8 oranında reel olarak azaldığı gözlemlenmektedir. Bu daralmanın nedeni Diğer Kamu Kurumlarını oluşturan bazı Kurumların özelleştirilmesidir. 2015 yılında ise Diğer kamu kurumlarının Sabit sermaye yatırımlarında geçmiş yıllara göre tam tersi bir durum gerçekleşerek %35.8’lik bir artış kaydedilmiştir. Bu artışın nedeni ise K.T Elektrik Kurumu’nun yaptığı yüksek miktardaki sabit sermaye yatırımlarıdır.

Grafik – 2 Sabit Sermaye Yatırımları

2014 yılında Kamu kesimi yatırımları %37 oranıyla ulaştırma, %33.9 oranıyla Kamu Hizmetleri %11.8 oranıyla Elektrik-Su sektörlerinde, özel kesim yatırımları ise %54.6 oranıyla Konut %15.7 oranıyla sanayi ve %9.1 oranıyla Serbest Meslek ve Hizmetler sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Toplam yatırımlar en fazla Konut sektöründe %44.8 oranıyla yoğunlaşırken, Konut sektörünü % 15.4 Sanayi, %11.9 Ulaştırma-Haberleşme ve %7.4 oranıyla Serbest Meslek ve Hizmetler takip etmişlerdir (tablo 5). 2015 yılında ise Kamu kesimi yatırımları içerisindeki en yüksek paya %37 oranıyla Kamu hizmetleri sahiptir. Kamu hizmetleri sektörünü sırası ile %24.3 ulaştırma ve %21.8 oranıyla Elektrik –Su sektörü izlemiştir. Özel kesim yatırımları ise %45.5 oranıyla Konut %14.1 oranıyla Turizm ve %10.2 oranıyla Serbest Meslek ve Hizmetler sektörlerinde yoğunlaşmıştır.

Tablo - 4 Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler İtibarıyla Dağılımı

	2013	2014	2015	2013	2014 ²	2015
1.Kamu Kesimi	436.9	384.5	452.2	216,503,357.0	211,815,793.8	276,413,606.4
1.1. Devlet	283.9	248.0	266.9	140,679,662.5	136,641,134.0	163,133,912.5
1.2. Diğer Kamu Kurumları ¹	153.0	136.4	185.3	75,823,694.6	75,174,659.7	113,279,693.9
2. Özel Kesim	1,878.9	1,692.7	2,074.2	931,182,912.4	932,599,433.7	1,268,002,243.4
Toplam	2,315.8	2,077.2	2,526.4	1,147,686,269.5	1,144,415,227.5	1,544,415,849.8
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
	Değişim (%)			Sabit Sermaye Yatırımlarındaki Pay (%)		
1.Kamu Kesimi	-7.0	-12.0	17.6	18.9	18.5	17.9
1.1. Devlet	4.9	-12.6	7.6	12.3	11.9	10.6
1.2. Diğer Kamu Kurumları ¹	-23.2	-10.8	35.8	6.6	6.6	7.3
2. Özel Kesim	-2.1	-9.9	22.5	81.1	81.5	82.1
Toplam	-3.1	-10.3	21.6	100.0	100.0	100.0

¹ KİT, Döner Sermayeli Kuruluşlar ve Yerel Yönetimler

² Revize Yapılmıştır.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo- 5 Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler ve Sektörler İtibarıyla Yüzde Dağılımı

	2013			2014 ²			2015		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
TARIM	2.3	7.2	6.2	3.4	5.6	5.2	2.6	4.3	4.0
SANAYİ	0.0	11.0	11.7	14.2	15.7	15.4	23.2	12.7	14.5
Taşocakçılığı	0.0	0.2	0.2	0.0	0.3	0.2	0.0	0.3	0.2
İmalat	2.5	7.8	6.8	2.5	11.0	9.4	1.5	10.0	8.5
Elektrik-Su	11.9	3.1	4.8	11.8	4.4	5.8	21.8	2.4	5.9
İNŞAAT ¹	0.0	2.0	1.6	0.0	2.2	1.8	0.0	2.1	1.8
TİCARET-TURİZM	5.5	9.2	8.5	6.5	6.2	6.2	6.5	19.4	17.1
Ticaret	0.0	3.5	2.9	0.0	3.7	3.0	0.1	5.3	4.4
Turizm	5.5	5.6	5.6	6.5	2.5	3.2	6.4	14.1	12.7
ULAŞTIRMA-HABERLEŞME	35.6	5.1	10.9	39.6	5.6	11.9	27.0	5.1	9.0
Ulaştırma	34.0	2.0	8.0	37.0	1.9	8.4	24.3	2.0	6.0
Haberleşme	1.6	3.1	2.8	2.6	3.7	3.5	2.7	3.1	3.0
MALİ MÜESSESELER	0.2	1.3	1.1	0.5	1.1	1.0	0.2	0.8	0.7
KONUT	1.3	58.0	47.3	1.9	54.6	44.8	2.8	45.5	37.9
SERBEST MESLEK VE HİZMETLER	0.0	6.2	5.0	0.0	9.1	7.4	0.0	10.2	8.4
KAMU HİZMETLERİ	40.8	0.0	7.7	33.9	0.0	6.3	37.0	0.0	6.6
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100

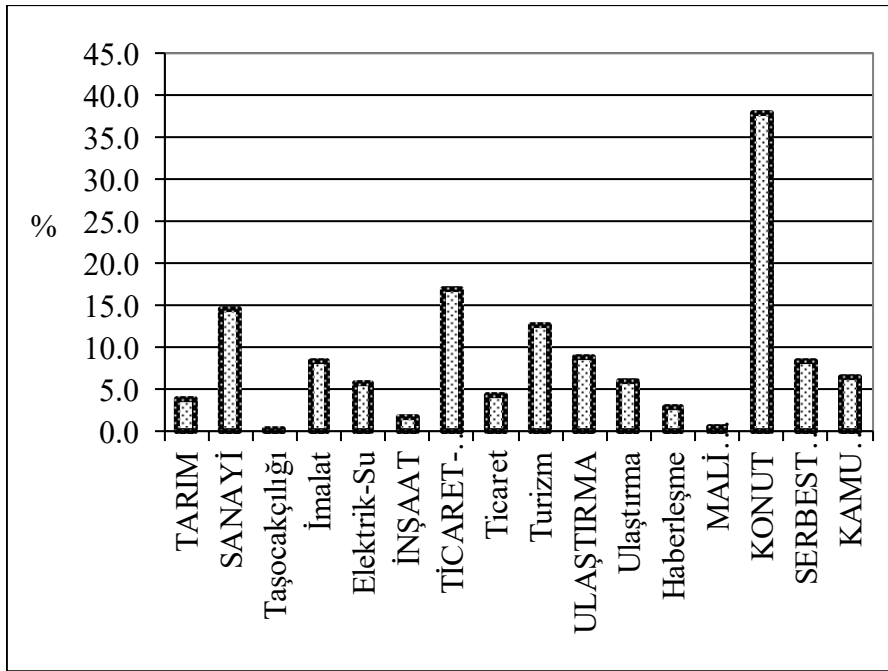
¹ Makine ve Teçhizat Yatırımları

² Revize Yapılmıştır

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Toplam yatırımlar en fazla Konut sektöründe %37.9 oranıyla yoğunlaşırken, Konut sektörünü % 17.7 Ticaret- Turizm, %14.5 ile Sanayi ve %9 oranıyla Ulaştırma-Haberleşme takip etmişlerdir Bu gelişmeler sonucunda toplam yatırımlarda ilk üç sırayı Konut, Ticaret-Turizm ve Sanayi almıştır. Grafik 3 toplam yatırımların 2015 yılında yoğunlaştığı sektörleri göstermektedir.

Grafik – 3 Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı
(2015)

2.3. Tüketim Harcamaları

Fert başına GSMH, 2014 yılında reel olarak Fert başına %0.2 oranında azalarak cari fiyatlarla 33,127.8 TL olarak gerçekleşirken 2015 yılında ise reel de %1.8' lik bir artışla cari fiyatlarla 37,412.8 TL'ye ulaşmıştır. GSMH'nın ABD Doları karşılığı ise, 2013, 2014 ve 2015 yıllarında dalgalı bir seyir izleyerek sırası ile 15,301.6 dolar, 15,109 dolar ve 13,721.4 dolar olarak gerçekleşmiştir (tablo 6). Grafik 4 dolar bazında fert başına GSMH'nın son üç yıldaki gelişimini göstermektedir.

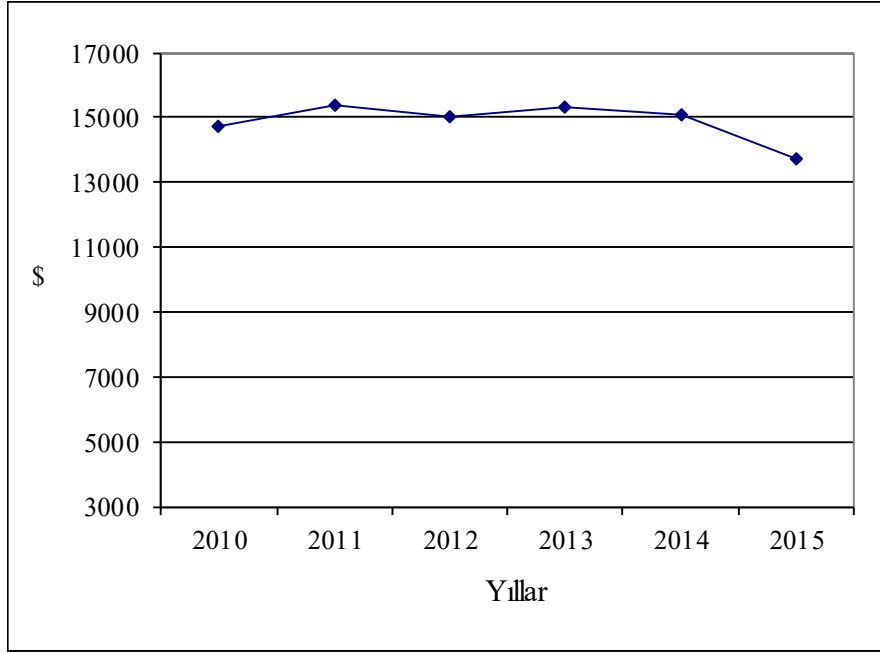
Fert başına toplam tüketimin, 2013 yılında 25,121.2 TL, 2014 yılında 28,520 TL ve 2015 yılında 28,842.5 TL değerine yükselmiştir. 1977 fiyatlarıyla fert başına toplam tüketimde, 2013 yılında %0.6 oranında azalma ve 2014 yılında, %2.1 oranında artma ve 2015 yılında %8.9 oranında daralma yaşandığı gözlenmektedir (tablo 6). Toplam tüketimin GSYİH içerisindeki payının ise 2013 yılında %85.7, 2014 yılında %85.9 ve 2015 yılında ise %77 oranlarında gerçekleştiği gözlenmektedir (tablo 6).

Tablo - 6 Tüketim Harcamaları

Sektörler	1977 Yılı Fiyatlarıyla			Cari Fiyatlarla		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
1. GSMH	15,293.6	16,045.6	16,702.9	7,579,403,276.2	8,840,388,007.6	10,210,731,660.2
2. Toplam Tüketim	13,149.8	13,813.8	12,876.7	6,516,917,907.9	7,610,750,850.5	7,871,728,628.5
2.1. Kamu Tüketimi	3,704.9	3,813.7	3,594.1	1,836,123,617.8	2,101,198,831.6	2,197,130,018.9
2.2. Özel Tüketim	9,444.8	10,000.0	9,282.6	4,680,794,290.1	5,509,552,018.9	5,674,598,609.6
Toplam Tüketim/GSMH (%)	-	-	-	86.0	86.1	77.1
Fert Başına Toplam Tüketim	0.051	0.052	0.047	25,121.2	28,520.0	28,842.5
Fert Başına GSMH	0.059	0.060	0.061	29,216.8	33,127.8	37,412.8
Fert Başına GSMH (\$)	-	-	-	15,301.6	15,109.0	13,721.4
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
	Değişim(%)			GSYİH'daki Pay (%)		
1. GSMH	1.3	4.9	4.1	99.6	99.8	99.9
2. Toplam Tüketim	0.9	5.0	-6.8	85.7	85.9	77.0
2.1. Kamu Tüketimi	1.7	2.9	-5.8	24.1	23.7	21.5
2.2. Özel Tüketim	0.6	5.9	-7.2	61.5	62.2	55.5
Toplam Tüketim/GSMH (%)	-0.3	0.1	-10.5	-	-	-
Fert Başına Toplam Tüketim	-0.6	2.1	-8.9	-	-	-
Fert Başına GSMH	-0.3	-0.2	1.8	-	-	-
Fert Başına GSMH (\$)	1.8	-1.3	-9.2	-	-	-

Kaynak:Devlet Planlama Örgütü

Grafik -4 Fert Başına GSMH

3. Finansman Dengesi

3.1. Kamu Gelirleri

Kamu gelirleri, 2014 yılında, 2013 yılına göre sabit fiyatlarda %6.2 oranında bir artış göstererek cari fiyatlarla 3,303,034,133.3 TL'sine ulaşmış ve 2015 yılında ise sabit fiyatlarla %3.4 oranında artarak cari fiyatlarla 3,787,876,529.9 TL'sine ulaşmıştır. 2014 yılında 654,791,958.4 TL'si olan kamu finansman gereği ise sabit fiyatlarda %57.3 oranında azalarak iyileşme kaydetmiş ve 2015 yılında cari fiyatlarla 310,502,925.3 TL'si olmuştur.

2014 yılında, 2013 yılına göre, sabit fiyatlarla % 8.8 oranında artış gösteren dolaysız vergiler ve %6.5 oranında artan dolaylı vergiler, 2014 yılında toplam vergi gelirlerini 1977 fiyatlarına göre %7.5 oranında artırarak cari fiyatlarla 2,027,278,946.4 TL'sine ulaştırmıştır. 2014 yılında yürürlüğe giren mali düzenleme ve kamu alacaklarının tahsiline ilişkin yasa gücündeki kararname ile dolaysız vergilerin ödenmesindeki ilgili teşviklerin sağlanmasının etkisiyle vergi gelirlerindeki artışın sağlandığı düşünülmektedir. 2015 yılında ise reel olarak dolaysız vergilerde %3.1 ve dolaylı vergilerdeki %0.1 oranlarındaki düşüşlerin etkisiyle toplam vergi gelirlerinde %1.4 oranında daralma kaydedilmiştir. Vergi dışı gelirlerde ise 2014 ve 2015 yıllarında reel olarak sırası ile %0.2 ve %8.3 oranlarında gerilemeler gözlenirken, faktör ve fon gelirlerinde ise aynı yıllarda sırası ile reel olarak %5.5 ve %16 oranında artışlar kaydedilmiştir. Faktör ve fon gelirlerinde 2015 yılında yaşanan artışa, Kıbrıs Türk Elektrik Kurumunun, İhtiyat Sandığının ve Kalkınma Bankasının gelirlerini artırmaları önemli ölçüde etken olmuştur. 2015 yılında vergi gelirlerindeki düşüş ile faktör ve fon gelirlerindeki artışın etkisiyle kamu gelirlerinde reel olarak %3.4 oranında artış görülmektedir.

3.2. Kamu Giderleri

Kamu giderleri toplamı, cari fiyatlarla 2014 yılında 3,957,826,091.7 TL olurken, 2015 yılında ise toplam kamu giderleri 4,098,379,505.2 TL 'ye ulaşmıştır. 1977 yılı fiyatlarıyla, toplam kamu giderleri, 2014 yılında 7,183.6 TL olarak gerçekleşirken, 2015 yılında ise 6,704.2 TL düzeyine gerilemiştir. Kamu cari giderlerde ise 2014 yılında reel olarak %2.9

oranında artış yaşanırken 2015 yılında reel olarak %5.8 oranında azalış olmuştur. 2014 yılında 2013 yılına göre kamu yatırımlarındaki %18.8 oranındaki artışın ardından, 2015 yılında kamu yatırımlarında reel olarak %3.2 oranında daralma olduğu görülmüştür. Transferlerde ise 2014 ve 2015 yıllarında sırası ile reel olarak %0.2 ve %8.4 oranında gerileme kaydedilmiştir.

3.3. Kamu Kesimi Genel Dengesi

2014 yılında kamu gelirlerindeki reel olarak, %6.2 oranındaki artış ve transferlerdeki %0.2'lik düşüş, kamu harcanabilir gelirden %13.3 oranında bir artış meydana getirirken, 2015 yılında ise kamu gelirlerinde reel %3.4 oranındaki artış ve transferlerdeki kaydedilen reel de %8.4'lük düşüş, kamu harcanabilir gelirden reel olarak %14.6 oranında artış meydana getirmiştir. Kamu harcanabilir gelirden artış, cari giderlerdeki reel olarak %5.8 oranındaki daralmaya rağmen, kamu tasarruf açığında reel olarak %89 oranında gerileme sağlamıştır. Kamu yatırımlarında reel %3.2 oranında azalışla birlikte kamu finansman gereğinde reel olarak %57.3 oranında iyileşme sağlandığı görülmektedir.

2012 yılında Ercan Havalimanının özelleştirilmesi ve faktör ve fon gelirlerindeki artışın kamu gelirlerini pozitif yönde etkilemesi, bunun yanında transferlerde ve kamu cari giderlerindeki düşüş kamu finansman gereğinde ciddi boyutta gerileme sağlamıştır. Gayri safi milli hasılda bir önceki yıla göre %0.5 oranında büyüme kaydedilmesiyle de kamu finansman gereğinin gayri safi milli hasılaya oranı %6 ya düşmüştür. 2012 yılında kamu finansman gereğinde büyük oranda gerilemenin sağlanmasından sonra 2013 yılında kamu finansman gereğinde görülen yüksek oranda artış ve gayri safi milli hasıladaki %1.3 oranındaki artışla kamu finansman gereğinin gayri safi milli hasılaya oranı 2012 yılındaki orana göre yükselerek %9 oranında gerçekleşmiştir. 2014 ve 2015 yılında ise kamu finansman gereğinde yeniden gerileme sağlanması ve gayri safi milli hasılda bahse konu yıllarda sırası ile %4.9 ve %4.1 oranında büyüme kaydedilmesiyle kamu finansman gereğinin gayri safi milli hasılaya oranı bir önceki yılın oranına göre düşerek %7.4 ve %3 oranında olmuştur.

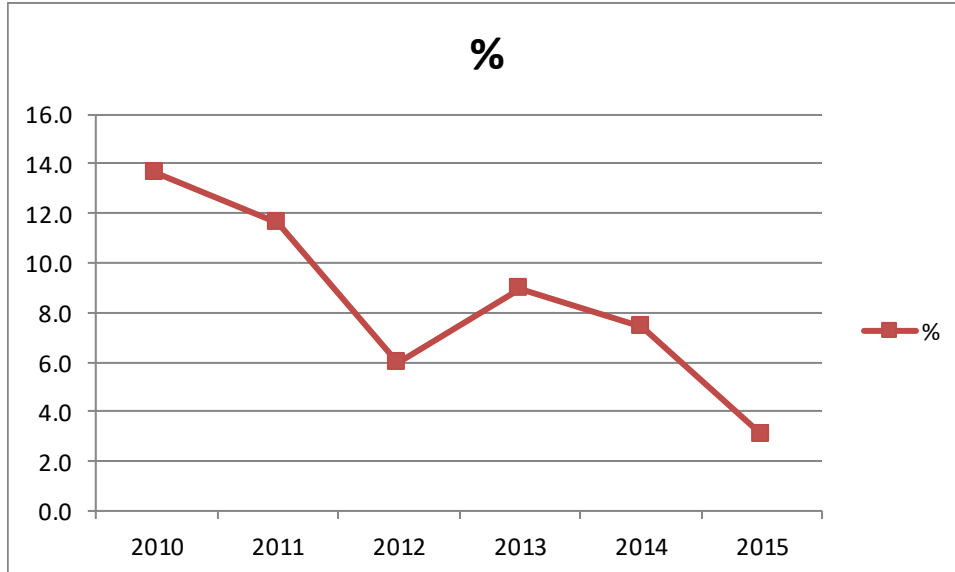
Tablo- 7 Kamu Kesimi Genel Dengesi

	2013	2014 ¹	2015	2013	2014 ¹	2015
	1977 Yılı Fiyatlarıyla			Cari Fiyatlarla		
1. Kamu Gelirleri	5,643.4	5,995.1	6,196.3	2,796,812,940.2	3,303,034,133.3	3,787,876,529.9
1.1 Vergiler	3,423.2	3,679.6	3,628.1	1,696,520,249.6	2,027,278,946.4	2,217,924,822.9
1.1.1. Dolaysız Vergiler	1,473.9	1,604.0	1,554.6	730,436,386.9	883,721,284.9	950,370,318.2
1.1.2. Dolaylı Vergiler	1,949.3	2,075.6	2,073.5	966,083,862.8	1,143,557,661.5	1,267,554,504.7
1.2. Vergi Dışı Gelirler	483.3	482.5	442.2	239,540,003.2	265,817,709.6	270,322,518.6
1.3. Faktör ve Fon Gelirleri	1,736.8	1,833.1	2,126.0	860,752,687.4	1,009,937,477.3	1,299,629,188.4
2. Transferler	2,936.9	2,929.7	2,684.1	1,455,510,968.5	1,614,102,550.8	1,640,841,227.2
3. Kamu Harcanabilir Geliri	2,706.5	3,065.5	3,512.2	1,341,301,971.7	1,688,931,582.5	2,147,035,302.7
4. Kamu Cari Giderleri	3,704.9	3,813.7	3,594.1	1,836,123,617.8	2,101,198,831.6	2,197,130,018.9
5. Kamu Tasarrufu	-998.4	-748.3	-81.9	-494,821,646.1	-412,267,249.1	-50,094,716.2
6. Kamu Yatırımı	370.7	440.2	426.0	183,704,785.6	242,524,709.3	260,408,259.1
6.1. Sabit Sermaye	436.9	384.5	452.2	216,503,357.0	211,815,793.8	276,413,606.4
6.2. Stok Değişimi	-66.2	55.7	-26.2	-32,798,571.4	30,708,915.5	-16,005,347.3
7. Kamu Finansman Gereği	1,369.1	1,188.5	507.9	678,526,431.7	654,791,958.4	310,502,975.3
	2013	2014 ¹	2015	2013	2014 ¹	2015
	Değişim (%)			GSYİH'daki Pay (%)		
1. Kamu Gelirleri	-6.8	6.2	3.4	36.8	37.3	37.1
1.1 Vergiler	0.5	7.5	-1.4	22.3	22.9	21.7
1.1.1. Dolaysız Vergiler	3.4	8.8	-3.1	9.6	10.0	9.3
1.1.2. Dolaylı Vergiler	-1.7	6.5	-0.1	12.7	12.9	12.4
1.2. Vergi Dışı Gelirler	-53.6	-0.2	-8.3	3.1	3.0	2.6
1.3. Faktör ve Fon Gelirleri	8.0	5.5	16.0	11.3	11.4	12.7
2. Transferler	4.9	-0.2	-8.4	19.1	18.2	16.1
3. Kamu Harcanabilir Geliri	-16.9	13.3	14.6	17.6	19.1	21.0
4. Kamu Cari Giderleri	1.7	2.9	-5.8	24.1	23.7	21.5
5. Kamu Tasarrufu	159.8	25.1	-89.0	-6.5	-4.7	-0.5
6. Kamu Yatırımı	-28.5	18.8	-3.2	2.4	2.7	2.5
6.1. Sabit Sermaye	-7.7	-12.0	17.6	2.8	2.4	2.7
6.2. Stok Değişimi	..	..	..	-0.4	0.3	-0.2
7. Kamu Finansman Gereği	51.6	-13.2	-57.3	8.9	7.4	3.0

1:Gerçekleşme tahmini

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Grafik – 5 Kamu Finansman Gereği/Gayri Safi Milli Hasıla

3.4. Kamu Borç Stoku

2013 – 2015 Yıllar itibariyle gerçekleşen toplam kamu borç stoku incelendiğinde, 2013 yılı toplam kamu borç stoku 11,730.8 milyon TL'si olmuş ve bu rakam GSYİH'nin %154.2'si karşılık gelmektedir. 2014 yılında GSYİH'nin %148.6'sı seviyesinde 13,163.8 milyon TL'sına yükselmiştir. 2015 yılında ise toplam kamu borç stoku 16,050.4 milyon TL'sına yükselerek GSYİH'nin %157 seviyesine ulaşmıştır (tablo 8).

ABD doları cinsinden toplam borç stoku incelendiğinde, 2013 – 2015 yılları arasında kurlarda yaşana değişikliklere bağlı olarak değişim göstermektedir. 2013 yılında 5,486.6 milyon \$ olan kamu toplam borcu 2014 yılında 5,666.7 milyon \$'a ulaştı. 2015 yılında bu rakam 5,510.3 milyon \$ seviyesine geriledi (tablo 8).

Tablo-8'de görüleceği üzere iç borç stoku, 2013 yılında 4,334.8 milyon TL'sından 2014 yılında 4,708.8 milyon TL'na yükselmiştir. Toplam iç borç stokunun GSYİH içindeki payı 2013 yılında %57.0, 2014 yılında ise %53.2'sine ulaştığı görülmektedir. 2015 yılında toplam iç borç stoku GSYİH'nin %50.4'ü seviyesinde gerçekleşerek 5,151.4 milyon TL'sına yükselmiştir.

Kamunun dış borç stoku ise, 2013 yılında 7,396.0 milyon TL'dan, 2014 yılında 8,455.0 milyon TL'sı seviyelerine yükselmiştir. Dış borç stokunun GSYİH içindeki payına bakıldığında ise, 2013 yılında %97.2, 2014 yılında ise %95.4'ü düzeyine gerilediği görülmektedir. 2015 yılında ise dış borç stoku GSYİH'nin %106.6'sı düzeyinde 10,899.0 milyon TL'sı seviyesine yükselmiştir (tablo 8).

Tablo - 8 Kamu Borç Stoku

	2013	2014	2015
İç Borç Stoku¹			
Milyon TL	4,334.8	4,708.8	5,151.4
Milyon \$ ³	2,027.4	2,027.0	1,758.5
GSYİH' daki Payı (%)	57.0	53.2	50.4
Dış Borç Stoku²			
Milyon TL	7,396.0	8,455.0	10,899.0
Milyon \$ ³	3,459.1	3,639.7	3,741.8
GSYİH' daki Payı (%)	97.2	95.4	106.6
Toplam Borç Stoku			
Milyon TL	11,730.8	13,163.8	16,050.4
Milyon \$ ³	5,486.6	5,666.7	5,510.3
GSYİH' daki Payı (%)	154.2	148.6	157.0

¹ Hazine ve diğer Kamu kurumlarının Merkez Bankası, Ticari Bankalar ve İhtiyat Sandığına olan borçlarını ifade eder. Bu borç toplamına belediyelerin sadece bankalara olan borçları dahil edilirken diğer kamu borçları dahil edilmemiştir.

² Hazinenin dış kaynaklı borcunu ifade eder.

³ 31 Aralık resmi döviz satış kurları kullanılmıştır.

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı, Merkez Bankası ve Devlet Planlama Örgütü.

3.5. Özel Kesim Dengesi

2014 yılında, 1977 yılı fiyatlarıyla 12,980.1 TL olan özel harcanabilir gelir, 2015 yılında reel olarak %1.6 oranında artarak 13,190,7 TL olmuştur. 2015 yılında özel harcanabilir gelirden reel olarak %1.6 oranında sınırlı düzeyde artış görülmekle birlikte özel tüketimin reel olarak %7.2 oranında azalması özel tasarruf da reel olarak %31.1 oranında artışa neden olmuştur. Özel yatırımlarda ise reel olarak %19.1 oranında artış kaydedilirken, özel kesimin kamu kesimine sunduğu kaynağın reel olarak %50.6 oranında arttığı görülmüştür.

Tablo - 9 Özel Kesim Genel Dengesi

	1977 Yılı Fiyatlarıyla			Cari Fiyatlarla		
	2013	2014 ¹	2015	2013	2014 ¹	2015
1. Özel Harcanabilir Gelir	12,587.2	12,980.1	13,190.7	6,238,101,304.5	7,151,456,425.1	8,063,696,357.5
2. Özel Tüketim	9,444.8	10,000.0	9,282.6	4,680,794,290.1	5,509,552,018.9	5,674,598,609.6
3. Özel Tasarruf	3,142.3	2,980.1	3,908.1	1,557,307,014.4	1,641,904,406.2	2,389,097,747.9
4. Özel Yatırım	1,945.4	1,838.2	2,188.8	964,130,762.7	1,012,765,867.8	1,338,050,212.6
4.1 Sabit Sermaye	1,878.9	1,692.7	2,074.2	931,182,912.4	932,599,433.7	1,268,002,243.4
4.2 Stok Değişimi	66.5	145.5	114.6	32,947,850.3	80,166,434.1	70,047,969.2
5. Kamu Kesimine İkras	1,196.9	1,141.9	1,719.3	593,176,251.7	629,138,538.4	1,051,047,535.3
	Değişim (%)			GSYİH'daki Pay (%)		
1. Özel Harcanabilir Gelir	6.3	3.1	1.6	82.0	80.7	78.9
2. Özel Tüketim	0.6	5.9	-7.2	61.5	62.2	55.5
3. Özel Tasarruf	27.8	-5.2	31.1	20.5	18.5	23.4
4. Özel Yatırım	-5.0	-5.5	19.1	12.7	11.4	13.1
4.1 Sabit Sermaye	-2.1	-9.9	22.5	12.2	10.5	12.4
4.2 Stok Değişimi	-48.2	118.9	-21.2	0.4	0.9	0.7
5. Kamu Kesimine İkras	191.3	-4.6	50.6	7.8	7.1	10.3

¹ Gerçekleşme tahmini

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

3.6. Devlet Bütçe Dengesi

Devlet bütçe hacmi 2013 yılında 3,261.4 milyon TL olarak gerçekleşirken, 2014 yılında 2013 yılına göre %11.5 oranında bir artışla 3,635.4 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında ise %5.7 artış göstererek 3,841.9 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Devlet bütçe hacmi 2013- 2015 yılları arasında cari bazda artış göstermiş olmasına rağmen, aynı dönem içerisinde GSMH içerisindeki payı azalan bir seyir izlemiş ve 2013 yılında %43.0, 2014 yılında %41.1 ve 2015 yılında ise %37.6 seviyesine gerilemiştir (tablo 10).

Bütçe yerel gelirleri içerisinde en önemli gelir kalemi olan vergi gelirleri, 2013 yılında reel olarak %0.6 oranında artarken bu oran 2014 yılında %7.9'luk artış göstermiştir. 2015 yılında ise 2014 yılına göre reel olarak vergi gelirlerinde %1.2 oranında gerileme görülmektedir. Vergi gelirlerinin alt kalemlerinden dolaysız vergiler 2013 yılında reel olarak %3.4, 2014 yılında reel olarak %9.0 oranında artış göstermesine karşılık, 2015 yılında %2.7 oranında reel olarak gerileme olmuştur. Dolaylı vergilerde ise reel olarak 2013 yılında %1.4 oranında azalış göstermesine karşılık 2014 yılında reel olarak %7.2 oranında artış sağlanırken, 2015 yılında %0.1 oranında gerileme yaşanmıştır (tablo 10).

Tablo - 10 Devlet Bütçe Dengesi

	2013	2014	2015	2013	2014	2015
İLBÜTÇE GELİRLERİ	5,483.1	5,822.4	5,668.1	2,717.4	3,207.9	3,465.0
1.Yerel Gelirler	4,613.7	4,916.3	4,769.9	2,286.5	2,708.7	2,915.9
1.1.Vergi Gelirleri	3,278.7	3,539.3	3,495.1	1,624.9	1,950.0	2,136.6
1.1.1.Dolaysız Vergiler	1,423.4	1,550.8	1,508.6	705.4	854.4	922.3
1.1.2.Dolaylı Vergiler	1,855.3	1,988.5	1,986.5	919.5	1,095.6	1,214.4
1.2.Diğer Gelirler	322.7	324.5	289.0	159.9	178.8	176.7
1.3.Fon Gelirleri	1,012.3	1,052.5	985.8	501.7	579.9	602.6
2.1.Dış Yardımlar	869.4	906.1	898.2	430.9	499.2	549.1
2.1.1.Türkiye Cumhuriyeti	867.0	903.6	895.8	429.7	497.9	547.6
2.1.1.Diğer	2.4	2.5	2.3	1.2	1.4	1.4
İLBÜTÇE GİDERLERİ	6,580.9	6,598.4	6,284.6	3,261.4	3,635.4	3,841.9
1.Cari Giderler	2,614.6	2,660.0	2,562.1	1,295.8	1,465.5	1,566.2
1.1.Personel Giderleri	2,214.1	2,250.8	2,167.0	1,097.3	1,240.1	1,324.7
1.2.Diğer Cari Giderler	400.5	409.1	395.1	198.5	225.4	241.5
2.Transferler	2,942.8	2,868.4	2,688.2	1,458.4	1,580.4	1,643.3
3.Savunma Giderleri	407.2	413.0	394.0	201.8	227.5	240.9
4.Yatırımlar	616.3	657.1	640.3	305.5	362.0	391.4
4.1.Sabit Sermaye Yatırımları	243.9	248.0	266.9	140.7	136.6	163.1
4.2.Diğer Yatırımlar	372.5	409.1	373.5	164.8	225.4	228.3
İİLBÜTÇE DENGESİ	-1,097.8	-776.0	-616.5	-544.1	-427.6	-376.9
IV. AVANSLAR	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
İİV.FİNANSMAN DENGESİ	-1,097.8	-776.0	-616.5	-544.1	-427.6	-376.9
IV. FİNANSMAN	1,097.8	776.0	616.5	544.1	427.6	376.9
1.Türkiye Cumhuriyeti Kredileri	1,006.3	717.3	446.2	498.7	395.2	272.8
2. Diğer	91.5	58.8	170.3	45.4	32.4	104.1

	2013	2014	2015	2013	2014	2015
İLBÜTÇE GELİRLERİ	-8.1	6.2	-2.7	35.9	36.3	33.9
1.Yerel Gelirler	-9.7	6.6	-3.0	30.2	30.6	28.6
1.1.Vergi Gelirleri	0.6	7.9	-1.2	21.4	22.1	20.9
1.1.1.Dolaysız Vergiler	3.4	9.0	-2.7	9.3	9.7	9.0
1.1.2.Dolaylı Vergiler	-1.4	7.2	-0.1	12.1	12.4	11.9
1.2.Diğer Gelirler	-63.9	0.6	-10.9	2.1	2.0	1.7
1.3.Fon Gelirleri	6.1	4.0	-6.3	6.6	6.6	5.9
2.1.Dış Yardımlar	0.8	4.2	-0.9	5.7	5.6	5.4
2.1.1.Türkiye Cumhuriyeti	0.6	4.2	-0.9	5.7	5.6	5.4
2.1.1.Diğer	3,119.6	3.5	-4.3	..	..	..
İİLBÜTÇE GİDERLERİ	1.7	0.3	-4.8	43.0	41.1	37.6
1.Cari Giderler	-0.2	1.7	-3.7	17.1	16.6	15.3
1.1.Personel Giderleri	-0.2	1.7	-3.7	14.5	14.0	13.0
1.2.Diğer Cari Giderler	-0.3	2.2	-3.4	2.6	2.5	2.4
2.Transferler	2.1	-2.5	-6.3	19.2	17.9	16.1
3.Savunma Giderleri	-4.2	1.4	-4.6	2.7	2.6	2.4
4.Yatırımlar	12.9	6.6	-2.5	4.0	4.1	3.8
4.1.Sabit Sermaye Yatırımları	-4.4	1.7	7.6	1.6	1.5	1.6
4.2.Diğer Yatırımlar	28.1	9.8	-8.7	2.4	2.5	2.2
İİİLBÜTÇE DENGESİ	117.8	-29.3	-20.6	-7.2	-4.8	-3.7
IV. AVANSLAR	..	..	..	0.0	0.0	0.0
İİİV.FİNANSMAN DENGESİ	117.8	-29.3	-20.6	-7.2	-4.8	-3.7
IV. FİNANSMAN	117.8	-29.3	-20.6	7.2	4.8	3.7
1.Türkiye Cumhuriyeti Kredileri	13.2	-28.7	-37.8	6.6	4.5	2.7
2. Diğer	-123.8	-35.8	189.9	0.6	0.4	1.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Yerel gelirlerin içerisinde yer alan diğer gelirlerde, ağırlıklı olarak Merkez Bankası Kar Payı ile Telefon telgraf ve teleks ücretleri, kalemlerinde görülen artışa ek olarak Ercan Devlet Havaalanının özelleştirme geliri nedeni ile 2012 yılında %135.8 oranında reel artış gözlenmiş olmasına karşılık 2013 yılında özelleştirme geliri olmadığından diğer gelirler kalemi reel olarak %63.9 oranında gerileyerek 2011 yılı gelir seviyelerinde gerçekleşirken 2014 yılında reel olarak %0.6'lık artış göstermiştir. 2015 yılında ise Telefon telgraf ve teleks ücretleri, Cıp kart satış gelirleri, sabit görüntülü radar sistemleri ceza gelirlerinde yaşanan gerileme nedeni ile diğer gelirler kaleminde reel olarak %10.9 düzeyinde gerileme gözlemlenmiştir (tablo 10).

Fon gelirlerinde de 2013 yılında Fiyat İstikrar Fonu, Turizm Teşvik Fonu, Eski Eserler Fonu ve Spor Fonu gelirlerinde sağlanan %6.1 oranında reel artış göstermiştir. 2014 yılındaki artışın nedenlerine bakıldığında Fiyat İstikrar Fonu, Turizm Teşvik Fonu, Spor Fonu ve Tasfiye Edilen Fon gelirlerindeki artışların etkisi ile %4.0 oranında artış göstermesine karşılık 2015 yılında Spor Fonu, Emekli sandığı fonu, ve Tasfiye Edilen Fon gelirleri başta olmak üzere toplam fon gelirleri kaleminde reel olarak %6.3 oranında gerileme gözlemlenmiştir.

Bütçe gelirleri içerisinde yer alan dış yardımlar, 2013 yılında cari fiyatlarla 430.9 milyon TL ile bütçe gelirleri içerisinde % 15.9'u ve GSMH'nin %5.7'si kadar paya sahipti. 2014 yılında bu pay %15.6'sına ulaşırken, 2015 yılında %15.8'i seviyelerinde gerçekleşti. 2014 yılında reel olarak %4.2 oranında artarak GSMH'nin %5.6'sı kadar paya sahip olmuştur. 2015 yılında reel olarak %0.9 oranında azalarak GSMH'nin %5.4'ü kadar paya sahip olmuştur. Tamamına yakını Türkiye Cumhuriyeti'nden sağlanan dış yardımlar 2014 yılında cari fiyatlarla 499.2 milyon TL olarak gerçekleşirken, 2015 yılında 549.1 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Toplam gelirler içerisinde yerel gelirler cari fiyatlarla 2012 yılında %85.6 oranında bir paya sahip olurken bu oran 2013 yılında %84.1'e gerilerken; 2014 yılında ise %84.4'i oranında gerçekleşmesine karşılık 2015 yılında %84.2 oranında bir paya sahip olmuştur.

2014 – 2015 yılları arasında yerel gelirlerde cari fiyatlara %7.7'lik artış sağlanmasına karşılık reel olarak %3.0 oranında gerileme olduğu gözlemlenmiştir.

Bütçe giderleri açısından gelişmelere bakıldığı zaman, 2013 yılında 3,261.4 milyon TL olan bütçe reel olarak %0.3'lük artışla 2014 yılında 3,635.4 milyon TL ve 2015 yılında reel olarak %4.8'lik gerileme neticesinde cari olarak %5.7'lik artışla 3,841.9 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Her yıl cari olarak artış gösteren bütçe gider kalemleri reel olarak incelendiğinde; 2013 yılında personel giderleri %0.2, gerileme gösterirken, 2014 yılında %1.7 oranında artış ve 2015 yılında %3.7 oranında gerileme göstermektedir. Personel giderlerinin yıllar itibariyle bütçe giderleri içindeki payına bakıldığı zaman 2013 yılında %33.6 seviyelerinden 2015 yılında %34.5 seviyesine yükseldiği gözlemlenmektedir. Savunma giderlerinde 2013 yılında %4.2 oranında reel gerileme olduğu tespit edilmiştir. 2014 yılında savunma giderlerinde reel olarak %1.4 oranında sağlanan artışa karşılık 2015 yılında ise %4.6 oranında gerileme olmuştur. Diğer cari giderler de bütçe giderleri içinden aldıkları pay 2013-2015 dönemi içerisinde ortalama %6 oranı düzeyinde gerçekleşmektedir. 2012 yılı bütçe giderleri içindeki gider kalemlerinin paylarına bakıldığı zaman, transfer harcamalarının bütçe giderlerinin %44.5'i, 2013 de %44.7'si, 2014 de %43.5'i ve 2015 yılında ise %42.8 oranında pay ile bütçeye önemli bir yük oluşturmaya devam ettiği görülmektedir.

Bütçe gelirleri ile bütçe giderlerini karşılayamayan KKTC bütçesinde 2012 yılında finansman ihtiyacı 230.8 milyon TL olmuş, buna karşılık TC kredilerinden sağlanan 407.0 milyon TL'lik kaynak sayesinde Devlet Bütçesinde 176.2 milyon TL'lik finansman fazlası oluşmuştur. 2013 yılında bütçe finansman ihtiyacı 544.1 milyon TL'lik kaynağa ihtiyaç duyarken bu miktarın 498.7 milyon TL'lik kısmı Türkiye Cumhuriyeti kredileri ile finanse edilirken ihtiyaç görülen 45.4 milyon TL'lik miktar iç finansman olanaklarıyla karşılanmıştır. 2014 yılında devlet bütçesi finansman ihtiyacı 427.6 milyon TL olmasına karşılık TC kredileri olanaklarından 395.2 milyon TL düzeyinde sağlanan kredi sayesinde, bütçe ihtiyaç görülen 32.4 milyon TL'lik miktarı iç finansman olanaklarıyla karşılanmıştır. 2015 yılında ise devlet bütçesi finansman ihtiyacı 376.9 milyon TL olmasına karşılık TC kredileri olanaklarından 272.8 milyon TL düzeyinde sağlanan kredi sayesinde, bütçe ihtiyaç görülen 104.1 milyon TL'lik miktarı iç finansman olanaklarıyla karşılanmıştır.

2013 yılında yerel gelirlerin GSMH'ya oranı %30.2'si seviyelerinden, 2014 yılında yerel gelirlerin GSMH'ya oranı %30.6'sı seviyesine yükselirken; 2015 yılına da ise %28.6'sı seviyesine gerilemiştir. Dış yardımların ise GSMH payı 2013 – 2015 yılında ortalama %5.5 düzeylerinde gerçekleşmiştir. Yerel gelirlerin önemli bir bölümünü oluşturan gelir

vergisi ağırlıklı dolaysız vergilerin GSMH'ya oranı, 2012 yılında %9.1 düzeyinden 2013 yılında %9.3 ve 2014 yılında %9.7 seviyesine yükselirken bu oran 2015 yılında %9.0 seviyesine gerilemiştir. Katma değer vergisi ağırlıklı dolaylı vergilerin GSMH'ya oranı ise 2013 yılında %12.1 seviyesinden 2014 yılında %12.4'e yükselirken ve 2015 yılında %11.9 seviyesine gerilemiştir. Bu gelişmeler sonucunda vergi gelirleri toplamının GSMH'ya oranı 2013 yılında %21.4'e oranından, 2014 yılında %22.1'e gelişme gösterirken, 2015 yılında %20.9 oranına gerilemiştir (tablo 10).

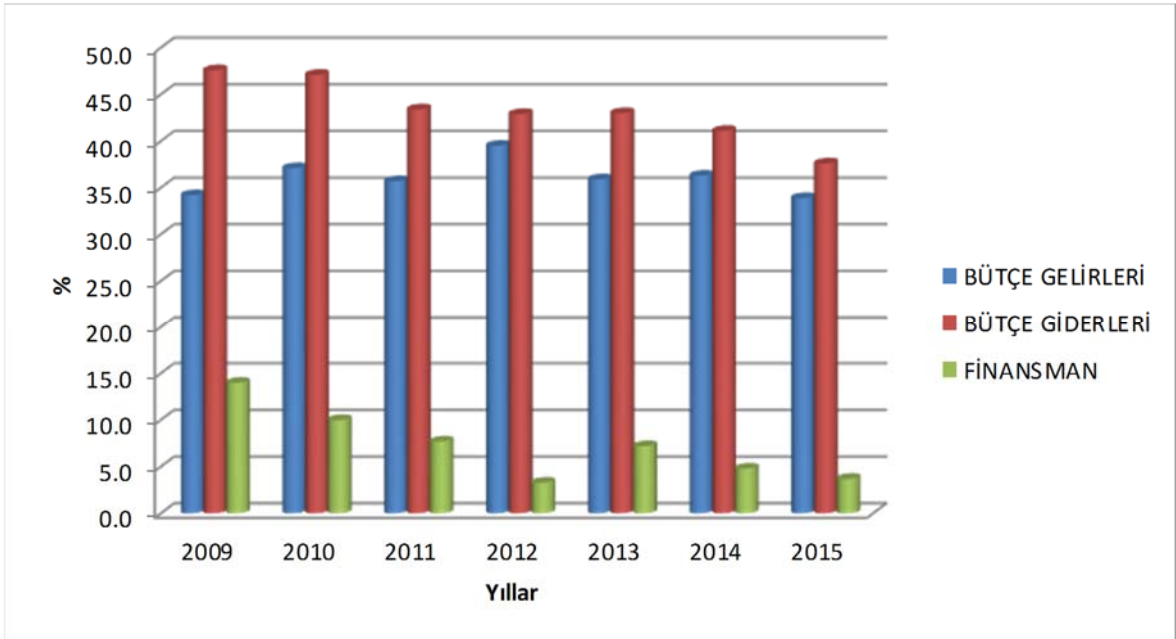
Devlet bütçesi giderleri, 2013 yılında GSMH'nın %43.0'ü düzeyinde gerçekleşmiş, 2014 yılında da GSMH'nın %41.1'i, 2015 yılında %37.6'i düzeyine gerilemiştir (tablo 10, grafik 6). Bütçe giderleri, bir önceki yıla göre reel olarak 2013 yılında %1.7, 2014 yılında %0.3 artış gösterirken, 2015 yılında %4.8 oranında gerileme göstermiştir.

Devlet yatırımlarının ise bütçe giderleri içerisindeki payı 2013 yılında %9.4 seviyesinden sırası ile 2014 yılında ise %10, 2015 yılında ise %10.2 seviyesine yükselmiştir. Yatırımların yıllar itibariyle GSMH içindeki paylarına bakıldığında 2013 yılında %4.0 olan payı, 2014 yılında %4.1 ve 2015 yılında %3.8 seviyesinde gerçekleşmiştir. Yatırımları sabit sermaye yatırımı ve diğer yatırımlar olarak incelediğimiz zaman sabit yatırım oranının yıllar itibariyle 2013 yılında GSMH'nın %1.6, 2013'de %1.5 ve 2015'de ise %1.6 seviyesinde gerçekleşirken; Diğer yatırımlar, bakım – onarım ağırlıklı bu kalemde 2013 yılında GSMH'nın %2.4'ü, 2013 yılında %2.5'i ve 2014 yılında ise %2.2'si oranında harcama yapılmıştır.

2012 yılında bütçe gelirlerinde reel olarak %11.2 oranında sağlanan artış ve gider kalemlerinde reel olarak %0.7'lik gerileme bütçe finansman ihtiyacının reel olarak %56.2 oranında gerilemesini sağlamıştır. Buna karşılık ihtiyaç duyulan finansman açığı GSMH'nın %3.3'ü düzeyinde gerçekleşmiştir. 2012 yılında ise özellikle yerel gelirler kalemi altında yer alan diğer gelirler kaleminde Ercan Hava Limanı özelleştirme gelirinden sağlanan artışın etkili olduğu dikkat çekicidir. 2013 yılında benzer bir gelir sağlanmadığı için bütçe gelirlerinde reel olarak %8.1 oranında gerilemeye neden olması ve gider kalemlerinde reel olarak %1.7'lik artış bütçe finansman ihtiyacının reel olarak %117.8 oranında artmasına neden olmuştur. Buna karşılık ihtiyaç duyulan finansman açığı GSMH'nın %7.2'si düzeyinde gerçekleşmiştir.

2014 yılında bütçe gelirlerinde sağlanan %6.2 oranındaki reel artış ve bütçe giderlerindeki %0.3'lük reel artışa karşılık bütçe bu yılda da GSMH'nın %4.8'i oranında açık vermiştir. 2015 yılında bütçe gelirlerinde görülen %2.7 oranındaki reel gerileme ve bütçe giderlerindeki %4.8'lik reel gerileme karşısında bütçe bu yılda da GSMH'nın %3.7'si oranında açık vermiştir. Yıllar itibariyle Devlet Bütçe dengeleri incelendiğinde Bütçenin finansmanı için gerekli olan iç ve dış kaynak ihtiyacının sürdürülebilir bir yapıda olmadığı ve sürekli bütçe açıkları nedeni ile kamu borç yükünün artması ülke ekonomisinin gelişmesine engel oluşturduğu görülmektedir.

Grafik – 6 Yılları İtibarıyla Devlet Bütçe Dengesi Ana Kalemlerinin GSMH İçindeki Yüzde Payları

4. Ödemeler Dengesi

4.1. Dış Ticaret

2013 yılında 120.7 milyon \$ olan ihracat rakamı, 2014 yılında %11.0'lık artışla 134 milyon \$'a yükseldikten sonra, 2015 yılında %11.9 küçülerek 118.1 milyon \$'a gerilemiştir.

2013 yılında 1,699.4 milyon \$ olan ithalat rakamı ise 2014 yılında %5 artarak 1,784.3 milyon \$'a yükseldikten sonra 2015 yılında %15.9 küçülerek 1,500.6 milyon \$ seviyesinde kalmıştır. Dövizdeki yaklaşık 25%'lik yükseliş de ithalattaki bu düşüşte etkili olmuştur.

Bu gelişmeler sonucunda 2015 yılında Dış Ticaret açığının 1,382.5 milyon \$, Dış Ticaret Hacminin ise 1,618.7 milyon \$ olduğu görülmektedir. 2015 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı ise %7.9 olarak gerçekleşmiştir.

4.2. Görünmeyen İşlemler

Görünmeyen işlemlerin temel belirleyicisi olan net turizm gelirleri kalemi, 2013, 2014 ve 2015 yıllarında sırasıyla % 7.3, % 10.8 ve % 2.7 oranlarında artarak 2015 yılı sonunda 697.7 milyon dolara yükselmiştir. Diğer görünmeyenler işlemler kaleminde ise, 2013 yılında 920.6 milyon \$ olan rakam, 2014 yılında % 4.2 artışla 959.2 milyon \$'a yükselmiş, 2015 yılında ise % 0.3'lük düşüşle 956.4 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Diğer görünmeyen işlemler içerisinde yer alan önemli bir kalem olan Yükseköğretim Net Gelirleri 2013 yılında 535.6 milyon dolar iken, 2014 yılında 589.8 milyon dolara, 2015 yılında da 636.2 milyon dolara yükselmiştir.

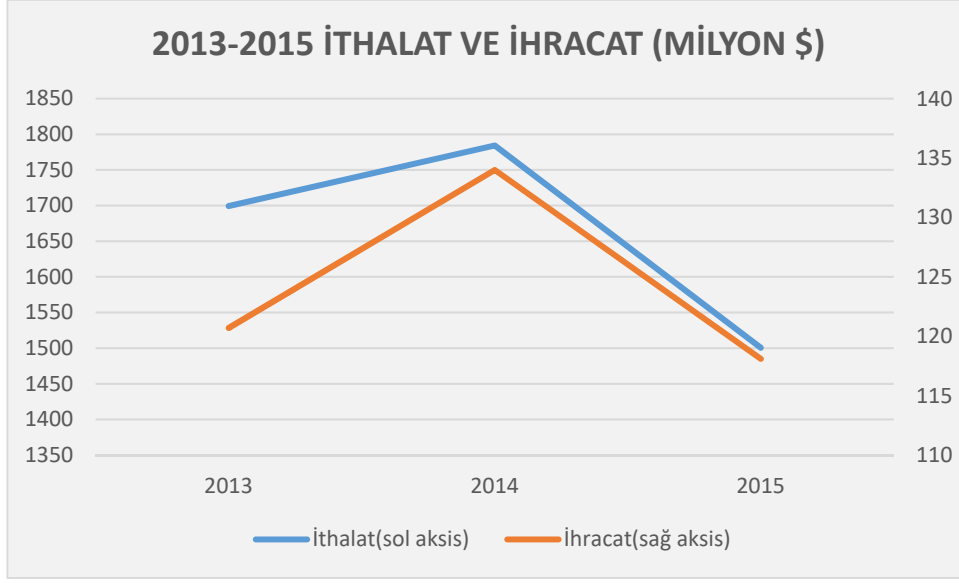
Bu gelişmeler sonucunda 2013 yılında 1,534.0 milyon \$ olan görünmeyen işlemler dengesi 2014 yılında 1,638,6 milyon \$, 2015 yılında ise 1,654.1 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir (tablo 11).

Dış ticaret ve görünmeyen işlemler dengesinde gerçekleşen gelişmeler sonucunda 2013 yılında 44.7 milyon \$ olan cari işlemler açığı, 2014 yılında 11.7 milyon \$'a gerilemiş, 2015 yılında ise cari işlemler dengesi artıya geçerek 271.6 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir (tablo 11).

Tablo - 11 ÖDEMELER DENGESİ

SEKTÖRLER	2013	2014	2015
	(Milyon ABD \$)		
1. Cari İşlemler			
1.1. Dış Ticaret			
1.1.1. İhracat	120.7	134.0	118.1
1.1.2. İthalat	1,699.4	1,784.3	1,500.6
Dış Ticaret Dengesi	-1,578.7	-1,650.3	-1,382.5
GSYİH'daki Payı (%)	-39.6	-40.8	-36.9
1.2. Görünmeyen İşlemler			
1.2.1. Turizm (Net)	613.4	679.4	697.7
1.2.4. Diğer Görünmeyenler (Net)	920.6	959.2	956.4
Yükseköğretim (Net)	535.6	589.8	636.2
TC Yardımları	225.0	227.1	200.8
Diğer	160.0	142.3	119.4
Görünmeyen İşlemler Dengesi	1,534.0	1,638.6	1,654.1
Cari İşlemler Dengesi	-44.7	-11.7	271.6
GSYİH'daki Payı (%)	-1.1	-0.3	7.2
2. Sermaye Hareketleri			
2.1. TC Kredileri	261.2	180.2	100.0
2.2. Diğer Sermaye Hareketleri (Net)	-1.5	6.7	68.9
Sermaye Hareketleri Dengesi	259.7	186.9	168.9
Genel Denge	215.0	175.2	440.5
GSYİH'daki Payı (%)	5.4	4.3	11.7
3. Rezerv Hareketleri (- Artış, + Azalış)	-219.9	-176.7	-75.8
4. Net Hata ve Noksan	4.9	1.5	364.7

Grafik-7

4.3. Sermaye Hareketleri

2013 yılında 261.2 milyon ABD Doları olarak gerçekleşen Türkiye Cumhuriyeti kredileri, 2014 yılında %31.0 oranında azalarak 180,2 milyon ABD Doları'na, 2015 yılında ise %44.5 oranında azalarak 100.0 milyon ABD Doları'na gerilemiştir. Sermaye hareketleri içerisinde yer alan diğer sermaye hareketleri 2013 yılında -1.5 milyon ABD Doları, 2014 yılında 6.7 milyon ABD Doları, ve 2015 yılında 68.9 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Cari işlemler dengesi ve sermaye hareketleri dengesindeki bu gelişmelere bağlı olarak genel denge 2013 yılında 215.0 milyon ABD Doları, 2014 yılında 175.2 milyon ABD Doları, 2015 yılında ise 440.5 Milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir (tablo 11).

4.4. Rezerv Hareketleri

2013 yılında 219.9 milyon ABD Doları, 2014 yılında 176.7 milyon ABD Doları, 2015 yılında ise 75.8 milyon ABD Doları döviz rezerv artışı görülmektedir (tablo 11).

5. Fiyat Hareketleri

Ülkemizde kullanılan para biriminin Türk Lirası (TL) olması nedeniyle, Türkiye Cumhuriyeti'nde (TC) uygulanan “Para Politikaları” Kuzey Kıbrıs ekonomisini doğrudan etkilemektedir. Fiyat istikrarını sağlamak için 2006 yılından beri izlenen “Enflasyon Hedeflemesi Rejimi” politikalarının yanında, 2011 yılından beri ek araçlar aşamalı olarak devreye konmuştur. Bu yeni araçlar ile amaç, fiyat istikrarının yanında finansal istikrar da sağlanmadı hedeflenmektedir. Son küresel kriz sonrası giderek yaygınlık kazanan bu yaklaşım, fiyat istikrarını sağlarken makroekonomik dengesizliklerin giderilmesi ve finansal sistemde oluşacak riskleri dikkate alan bir model olmuştur.

Uygulanan bu politikalar sonucunda TC'nde enflasyon üzerinde istikrar sağlanmış olsa da ülkemize bu para politikalarının yansımaları döviz kurlarının seyri ile doğrudan ilişkilidir. Kurlarda oluşan oynaklık hem ekonomik faaliyetlere hem de enflasyona doğrudan etki yapmaktadır. Bu nedenle kurların istikrarlı olması hem ekonomik faaliyetlerde hem de enflasyon düzeyinin seyrine olumlu yansıyacaktır.

Tablo - 12 Tüketici Fiyatları endeksi

Aylar	2013	Endeks (Aralık 2012=100)	Aylık Değişim (%)	2014	Endeks (Aralık 2013=100)	Aylık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)	2015	Endeks (Aralık 2014=100)	Aylık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)
Ocak	134.82	101.00	1.00	150.20	102.09	2.09	11.41	155.29	105.55	-0.88	52.11
Şubat	134.09	100.46	-0.54	153.64	104.43	2.29	14.58	153.31	104.21	-1.28	46.80
Mart	134.36	100.66	0.20	154.51	105.02	0.57	15.00	156.02	106.05	1.77	48.56
Nisan	135.49	101.51	0.84	155.04	105.38	0.34	14.43	158.38	107.65	1.51	50.29
Mayıs	135.88	101.80	0.29	153.83	104.56	-0.78	13.21	160.94	109.39	1.62	53.92
Haziran	137.88	103.30	1.47	154.31	104.89	0.31	11.92	161.65	109.88	0.44	54.12
Temmuz	137.76	103.21	-0.09	154.70	105.15	0.25	12.30	159.65	108.52	-1.24	51.83
Ağustos	139.05	104.17	0.94	155.61	105.77	0.59	11.91	160.93	109.39	0.80	52.15
Eylül	141.89	106.30	2.04	155.71	105.84	0.06	9.74	165.73	112.65	2.98	56.59
Ekim	144.01	107.89	1.49	158.44	107.69	1.75	10.02	168.25	114.36	1.52	56.23
Kasım	144.54	108.29	0.37	157.37	106.97	-0.68	8.88	166.67	113.29	-0.94	55.81
Aralık	147.12	110.22	1.78	156.67	106.49	-0.44	6.49	168.86	114.78	1.31	58.57

¹ Aralık 2012 endeks değeri (133.48) temel alınmıştır.

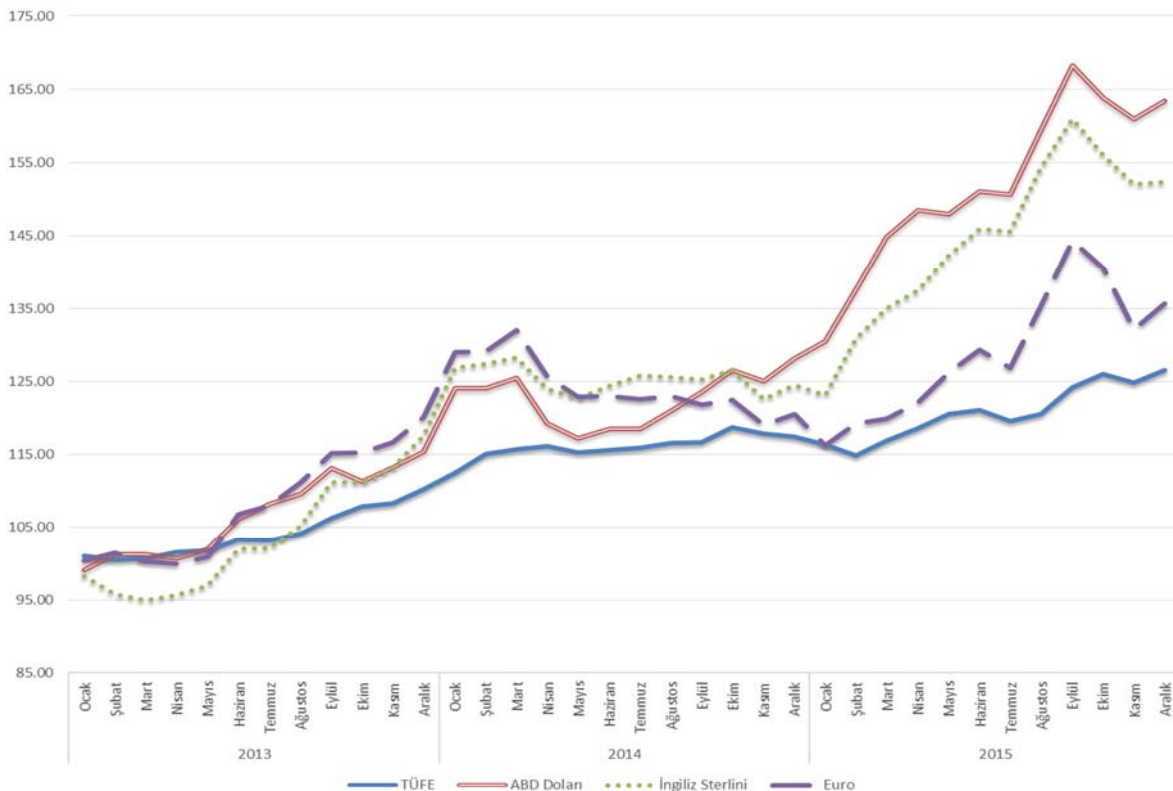
Kaynak : Devlet Planlama Örgütü

2013 yılı mayıs sonrası dönemde küresel para politikalarına dair yaşanan gelişmeler finans piyasalarındaki hareketlerin temel belirleyicisi olmuştur. Bu dönemde küresel ölçekte tüm finansal varlıklarda yeniden fiyatlanma yaşanmış ve gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye çıkışına neden olmuştur. Bu gelişmelere bağlı olarak, 2013 yılının ikinci çeyreğinden itibaren kurlarda oluşan ciddi yükselişin etkisiyle enflasyon çift haneli değerlere ulaşarak yılsonu değeri %10.22 olmuştur.

2014 yılının başından itibaren, oluşan bu etkiyi kırmak için TC’nde “Sıkı Para Politikası” uygulanmaya başlanmıştır. Yılın ikinci çeyreğinden itibaren enflasyon düzeyinde belirli bir iyileşmeye ulaşılmamasına rağmen, gıda fiyatlarında küresel düzeyde yüksek seyir göstermesi enflasyonun hedeflenen düzeyin az üzerinde %6.49 seviyesinde gerçekleşmiştir.

2015 yılı gelişmeleri, yıl genelinde başta petrol olmak üzere döviz cinsinden ithal ürünlerde enflasyon düzeyini sınırlayıcı yönde etki yapmasına rağmen gıda fiyatlarındaki mevcut yüksek seyir ve kurlardaki değer kaybının gecikmeli etkisi enflasyon düzeyinin hedefin üzerinde kalmasına neden olmuştur. Böylece 2015 yılında, enflasyon düzeyinin yılsonu değeri %7.78 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik – 8 TÜFE ve Döviz Kur Değişimleri

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ekonomisinin büyük bir kısmı ticarete, yani ithalata dayanmakta, üretim girdileri ve tüketim maddeleri büyük oranda ithalat yoluyla sağlanmaktadır. Bu nedenle TL'nin döviz karşındaki değeri, üretim maliyetleri ve ürün fiyatları üzerinde etkili olmaktadır. Son yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'nde sonuç alıcı şekilde sürdürülen maliye, para, kur ve faiz politikaları Türk Lirası'nın döviz karşısında değerini korusa da, son küresel krizin küresel piyasalarda oluşturduğu durgunluk, belirsizlik ve buna bağlı oluşan risklerin etkisiyle TC Finans Piyasası'ndan her büyük sermaye çıkışı TL'nin yeni bir değer kaybı periyoduna girmesine neden olmaktadır.

2012 yılında TC'nde uygulanan para, kur, faiz ve maliye politikaları sonucu TL yeniden değer kazanmaya başlamasına rağmen, 2013 yılında oluşan dış kaynaklı küresel para politikaları ve artan belirsizlik nedeniyle, yılın ikinci çeyreğinden itibaren finans piyasasından yabancı sermaye çıkışı olmuştur. Buna bağlı olarak 2013 yılında kurlar değer kazanarak ABD Doları %15.39, İngiliz Sterlini %17.52 ve Euro %20.10 değer kazanmıştır. 2014 yılı başından itibaren TC "Sıkı Para Politikası" uygulamaya başlamasına rağmen önceki yıldan kaynaklı kurlardaki değer kaybının gecikmeli etkisi nedeniyle kurlardaki değer kaybı azalmasına rağmen devam etmiştir. 2014 yılında, ABD Doları %11.08, İngiliz Sterlini %5.94 ve Euro %0.40 TL karşısında değer kazanmıştır. 2015 yılında TC'ndeki siyasi gelişmeler ve seçim süreci sonunda oluşan belirsizlik ekonomiye yansımış ve kurlarda ciddi seviyede oynaklık oluşmasına neden olmuştur. Böylece 2015 Yılı sonunda ABD Doları %27.52, İngiliz Sterlini %22.35 ve Euro %12.50 oranında artış göstermiştir.

Tablo - 13 Aylık Ortalama ABD Doları Kur Değişimleri

Aylar	2013 Kur Değeri	Endeks (Aralık 2012=100)	Aylık Değişim (%)	2014 Kur Değeri	Endeks (Aralık 2013=100)	Aylık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)	2015 Kur Değeri	Endeks (Aralık 2014=100)	Aylık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)
Ocak	1.77 24	99.12	-0.88	2.21 81	107.50	7.50	25.15	2.33 37	113.10	1.82	-97.83
Şubat	1.81 06	101.25	2.16	2.21 78	107.48	-0.01	22.49	2.45 94	119.19	5.39	-97.71
Mart	1.81 07	101.26	0.01	2.24 41	108.76	1.19	23.94	2.59 12	125.58	5.36	-97.62
Nisan	1.79 99	100.65	-0.60	2.13 20	103.32	-5.00	18.45	2.65 60	128.72	2.50	-97.43
Mayıs	1.82 39	102.00	1.33	2.09 58	101.57	-1.70	14.91	2.64 57	128.22	-0.39	-97.40
Haziran	1.89 84	106.16	4.08	2.11 92	102.70	1.12	11.63	2.70 24	130.97	2.14	-97.37
Temmuz	1.93 55	108.24	1.95	2.11 95	102.72	0.01	9.51	2.69 40	130.56	-0.31	-97.38
Ağustos	1.95 99	109.60	1.26	2.16 34	104.85	2.07	10.38	2.85 05	138.15	5.81	-97.28
Eylül	2.02 30	113.13	3.22	2.20 95	107.08	2.13	9.22	3.00 86	145.81	5.55	-97.19
Ekim	1.99 01	111.29	-1.63	2.26 31	109.68	2.43	13.72	2.93 07	142.03	-2.59	-97.33
Kasım	2.02 52	113.25	1.76	2.23 61	108.37	-1.19	10.41	2.87 83	139.49	-1.79	-97.34
Aralık	2.06 34	115.39	1.89	2.29 20	111.08	2.50	11.08	2.92 27	141.64	1.54	-97.37

¹Aralık 2012 aylık ortalama kur değeri (1.7882) temel alınmıştır.

Kaynak : Devlet Planlama Örgütü

Tablo - 14 Aylık Ortalama İngiliz Sterlini Kur Değişimleri

Aylar	2013 Kur Değeri	Endeks (Aralık 2012=100)	Aylık Değişim (%)	2014 Kur Değeri	Endeks (Aralık 2013=100)	Aylık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)	2015 Kur Değeri	Endeks (Aralık 2014=100)	Aylık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)
Ocak	2.83 36	98.25	-1.75	3.65 98	107.98	7.98	29.16	3.55 13	104.78	-1.10	-96.71
Şubat	2.76 06	95.72	-2.58	3.67 49	108.42	0.41	33.12	3.77 30	111.32	6.24	-96.52
Mart	2.73 75	94.92	-0.84	3.69 78	109.10	0.62	35.08	3.89 27	114.85	3.17	-96.43
Nisan	2.75 91	95.67	0.79	3.57 44	105.46	-3.34	29.55	3.96 64	117.02	1.89	-96.24
Mayıs	2.79 73	96.99	1.38	3.53 68	104.35	-1.05	26.44	4.10 44	121.10	3.48	-96.07
Haziran	2.94 03	101.95	5.11	3.58 88	105.88	1.47	22.06	4.21 06	124.23	2.59	-96.02
Temmuz	2.94 36	102.06	0.11	3.62 74	107.02	1.08	23.23	4.20 08	123.94	-0.23	-96.07
Ağustos	3.03 51	105.24	3.11	3.62 20	106.86	-0.15	19.34	4.45 14	131.33	5.97	-95.83
Eylül	3.20 76	111.22	5.68	3.61 35	106.61	-0.23	12.65	4.64 11	136.93	4.26	-95.65
Ekim	3.20 66	111.18	-0.03	3.64 80	107.63	0.95	13.77	4.50 13	132.81	-3.01	-95.82
Kasım	3.26 49	113.20	1.82	3.53 61	104.33	-3.07	8.31	4.38 56	129.39	-2.57	-95.80
Aralık	3.38 94	117.52	3.81	3.59 08	105.94	1.55	5.94	4.39 35	129.62	0.18	-95.85

¹Aralık 2012 aylık ortalama kur değeri (2.8841) temel alınmıştır.

Kaynak : Devlet Planlama Örgütü

Tablo - 15 Aylık Ortalama Euro Kur Değişimleri

Aylar	2013 Kur Değeri	Endeks (Aralık 2012=100)	Aylık Değişim (%)	2014 Kur Değeri	Endeks (Aralık 2013=100)	Aylık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)	2015 Kur Değeri	Endeks (Aralık 2014=100)	Aylık Değişim (%)	Yıllık Değişim (%)
Ocak	2.35 20	100.37	0.37	3.02 37	107.43	7.43	28.56	2.72 42	96.79	-3.60	-97.46
Şubat	2.37 63	101.40	1.03	3.02 55	107.50	0.06	27.32	2.79 50	99.31	2.60	-97.40
Mart	2.34 92	100.25	-1.14	3.09 33	109.91	2.24	31.67	2.81 04	99.85	0.55	-97.44
Nisan	2.34 13	99.91	-0.34	2.94 49	104.63	-4.80	25.78	2.86 28	101.72	1.86	-97.26
Mayıs	2.36 57	100.95	1.04	2.88 08	102.36	-2.18	21.77	2.95 78	105.09	3.32	-97.11
Haziran	2.50 24	106.79	5.78	2.88 13	102.37	0.02	15.14	3.03 06	107.68	2.46	-97.04
Temmuz	2.53 08	108.00	1.13	2.87 33	102.09	-0.28	13.53	2.97 21	105.60	-1.93	-97.09
Ağustos	2.60 69	111.24	3.01	2.88 33	102.44	0.35	10.60	3.17 18	112.69	6.72	-96.90
Eylül	2.69 88	115.17	3.53	2.85 42	101.41	-1.01	5.76	3.38 16	120.15	6.61	-96.67
Ekim	2.70 22	115.31	0.13	2.86 97	101.96	0.54	6.20	3.29 41	117.04	-2.59	-96.77
Kasım	2.73 34	116.64	1.15	2.78 94	99.11	-2.80	2.05	3.09 71	110.04	-5.98	-96.88
Aralık	2.81 45	120.10	2.97	2.82 58	100.40	1.30	0.40	3.17 89	112.95	2.64	-96.83

¹Aralık 2012 aylık ortalama kur değeri (2.3434) temel alınmıştır.

Kaynak : Devlet Planlama Örgütü

6. Bankacılık

KKTC Merkez Bankası verilerine göre bankacılık sektörü konsolide bilançosu 2013 yılında 2012 yılına göre %21.13 oranında büyüyerek 13,355.3 milyon TL'ye ulaşmıştır. 2014 yılı sonunda %11.09 oranında genişleyerek 14,836.1 milyon TL'na ulaşan bankacılık sektörü konsolide bilançosu, 2015 yılında %16.67 oranında artarak 17,309.6 milyon TL'na yükselmiştir. Sektörün performans rasyolarından risklere karşı bir güven göstergesi kabul edilen sermaye yeterliliği standart rasyosunun %8 olan yasal oranı Temmuz 2010 itibarı ile %10 olarak değiştirilmiştir. Sermaye Yeterliliği Standart Rasyosu'nun (SYSR) önceki yıllarda olduğu gibi 2013-2015 döneminde da yasal oranın oldukça üzerinde seyretmeye devam ettiği görülmektedir. Aralık 2013 için konsolide SYSR Aralık 2012 değerinin 2,01 puan gerisinde, yüzde 18.60 olarak gerçekleşmiştir. SYSR 2014 yılı sonunda %17,53'e, Aralık 2015 döneminde ise %17,06' ya gerilemiştir. 2013 yılında brüt kredilerin aktifler içerisindeki payı %61.48' den %62.94'e yükselirken 2014 yılında bu oran %64.42'e, 2015 yılında ise %64.52 seviyesine yükselmiştir. Mevduatın krediye dönüşüm oranını gösteren kredi/mevduat oranı 2013 yılında %78.67, 2014 yılında %81.18, 2015 yılında ise 1.13 puan azalarak %80.05 seviyesinde gerçekleşmiştir.

6.1. Banka Mevduatları

Sektörün temel fon kaynağı konumunda olan toplam mevduatlar 2013 yılında %22.0 oranında artışla 9,284.1 milyon TL'ndan 11,323.6 milyon TL'na ulaşmıştır. 2014 yılında ise önceki yıllardan daha düşük oranda bir büyüme gerçekleşmiş, toplam mevduatlar %4.0 artış göstererek 11,773.9 milyon TL'na ulaşmıştır. 2015 yılında toplam mevduatlar %18.5 oranında artış göstererek 13,950.6 milyon TL'na ulaşmıştır. 2013-2015 yılları incelendiğinde toplam mevduatlardaki oransal olarak en yüksek artışın %22.0 ile 2013 yılında, en düşük artışın ise %4.0 ile 2014 yılında gerçekleştiği görülmektedir (tablo 16).

6.1.1. Türk Lirası Mevduat Gelişmeleri

Türk Lirası mevduatlar 2013 yılında bir önceki yıla göre %15.2 oranında artarak 5,522.5 milyon TL'dan 6,359.4 milyon TL'na ulaşmış, 2014 yılında ise bir önceki yıla göre %1.7 oranında artarak 6,467.9 milyon TL'na ulaşmıştır. 2015 yılında 7,061.4 milyon TL'na ulaşan Türk Lirası mevduatlar %9.2 oranında artış göstermiştir. 2013-2014 döneminde Türk Lirası mevduatlar içerisinde, vadesiz mevduatlar %20.9 oranında azalırken, vadeli mevduatlar %6.0 oranında artış göstermiştir. 2014-2015 döneminde ise Türk Lirası mevduatlar içerisinde vadesiz mevduatlar %8.4 , vadeli mevduatlar %9.3 oranında artış göstermiştir. 2015 yıl sonu itibari ile Türk Lirası mevduatın %12.2'lik oranı vadesiz, %87.8'lik oranı ise vadeli mevduatta toplanmıştır. (tablo 16).

6.1.2. Döviz Mevduat Gelişmeleri

Toplam döviz mevduatları, 2013 yılında döviz kurlarındaki dalgalanmaların etkisiyle bir önceki yıla göre %32.0 oranında artarak cari fiyatlarla 4,964.2 milyon TL'na ulaşmıştır. 2014 yılında ise, %6.9 oranında artarak cari fiyatlarla 5,305.9 milyon TL'na ulaşmıştır. 2015 sonunda 2013 yılına yakın bir oranda genişleyen döviz mevduat hacmi, %29.8'lik artışla 6,889.1 milyon TL'na ulaşmıştır. 2013 yılında vadesiz döviz mevduatları %42.7, vadeli döviz mevduatları %29.5 oranında artış göstermiştir, 2014 yılında vadesiz döviz mevduatları %32.0 oranında azalırken, vadeli döviz mevduatları %16.6 oranında genişlemiştir, 2015 yılında ise vadesiz döviz mevduatları %48.1, vadeli döviz mevduatları %27.2 oranında artış göstermiştir (tablo 16).

Tablo - 16 Mevduat Gelişmeleri

	2013	2014	2015	2013	2014	2015
	Milyon ₺			Mevduat Türleri İçindeki Pay (%)		
1. TL Mevduat	6,359.4	6,467.9	7,061.4	100.0	100.0	100.0
1.1. Vadesiz	1,008.5	798.0	864.9	15.9	12.3	12.2
1.2. Vadeli	5,350.9	5,669.9	6,196.5	84.1	87.7	87.8
2. Döviz Mevduat	4,964.2	5,305.9	6,889.1	100.0	100.0	100.0
2.1. Vadesiz	988.2	671.5	994.3	19.9	12.7	14.4
2.2. Vadeli	3,976.0	4,634.4	5,894.8	80.1	87.3	85.6
Toplam Mevduat	11,323.6	11,773.9	13,950.6	-	-	-
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
	Değişim (%)			Toplam Mevduat İçindeki Pay (%)		
1. TL Mevduat	15.2	1.7	9.2	56.2	54.9	50.6
1.1. Vadesiz	30.3	-20.9	8.4	8.9	6.8	6.2
1.2. Vadeli	12.7	6.0	9.3	47.3	48.2	44.4
2. Döviz Mevduat	32.0	6.9	29.8	43.8	45.1	49.4
2.1. Vadesiz	42.7	-32.0	48.1	8.7	5.7	7.1
2.2. Vadeli	29.5	16.6	27.2	35.1	39.4	42.3
Toplam Mevduat	22.0	4.0	18.5	100.0	100.0	100.0

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

6.2. Krediler

Bankacılık sektörü aktif toplamı içerisinde en büyük pay brüt kredilere aittir. 2013 yıl sonunda toplam aktifler içerisinde brüt kredilerin payı %62.9 iken 2014 yıl sonunda bu oran %64.4'e yükselmiştir. 2015 yıl sonunda brüt kredilerin bankacılık sektörü aktif toplamı içerisindeki payı %64.5 düzeyindedir. 2013 yılında %23,6 oranında büyüyerek 8,378.8 milyon TL'na ulaşan brüt krediler 2014 yılında %14.1'lik büyümeyle 9,557.9 milyon TL'na ulaşmıştır. 2015 yılsonunda 11,168.1 milyon TL'na ulaşan krediler, 2015 yılı içerisinde %16.8 oranında büyüme göstermiştir.

Kredilerin sektörel dağılımı incelendiğinde en büyük payın önceki yıllarda olduğu gibi 2015 yılında da şahsi ve mesleki borçlar kalemine ait olduğu görülmektedir. 2015 yılında şahsi ve

mesleki borçların toplam krediler içindeki payı %38.0'dir. Şahsi ve mesleki borçlar kalemini sırasıyla kamu kurum ve kuruluşlarına ait krediler ve ticaret sektörüne ait krediler takip etmektedir (tablo 17).

Tablo - 17 Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı

Sektörler	Krediler (Milyon ₺)			Değişim (%)			Toplam Krediler İçindeki Pay (%)		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
1. Kamu Kurum ve Kuruluşları	2,113.2	2,458.0	2,670.3	3.8	16.3	8.6	25.2	25.7	23.9
2. Tarım	90.5	99.0	135.2	177.2	9.4	36.5	1.1	1.0	1.2
3. Sanayi	202.7	271.8	341.1	81.2	34.1	25.5	2.4	2.8	3.1
4. Nakliye ve Ulaşım	94.4	181.2	101.2	57.6	92.0	-44.2	1.1	1.9	0.9
5. Yurtiçi ve Yurtdışı Ticaret	1,789.9	1,853.3	2,461.0	32.3	3.5	32.8	21.4	19.4	22.0
6. Bina ve İnşaat	558.0	719.8	910.4	56.2	29.0	26.5	6.7	7.5	8.2
7. Turizm	169.1	231.5	301.0	109.5	36.9	30.1	2.0	2.4	2.7
8. Şahsi ve Mesleki Borçlar	3,361.1	3,743.3	4,247.8	22.4	11.4	13.5	40.1	39.2	38.0
Toplam	8,378.8	9,557.9	11,168.1	23.6	14.1	16.8	100.00	100.00	100.00

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

İKİNCİ BÖLÜM

SEKTÖREL GELİŞMELER

I. TARIM

Tarım sektörünün temel görevi toplum bireylerinin beslenme, temel ihtiyaç maddelerini yeterli ve nitelikli olarak sağlamak, ülkemizin ekonomik gündeminde her zaman ön sıralarda yer alan istihdam sorununun çözümüne katkıda bulunmak ve dış satım olanaklarını geliştirmek suretiyle milli gelirimize katkıda bulunarak ekonomik ve sosyal kalkınmamızı hızlandırmaktır. Bu yönüyle her zaman ekonomi içinde ihmal edilmeyecek bir yeri olan tarım sektörünün geliştirilmesine yönelik çalışmalar büyük bir titizlikle devam etmektedir.

Dünya nüfusu son yıllarda hızla artmakta ve bu artan nüfusun dengeli bir şekilde beslenmesi büyük bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Tarımsal alanların sınırlı olması nedeniyle birim alandan daha fazla ve kaliteli ürün alabilmek için bilimsel ve teknolojik çalışmalar büyük bir hızla yürütülmektedir. Bu nedenle hızlı sanayileşmenin yanı sıra tarımın önemi de büyük ölçüde artmaktadır. İnsanlar doğanın olanaklarından en iyi şekilde yararlanmaya ve kaynakları en etkin bir şekilde kullanmaya çalışırken doğal dengenin de bozulmaması için büyük çaba sarf etmektedirler.

Ekonomik gelişme süreci içerisinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ekonomisinde tarım önemli rol oynamaktadır. Tarımın ekonomi içerisinde etkin bir yere sahip olmasına rağmen bu alandaki önemli darboğazlar, sektörün ekonomik gelişmedeki yerini almasını ve hızlı bir gelişmenin gerçekleşmesini sınırlamaktadır. Tarımın ülkemiz ekonomisini destekleyecek bir sektör olarak gelişmesi ve tarım sektöründeki darboğazların hafifletilerek hem sektördeki hem de ekonomik gelişme üzerindeki olumsuz etkilerin giderilmesi amaçlanmaktadır.

Bugün ülkemizde tarım arazilerinin fiziksel olarak genişletilmesi imkanı büyük ölçüde ortadan kalktığından tarımsal üretimin artırılması tohumluk, fidan, fide, gübre, tarım alet ve makineleri, zirai mücadele ilaçları, sulama, damızlık hayvan, suni tohumlama, veteriner

hizmetleri, yem ve kredi gibi tarımsal girdilerin çiftçilere yeterli miktarda ve zamanında ulaştırılması aynı zamanda bunların mümkün olan asgari fiyatla gerçekleştirilmesi ve uygun pazar şartlarının sağlanması ile mümkün olabilecektir.

1.1.Mevcut Durum ve Gelişmeler

1.1.1. Tarımın Genel Ekonomi İçindeki Yeri

KKTC'nin ekonomik gelişme süreci içinde tarım etkin bir yere sahip olmasına rağmen bu alandaki önemli darboğazlar, söz konusu sektörün ekonomik gelişmedeki yerini gereği gibi almasını ve hızlı bir gelişmenin gerçekleşmesini sınırlamaktadır. Bu nedenle ülkemizde hızlı bir gelişmenin sağlanabilmesi için tarıma dayalı geleneksel yapıdan, sanayi ve hizmetlere dayanan çağdaş bir ekonomik yapıya geçilmesi hedeflenirken, tarımın ekonomiyi destekleyecek bir sektör olarak gelişmesi ve geliştirilmesi, tarımsal üretim ve verimliliğin artırılması ve süre giden tarımsal darboğazların ekonomik gelişme üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşılmasında tarımda verimliliği artırıcı, mevcut potansiyeli değerlendirici teknolojik gelişmelerin uygulamaya konması ve üreticinin desteklenmesi benimsenmiştir.

Tarım sektörü kendi içerisinde bitkisel üretim, hayvansal üretim, ormancılık ve su ürünleri olmak üzere dört alt sektöre ayrılarak incelenmektedir. Tarımsal üretimde bitkisel üretim alt sektörünün önemli bir paya sahip olması dolayısıyla bu alt sektörde meydana gelen değişiklikler toplam tarım sektörünün büyük ölçüde etkilenmesine neden olmaktadır. Tarım sektöründe iklim koşullarına bağımlılığın yüksek oluşuna, ülkede mevcut su kaynaklarının sınırlılığı da eklenince sektörde istikrarlı bir gelişmenin olması büyük ölçüde engellenmektedir. Ülkemizde mevcut su potansiyelinin her geçen gün giderek azalmasına karşın sulanan tarım alanlarının bir kısmında halen vahşi sulama yöntemlerinin kullanılması sorunun daha da ağırlaşmasına neden olmaktadır. Bölgemizde mevcut su kaynaklarından aşırı çekimin önlenmesi ve bu kaynaklardan en iyi bir şekilde yararlanılmasına olanak sağlanması amacıyla yönelik olarak halen geleneksel yöntemlerle sulanmakta olan tarımsal arazilerde

süratle modern sistemlere geçilmesi gerekmektedir. Bu alanda başlatılan projelerin süratle tamamlanarak yürürlüğe konması su kaynaklarımızın optimum düzeyde kullanılmasına olanak sağlarken tarımsal üretime de olumlu katkıda bulunacaktır.

Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü adada, kışlar ılık ve yağışlı, yazlar kurak ve sıcak geçmekte; ovalık bölgelerde yağışlar az olurken yağış miktarları denizden yükseldikçe artmaktadır. Yaz ayları özellikle Mesarya Ovasında çok sıcak, kış ayları ise nispeten soğuk geçmektedir.

2,465,552 dönümlük (3,298,908 Da) toplam alana sahip olan KKTC'nde 1,398,123 dönümlük (1,870,689 Da) alan tarım arazisi olup bu alan da toplam alanın %56.7'sine eşittir (tablo 18). Ancak mevcut koşullarda toplam tarım arazisinin 922,641 dönümü (%66.0'ı) ekonomik olarak ekilip değerlendirilebilmektedir. Ekonomik olarak değerlendirilen tarım arazisinin ise yaklaşık 74,604 dönümü (%8.1'si) sulu ziraatta kullanılmaktadır. Yarı kurak iklim koşullarına sahip olan ülkemizde su kaynakları, tarımsal arazi varlığı ve elverişliliği gibi önemli faktörlerin sınırlılığı tarım sektörünün gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir. KKTC'nde ihtiyaç duyulan suyun büyük bir kısmının karşılandığı yeraltı su rezervlerinin tek beslenme kaynağı olan yıllık yağışların 350-400 mm. gibi düşük bir düzeyde olmasının yanı sıra, yeraltı suyunun aşırı ve kontrolsüz kullanımı akiferlerdeki su seviyelerinin devamlı azalmasına ve bazı bölgelerde bu azalmanın tehlikeli boyutlara ulaşmasına ve tuzlanmaya neden olmaktadır. KKTC'nde mevcut doğal su kaynaklarının sınırlılığı su sorununu her geçen gün ağırlaştırırken su kıtlığı, ülke tarımının sürekli olarak karşı karşıya bulunduğu önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca depolama, nakliye, pazarlama, kredi, hastalıklarla mücadele sorunlarının yanı sıra teknolojik eksiklikler, tarımsal araştırma ve adaptasyon çalışmalarının eksikliği ile yetersiz ve pahalı girdi kullanımının yarattığı sorunlar tarım sektörünün gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu olumsuzlukların hafifletilmesine olanak sağlamak amacıyla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri arasında tarım alanında "Teknik, Bilimsel ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır. 24 Ocak 1997 tarihinde imzalanan anlaşma; iki ülkeye uzman, materyal ve araştırma sonuçlarını karşılıklı kullanılma imkanı tanırken tarımsal pazarlama ve ortak yatırımların teşviki alanında da birlikte hareket etmelerine olanak sağlamaktadır.

Tablo - 18 KKTC Arazi Dağılımı

	Dönüm	Dekar	% Pay
1.Tarım Arazisi	1,398,123	1,870,689.0	56.71
2.Orman Arazisi	480,740	643,230.0	19.50
3.Hali ve Mera Arazi	122,157	163,446.0	4.95
4.Kasaba,Köy,Yol,Dere Arazileri	263,471	352,524.0	10.69
5.Kullanılmayan Arazi	201,061	269,019.0	8.15
Toplam Arazi Varlığı	2,465,552	3,298,908.0	100.00

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

1.1.2. Bitkisel Üretim

Genel olarak 1,398,123 dönümlük tarımsal arazi potansiyeline sahip olan KKTC'nde, 2015 yılında 922,641 dönüm ile tarım arazisinin kendi içinde kullanım oranı %66.0 olmuştur. Bitkisel üretim ekim alanları; tahıl, yemlik baklagil, yemlik baklagil, sebze, bostan, endüstri bitkileri, meyveler, bağlar ve turunçgillerden oluşmaktadır. Ekilen arazinin ürün çeşidine göre dağılımında tahıl arazisi %79.9'luk payla birinci sırada yer alırken bunu sırasıyla yemlik baklagil, meyve ve turunçgil alanları takip etmektedir (tablo 19).

Tablo - 19 Ekilen Arazi Miktarlarının Ürün Çeşidine Göre Dağılımı

(Dönüm)

	2013		2014		2015	
	Arazi	% Pay	Arazi	% Pay	Arazi	% Pay
1. Tahıl	649,789	78.0	642,227	78.5	736,980	79.9
2. Yemlik Baklagil	75,387	9.0	74,892	9.2	70,542	7.6
3. Yemeklik Baklagil	2,184	0.3	1,886	0.2	2,027	0.2
4. Sebze	16,541	2.0	16,900	2.1	19,041	2.1
5. Bostan	2,184	0.3	2,393	0.3	3,365	0.4
6. Meyveler	43,981	5.3	39,245	4.8	46,783	5.1
7. Bağlar	2,162	0.3	1,929	0.2	2,173	0.2
8. Turunçgiller	40,125	4.8	37,493	4.6	40,663	4.4
9. Turfandacılık	984	0.1	1,030	0.1	1,068	0.1
TOPLAM	833,335	100.0	817,994	100.0	922,641	100.0

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

2014 yılında 228,403 ton olarak gerçekleşen toplam bitkisel üretim 2015 yılında %80.7 oranında artarak 412,768 ton olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılında 23,838 ton olarak gerçekleşen tahıl üretim miktarı 2015 yılında %578.1 oranında artarak 161,768 tona ulaşmıştır (tablo 20).

Tablo - 20 Tarımsal Üretim Ürün Çeşitlerine Göre Dağılımı

(Ton)

	2013		2014		2015	
	Üretim	% Pay	Üretim	% Pay	Üretim	% Pay
1. Tahıl	65,834	23.6	23,838	10.4	161,647	39.2
2. Yemlik Baklagil	11,594	4.2	2,818	1.2	16,115	3.9
3. Yemelik Baklagil	1,824	0.7	1,384	0.6	1,998	0.5
4. Sebze	51,638	18.5	55,749	24.4	59,094	14.3
5. Bostan	7,632	2.7	10,579	4.6	12,863	3.1
6. Meyveler	8,567	3.1	7,850	3.4	9,727	2.4
7. Bağlar	2,160	0.8	1,934	0.8	2,298	0.6
8. Turunçgiller	121,579	43.5	111,632	48.9	139,234	33.7
9. Turfandacılık	8,385	3.0	12,619	5.5	9,793	2.4
TOPLAM	279,213	100.0	228,403	100.0	412,768	100.0

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

2015 yılında sulanan arazi miktarı; narenciye, sebze ve sera, meyve, bağ, bostan ve yemelik baklagil ile diğerleri olmak üzere toplam 74,604 dönümden oluşmaktadır. Sulanabilen tarımsal arazi, ekilen tarımsal arazinin yaklaşık %8'ini oluşturmasına karşın sulu arazi ürünleri, tarımsal üretimin ve toplam dışsattımın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (tablo 21).

Tablo - 21 Sulu Arazi Dağılımı

	2013		2014		2015	
	Dönüm	% Pay	Dönüm	% Pay	Dönüm	% Pay
1.Narenciye	40,125	55	37,493	48	40,663	55
2.Meyveler	6,894	9	13,940	18	6,998	9
3.Bağlar	2,162	3	1,929	2	2,173	3
4.Sebze ve Sera	17,262	24	19,047	24	18,600	25
5.Yemeklik Baklagil	2,184	3	1,865	2	2,027	3
6.Bostan	1,976	3	2,393	3	2,131	3
7.Diğer	2,000	3	1,886	2	2,013	3
TOPLAM	72,602	100	78,553	100	74,604	100

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

Bitkisel üretimde sistemli bir gelişmenin sağlanabilmesi; sulu ve kuru tarım yöntemlerinin geliştirilerek üretimin artırılması, uygun münavebe tekniklerinin yaygınlaştırılması, kültürel tedbirlerin tam olarak uygulanması, sulama sistemlerinin yeni teknolojilere dayalı çağdaş sulama sistemlerine dönüştürülerek randımanın kullanılması ile mümkün olacaktır. Özellikle tahıl üretiminde kullanılacak tohumluğun Ülkemiz iklim ve toprak özellikleri dikkate alınarak ıslah çalışmalarının yapılması üretim artışı için büyük önem arz etmektedir.

Günümüzde tarım teknolojisi uygulamaları, toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi ve korunması, sulama, gübreleme, tarımsal mücadele, üstün nitelikli tohumluk, fidan, damızlık materyal ve tarımsal mekanizasyon şeklinde gruplandırılabilir. Bunlar içinde mekanizasyon kendi dışındaki tarım teknolojisi uygulamalarının etkinliğini artırmak, ekonomikliği sağlamak ve çalışma koşullarını iyileştirmek açısından da ayrıca önemli bir tamamlayıcı ögedir. Teknik tarım uygulamaları ayrı ayrı ne kadar iyi olursa olsun, öğeler arasında sağlıklı bir kombinasyon düzeyi oluşturulmadıkça, toplam verimliliğin artırılması sınırlı kalacaktır. Bu düşünce kapsamında mekanizasyon araçlarının tüm tarımsal üretim girdileri arasında en büyük

paya sahip olması mekanizasyonun sağlıklı ve ileriye dönük planlanmasının önemini ortaya koymaktadır.

KKTC'nde mevcut tarımsal makine parkının çeşitliliği ve makinelerin genellikle ekonomik ömrünü tamamlamış olması, makinelerde gereksinim duyulan yedek aksam çeşit ve miktarlarını büyük oranda artırmaktadır. Bugüne kadar ticari müesseselerin makine ve yedek aksam konusunda ihtisaslaşmaya yönelmemiş olması, bu aksamların temininde güçlükler yaratmaktadır. Bu durum tarımın gelişmesinin temel kaynağını teşkil eden makine ve teçhizatın istenilen zaman ve koşullarda temin edilmesinde, büyük ölçüde sorun teşkil etmekte, ayrıca üretim maliyetlerini artırıcı bir nitelik taşımaktadır. Traktör, ekim-dikim makineleri, hasat harman makineleri, tohum temizleme makineleri, zirai mücadele vasıtaları ve toprak işleme olarak gruplandırabileceğimiz tarımsal makine, araç-gereç parkının durumu tablo 22'de verilmektedir.

Tablo - 22 Tarımsal Makine, Araç-Gereç Parkı
(Adet)

	2013	2014	2015
1.Traktör	4,522	4,594	4,555
2.Ekim Dikim Makineleri	3,359	3,288	3,265
3.Hasat Harman Makineleri	1,984	2,015	2,025
4.Tohum Temizleme Makineleri	37	36	36
5.Zirai Mücadele Vasıtaları	5,520	4,574	4,592
6.Toprak İşleme Aletleri	7,267	6,692	6,692

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

1.1.3. Hayvancılık

Ülkemizde hayvan sayıları, sayı açısından doyum noktasına yaklaşmış olmakla beraber, hayvan başına elde edilen verim hedeflenen düzeye ulaşamamıştır. Bunun başlıca nedenleri olarak; pedigrili ve genetik özellikleri yüksek hayvan sürülerinin oluşturulmaması ile çevre faktörleri ve bakım-beslenme koşullarının yeterli düzeyde olmaması sayılabilir. Tarımı gelişmiş ülkelerde tarımsal üretimin büyük bir kısmı hayvancılıktan elde edilirken ülkemizde hayvancılık üretiminin toplam tarımsal üretim içindeki payı %35 ile 50 dolaylarında seyretmektedir.

Hayvancılık alt sektörü sığırcılık, koyunculuk, keçicilik ve kanatlılardan oluşmaktadır. KKTC'nde sığır türünden et ve süt kombine ırkı olan Siyah-Beyaz Frisian, koyun türünden ivesi, sakız, yerli ve bu ırkların melezleri ve keçi türünden ise yerli kıl keçisi ile Damascus ırkı yaygın olarak bulunmaktadır. Kanatlılardan ise yerli ırk tavuklarla birlikte yumurta ve et tavuğu olan Ross ırkı yaygındır.

2012-2014 yıllarındaki hayvansal varlığımızın durumu tablo 23'de verilmektedir.

Tablo - 23 Hayvan Sayısı

	2013		2014		2015		Yıllık Ort. Değişme(%) 2013-2015
	Adet	% Değişme	Adet	% Değişme	Adet	% Değişme	
1.Sığır	58,931	8.0	67,227	14.1	67,882	1.0	4.8
2.Koyun	235,500	4.9	237,953	1.0	251,251	5.6	2.2
3.Keçi	82,002	13.9	90,917	10.9	102,498	12.7	7.7
4.Kanatlı	8,872,763	-2.8	10,064,517	13.4	9,576,005	-4.9	2.6
4.1.Yumurta Tavuğu	274,639	15.8	273,000	-0.6	243,000	-11.0	-4.0
4.2.Et Tavuğu	8,448,124	-2.2	9,474,007	12.1	9,333,005	-1.5	3.4
4.3.Damızlık Tavuk	150,000	-39.8	317,510	111.7	145,178	-54.3	-1.1

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

Mevcut hayvan varlığının değerlendirilmesi sonucunda kırmızı et üretimi 2015 yılında 15,391 ton olarak gerçekleşirken aynı yılda beyaz et üretimi 14,418 ton olarak gerçekleşmiştir (tablo 24).

Tablo - 24 Hayvansal Üretim

	2013		2014		2015	
	Ton	%Değişme	Ton	%Değişme	Ton	%Değişme
1. Sığır Eti	4,610	20.6	5,387	16.9	5,387	0.0
2. Kuzu Eti	3,903	6.6	4,105	5.2	5,162	25.7
3. Keçi Eti	897	19.6	1,027	14.5	4,842	371.5
4. Tavuk Eti	12,845	-1.6	13,047	1.6	14,251	9.2
5. Balık Eti	425	-50.0	248	-41.6	167	-32.7
6. İnek Sütü	136,198	21.0	150,083	10.2	150,772	0.5
7. Koyun-Keçi Sütü	13,752	9.7	14,787	7.5	17,970	21.5
8. S.Yumurta(Düzine)	5,324,770	27.0	5,629,667	5.7	5,742,946	2.0

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığımızda ıslah çalışmalarına gereken önemin verilmemesi, optimum hayvan işletme büyüklüklerinin henüz saptanmamış olması, üreticimizin eğitilerek pedigri hayvan işletmelerinin henüz oluşturulmamış olması ve hayvansal üretimde besicilik ve süt üretiminde yeterli bilgi birikimine ulaşılmamış olması hayvancılık alanındaki gelişmeleri olumsuz yönde etkilemektedir. Bütün bunlara hayvan beslemede kaba yemin (yeşil yem, silaj, kuru ot vb) gerektiği oranlarda kullanılmaması ve kesif yem ağırlıklı yemlemenin yapılması hayvansal ürünlerde maliyet artışını beraberinde getirmekte ve bu da hayvancılığımızı olumsuz yönde etkileyen diğer bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Büyükbaş ve küçükbaş hayvan üretiminde çok önemli bir faktör olan barınak sorununa da hassasiyetle eğilmek gerekmektedir. Ülkemizde beslenen hayvanlar ve iklim koşulları dikkate alınarak kendi şartlarımıza uygun barınak tiplerinin geliştirilerek ülke çapında yaygın bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Halen devam etmekte olan ıslah çalışmaları ile birlikte bu konunun da ele alınarak kesin çözümlerin üretilmesi gerekmektedir.

Et ve süt hayvancılığı ile tavukçuluğun geliştirilebilmesi için gerekli kaynak tahsisi yapılırken bu alanda faaliyet gösteren üreticilerin damızlık hayvan ve sürekli aynı kalitede yem temininde bazı güçlüklerle karşılaştığı görülmektedir. Hayvansal üretimin artırılarak bu sektörde arzu edilen gelişmişlik düzeyine ulaşılabilmesi, ıslah edilmiş pedigrili damızlıkların yetiştirilerek üreticiye dağıtılmasına, modern hayvan barınaklarının kullanılmasına, hastalıklarla mücadelenin etkin bir şekilde yapılmasına ve kaliteli hayvan yemi üretimine istikrar kazandırılmasına bağlıdır. Böylece hayvansal üretim ve üretimde verimlilik artırılabilir, maliyet unsurları olumlu yönde etkilenebilecek ve hayvansal üretimde daha düzenli bir gelişme sağlanabilecektir.

Devlet tarafından yürütülen suni tohumlama çalışmaları ile hastalıklarla mücadele büyük bir titizlikle Veteriner Dairesi tarafından sürdürülmektedir. Hayvan hastalıkları ile mücadele programı çerçevesinde 2015 yılında koruyucu aşı tatbik edilen hayvan sayısı 171,179 adet olarak gerçekleşmiştir (tablo 25).

Tablo - 25 Tatbik Edilen Koruyucu Aşıların Yıllara Göre Dağılımı

(Adet)

Yıllar	Sap-Food And Mouth Disease		Mavi Dil Blue Tongue	Enterotoxemia	Brucella Melitensia Rev I	Virus Abortion	M. Agalaksia	Lumpy Skin Disease (LSD)	Toplam
	Sığır	Koyun-Keçi	B.Baş-K.Baş	Koyun-Keçi	B.Baş-K.Baş	Koyun-Keçi			
2013	-	-	-	194,047	-	1,225	850	-	196,122
2014	-	-	-	194,424	-	-	-	-	194,424
2015	-	-	-	119,484	-	-	-	51,695	171,179

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

1.1.4. Ormancılık

Ormancılık, orman varlıklarını korumak, gereğince artırmak koşulu ile toplumun orman ürünlerine olan gereksinimlerini ve bunun yanında ormanların sunduğu diğer fonksiyon ve hizmetlere olan gereksinimleri karşılamak amacı ile yapılan devamlı, planlı ve rasyonel çalışmaların bütünü olarak tanımlanabilir.

KKTC'nde Ormancılık GSMH'ya doğrudan doğruya olan katkılarından çok, ülkenin doğal zenginlikleri ile sosyal ve kültürel yaşama olan katkıları, turizm, eğlence, toprak erozyonlarını önleme, su depolama ve iklim düzenleme açısından büyük önem taşımaktadır. Sistem bütünlüğü içinde orman kaynağının ele alan Ormancılık sektörünün amacı, bütün imkanları kullanmak suretiyle gelecek kuşakların ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak ülke ormanlarını korumak, çok yönlü yararlanma esas alınarak genişletmek, dengeli ve kalıcı bir biçimde mal ve hizmet taleplerini karşılamak, bunun yanında rekreasyon, estetik ve bilimsel fonksiyonlarından yararlanmaktır. Sosyal, ekonomik ve teknolojik değişim ve gelişmelerin çok hızlı olduğu zamanımızda, ormanların, ağaç topluluğunun bulunduğu yer olma ve odun üretimi yapmasının yanı sıra değişik fonksiyonları bulunmaktadır. Toplum yararlı olan bu fonksiyonlar orman denilen yeryüzü kaynağının iyi incelenmesini ve değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ulusal ormancılık amaçlarımızı şöyle sıralayabiliriz;

- Ülkemizin başta odun hammaddesi olmak üzere orman ürünlerine olan ihtiyaçlarını ormanların verim gücü ölçüsünde ve devamlılık prensibi içerisinde kısmen karşılamak.
- Ülke ormanlarını korumak, verimsiz orman alanlarını verimli hale getirmek ve geliştirmek.
- Orman vasfı taşıyan, ancak orman sınırları içinde yer almayan alanları orman rejimine dahil ederek ağaçlandırmak.
- Orman toprağını korumak, su rejimini düzeltmek ve tabiatı korumak.

Yurt güzelliğini artırmak, ormanlarda tahsis edilen Milli Park, orman içi dinlenme yerleri ve piknik alanları ile halkın giderek artan rekreasyon ihtiyaçlarını karşılamak, orman alanlarındaki av ve yaban hayatı kaynaklarını geliştirerek sosyal ve ekonomik hayatın gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Mevcut amenajman planına göre 2,465,552 dönüm olan KKTC toplam arazisinin %19.5'ine tekabül eden 480,740 dönüm orman arazisi olarak kabul edilmektedir. Ancak yapılan çalışmalarda mevcut orman sahalarının büyük bir kısmının bozuk vasıflı orman niteliğinde olduğu saptanmıştır. Bu nedenle mevcut orman arazilerini ağaçlandırma çalışmaları bir master plan çerçevesinde ele alınmıştır. Ağaçlandırma çalışmalarının hızla devam ettiği 2015 yılında fidan dağıtımı ve ağaçlandırma alanlarına ilişkin veriler tablo 26'da verilmektedir.

Tablo - 26 Fidan Dağıtım ve Ağaçlandırılan Alanlar

	(Adet)		
	2013	2014	2015
1.Ağaçlandırma Sahalarına Dikilen	936,531	808,644	754,816
2.Kamu Kuruluşlarına Verilen	149,291	194,243	161,981
3.Halka Satılan	37,790	25,738	24,932
4.Kuruyan veya İmha Edilen	76,199	97,170	36,808
5.Ağaçlandırılan Alan (Ha)	627	649	582
6.Yeni Orman Yolu Yapımı (Km)	18.5	9.5	24.6

Kaynak: Orman Dairesi Müdürlüğü

2013-2015 döneminde yapılan silvikültür çalışmalarından elde edilen yapacak ve yakacak odun miktarlarının yıllar itibarı ile dökümü tablo 27'de verilmektedir.

Tablo - 27 Yapacak ve Yakacak Odun Üretimi
(2013-2015)¹

Yıllar	Tomruk	Direk	Yakacak Odun	
	m ³	m ³	Ster	Ton
2013	336	20	4,439	2,219
2014	250	46	3,667	1,834
2015	157	29	7,208	3,604

¹ 2013-2015 yılları silvikültür çalışmaları sonucu elde edilen yapacak ve yakacak odun üretimi

Kaynak: Orman Dairesi Müdürlüğü

Ülkemiz ormanlarını iyileştirme çalışmaları hazırlanmış Orman Amenajman Planları ile sürdürülmektedir. Bu çalışmalara hız kazandırmak ve planlanan haleflere daha çabuk ulaşabilmek için Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri arasında bir işbirliği protokolü imzalanmıştır. 12 Ocak 1997 tarihinde imzalanan protokolle

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti orman alanlarının geliştirilmesine yönelik çalışmalarda uygulanacak yardım ve karşılıklı işbirliği esasları belirlenmiştir.

1.1.5. Su Ürünleri

KKTC'nde beslenmedeki yeri ile ithal ikamesi yaratabilecek kapasiteye sahip olması bakımından balıkçılığın önemi bulunmakla beraber Karpaz Bölgesi dışındaki kıyılarda balık stoklarının az olması ve açık deniz balıkçılığının yapılamaması nedeniyle bu sektörün milli gelire olan katkısı sınırlı bir ölçüde ve beklenen düzeyin altında olmakta, süratli bir gelişim gösterememektedir. Bugünkü koşullarda su ürünleri üretiminin 450 ton/yıl civarında olduğu tahmin edilmektedir. Ancak bu rakamlara olta ile balık avcılarının avladıkları balık miktarı dahil değildir.

2013-2015 dönemi itibarıyla KKTC'nde kayıtlı balıkçı sayısı ile balıkçı teknelerinin dökümü tablo 28'de verilmektedir.

Tablo - 28 Kayıtlı Balıkçı Sayısı ve Balıkçı Tekneleri

	2013	2014	2015
1.Gemikonağı			
1.1.Kayıtlı Gemi Sayısı	63	64	65
1.2.Faal Gemi Sayısı	43	40	40
1.3.Balıkçı Sayısı	54	60	65
2.Girne			
2.1. Kayıtlı Gemi Sayısı	131	153	134
2.2. Faal Gemi Sayısı	96	84	91
2.3. Trol Sayısı	-	-	-
2.4. Faal Trol Sayısı	-	-	-
2.5. Balıkçı Sayısı	121	113	128
3.Gazimağusa			
3.1. Kayıtlı Gemi Sayısı	263	279	282
3.2. Faal Gemi Sayısı	196	254	231
3.3. Trol Sayısı	-	-	-
3.4. Faal Trol Sayısı	-	-	-
3.5. Balıkçı Sayısı	247	303	289

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

1.2. Sorunlar

1.2.1. Tarım Sektörü Genel Sorunları:

Tarımsal ürünlerin iç ve dış piyasalarda pazarlanmasında yaşanan sorunlardan dolayı, ürününe uygun fiyatı ve çoğu hallerde alıcı bulamayan üretici ürününü uygun şartlar ve zamanda değerlendirememektedir. Üretici ve tüketici arasında toptancı ve perakendeci kar marjları büyük boyutlara ulaşmakta ve bu durumdan etkilenen üreticinin alım gücü düşmekte dolayısıyla üretimin gerilemesine sebep olmaktadır. Dış pazarlamada ise, ulaşım ile beraber dış ülke pazarları ile olan bağlantıların yetersizliği finansman temininde yaşanan sıkıntılar ve diğer idari sorunlar mevcuttur. Özellikle uluslararası şirketlere ait uçaklardan

yararlanılamaması hava taşımacılığında büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaş meyve ve sebze dışsatımında kargo taşımacılığının ucuz ve seri bir şekilde düzenlenememesi üretimi olumsuz yönde etkilemektedir.

Toplu gayri menkullerde veraset sisteminin ekonomik büyüklüklerde meydana getirdiği parçalanmadaki olumsuz durum nedeniyle ekonomik kaynakların optimum büyüklükleri istenen düzeyde tutulamamakta ve bu durum tarım sektöründeki rasyonelliği olumsuz yönde etkilemektedir.

Üreticinin modern tarım teknolojisine adaptasyonu ve mevcut şartların verimli hale getirilmesi için gereken bilinçlendirme; gerek örgütlenme ve gerekse görsel gereçlerin, ayrıca bilgi birikiminin yetersiz durumda bulunması yanında mali olanakların kıtlığı tarım sektörü gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Dünyadaki çağdaş teknolojik gelişmelere, tarımsal eğitim, üretim teknolojisi ve makineleşme açısından ayak uydurabilmek amacıyla yönelik araştırma-adaptasyon çalışmalarını yürütecek kuruluşların bulunmaması, tarımsal üretimde verimlilik ve çeşitliliği olumsuz olarak etkilemektedir.

Tarımsal kredi dağıtımı, K.T. Kooperatif Merkez Bankası, Köy Kooperatifleri ve TC Ziraat Bankası tarafından yapılmaktadır. Üreticiler özellikle yatırıma dönük finansman zorlukları çekmektedir. Yatırım kredisi temini için başvuru bankalarının verebileceği azami kredi miktarları ile kredi süresi yetersiz kalmaktadır. Ayrıca kefalet ile ilgili işlemlerdeki sorunlar ile faizlerin yüksek olması kredi kullanımını zorlaştırmaktadır.

Üretimde yaşanan verim düşüklüğü ürün maliyetlerini artırmakta, malzeme ve işgücü gibi üretim faktörlerinin israfına neden olmakta ve bu da tarımsal üretimi olumsuz yönde etkilemektedir.

Gıda, Tarım ve Enerji Bakanlığı'na bağlı Daire ve kuruluşların "Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları" Yasalarında belirlenen kadroların organize edilerek doldurulmamış olması bu daire

ve kuruluşlarımızın fonksiyonlarını gerektiği gibi yerine getirmelerini sınırlarken tarım sektörünün gelişmesini de olumsuz yönde etkilemektedir.

KKTC'nde mevcut doğal su kaynaklarının sınırlılığı, su sorununu her geçen gün ağırlaştırırken su kıtlığı, ülke tarımının sürekli olarak karşı karşıya bulunduğu önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Durum böyle iken tarım sektöründe büyük oranda vahşi sulama sistemlerinin kullanılmasına devam edilmektedir. Bu uygulamasız su kaynaklarımızın israfına neden olurken su kalitesini de olumsuz yönde etkilemektedir.

Mevcut tarımsal makine parkının çeşitliliği ve birçok makinelerin genellikle ekonomik ömrünü tamamlamış olması, bu makinelerde gereksinim duyulan yedek aksam çeşit ve miktarlarını büyük oranda artırmaktadır. Bu durum tarım sektöründe kullanılan makine ve teçhizatın istenilen zaman ve koşullarda temin edilmesinde sorun teşkil etmekte ve üretim maliyetlerini artırıcı bir nitelik taşımaktadır.

1.2.2. Bitkisel Üretimde Sorunlar:

Yüksek vasıf ve kalitede tohum gereksiniminin uygun zaman ve miktarlarda karşılanamaması, üretimde verimsizliğe yol açarak üretimin gerilemesine ve dolayısıyla ekim alanlarının rasyonel kullanılamamasına neden olabilmektedir. Özellikle tahıl üretiminde gereksinim duyulan tohumluğun ülkemiz iklim ve toprak koşullarına adaptasyon çalışmalarının eksikliği bu alandaki üretimin olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde tarımsal kullanıma elverişli hale getirilmesi için özel işlev gerektiren arazi parçalarının harup ve zeytin gibi geleneksel ürünlerimizle değerlendirmeye tabi tutulamaması, ayrıca bu bölgelerdeki mevcut bitkisel varlığın korunamaması tarımsal arazi kullanımını ve üretimin gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Tarla ziraatında önemli bir yeri olan nadas ve münavebenin etkin ve sistemli bir şekilde kullanılmaması tarımsal arazilerde verim düşüklüğüne neden olmakta ve bu da bitkisel üretimi olumsuz yönde etkilemektedir.

Narenciye, harup, zeytin, badem, şeftali, antepfıstığı ve diğer meyve fidanlarının tabii şartlarda üretiminin randımanlı olamaması nedeniyle, üretici gerekli miktar ve zamanda fidan tedarik edememekte ve bu durum bitkisel üretimin gelişmesi açısından sorun olmaktadır.

1.2.3. Hayvansal Üretimde Sorunlar:

Hayvan popülasyonundaki dişi yavruların genetik kabiliyetlerine bakılmaksızın damızlık olarak sürüde bırakılması genetik gelişimi olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle gerek büyükbaş gerekse küçükbaş hayvanlardaki genetik gelişme istenilen düzeyde olmamaktadır. Ayrıca suni tohumlama hizmetlerinin ülkenin her tarafına etkin bir şekilde götürülememesi hayvan ıslahı çalışmalarını olumsuz olarak etkilemektedir.

Hayvancılık alanında faaliyet gösteren işletmelerin genellikle küçük aile işletmeleri şeklinde çalışmaları hayvansal üretimdeki verim artışını olumsuz yönde etkilemektedir. Buna paralel olarak hayvancılıkta optimum sürü büyüklüklerinin henüz tespit edilip bu alanda gerekli yönlendirme ve teşviklerin yapılmamış olması hayvancılığımızın küçük işletmeler halinde yürütülmesine sebebiyet vermekte bu da hayvancılıkta hızlı gelişmeyi sınırlamaktadır.

Kanatlı yemlerinde gerekli olan çeşitlilikte üretim yapılırken, daha ekonomik olarak değerlendirilebilen pelet yem üretimi sınırlı olarak yapılmaktadır. Yine aynı şekilde inek yemi imalatı ise bir tek isim altında ve aynı rasyonla imal edildiği halde, hem inek yemi hem dana yemi, hem de koyun-keçi yemi olarak kullanılmaktadır. Bu durum yem kullanımında israfa neden olurken hayvansal üretimi de olumsuz yönde etkilemektedir.

Yeşil ve kuru ot üretiminin az olması hayvan beslenmesini olumsuz yönde etkilerken sığır, koyun ve keçilerde verim düşüklüğüne neden olmaktadır. Bu durum hayvansal ürün maliyetlerini artırırken sektörün karlılığını olumsuz yönde etkilemektedir.

Hayvan beslenmesi ve yetiştirilmesinde önemli faktör olan hayvan barınaklarının bugüne dek planlı ve programlı bir şekilde ele alınıp yeterli altyapıya kavuşturulamaması hayvan verimi ve sağlığı yönünden olumsuz etkiler yaratmaktadır.

Hayvan kesimlerinin modern et kombinaları yerine küçük ve teknik donanım açısından yetersiz mezbahalarda yapılması nedeniyle; hayvancılığın gelişmesi, et ve et mamüllerinin düzenli ve hijyenik üretimi ile pazarlanmasının sağlanması, halen uygulanmakta olan denetimsiz ve dağınık hayvan kesimlerinin önlenmesi ve hayvan kesimlerinde elde edilen yan ürünlerin değerlendirilmesi istenilen düzeyde yapılamamaktadır.

Biyolojik özellikleri yönünden riski çok yüksek olan sütün hijyenik sağım ve taşıma koşullarının halen tam olarak geliştirilmemiş ve devreye sokulan soğuk zincirin bütün üreticilere ulaştırılamamış olmasından dolayı; eski teknolojilerin kullanılmasıyla üretilen sütün hijyenik ortamda pazarlanamamasına ve ekonomik kayıplara neden olmaktadır.

Veteriner örgütünün tüm gereklerinin yeterli düzeyde olmaması nedeniyle hayvan sağlığı ve hayvansal ürünlerin denetim ve kontrolleri etkin bir şekilde yürütülememektedir.

1.2.4. Ormancılıktaki Sorunlar:

Yapılan amenajman planlarına göre orman sahasının büyük bir kısmının bozuk vasıflı olduğu saptanmıştır. Gerekli finansman kaynaklarının bulunmaması nedeniyle bu arazilerde öngörülen ağaçlandırma yapılamamaktadır. Orman sahalarının yeterli düzeyde ağaçlandırılıp örtülememesi ve arazilerin meyilli olması büyük ölçüde erozyona neden olmaktadır. Bu durum esas su toplama havzalarını teşkil eden orman alanlarındaki su toplama kapasitesini azaltarak, yeraltı su kaynaklarını olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

Master Plan Projesine dahil ağaçlandırma çalışmaları ihale yolu ile yapılmaktadır. İhalelerin geç sonuçlanması çoğu kez sorunlara neden olmaktadır. Arazi hazırlığı ile ilgili ihaleleri kazanan yerli müteahhitlerin araç parkı eksikliği çalışmaların aksamasına neden olmaktadır.

Mahalli kaynaklarla ağaçlandırılması öngörülen sahalar için gerekli finansman kaynağını zamanında ve yeterince sağlanamaması çalışmaların aksamasına neden olmaktadır.

Yeni ağaçlandırılan orman alanlarında uygulanmakta olan otlama yasağına uyulmaması bu bölgelerde yapılan çalışmaları olumsuz yönde etkilemekte ve kaynak israfına neden olmaktadır.

Gençleştirme alanında yapılan çalışmalarda kullanılacak teknik personel azlığı, gençleştirme yapılmış alanların gerektiği şekilde korunamaması ve orman bakımında kullanılacak vasıflı kesim işçilerinin sınırlı olması bu alanda karşılaşılan sorunların başında gelmektedir.

1.2.5. Su Ürünlerindeki Sorunlar:

Kıyı sularında bulunan balık stoku ancak iç talebi karşılayabilecek düzeyde olup balık konaklama ve geçiş sahaları hakkında yeterli araştırma ve bilgi mevcut değildir. Açık deniz balıkçılığında ise uluslararası sularda avlanma olanaksızlıkları nedeniyle gelişme sağlanamamaktadır.

İklim ve bölge koşullarına uygun balık türlerinin kıyı şeridinde ekonomik olarak üretilebilmeleri için gerekli çalışmalar yapılmamaktadır. Bu durumda ülkemiz ihtiyacının avlanma ve ithal yoluyla karşılanmasına neden olmakta ve böylelikle yıllardan beri üretim artışı gerçekleştirilememektedir.

Gerek balıkçıların yatırım gereksinimlerini karşılamak gerekse balıkçı barınaklarını temizlenmesi, onarımı veya yenilerinin inşası için gerekli kaynağın yeterince sağlanamaması bu alandaki gelişmeleri olumsuz yönde etkilemektedir.

2. Sanayi

2.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

2.1.1. Katma Değer

Ülkemizde sanayi sektörünün GSYİH içerisindeki yeri sabit fiyatlarla incelendiğinde; en yüksek değerleri 1980 yılında %14.6 ve sonra sırasıyla 1991 yılında %14.1 ve 1989 yılında %14.0 paylarla elde ettiği görülmektedir. Sanayi sektörünün GSYİH içerisindeki en düşük değerleri ise son yıllarda görülmektedir. 2012 yılı %8.9 oran ile sanayi sektörünün GSYİH içerisindeki yeri açısından en kötü yıldır. 2013, 2014 ve 2015 yıllarında ise toparlanarak sırasıyla %9.0, %9.3 ve %10.7'lik paylarla sanayi sektörü GSYİH içerisindeki yerini almıştır. Ülkemizin küçük bir ada ülkesi olması, doğal kaynakların sınırlılığı, iç piyasanın darlığı, rekabet edilebilirlik düzeyinin düşüklüğü, teknoloji, araştırma ve geliştirmeden yeterince faydalanılmaması, işgücü maliyetlerinin yüksekliği, uluslararası kalite standartlarına sahip işletme ve ürün azlığı, diğer ülkelere göre karşılaştırmalı üstünlüğü olan malların azlığı, sektör planlamasının yetersizliği, ulaşım sorunu ve ekonomik ambargolar gibi ana sebeplerden ötürü sanayi sektörünün amaçlanan hedeflere ulaşmasında zorluk yaşamaktadır.

Sektörün katma değerinin büyüme hızı incelendiğinde ise 2013 yılında %1.7, 2014 yılında ise %8.5 olduğu görülmektedir. Sektörde son yıllarda gerçekleşen düşük büyüme hızlarından sonra 2015 yılında %19.5 olarak gerçekleşen büyüme hızı; 1980 yılında %49.6 ve 1989 yılında %30.3 olarak görülen katma değer büyüme hızından sonra en yüksek büyümedir. Ülkelerin kalkınma hedeflerine ulaşılabilmesi için kendi koşullarına uygun olarak sanayileşmeleri gerekmektedir. Ayrıca, sürdürülebilir bir gelişim için işgücü piyasasının, teknoloji, çevre, enerji, finans, ulaştırma ve ticaret sektörlerinin sanayi sektörüne olumlu etkilerinin yaratılması gerekmektedir. Sanayi sektörünün GSYİH içerisinde önemli bir katma değere sahip olabilmesi için hem kamu kesimine hem de özel kesime görevler düşmektedir. Kamu kesimi sektördeki istihdamların, sabit sermaye yatırımlarının ve üretim kapasitelerinin artışlarını sağlayacak düzenlemelerle sektördeki gelişmeye katkı sağlamalıdır. Özel sektöre düşen en önemli görev ise katma değeri yüksek ürünleri üreterek ve bunları dış pazarlara ihraç ederek sanayi sektörünü hedeflenen seviyeye ulaştırmaktır.

Önemle üzerinde durulması gereken diğer konu ise sanayi sektörü içerisinde imalat alt sektörü ile beraber su, enerji ve taşocakları alt sektörlerinin varlığıdır. Türkiye’den deniz içerisine döşenen borular vasıtasıyla Geçitköy Göleti’ne su taşınması başarı ile tamamlanmıştır. Bu suyun sürdürülebilir şekilde yönetilmesini, iletim ve dağıtımını sağlayacak çalışmalar ise devam etmektedir. Sürdürülebilir enerji politikası oluşturulması için ise KKTC Enerji Verimliliği Mevcut Durum ve Öneriler Raporu kamu ile sivil toplum temsilcileri işbirliğinde hazırlanmıştır. Ayrıca, 2016-2023 KKTC Enerji Verimliliği Strateji Belgesi Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır. Taşocaklarının ise çevresel ve sosyal etkilerinin gözetilerek işletilmesini sağlayacak kararlar üretilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca, serbest bölgelerin ülkemiz ekonomisine sürdürülebilir bir katkısının sağlanabilmesi için nasıl bir pozisyonda konuşlanacağı henüz belirlenmemiştir. Bu nedenlerle, 17 Ekim 2012 ile 30 Nisan 2013 tarihleri arasında yapılan Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı Anketi başarı ile tamamlanmış olup, teknik analizleri hızla yapılmakta ve mevcut durum belirlenmeye çalışılmaktadır. Kıbrıs Türk Sanayi Odası öncülüğünde, Örgütümüz ve ilgili bakanlık işbirliğinde ve Doğu Akdeniz Üniversitesi danışmanlığında ise sanayi stratejisi oluşturma çalışmalarına hızla devam edilmektedir.

2.1.2. İmalat(Üretim) Sanayi

Ada ülkeleri incelendiğinde, iç piyasadaki kısıtlı tarım ürünlerini değerlendiren ve turizm sektörünün gereksinim duyduğu ürünleri üreten bir yapı oluşturdukları gözlenmektedir. Sanayi bölgelerindeki işletmelerin faaliyet alanları, ülkelerin imalat sanayisi hakkında genel bilgi vermektedir. Ülkemizde nasıl bir sanayi yapısı oluştuğunun belirlenmesi için tablo 29’de, sanayi bölgelerindeki işletmelerin faaliyet alanları incelenmiştir. 10 Sanayi Bölge ve Sitesi’nde faaliyet gösteren toplam 1,577 işletmenin 391’i taşıt parça ve tamir faaliyetinde bulunan işletmelerdir. Bu tablodan anlaşılacağı üzere, taşıt parça ve tamir faaliyetinde bulunan işletmeler sanayi bölgelerinde büyük bir yer kaplamaktadır. Taşıt parça ve tamir işletmeleri; Lefkoşa Organize Sanayi Bölgesi’nde %20.5, Lefkoşa Küçük Sanayi Bölgesi’nde %30.0, Alayköy Organize Sanayi Bölgesi’nde %26.5, Haspolat Sanayi Bölgesi’nde %5.9, Mağusa Büyük Sanayi Bölgesi’nde %26.7, Mağusa Küçük Sanayi Bölgesi’nde %35.5, Yeni Boğaziçi Organize Sanayi Bölgesi’nde %17.6, Güvercinlik Küçük Esnaf Sanayi Sitesi’nde %37.7, Karaoğlanoğlu Organize Sanayi Bölgesi’nde %24.1 ve İskele Küçük Esnaf Sitesi’nde ise %36.8’lik genel toplam içinde paya sahiptir. Sanayi

bölgeleri üretim yerine iç piyasayı hedef edinen hizmetler sektörü odaklı işletmelerle doldurulmuştur.

Tablo 29’de belirtilen sanayi bölgelerinde üretim odaklı işletme faaliyetleri içinde en fazla yer kaplayan 296 işletme ile Alüminyum ve Metal İşleme Sanayi’dir. Lefkoşa Organize Sanayi Bölgesi’nde 81 adet, Lefkoşa Küçük Sanayi Bölgesi’nde 1 adet, Alayköy Organize Sanayi Bölgesi’nde 50 adet, Haspolat Sanayi Bölgesi’nde 24 adet, Mağusa Büyük Sanayi Bölgesi’nde 72 adet, Mağusa Küçük Sanayi Bölgesi’nde 10 adet, Yeni Boğaziçi Organize Sanayi Bölgesi’nde 19 adet, Güvercinlik Küçük Esnaf Sanayi Sitesi’nde 21 adet, Karaoğlanoğlu Organize Sanayi Bölgesi’nde 5 adet ve İskele Küçük Esnaf Sitesi’nde 13 adet bu alanda faaliyet gösteren işletme mevcuttur. 223 işletmenin faaliyet gösterdiği Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi ise sanayi bölgeleri içinde yer alan ikinci en çok işletmenin faaliyette olduğu sanayi alt sektörüdür.

Kurulması planlanan yeni sanayi bölgelerinin; yeni teknolojiler kullanacak, ihracatı hedefleyecek ve dış piyasalara göre rekabet üstünlüğü bulunan ürünleri üretecek işletmelere tahsis edilmesi ilke edinilecektir. Ayrıca, işletmelerin yatay ve dikey kümelenmesine imkan sağlanacaktır.

Tablo - 29 Sanayi Bölgelerindeki İşletmelerin 2015 yılı Faaliyet Alanları

NACE BÖLÜM NO	FAALİYET ALANI	Lefkoşa Organize Sanayi Bölgesi	Lefkoşa Küçük Sanayi Bölgesi	Alyköy Organize Sanayi Bölgesi	Haspolat Sanayi Bölgesi	Mağusa Organize Sanayi Bölgesi	Mağusa Küçük Sanayi Bölgesi	Yeni Boğaziçi Küçük Esnaf Sanayi Sitesi	Güvercinlik Küçük Esnaf Sanayi Sitesi	Karaoğlanoğlu Organize Sanayi Bölgesi	İskele Küçük Esnaf Sitesi	TOPLAM
10,11,12	Gıda, İçecek ve Tütün Sanayi	55	8	26	15	39	8	11	23	2	3	190
13,14,15	Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayi	28	0	5	10	4	5	3	6	4	4	69
16,31	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	71	0	33	16	49	18	13	9	7	7	223
17,18	Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	13	1	8	6	7	0	1	2	1	0	39
19,20,21,22	Kimyasal ve Eczacılık Ürünleri ile Petrol, Kauçuk ve Plastik Sanayi	55	1	6	13	22	2	2	5	0	2	108
23	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi(Cam, Seramik, Çimento, Kireç, Mermer ve Hazır Beton)	23	0	2	6	39	3	1	1	2	1	78
24,25	Alüminyum ve Metal İşleme Sanayi	81	1	50	24	72	10	19	21	5	13	296
26	Bilişim ve Elektronik Sanayi	20	1	5	2	9	5	1	10	0	3	56
27,28,33	Elektrik Malzemeleri ile Makine ve Teçhizat İmalat ve Montaj Sanayi	17	1	3	0	15	2	2	5	1	1	47
29,30,32	Diğer İmalat Sanayi(Ulaşım Araçları, Mücevherat, Mütük ve Spor Malzemeleri, Oyuncak ve Tıbbi Ürünlerin İmalatı)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
A	İmalat Sanayi Toplamı	363	13	138	92	256	53	53	82	22	34	1,106
B	Taşıt Parça ve Tamir İşletmeleri	104	6	54	6	96	33	12	52	7	21	391
C	Reklamcılık	14	0	5	0	3	1	1	3	0	0	27
D	Sosyal Amaçlı İşletmeler	23	0	6	4	2	0	1	0	0	1	37
E	Diğer	3	1	1	0	2	6	1	1	0	1	16
F	Tüm Sektörler Genel Toplamı	507	20	204	102	359	93	68	138	29	57	1,577

Not: NACE Revize.2 AB Ekonomik Faaliyetler İstatistik Sınıflaması baz alınarak sanayi alt sektör faaliyet alanları yeniden düzenlenmiştir.

Kaynak: Sanayi Dairesi

2.1.3. Dış satım ve Rekabet Edilebilirlik

Yurtdışına ihraç ettiğimiz sanayi ürünlerinin listesi tablo 30'da verilmiştir. Bu tablodan görüleceği üzere, sanayi ürünleri ihracatı 2013 yılında 83,363.1 Bin Dolar, 2014 yılında 100,925.5 Bin Dolar ve 2015 yılında 86,535.6 Bin Dolar olarak gerçekleşmiştir. Sanayi ürünleri ihracatı toplam ihracat içinde 2013 yılında %69.1, 2014 yılında %75.3 ve 2015 yılında %73.3 paylar elde ederek toplam ihracatı etkilemiştir. 2015 yılı sanayi ürünleri ihracatı 2013 yılına göre %3.8 artış göstermesine rağmen, 2014 yılına göre %14.3 oranında azalmıştır. Süt ürünleri olan hellim ve peynir çeşitleri en çok ihraç ettiğimiz sanayi ürünleridir. Bu ürünlerin toplam sanayi ürünleri ihracatı içindeki oranı; 2013 yılında %46.4, 2014 yılında %45.7 ve 2015 yılında %53.0 olduğu tespit edilmiştir. Sanayi ihraç ürünlerimiz incelendiğinde, hammaddesi ülkemiz kaynaklarından karşılanan veya ülkemize özgü olan ürünlerin dış pazarlarda rekabet etme olanağının bulunduğu görülmektedir. Diğer ülkelere göre karşılaştırmalı üstünlüğü olan bu gibi ürünlerin tespit edilerek ürün çeşitliliğine gidilmesi ve sektörün bu doğrultuda yönlendirilmesi gerekmektedir. İhracatta süreklilik, değişen üretim ve pazar yapıları göz önüne alınarak belirlenmesi ile sağlanmaktadır.

Tablo - 30 Toplam İhracat İçinde Önemli Sanayi Ürünlerinin Değerleri
(Bin ABD Doları)

NO	ÜRÜN	İHRACAT MİKTARI		
		2013	2014	2015
1	Hellim	28,650.7	29,285.7	31,568.9
2	Rakı	13,320.8	12,822.5	11,962.9
3	Peynir Çeşitleri	10,007.3	16,838.8	14,305.3
4	Piliç Eti Ürünleri	6,306.8	6,181.6	3,228.9
5	Konsantre (Narenciye)	4,334.8	6,795.4	2,908.9
6	Konfeksiyon	3,590.0	3,409.5	2,490.9
7	Auçı Taşı	2,965.5	3,505.4	403.1
8	Mermer(İşlenmiş)	1,157.5	1,637.5	660.5
9	Deriler	1,092.3	1,364.3	1,059.9
10	Sigara	402.5	251.9	287.6
11	Meşrubat	200.2	1,441.7	1,063.6
12	İlaçlar	4.0	52.8	0.0
13	Demir Döküntü ve Hurda	5,929.2	6,084.8	2,263.5
14	İşleme(Ayrıştırma ve presleme) Diğerleri	5,401.5	11,253.6	14,331.6
A	Sanayi Ürünleri Ara Toplamı	83,363.1	100,925.5	86,535.6
B	Toplam İhracat	120,681.2	133,985.1	118,078.8

Not: Güney Kıbrıs'a yapılan ihracat dahildir.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında Güney Kıbrıs'a ihraç ettiğimiz sanayi ürünlerinin ihracat değeri tablo 31'de verilmiştir. Bu tablodan görüleceği üzere, Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında sanayi ürünleri ihracatı 2013 yılında 1,246,853 Euro, 2014 yılında 1,844,740 Euro ve 2015 yılında 2,198,177 Euro olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılı sanayi ürünleri ihracatı 2014 yılına göre %19.2 ve 2013 yılına göre ise %76.3 oranında artışlar göstermiştir. Plastik ve kauçuk ürünleri; Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında ihracatı gerçekleştirilen en önemli sanayi ürünleri olmuştur. 2008-2015 dönemindeki Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında yapılan toplam ihracat incelendiğinde ise, 2011 yılında 29,402,577 Euro ile toplam ihracat en yüksek seviyeye ulaşılırken, 2015 yılında 3,719,728 Euro olarak düşük seviyede gerçekleşmiştir.

Tablo - 31 Yeşil Hat Tüzüğü Kapsamında İhraç Edilen Sanayi Ürünlerinin(Tarım hariç) Değeri

NO	FAALİYET ALANI	İHRACAT DEĞERİ (Euro)		
		2013	2014	2015
1	Gıda sanayi; meşrubat; alkollü içkiler ve sirke; tütün veya tütün yerine geçen işlenmiş ürünler	7,600	15,406	4,530
2	Kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri	620	-	-
3	Plastik ve kauçuk ürünleri	1,040,577	1,358,193	1,581,551
4	Ağaç ve ahşap eşya; odun kömürü; hasırdan, sazdan veya örülmeye elverişli diğer maddelerden mamüller; sepetçi ve hasırcı eşyası	10,626	18,768	31,176
5	Odun veya diğer lifli selülozik maddelerin hamurları; geri kazanılmış kağıt ve karton; kağıt ve karton mamülleri	-	6,600	36,929
6	Dokumaya elverişli ürünler	-	3,400	3,395
7	Taş, alçı, çimento, amyant, mika veya benzeri maddelerden eşya; seramik mamülleri; cam ve cam eşya	152,137	410,793	526,812
8	Adi metaller ve adi metallerden eşya	13,486	10,341	13,170
9	Makinalar ve mekanik cihazlar; elektrik malzemeleri; ses kaydediciler ve televizyonların aksam ve parçaları	21,807	21,239	614
A(1-9) Sanayi Ürünleri İhraç Değeri		1,246,853	1,844,740	2,198,177
B Hurda		254,875	443,959	483,788
C Tarım Dahil Tüm Sektörler Genel Toplamı		3,836,846	3,639,745	3,719,728

Not 1: Bu rakamlar, düzenlenen Refakat Belgelerinin miktarları toplandıktan sonra, geçiş noktalarından geçiş yapmadığı bildirilen miktarlar çıkarılarak hesaplanmıştır. Geçiş noktalarından yapılan bildirimler, Kıbrıs Rum gümrüğü ve İngiliz Üsleri ve ticarete dahil olan şahıs/şirketler tarafından yapılmıştır. Ancak, 'kullanılmadığı belirtilmeyen' belgeler ve/veya 'geçiş yaptığı bildirilmeyen' belgelerdeki rakamlar da bu toplama dahil edilmiştir. Dolayısıyla gönüllü geri bildirimine dayandığından, bu kolondaki miktarlar Yeşil Hat'tan geçiş yapan 'gerçek' değerleri tam olarak yansıtmamaktadır.

Not 2: Kıbrıs Türk Ticaret Odası'nın TARİC uluslararası gümrük ürün kodlama sistemine geçişi nedeni ile 2013-2014 yıllarına ait sanayi alt sektör faaliyet alanları ihracat değerlerinde değişimler olmuştur.

Kaynak: Kıbrıs Türk Ticaret Odası

2.1.4. İstihdam

İşgücü maliyeti ile sanayi sektörünün gelişimi birbirini etkileyen en önemli unsurlardır. İşgücü maliyetimiz; Güney Kıbrıs'a göre daha ucuz fakat Türkiye ve diğer yakın komşularımıza göre yüksektir. Bu nedenle, yıllar içinde azalmakla birlikte yinede belirli sayıda kişi Güney'e çalışmaya giderken, yakın komşumuz Türkiye olmak üzere Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve hatta Uzak Doğu Ülkelerinden dahi işgücü ithal etmekteyiz.

Tablo 32'de İşgücü anketleri ile Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı sonuçlarına göre sanayi sektörü istihdamı incelenmiştir. 2012 yılı Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı sonuçlarına göre sanayi sektöründeki çalışan sayısı 9,547 kişidir. 2004 yılından başlamak üzere, ülkemizde düzenli olarak işgücü anketi düzenlenmekte olup, 2013 yılı verilerine göre 7,539 kişi, 2014 yılında 9,982 kişi ve 2015 yılında ise 11,463 kişi sanayi sektöründe istihdam edilmektedir. 2015 yılı İşgücü Anketi sonuçlarına göre sanayi sektörü istihdamı, 2014 yılı İşgücü Anketine göre %14.8 ve 2013 yılı İşgücü Anketine göre ise %52.0 oranında artışlar göstermiştir. Sanayi sektörü istihdamının ülkemiz toplam istihdamı içindeki oranı incelendiğinde ise, 2012 Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı sonuçlarına göre %15.0, 2013 İşgücü anketine göre %7.7, 2014 İşgücü anketine göre %9.7 ve 2015 İşgücü anketine göre ise %10.2 oranlarında olduğu görülmektedir.

Tablo - 32 İşgücü Anketleri ile Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı Sonuçlarına Göre Sanayi Sektörü'ndeki İstihdamın Durumu(kişi)

BÖLGE	2012 Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı		2013 İşgücü Anketi		2014 İşgücü Anketi		2015 İşgücü Anketi	
	Toplam İstihdam	Sanayi Sektörü İstihdamı	Toplam İstihdam	Sanayi Sektörü İstihdamı	Toplam İstihdam	Sanayi Sektörü İstihdamı	Toplam İstihdam	Sanayi Sektörü İstihdamı
LEFKOŞA	31,503	6,368	34,713	3,162	38,413	3,946	40,139	4,542
GAZİMAĞUSA	10,098	1,805	22,680	1,721	22,186	2,587	25,775	2,500
GİRNE	14,512	790	23,738	1,240	25,618	1,681	28,546	2,440
GÜZELYURT	5,028	291	9,426	996	9,334	1,073	9,483	1,209
İSKELE	2,447	293	7,311	420	7,597	695	8,867	772
TOPLAM	63,588	9,547	97,868	7,539	103,148	9,982	112,810	11,463

Not: 2012 Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı'nda Madencilik, Taşocakçılığı, İmalat, Elektrik, Gaz ve Su ekonomik faaliyetinde istihdam edilenler ayrıştılarak sanayi sektörü istihdamı elde edilmiştir.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2.1.5. Sabit Sermaye Yatırımları

Sabit sermaye yatırımları, ekonominin üretim kapasitesini artırarak ekonomik büyümeyi sağlayan temel bir unsurdur. Özel kesim ve kamu kesimi sabit sermaye yatırımları 1977 ve cari fiyatlarıyla tablo 33’de verilmektedir. 2015 yılında sanayi sektörü sabit sermaye yatırımı cari fiyatlarla 224,709,613 TL olarak gerçekleşmiştir. 1977 yılı fiyatlarına göre yapılan değerlendirmede; 2015 yılı sanayi sektörü toplam sabit sermaye yatırımı; 2014 yılına göre %14.7 ve 2013 yılına göre ise %35.8 oranında artmıştır. Kamu kesimi 2015 yılı sanayi sektörü sabit sermaye yatırımı; 2014 yılına göre %92.1 ve 2013 yılına göre ise %66.8 oranında artışlarla gerçekleşmiştir. Özel kesim 2015 yılı sanayi sektörü sabit sermaye yatırım miktarı da; 2014 yılına göre %1.3 azalmasına rağmen, 2013 yılına göre %26.4 oranında artış elde etmiştir. Kamu kesimi sanayi sektörü sabit sermaye yatırımının, toplam kamu kesimi sabit sermaye yatırımı içerisindeki oranı 2013 yılında %14.4, 2014 yılında %14.2 ve 2015 yılında %23.2’dir. Özel kesim sanayi sektörü sabit sermaye yatırımının, toplam özel kesim sabit sermaye yatırımı 2013 yılında %11.0, 2014 yılında %15.4 ve 2015 yılında %12.7 oranında etkilediği görülmektedir. Sanayi sektörü toplam sabit sermaye yatırımının, toplam sabit sermaye yatırımı içerisindeki oranı ise 2013 yılında %11.7, 2014 yılında %15.2 ve 2015 yılında %14.6 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo - 33 Sanayi Sektörü Sabit Sermaye Yatırımlarının Toplam Sabit Sermaye Yatırımları İçerisindeki Yeri

NO	SABİT SERMAYE YATIRIMI	1977 YILI FİYATLARIYLA			CARI FİYATLARLA		
		2013	2014	2015	2013	2014	2015
A	Toplam Kamu Kesimi	436.9	384.5	452.2	216,503,357.0	211,815,793.8	276,413,606.4
A.1	Sanayi Sektörü	63.0	54.7	105.1	31,225,052.0	30,115,222.8	64,225,032.1
	Taşocakçılığı	0	0	0	0	0	0
	İmalat	10.9	9.5	6.7	5,418,324.2	5,208,919.2	4,079,172.8
	Elektrik-Su	52.1	45.2	98.4	25,806,727.8	24,906,303.6	60,145,859.3
B	Toplam Özel Kesim	1,878.9	1,731.6	2,074.2	931,182,912.4	954,010,698.9	1,268,002,243.4
B.1	Sanayi Sektörü	207.6	265.9	262.5	102,888,091.5	146,519,353.2	160,484,581.8
	Taşocakçılığı	3.7	4.8	5.3	1,854,196.6	2,636,633.9	3,253,261.6
	İmalat	145.9	186.6	207.5	72,313,666.6	102,828,721.7	126,877,201.1
	Elektrik-Su	58.0	74.5	49.7	28,720,228.3	41,053,997.6	30,354,119.1
C	Sanayi Sektörü Toplam (A1+B1) Sabit Sermaye Yatırımı	270.6	320.6	367.6	134,113,143.5	176,634,576.0	224,709,613.9
D	Toplam Sabit Sermaye (A+B) Yatırımı	2,315.8	2,116.1	2,526.4	1,147,686,269.4	1,165,826,492.7	1,544,415,849.8

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Yine tablo 33'den görüleceği üzere en yüksek kamu kesimi sanayi sektörü sabit sermaye yatırımı elektrik-su sektöründedir. En yüksek özel kesim sanayi sektörü sabit sermaye yatırımı ise imalattadır. 1977 yılı fiyatlarına göre yapılan değerlendirmelerde; Elektrik-su kamu kesimi sanayi sektörü, sabit sermaye yatırımı içerisinde 2013 yılında %82.7, 2014 yılında %82.6 ve 2015 yılında %93.6'lık paya sahiptir. İmalat ise özel kesim sanayi sektörü sabit sermaye yatırımı 2013 yılında %70.3, 2014 yılında %70.2 ve 2015 yılında %79.0 oranında etkilediği görülmektedir.

2.1.6. Teşvik ve Krediler

Sanayi sektörü üzerinde etkin bir role sahip Devlet Planlama Örgütü, Ticaret Dairesi, Sanayi Dairesi, Kıbrıs Türk Süt Endüstrisi Kurumu(SÜTEK), KOBİ Geliştirme Merkezi(KOBİGEM) ve KKTC Kalkınma Bankası gibi kurumların sanayi sektörünün gelişimi için sağladıkları devlet destek ve teşvikleri tablo 34, 35, 36, 37, 38 ve 39'da verilmektedir.

47/2000 sayılı Teşvik Yasası uyarınca Devlet Planlama Örgütü tarafından 2001 yılından beri sanayi yatırım projeleri dahil olmak üzere uygun bulunan yatırım projelerine Teşvik Belgesi düzenlenmektedir. Tablo 34'de teşvik belgesi almış sanayi yatırım projeleri sektörlere ayrılarak, istihdam ve sabit yatırım miktarını da içerecek şekilde düzenlenmiştir. Devlet Planlama Örgütü 2013 yılında 188 istihdam ve 36,293,017 TL sabit yatırım, 2014 yılında 162 istihdam ve 15,714,807 TL sabit yatırım ve 2015 yılında 107 istihdam ve 20,283,209 TL sabit yatırım olmak üzere gerçekleştiği takdirde üç yılda toplam 457 istihdam ve 72,291,033 TL değerinde sabit yatırım artışı sağlayacak sanayi yatırım projelerini teşviklendirmiştir.

2015 yılında teşvik belgesi almış sanayi yatırım projeleri; 2014 yılı sabit yatırım tutarına göre %44.1 azalmasına rağmen, 2013 yılına göre ise %29.1 oranında artış göstermiştir. Teşvik belgesi almış sanayi yatırım projeleri toplamının, tüm sektörleri içeren genel toplam içerisinde 2013 yılında %54.7 istihdam ve %54.7 sabit yatırım, 2014 yılında %9.4 istihdam ve %2.1 sabit yatırım ile 2015 yılında %4.0 istihdam ve %1.4 sabit yatırım oranlarında yer kapladığı saptanmıştır. Teşvik belgesi almış sanayi yatırım projeleri içinde en çok sabit yatırıma sahip sektör ise 2010 yılında taş ve toprağa dayalı sanayi olurken, 2011 - 2015

yıllarında ise gıda, içecek ve tütün sanayi olmuştur. Sanayi sektörünün “dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi”, ”kağıt ürünleri ve basım sanayi”, “elektrik malzemeleri ile makine ve teçhizat imalat ve montaj sanayi” ve “bilişim ve elektronik sanayisi” alt sektörlerinde üç yıllık süre içinde 47/2000 sayılı yasa kapsamında teşvik belgesi kullandırılmamıştır (tablo 34).

Tablo - 34 47/2000 Sayılı Yasa Kapsamında Devlet Planlama Örgütü'nden Teşvik Belgesi Almış Sanayi Yatırım Projeleri

NACE BÖLÜM NO	SEKTÖR	İSTİHDAM (kişi)			SABİT YATIRIM MİKTARI (₺)		
		2013	2014	2015	2013	2014	2015
10,11,12	Gıda, İçecek ve Tütün Sanayi	69	127	43	24,969,229	11,677,299	14,794,972
13,14,15	Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayi	-	-	-	-	-	-
16,31	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	47	-	12	2,818,154	-	1,664,551
17,18	Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	-	-	-	-	-	-
19, 20, 21,22	Kimyasal ve Eczacılık Ürünleri ile Petrol, Kauçuk ve Plastik Sanayi	5	10	4	1,036,799	867,822	228,900
23	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi (Cam, Seramik, Çimento, Kireç, Mermer ve Hazır Beton)	5	-	36	661,811	-	2,512,786
24,25	Alüminyum ve Metal İşleme Sanayi	37	14	-	1,953,492	1,992,337	-
26	Bilişim ve Elektronik Sanayi	-	-	-	-	-	-
27,28,33	Elektrik Malzemeleri ile Makine ve Teçhizat İmalat ve Montaj Sanayi	-	-	-	-	-	-
29,30,32	Diğer İmalat Sanayi(Ulaşım Araçları, Mücevherat, Müzik ve Spor Malzemeleri, Oyuncak ve Tıbbi Ürünlerin İmalatı)	-	-	-	-	-	-
A	İmalat Sanayi Projeleri Toplamı	163	151	95	31,439,485	14,537,458	19,201,209
5,6,7,8,9	Madencilik ve Taşocakçılığı Ürünleri	-	-	-	-	-	-
35	Havalandırma Sistemi ile Elektrik, Gaz ve Buhar Üretim ve Dağıtım	-	-	-	-	-	-
36,37, 38,39	Şebeke Su, Kanalizasyon ve Atık Yönetim Faaliyetleri ile Hurdacılık	25	11	12	4,853,532	1,177,349	1,082,000
B	Sanayi Yatırım Projeleri Toplamı	188	162	107	36,293,017	15,714,807	20,283,209
C	Tüm Sektörler Genel Toplamı	344	1,729	2,659	66,317,414	765,294,513	1,454,331,835

Not 1: NACE Revize.2 AB Ekonomik Faaliyetler İstatistiki Sınıflaması baz alınarak alt sektörler yeniden düzenlenmiştir.

Not 2: Üretim içeren bilişim ve elektronik projeleri sanayi sektörü altında, diğer bilişim ve elektronik projeleri ise haberleşme sektörü içinde değerlendirilecektir.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 35 ise Sanayi Dairesi tarafından sağlanan devlet destek ve teşviklerini içermektedir. Sanayi Dairesi fuarlara katılım desteği, yurt dışı reklam desteği, yurt dışı birim desteği, yurt dışı pazar araştırma desteği, 2/2005 teknoloji geliştirme bölgeleri yasasına göre sağlanan muafiyetler, fiyat istikrar fonu ve gümrük vergilerine ilişkin şartlı muafiyetler kapsamında verilen destekler, ISO 9001 - ISO 22000 - ISO 14001 - OHSAS 18001 - TSE

Ürün belgesi - CE işareti - ISO/IEC 27001 ve G uygunluk belgesi gibi standart belgelerine sağlanan katkı gibi pek çok alanda sanayi sektörüne devlet destekleri sağlayarak, sanayi sektörünün gelişimine katkı yapmaktadır. 2015 yılında diğer yıllara göre artış gözlemlense de, ülkemizdeki sanayi sektörünün tanıtımını sağlayacak yurtdışı reklamlar yapan ve uluslararası fuarlara katılan firma sayısı oldukça yetersizdir. Uluslararası fuarlara katılıp katılım desteği alan firma sayısı 2013 ve 2014 yıllarında 32 adet iken, 2015 yılında artarak 58 firmaya ulaşmıştır. Yurtdışı reklam desteği alan firma sayısı ise 2013 yılında 5 adet, 2014 yılında 8 adet ve 2015 yılında 9 adettir. İşletmelere standart belgeleri almanın önemi ve devlet tarafından sağlanan katkı hususunda gerekli bilgilendirme yapılmaya çalışılmalıdır. 2011 yılında 34 firma uluslararası standart belgeleri katkısı alırken, geçen yıllar itibarı ile bu sayısı gittikçe azalmıştır. 2013 yılında 18 firma, 2014 yılında 7 firma ve 2015 yılında sadece 8 firma uluslararası standart belgeleri katkısı almayı başarmıştır.

Ayrıca, Sanayi Dairesi Müdürlüğü 47/2000 sayılı yasa kapsamında Devlet Planlama Örgütü'nden teşvik belgesi almış sanayi yatırım projelerinin gerçekleşmesi esnasında 2 tür muafiyet belgesi düzenlemektedir. Bu kapsamda, fatura tutarı üzerinden 2013 yılında 9,778,739 TL değerinde, 2014 yılında 10,881,385 TL değerinde ve 2015 yılında 22,331,493 TL değerinde makine teçhizat ve bina inşaat malzemesinin muafiyeti onaylanmıştır. Bu miktarlar teşvik belgesi almış sanayi yatırım projelerinin ne kadarının gerçekleştiği hakkında genel fikir edinmemizi sağlamaktadır.

Tablo - 35 Sanayi Dairesi Tarafından Sağlanan Devlet Destek ve Teşvikleri

NO	DEVLET DESTEĞİ		YIL			Endeks
			2013	2014	2015	(2013=100)
A	Fuarlara Katılım Desteği	Firma Sayısı	32	32	58	81.3%
		Toplam Miktar (₺)	600,333	1,152,311	1,327,405	121.1%
B	Yurtdışı Reklam Desteği	Firma Sayısı	5	8	9	80.0%
		Toplam Miktar (₺)	44,905	53,688	80,209	78.6%
C	Yurt Dışı Birim Desteği	Firma Sayısı	2	3	4	100.0%
		Toplam Miktar (₺)	96,673	127,200	93,306	-3.5%
D	Yurt Dışı Pazar Araştırma Desteği	Firma Sayısı	8	15	11	37.5%
		Toplam Miktar (₺)	23,944	66,736	64,060	167.5%
E	2/2005 Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Yasası'na Göre Sağlanan Muafiyet Miktarı (₺)		0	0	0	
F	Fiyat İstikrar Fonu ve Gümrük Vergilerine İlişkin Şartlı Muafiyetler Kapsamında Muafiyet Sağlanan Fatura Sayısı(adet)		444	432	400	-9.9%
G	Standart Belgeleri Katkısı					
	(ISO 9001, ISO 22000, ISO 14001, OHSAS 18001, TSE-HYB Ürün Belgesi, CE İşareti, ISO/IEC 27001 ve G Uygunluk Belgesi)					
	Firma sayısı		18	7	8	-55.6%
	Belge Sayısı		18	7	26	44.4%
	Devlet Desteği Toplamı (₺)		83,193	42,185	175,105	110.5%
H	47/2000 sayılı Teşvik Yasası'na göre muafiyeti onaylanan makine teçhizat ve bina inşaat malzemelerinin fatura tutarı (₺)		9,778,739	10,881,385	22,331,493	128.4%

Kaynak: Sanayi Dairesi

Ticaret Dairesi'nin teşviklendirdiği sanayi ürünleri tablo 36'da listelenmiştir. 2015 yılında sağlanan %14 teşvik primi miktarı; 2014 yılına göre %23.2 ve 2013 yılına göre ise %25.1 oranında artışla 1,033,819 TL olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında sağlanan kara navlun teşvik primi miktarı ise 2014 yılına göre %77.1 ve 2013 yılına göre %131.9 oranında artışlarla 1,770,615 TL değere ulaşmıştır. 2015 yılında hava navlun teşvik primi kullandırılmamıştır. Ticaret Dairesi tarafından yıllara göre düzenli şekilde teşviklendirilen tek ürün konfeksiyondur. Konfeksiyon ürünlerinin yurtdışı piyasalarda uygun fiyat üzerinden satılması amacı ile 2013 - 2015 yılları arasını kapsayan üç yıllık dönemde 2,699,396 TL değerinde %14 teşvik primi desteği, 1,597,491 TL kara navlun teşvik primi desteği ve 3,554 TL hava navlun teşvik primi desteği olmak üzere toplam 4,300,441 TL devlet desteği sağlamıştır.

Tablo - 36 Ticaret Dairesi'nin Başlıca Sanayi Ürünlerine Sağladığı Navlun ve Teşvik Primi Değerleri

NO	ÜRÜN	14 % TEŞVİK PRİMİ			KARA NAVLUN TEŞVİK PRİMİ			HAVA NAVLUN TEŞVİK PRİMİ		
		2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
1	Konfeksiyon	826,638	838,939	1,033,819	276,732	576,195	744,564	1,640	1,914	-
2	Kahve	-	-	-	5,691	9,215	5,000	-	-	-
3	Kompoze Mozaik ve Taş	-	-	-	119,916	226,704	307,713	-	-	-
4	Mermer	-	-	-	-	35,547	35,119	-	-	-
5	İlaç	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6	Alkollü İçki	-	-	-	-	10,267	9,368	-	-	-
7	Kuruyemiş	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8	Mobilya	-	-	-	11,428	6,505	15,000	-	-	-
9	Temizlik Malzemesi	-	-	-	-	-	19,296	-	-	-
10	Hazır Buz Küpü	-	-	-	29,450	94,766	99,616	-	-	-
11	Donmuş Tavuk Eti	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12	Logar Kutusu	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13	Meşrubat	-	-	-	227,511	-	346,585	-	-	-
14	Zeytin ve Zeytin Yağı	-	-	-	2,398	-	-	-	-	-
15	Poşet Çanta	-	-	-	1,314	39,283	64,089	-	-	-
16	Tuğla	-	-	-	87,505	-	-	-	-	-
17	PPRC Boru	-	-	-	1,000	-	-	-	-	-
18	Harup Pekmezi	-	-	-	447	787	1,022	-	-	-
19	Pekmezli Helva	-	-	-	-	349	16,255	-	-	-
20	Boya Malzemesi	-	-	-	-	-	106,988	-	-	-
SANAYİ TOPLAMI		826,638	838,939	1,033,819	763,392	999,618	1,770,615	1,640	1,914	0

Not: 2014 yılı konfeksiyon teşvik primi ve navlun miktarı rakamlarında değişiklik yapılmıştır.

Kaynak: Ticaret Dairesi

Tablo 37'de süt ürünleri olan hellim, kaşar ve peynire sağlanan ihracat teşvik primi(sübvansiyeye) tutarları ihraç edilen ülkelere göre listelenmiştir. Süt ürünlerine sağlanan ihracat teşvik primi miktarları 2013 yılında 15,810,416 TL ile 2014 yılında 18,727,545 TL'dir. 2015 yılında sağlanan teşvik tutarı ise, 2014 yılına göre %17.0 ve 2013 yılına göre

ise %1.6 oranlarında azalarak 15,552,672 TL olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında 8,706,269 kg, 2014 yılında 10,059,637 kg ve 2015 yılında 10,574,379 kg süt ve süt ürününü işletmeler yurtdışına ihraç ederek ihracat teşvik primi almıştır. Bu değerlere göre, 2015 yılında ihraç edilen süt ürünlerinin kilosunda, 2014 yılına göre %5.1 ve 2013 yılına göre ise %21.5 artışlar gerçekleşmiştir. İhraç edilen süt ürünlerinin kilosunda görülen artışa rağmen teşvik primi tutarındaki azalış dikkat çekicidir. 2015 yılı ağırlık değerlerine göre ise, süt ürünlerinin %52.4'ünün Türkiye'ye; geri kalan %47.6'sının ise 3. ülkelere ihraç edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca, bu ürünlerin %2.38'i süt, %32.79'unun kaşar, %63.40'ının hellim, %0.80'inin peynir ve %0.64'ünün mozerella olduğu görülmektedir.

Tablo - 37 Yıllara Göre Süt Ürünlerine Sağlanan İhracat Teşvik Primi(Stübvansiy) Tutarları

NO	MAMÜL	BÖLGE	2013		2014		2015	
			Ağırlık (Kg)	TEŞVİK PRİMİ	Ağırlık (Kg)	TEŞVİK PRİMİ	Ağırlık (Kg)	TEŞVİK PRİMİ
1	U.H.T (LT)	Türkiye	-	-	-	-	-	-
		3. Ülke	1,010,844	202,169	660,684	132,136	251,532	42,956
		TOPLAM	1,010,844	202,169	660,684	132,136	251,532	42,956
2	HELLİM	Türkiye	1,576,488	3,369,664	1,619,241	3,238,482	1,923,900	2,927,053
		3. Ülke	3,929,625	7,859,250	4,221,633	8,443,266	4,780,175	6,216,772
		TOPLAM	5,506,113	11,228,914	5,840,874	11,681,748	6,704,075	9,143,825
3	KAŞAR	Türkiye	2,140,504	4,281,802	3,380,640	6,533,516	3,466,908	6,120,591
		3. Ülke	-	-	-	-	-	-
		TOPLAM	2,140,504	4,281,802	3,380,640	6,533,516	3,466,908	6,120,591
4	MOZERELLA	Türkiye	48,608	97,171	79,980	151,164	66,904	117,860
		3. Ülke	200	360	97,459	228,981	800	1,200
		TOPLAM	48,808	97,531	177,439	380,145	67,704	119,060
5	PEYNİR	Türkiye	-	-	-	-	84,160	126,240
		3. Ülke	-	-	-	-	-	-
		TOPLAM	-	-	-	-	84,160	126,240
GENEL TOPLAM			8,706,269	15,810,416	10,059,637	18,727,545	10,574,379	15,552,672

Kaynak: Kıbrıs Türk Süt Endüstrisi Kurumu(SÜTEK)

Tablo 38 KKTC Kalkınma Bankası ile KKTC Merkez Bankası denetimindeki bankaların sanayi ve KOBİ sektörüne kullandığı kredilerin toplamını içermektedir. KKTC Kalkınma Bankası kendi kaynaklarından, hazine kaynaklarından ve Başbakanlık bünyesinde oluşturulan fondan elde ettiği gelirler olmak üzere farklı kaynaklarla öncelikli sektörlere kredi sağlamayı görev edinmiştir. Fonun kaldırılmış olması ve hazine kaynaklı kredilerinden de uzun zamandır kullanılmıyor olması bankanın kendi kaynaklarını daha verimli kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Banka tablodan görüleceği üzere en çok kendi kaynaklarından oluşturduğu krediyi yatırım projelerinin finansmanı için kullanmıştır. Her

kaynak farklı vade, para birimi ve faiz oranları ile yatırım ve işletme kredisi olarak yatırım projelerinin finansmanında kullanılmaktadır. Banka kendi kaynaklarını genellikle USD para birimi cinsinden kullandırmayı tercih etmiştir. Banka uyguladığı piyasa faizinin altındaki faiz oranı, ödemesiz süre ve uzun vade fırsatları ile sanayi ve KOBİ sektörünün gelişmesine katkı yapmaktadır.

Banka bu amaçla sanayi sektörüne, 2015 yılında 1,023,535 USD + 807,859 TL yatırım kredisi ile 224,200 USD + 53,750 TL işletme kredisi kullandırmıştır. İşletme kredisinin yatırım kredisine oranı TL ve USD dolar cinsinden incelendiğinde ise, üç yılda 3,047,575 USD yatırım kredisine karşılık 565,447 USD işletme kredisi ile 1,448,015 TL yatırım kredisine karşılık 53,750 TL işletme kredisi kullandırmıştır. Bu değerlere göre, işletme kredisinin yatırım kredisine oranı USD bazında %18.6; TL kredisi bazında ise %3.7'dir. KKTC Merkez Bankası denetimindeki bankaların sanayi sektörüne kullandığı krediler ise, diğer bankalar sanayi kredileri bölümü olarak tabloda yer almıştır. Bu krediler işletme ve yatırım kredisi olarak ayrılmamıştır. Buna göre, 2013 yılında 202.7 Milyon TL, 2014 yılında 271.8 Milyon TL ve 2015 yılında 341.1 Milyon TL hacmindeki kredi sanayi sektörünün hizmetine sunulmuştur (tablo 38).

Tablo - 38 KKTC Kalkınma Bankası ile KKTC Merkez Bankası Denetimindeki Bankaların Sanayi ve KOBİ Sektörüne Kullandığı Kredilerin Toplamı

NO	KAYNAK	PARA CİNSİ	YATIRIM KREDİSİ			İŞLETME KREDİSİ		
			2013	2014	2015	2013	2014	2015
A.1	Banka Kaynaklı Kredi	USD	973,314	1,050,726	1,023,535	167,312	173,935	224,200
		EURO	174,649	-	-	-	-	-
		STG	-	-	-	-	-	-
		TL	-	344,795	807,859	-	-	53,750
A.2	Hazine Kaynaklı Kredi	USD	-	-	-	-	-	-
		EURO	-	-	-	-	-	-
		STG	-	-	-	-	-	-
		TL	-	-	-	-	-	-
A.3	Fon Kaynaklı Kredi	USD	-	-	-	-	-	-
		EURO	-	-	-	-	-	-
		STG	-	-	-	-	-	-
		TL	295,361	-	-	-	-	-
A	KKTC KALKINMA BANKASI TOPLAM SANAYİ KREDİLERİ	USD	973,314	1,050,726	1,023,535	167,312	173,935	224,200
		EURO	174,649	-	-	-	-	-
		STG	-	-	-	-	-	-
		TL	295,361	344,795	807,859	-	-	53,750
B	Diğer Bankalar Sanayi Kredileri	Milyon TL	202.7	271.8	341.1	-	-	-

Not: Diğer Bankalar Sanayi Kredileri olarak nitelendirilen KKTC Merkez Bankası denetimindeki (TMSF bankaları hariç) bankaların sanayi sektörüne kullandıkları kredilerdir. Bu krediler İşletme ve Yatırım kredisi olarak ayrılmamıştır.

Kaynak: KKTC Kalkınma Bankası ve KKTC Merkez Bankası

KOBİ Geliştirme Merkezi(KOBİGEM) ile TC Çukurova Kalkınma Ajansı arasında yapılan anlaşma doğrultusunda ülkemizde faaliyette olan küçük ve orta boy işletmelerin(KOBİ) kredi ihtiyaçları için TC Kaynaklı Kredi Destek Programları hazırlanmıştır. Bunlar; Esnaf ve Hizmet sektörüne yönelik %6 Faiz Destek Programı, Yarım Kalmış Otel yatırımlarına yönelik Proje Bazlı Kredi, Sanayi yatırımlarına yönelik Faiz Destek Programı ve Genel Maksatlı Kredilerden oluşmaktadır. Tablo 39'dan görüleceği üzere, KOBİ Geliştirme Merkezi(KOBİGEM) aracılığıyla 2013 yılında 842 işletmeye 47,494,899 TL, 2014 yılında 850 işletmeye 211,029,690 TL ve 2015 yılında 479 işletmeye 44,118,350 TL olmak üzere 3 yılda 2,171 işletmeye 302,642,939 TL kredi kullandırılmıştır. Toplam kullanılan kredinin 2013 yılında %12.7'si, 2014 yılında %4'ü ve 2015 yılında %35.1'i sanayi sektörüne kullandırılmıştır. 2015 yılında sanayi sektörü için kullanılan kredi miktarı; 2014 yılına göre %82.0 ve 2013 yılına göre ise %156.0 oranında artışlarla 15,500,000 TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo - 39 KOBİGEM Tarafından Koordinasyonu Yapılarak Sanayi Yatırımlarına Yönelik Kullanılan Faiz Destek Programı ile İstihdam Endeksli Faizsiz Kredi Programı

NO	SEKTÖR	2013		2014		2015	
		İşletme Sayısı	KREDİ TUTARI (₺)	İşletme Sayısı	KREDİ TUTARI (₺)	İşletme Sayısı	KREDİ TUTARI (₺)
A	Sanayi Sektörü	7	6,055,000	10	8,514,580	3	15,500,000
B	Genel Toplam	842	47,494,899	850	211,029,690	479	44,118,350

Not 1: İmalat yapan küçük esnaf ile sanayi işletmesi arasında oluşan hatadan dolayı geçmiş yıl rakamlarında değişiklikler olmuştur.

Not 2: Genel Toplam; Esnaf ve Hizmet Sektörüne yönelik %6 Faiz Destek Programı, Yarım Kalmış Otel Yatırımlarına yönelik Proje Bazlı Kredi, Sanayi Yatırımlarına yönelik Faiz Destek Programı ve Genel Krediler'den oluşmaktadır.

Kaynak: KOBİ Geliştirme Merkezi(KOBİGEM)

2.1.7. Taşocakçılığı

Sanayi sektörü alt bölümlerinden olan taşocakçılığı aynı zamanda inşaat sektörünün tamamlayıcısıdır. Hammadde olarak ülkemizin doğal kaynaklarını kullanan taşocakçılığı ile kırma kum-çakıl, alçıtaşı, mozaik taşı ve yapıtaşı gibi malzemeler üretilebilmektedir. Ülkemizde yeni taşocakları açılmasına izin verilmemektedir. Tablo 40'dan görüleceği üzere, 2014 yılında ülkemizde mevcut 56 taşocağı vardır. Bunlardan 36 taşocağı faal durumdadır. Faal olan taşocaklarının 11 adeti mozaik taşı, 16 adeti kırma kum-çakıl, 6 adeti yapıtaşı, 2 adeti alçıtaşı ve 1 adeti ise dere kum-çakıl cinsi malzeme üretmektedir.

Ruhsat süresinin sonlanması, ruhsat süresi devam etmesine rağmen faal olmayan ve emirname içerisinde olması nedenleri ile 20 faal olmayan taşocağı vardır.

Tablo - 40 2015 yılı Taş Ocakları Faaliyet Durumları

NO	MALZEME CİNSİ	TAŞ	FAAL TAŞ	FAAL OLMAYAN
		OCAĞI SAYISI	OCAĞI SAYISI	TAŞ OCAĞI SAYISI
1	Mozaiktaşı	21	11	10
2	Kırma Kum Çakıl	19	16	3
3	Yapıtaşı	12	6	6
4	Alçıtışı	3	2	1
5	Dere Kum Çakıl	1	1	0
TOPLAM		56	36	20

Kaynak: Jeoloji ve Maden Dairesi

Tablo 41’de mevcut taşocaklarının malzeme üretimi ve kullandıkları patlayıcı malzeme miktarları verilmiştir. Mevcut taşocaklarının malzeme üretim değerleri incelendiği zaman, 2015 yılı kırma kum-çakıl üretim değeri, 2014 yılına göre %1.6 ve 2013 yılına göre ise %22.5 oranlarında artışla 2,385,831 ton olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılı alçıtışı üretimi ise, 2014 yılına göre %81.5 ve 2013 yılına göre ise %81.4 oranlarında dikkat çekici şekilde azalmıştır. 2015 yılı mozaik taşı üretimi ise, 2014 yılına göre %54.9 ve 2013 yılına göre ise %128.1 oranlarında artarak 66,921 ton olarak gerçekleşmiştir. Yapıtışını üretim miktarının ise 3 yıldır değişmediği görülmektedir. Ayrıca üretime paralel olarak kullanılan patlayıcı (Amonyum Nitrat ve dinamit) miktarlarında da yıllar itibarı ile değişiklikler olmuştur.

Tablo - 41 Mevcut Taş Ocaklarının Malzeme Üretimi ve Kullanılan Patlayıcı Miktarı

NO	MALZEME CİNSİ	TOPLAM MİKTAR (ton)		
		2013	2014	2015
A Malzeme Üretimi				
	1 Kırma - Kum Çakıl	1,948,094	2,347,236	2,385,831
	2 Alçıtışı	263,772	264,861	49,076
	3 Mozaiktaşı	29,340	43,200	66,921
	4 Yapıtaşı	10,152	10,152	10,152
B Kullanılan Patlayıcı				
	1 Dinamit	13.3	16.9	16.6
	2 ANFO (Amonyum Nitrat)	561.7	669.1	572.3

Kaynak: Jeoloji ve Maden Dairesi

2.1.8. Enerji

2.1.8.1. Elektrik

KKTC sınırları içerisinde elektrik enerjisi üretiminden tüketiciye ulaştırılmasına kadar sorumlu olan kurum Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu(KIBTEK)'dir. Yasalarımız bu kuruma tesis kurmak, işletmek, bakım-onarım yapmak, iletim ve dağıtım yapmak yetkilerini vermektedir. Bu amaçla kurum Girne'de Teknecik Santrali ile Avrupa Birliği tarafından kuruluş maliyeti karşılanan Serhatköy'deki Güneş Enerji Santralini işletmektedir. Ayrıca, ülkemizin artan enerji ihtiyacının karşılanması için yap işlet modeli ile üretim yapan AKSA Kalecik tesisleri kurulmuştur. Elektrik maliyetlerinin ucuzlaması, enerji arz güvenliğinin sağlanması, alternatif enerji kaynaklarından sağlanan enerjinin artırılması ve CO₂ salımının ve enerji yoğunluğunun belirli oranlarda düşürülmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, KKTC Enerji Verimliliği Mevcut Durum ve Öneriler Raporu kamu ile sivil toplum temsilcileri işbirliğinde hazırlanmıştır. Ayrıca, sürdürülebilir enerji politikalarının oluşumu için ise 2016-2023 KKTC Enerji Verimliliği Strateji Belgesi Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır.

Tablo - 42 Mevcut Elektrik Santrallerinin Üretim Değerleri (MWh)

ÜRETİM SANTRALLERİ	2013		2014		2015	
	Üretilen Enerji (MWh)	Oran	Üretilen Enerji (MWh)	Oran	Üretilen Enerji (MWh)	Oran
Kalecik Dizel Jenaratörleri(8*17.5 MW)	680,444	50.45%	695,059	50.59%	699,484	48.44%
Teknecik Buhar Türbinleri (2*60MW)	480,278	35.61%	426,294	31.02%	393,686	27.26%
Teknecik Dizel Jenaratörleri(6*17 MW)	185,773	13.77%	250,807	18.25%	348,803	24.16%
Serhatköy Solar Enerji Santrali(1.2MW)	2,142	0.16%	1,878	0.14%	2,037	0.14%
KKTC TOPLAM ÜRETİM	1,348,637	100%	1,374,038	100%	1,444,010	100%
GÜNEYDEN BESLENEN KÖYLER	5,097		5,576		2,784	
GENEL TOPLAM	1,353,734		1,379,614		1,446,794	

Kaynak: KKTC Elektrik Kurumu

Ülkemizdeki mevcut elektrik santrallerinin üretim değerleri tablo 42'de görülmektedir. Bu tablodan görüleceği üzere, ülkemizde üretilen toplam enerji 2013 yılında 1,348,637 MWh ve 2014 yılında ise 1,374,038 MWh'dır. 2015 yılında ülkemizde üretilen elektrik enerjisi ise 2014 yılına göre %5.1 ve 2013 yılına göre ise %7.1 oranında artışla 1,444,010 MWh olarak gerçekleşmiştir. Enerji ihtiyacımızın önemli kısmı yapılan anlaşma gereğince Kalecik'te üretim yapan özel sektör işletmesi tarafından karşılanmaktadır. Üretilen toplam

enerjinin 2013 yılında %50.45'ini, 2014 yılında %50.59'unu ve 2015 yılında %48.44'ünü bu mobil santralden elde edilmiştir. Teknecik buhar türbinleri ise üretilen toplam enerjinin; 2013 yılında %35.61'ini, 2014 yılında %31.02'sini ve 2015 yılında %27.26'sını üretmektedir.

Tablo 43 Mevcut elektrik santrallerinin aylara göre elektrik üretim değerleri bulunmaktadır. Tablo'dan nisan ayının en az enerji üretimi yapılan ay, ağustos aylarının ise en yüksek enerji üretimi yapılan aylar olduğu görülmektedir. Yıllara göre en yüksek enerji değerleri; 2013 yılında %10.8, 2014 yılında %11.2 ve 2015 yılında %11.0'lık oranlarla Ağustos aylarında gerçekleşmiştir. Yıllara göre en düşük enerji değerleri ise; 2013 yılında %6.7, 2014 yılında %6.9 ve 2015 yılında %6.7'lik oranlarla Nisan ayındadır. Aynı yıl içinde en yüksek ile en düşük üretimin yapıldığı ay arasındaki fark 2013 yılında 56,188 MWh, 2014 yılında 59,674 MWh ve 2015 yılında 61,287 MWh'dır. Anlaşılacağı üzere, yoğun(peak) saatleri ve günleri dışında ayları da vardır. Üretim ortalamaları ise 2013 yılında 112,386 MWh, 2014 yılında 114,503 MWh ve 2015 yılında 120,334 MWh olarak gerçekleşmiştir. Tüketim değerlerinin aylık üretim ortalama değerlerine yakın olması hem maliyetlerin hem de elektrik kesintilerinin azaltılmasında etkili bir yöntemdir. Bu nedenle, elektronik sayaç sistemi sayesinde farklı fiyat tarifeleri ve talep güvenliği politikaları oluşturulacaktır.

Tablo - 43 Mevcut Elektrik Santrallerinin Aylara Göre Elektrik Üretimi (MWh)

AYLAR	2013		2014		2015	
	Üretilen Enerji	Oran	Üretilen Enerji	Oran	Üretilen Enerji	Oran
OCAK	120,627	8.9%	116,293	8.5%	130,618	9.0%
ŞUBAT	98,216	7.3%	98,298	7.2%	110,173	7.6%
MART	101,677	7.5%	101,732	7.4%	103,273	7.2%
NİSAN	89,742	6.7%	94,226	6.9%	97,260	6.7%
MAYIS	103,334	7.7%	100,274	7.3%	103,562	7.2%
HAZİRAN	116,925	8.7%	117,350	8.5%	116,024	8.0%
TEMMUZ	140,102	10.4%	145,505	10.6%	144,662	10.0%
AĞUSTOS	145,930	10.8%	153,900	11.2%	158,547	11.0%
EYLÜL	119,947	8.9%	126,325	9.2%	136,585	9.5%
EKİM	100,593	7.5%	104,192	7.6%	115,062	8.0%
KASIM	96,431	7.2%	102,200	7.4%	104,181	7.2%
ARALIK	115,113	8.5%	113,742	8.3%	124,064	8.6%
TOPLAM	1,348,637	100%	1,374,037	100%	1,444,011	100%

Not: Kayıplar ve santral iç tüketim değerleri toplama dahil, güneyden beslenen köyler toplama dahil değildir.

Kaynak: KKTC Elektrik Kurumu

Tablo 44’de tüketici sayısı ve tüketiminin tüketici gruplarına göre dağılımı verilmiştir. Kayıplar ve santral iç tüketimi hariç ülkemizde 2013 yılında 1,197,396 MWh, 2014 yılında 1,180,455 MWh ve 2015 yılında 1,274,505 MWh enerji tüketilmiştir. Bu değerlere göre, 2015 yılı tüketim değeri 2014 yılına göre %8.0 ve 2013 yılına göre ise %6.4 artışlar göstermiştir. Tüketici grubuna göre en çok tüketim ise; konut tarifesi, ticari tarife, turizm tarifesi ve endüstri tarifesi şeklinde sıralanmaktadır. Tüketici sayısına göre yapılan değerlendirmelerde ise 2015 yılında; 2014 yılına göre %2.5 ve 2013 yılına göre ise %4.8 oranında artışlarla 161,478 tüketici sayısına ulaşıldığı belirlenmiştir. Kayıplar, genel tüketim miktarı içerisinde 2013 yılında %8.2, 2014 yılında %10.9 ve 2015 yılında %9.3 paya sahiptir. KKTC gibi küçük bir ülkeye göre yüksek kayıp oranlarımızın olması dikkat edilmesi gereken husustur.

Tablo - 44 Tüketici Sayısı ile Tüketimin Tüketici Gruplarına Göre Dağılımı (MWh)

TÜKETİCİ GRUPLARI	TÜKETİCİ SAYISI			TÜKETİM (MWh)		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
01-14. GECİCİ AKIM I-II	1,815	1,763	1,772	15,235	7,657	10,188
02. KONUT TARİFESİ(4 farklı)	118,030	121,341	125,898	417,528	377,971	425,095
03-04. TİCARİ TARİFE I-II	18,411	18,473	18,406	235,669	228,610	253,522
05-06. ENDÜSTRİ TARİFESİ I-II	1,738	1,728	1,692	112,764	109,827	121,204
07-08. TURİZM TARİFESİ I-II	355	363	359	160,841	183,139	196,621
09. SU MOTORLARI TARİFESİ	2,848	2,910	2,890	77,985	87,208	81,307
10. SOKAK ISIKLARI TARİFESİ	69	79	71	12,200	3,844	3,281
101. KIBTEK SOKAK AYDINLATMA	1,830	1,926	1,987	34,070	32,841	31,304
102. SOSYAL YARDIM TARİFESİ	858	835	2	2,529	2,438	2,231
103.MERDİVEN AYAKLARI	4,793	4,882	5,069	0	4,541	5,042
106.YÜKSEK GERİLİM ENDÜSTRİ TARİFESİ	1	1	1	0	11,282	12,050
109.SOĞUK ZİNCİR VE AĞILLAR	220	248	284	0	4,517	4,606
11. PİK YUK TARİFESİ	0	0	0	0	0	0
12. SAVUNMA TARİFESİ	1,918	1,933	1,924	82,867	82,681	82,999
13. DEVLET TARİFESİ	1,110	1,093	1,093	45,083	43,275	44,156
202. TC ELÇİLİĞİ	16	12	13	117	113	107
203. DİPLOMAT TARİFESİ	15	16	17	508	511	792
15. GÜNEY KIBRIS (SATILAN)	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	154,027	157,603	161,478	1,197,396	1,180,455	1,274,505
SANTRAL İÇ TÜKETİMİ				45,987	48,807	38,200
KAYIPLAR				110,352	150,350	134,089
GENEL TÜKETİM				1,353,735	1,379,612	1,446,794

Kaynak: KKTC Elektrik Kurumu

2.1.8.2. Su (İçme ve Kullanma Suyu)

Global ısınmanın etkisi sonucu yer altı su kaynaklarımızın azalması ve tarımsal ve kişisel su ihtiyacının bilinçsizce tüketilmesi, ülkemizin su ihtiyacını gün geçtikçe artırmaktadır. Akiferlerden plansız ve rezerve bakılmaksızın tüketim talebine göre yeraltı suyu çekimi, akiferlerdeki su kalitesinin düşmesine ve tuzlanmasına neden olmuştur. İçme ve kullanma ile ticari ve sanayi sektörü su ihtiyaçları, son derece kısıtlı olan bu akiferlerden sağlanmıştır. Güzelyurt Akiferi ülkemizin en büyük yeraltı havzası durumundadır. Bu akiferi besleyen yağışların uzun yıllardan beri yetersiz olması ve bu akiferden yeraltı kaynaklarındaki su yoğunluğunu etkileyecek şekilde aşırı su çekimi yapılması, bu akifere deniz suyu karışmasına neden olmuştur. Güneydoğu Meserya Akiferi'nde de deniz suyu girişi ve kuruma vardır. Çayönü – İncirli - Türkmenköy arasındaki bölümde rezerv durumundaki yeraltı suyu uzun yıllar öncesinden tüketildiğinden yağışa ve yüzey suyu akışına bağlı yıllık beslenme miktarı kadar çekim yapılabilmektedir. Karpaz yarımadasındaki köylere içme suyu sağlayan Yeşilköy akiferi ise tarımsal maksatlar için yapılan yeraltı suyu çekimi nedeniyle, günümüzde kritik bir noktaya gelmiştir. Büyükkonuk - Yedikonuk akiferi de aynı konumdadır. Girne dağları akiferi ise Güzelyurt akiferi ile birlikte ülkemizin içme suyu ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılamıştır. Girne dağları ile Değirmenlik arasındaki bölümde su seviyesinin önemli derecede düşmesine bağlı olarak, Değirmenlik pınarı kurumuştur. Mevcut su durumumuz bu iken, Türkiye'den ülkemize borularla su taşınmasının sağlanması can suyu niteliği taşımaktadır. Bundan sonra, yeraltı su kaynaklarının sürdürülebilir şekilde kullanımını sağlayacak plan ve projelerin hazırlanarak, mevcut akiferlerin düzenli olarak izlenmesi gerekmektedir. Türkiye'den ülkemize ulaştırılan suyun içme-kullanma ve tarımsal amaçlı kullanımı sayesinde de akiferlerdeki sorunların belirli bir süre içerisinde çözülmesi beklenmektedir.

Tablo - 45 Bölgelere Göre Ruhsatlandırılan Kuyu Sayıları

BÖLGE	2013		2014		2015	
	Kuyu Sayısı	Oran	Kuyu Sayısı	Oran	Kuyu Sayısı	Oran
GİRNE	260	40.8%	167	23.2%	194	32.3%
İSKELE	177	27.8%	198	27.5%	129	21.5%
GAZİMAĞUSA	135	21.2%	239	33.2%	192	32.0%
LEFKOŞA	55	8.6%	47	6.5%	70	11.7%
GÜZELYURT	10	1.6%	68	9.5%	15	2.5%
TOPLAM	637	100%	719	100%	600	100%

Kaynak: Jeoloji ve Maden Dairesi

Tablo 45'den görüleceği üzere, kuyu ruhsatlandırma çalışmaları neticesinde, 2013 yılında 637 adet, 2014 yılında 719 adet ve 2015 yılında 600 adet olmak üzere üç yılda toplam 1,956 adet kuyu izni verilmiştir. 2015 yılında ruhsatlandırılan kuyu sayısı; 2014 yılına göre %16.6 ve 2013 yılına göre ise %5.8 oranında azalış göstermiştir. Göstergelere göre 2015 yılında en fazla izin Girne Bölgesi'nde verilmiştir. Girne Bölgesi'nde ruhsatlandırılan kuyu sayısı toplam ruhsatlandırılan kuyu sayısı içerisinde, 2013 yılında 260 adet %40.8'lik, 2014 yılında 167 adet ile %23.2'lik ve 2015 yılında 194 adet ile %32.3'lük paylara sahiptir. Güzelyurt ve Lefkoşa bölgelerinde ruhsatlandırılan kuyu sayılarının diğer bölgelere azlığı dikkat çekmektedir.

Belediyelerin kullanımına sunulan toplam su miktarı 2013 yılında 22,480,510 m³ ve 2014 yılında 22,494,115 m³'dür. 2015 yılında belediyelerin kullanımına sunulan toplam su miktarı, 2014 ve 2013 yıllarına göre %6.1 oranında artarak 23,855,393 m³ olarak gerçekleşmiştir. Belediyelerin kullanımına sunulan su miktarı aylara göre incelendiğinde, 2013 yılının Eylül ayında, 2014 ve 2015 yıllarının ise Kasım ayında yıl geneline göre daha çok su kullandırıldığı görülmektedir (tablo 46).

Tablo - 46 Aylara göre Belediyelerin Kullanımına Sunulan Su Miktarı (m³)

SIRA	AYLAR	SU MİKTARI (m ³)		
		2013	2014	2015
1	Ocak	1,874,815	1,833,047	1,894,274
2	Şubat	1,881,369	1,873,481	1,940,722
3	Mart	1,642,544	1,660,876	1,685,008
4	Nisan	1,800,061	1,870,330	1,878,744
5	Mayıs	1,811,660	1,943,333	2,045,634
6	Haziran	1,948,389	1,934,631	2,027,402
7	Temmuz	1,921,845	1,758,475	2,042,220
8	Ağustos	1,948,109	1,959,034	2,086,752
9	Eylül	2,066,936	1,934,565	2,115,731
10	Ekim	2,001,113	1,851,568	2,043,522
11	Kasım	1,780,276	2,047,898	2,198,112
12	Aralık	1,803,393	1,826,877	1,897,272
TOPLAM		22,480,510	22,494,115	23,855,393

Kaynak: Su İşleri Dairesi

Tablo 47 Su İşleri Dairesi tarafından belediyelerin kullanımına sunulan yıllık su miktarını göstermektedir. 2013 yılında %19.3'lük, 2014 yılında %19.0'lık ve 2015 yılında %17.9'luk paylar ile en çok su Girne Belediyesi'nin kullanımına sunulmaktadır. Daha sonra ise 2013 yılında %14.4'lük, 2014 yılında %15.1'lik ve 2015 yılında %13.7'lik paylar ile Lefkoşa Belediyesi gelmektedir. 2015 yılında Girne Belediyesi'nin kullanımına sunulan su miktarı 2014 yılına göre %0.2 ve 2013 yılına göre ise %1.5 azalarak 4,263,111 m³ olarak gerçekleşmiştir. Akıncılar Belediyesi ise su ihtiyacını Güney Kıbrıs'tan karşılamaktadır.

Tablo - 47 Belediyelerin Kullanımına Sunulan Yıllık Su Miktarı (m³)

SIRA	BELEDİYELER	2013		2014		2015	
		Su Miktarı (m ³)	Oran	Su Miktarı (m ³)	Oran	Su Miktarı (m ³)	Oran
1	Girne Belediyesi	4,328,551	19.3%	4,269,994	19.0%	4,263,111	17.9%
2	Lefkoşa Belediyesi	3,236,284	14.4%	3,390,079	15.1%	3,274,358	13.7%
3	Güzelyurt Belediyesi	1,911,000	8.5%	1,900,500	8.4%	2,061,900	8.6%
4	Gönyeli Belediyesi	2,050,455	9.1%	1,704,275	7.6%	1,647,357	6.9%
5	Mağusa Belediyesi	1,681,327	7.5%	1,547,403	6.9%	1,617,402	6.8%
6	Lefke Belediyesi	1,206,898	5.4%	1,200,031	5.3%	1,569,303	6.6%
7	Çatalköy Belediyesi	1,116,931	5.0%	1,241,996	5.5%	1,441,004	6.0%
8	Dikmen Belediyesi	1,052,014	4.7%	1,013,573	4.5%	890,086	3.7%
9	Değirmenlik Belediyesi	830,160	3.7%	916,612	4.1%	1,095,444	4.6%
10	Lapta Belediyesi	698,980	3.1%	757,497	3.4%	1,083,513	4.5%
11	Alsancak Belediyesi	446,324	2.0%	442,123	2.0%	666,858	2.8%
12	Yeni Erenköy Belediyesi	398,965	1.8%	394,305	1.8%	391,920	1.6%
13	Alayköy Belediyesi	364,000	1.6%	362,000	1.6%	366,000	1.5%
14	Yeni İskele Belediyesi	374,841	1.7%	574,748	2.6%	645,779	2.7%
15	Yeni Boğaziçi Belediyesi	516,209	2.3%	486,348	2.2%	412,710	1.7%
16	Beyarmudu Belediyesi	291,200	1.3%	307,505	1.4%	291,181	1.2%
17	Büyükkonuk Belediyesi	209,542	0.9%	190,897	0.8%	216,822	0.9%
18	Esentepe Belediyesi	275,652	1.2%	230,506	1.0%	231,269	1.0%
19	Mehmetcik Belediyesi	226,166	1.0%	227,080	1.0%	226,572	0.9%
20	Geçitkale Belediyesi	224,810	1.0%	243,640	1.1%	285,480	1.2%
21	Dipkarpaz Belediyesi	210,385	0.9%	215,769	1.0%	186,385	0.8%
22	Serdarlı Belediyesi	177,660	0.8%	187,240	0.8%	223,560	0.9%
23	Paşaköy Belediyesi	143,295	0.6%	155,620	0.7%	172,020	0.7%
24	Tatlısu Belediyesi	145,600	0.6%	144,800	0.6%	146,400	0.6%
25	Akdoğan Belediyesi	146,000	0.6%	163,706	0.7%	213,255	0.9%
26	Vadili Belediyesi	124,071	0.6%	126,948	0.6%	125,904	0.5%
27	İnönü Belediyesi	93,190	0.4%	98,920	0.4%	109,800	0.5%
28	Akıncılar Belediyesi	0	0.0%	0	0.0%	0	0.0%
TOPLAM		22,480,510	100%	22,494,115	100%	23,855,393	100%

Not: Akıncılar Belediyesi su ihtiyacını Güney Kıbrıs'tan karşılamaktadır.

Kaynak: Su İşleri Dairesi

Tablo 48 Mevcut göletlerin kapasiteleri ile Mart-Mayıs ve Eylül-Kasım dönemlerini kapsayan doluluk hacimlerini kapsamaktadır. 2015 yılına göre yapılan değerlendirmede ülkemizdeki göletlerin toplam kapasitesi; Geçitköy Dağdere göleti hariç 14,695,011 m³ 'dür. Gemikonağı Madendere Göleti 4,121,205 m³ su hacmi ile en büyük kapasiteye sahip gölettir. Sonra sırası ile Akdeniz ve Geçitkale Eğridere Göletleri gelmektedir. 2015 yılında tamamlanan Geçitköy Dağdere Göleti'nin brüt hacim kapasitesi yaklaşık 26.5 milyon m³'dür ve hacmi ülkemizdeki toplam kapasitesinden bile daha fazladır. Türkiye'den borular aracılığıyla getirilmesi planlanan 75 Milyon m³ su bu gölette depolanmaktadır.

2015 yılında ülke genelindeki göletlerin doluluk hacmi; Mart-Mayıs döneminde %59.4 oranıyla 8,726,923 m³; Eylül-Kasım döneminde ise %30.3 oranıyla 4,447,392 m³ olarak ölçülmüştür. Bu değerler 2014 yılında görülen en düşük doluluk hacmine göre artışı ifade etmektedir. 2015 yılı Mart-Mayıs dönemi doluluk hacmi, 2014 yılı aynı dönemine göre %188.7 artış göstermesine rağmen, 2013 yılı aynı dönemine göre %16.5 oranında azalmıştır. 2015 yılı Eylül-Kasım dönemi doluluk hacmi de benzer şekilde, 2014 yılı aynı dönemine göre %95.6 artış göstermesine rağmen, 2013 yılı aynı dönemine göre %5.9 oranında azalmıştır. 2015 yılı Mart-Mayıs döneminde %100.0 ile Gemikonağı Madendere Gölet'i ve %87.9 ile Dağyolu Üçparmakdere Gölet'inin; 2015 yılı Eylül-Kasım döneminde ise, %60.6 ile Akdeniz Gölet'i ve %57.7 ile Değirmenlik Çataldere Gölet'inin kapasitelerine göre en yüksek doluluğa sahip göletler olduğu belirlenmiştir (tablo 48).

Tablo - 48 Mevcut Göletlerin Kapasitesi, Yıl İçerisinde Ölçülen Doluluk Miktarları ve Kullanılan Su Miktarı (m³)

NO	GÖLET İSMİ	KAPASİTE (m ³)	MART-MAYIS DOLULUK HACMİ			EYLÜL -KASIM DOLULUK HACMİ		
			2013	2014	2015	2013	2014	2015
1	GEMİKONAĞI MADENDERE	4,121,205	4,121,205	Dipsavak altı	4,121,205	475,759	Dipsavak altı	1,366,335
2	AKDENİZ	1,468,157	1,468,157	1,078,682	1,127,389	1,190,421	879,360	889,325
3	GEÇİTKALE EĞRIDERE	1,360,510	Dipsavak altı	Kurudur	403,687	0	Kurudur	267,535
4	MERSİNLİK AZGANLIDERE	1,145,065	607,873	Ölçülmez	Ölçülmez	433,004	Ölçülmez	Ölçülmez
5	GÖNENDERE	938,666	454,892	Dipsavak altı	Dipsavak altı	251,274	Kurudur	Dipsavak altı
6	BEŞPARMAK ALAGADI ÇİFTLİKDERE	774,575	214,250	202,572	248,372	178,353	178,356	207,762
7	KANLIKÖY	730,294	730,294	473,884	453,897	562,203	299,145	358,974
8	ARAPKÖY AYANİDERE	608,881	300,462	86,595	231,629	125,452	65,127	Dipsavak altı
9	HAMİTKÖY BAŞANLIDERE	529,125	529,125	309,961	414,527	362,936	355,779	280,320
10	YILMAZKÖY POLATDERE	517,167	342,870	Dipsavak altı	324,625	129,396	Dipsavak altı	152,724
11	GÖNYELİ	453,857	453,857	304,084	377,458	375,945	236,006	246,596
12	ARAPKÖY UZUNDERE	444,150	312,848	226,742	243,554	213,658	145,305	189,309
13	ERGAZİ SAYDERE	405,025	112,871	51,371	Dipsavak altı	65,714	Kurudur	Kurudur
14	DAĞYOLU ÜÇPARMAKDERE	392,250	392,250	138,467	344,865	174,900	Dipsavak altı	184,160
15	SERDARLI AĞILLIDERE	391,880	108,252	150,753	165,466	Dipsavak altı	97,276	133,141
16	DEĞİRMENLİK ÇATALDERE	296,814	264,777	Kurudur	223,851	185,932	Dipsavak altı	171,211
17	HASPOLAT	117,390	32,453	Kurudur	46,398	Dipsavak altı	17,748	Dipsavak altı
TOPLAM		14,695,011	10,446,436	3,023,111	8,726,923	4,724,947	2,274,102	4,447,392

Kaynak: Su İşleri Dairesi

2.1.9. Serbest Liman ve Bölgesi

Gazimağusa Serbest Liman ve Bölgesi 14/77 sayılı yasa ile kurulmuştur. 26/83 sayılı yasa kapsamında yapılan düzenlemeler ile de gelişen ve değişen ekonomik koşullara uygun Serbest Liman ve Bölgesi oluşturulmaya çalışılmıştır. Fakat geçen sürede, bu bölgeden beklenen verim alınamamıştır. Bazı dönemler ülkemizin tümünün serbest bölge ilan edilmesi ya da her ilçeye yeni serbest bölgeler oluşturulması tartışmaları yapılmıştır. Serbest bölgelerin ülkemize daha fazla katma değer yaratabilmesi için ticaret yerine özellikle üretim odaklı oluşturulmaları gerekmektedir.

Gazimağusa Serbest Liman ve Bölgesi'ndeki işletmeler hurda demir çelik, çimento paketleme, gemi bakım onarım, konteyner depolama, hayvan yemi, küsbe, transit ticaret ve acentelik alanlarında faaliyetler göstermektedir. 2014 yılında bölgede faaliyet gösteren firma sayısı yine önceki yıllar gibi 50-65 aralığında kalarak 61 adet olmuştur. 2015 yılında gelen-giden gemi sayısı ise 2014 yılına göre %41.9 ve 2013 yılına göre ise %40.5 azalış ile 97 adet olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılı gelirleri 2013 yılı gelirlerine göre döviz bazında %20.0 ile TL bazında %41.8 azalışlar göstermiştir. 2015 yılı gelirlerinin 2014 yılı gelirlerine göre değerlendirilmesinde ise döviz bazında %30.6 ile TL bazında %44.8 azaldığı görülmektedir (tablo 49).

Tablo - 49 Gazimağusa Serbest Liman ve Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Firma Sayısı, Gelen-Giden Yük Miktarı ve Bölge'nin Faaliyetleri Neticesinde Sağladığı Gelirleri

MEVCUT DURUM	2013	2014	2015	Endeks(2013=100) 2013-2015	Endeks(2014=100) 2014-2015
Bölgede Faaliyet Gösteren Firma Sayısı	57	61	61	7.0%	0.0%
Gelen-Giden Gemi Sayısı	167	163	97	-41.9%	-40.5%
Gelen Yük Miktarı (Ton)	287,694.4	362,162.3	262,044.5	-8.9%	-27.6%
Giden Yük Miktarı (Ton)	311,325.3	296,467.2	250,759.1	-19.5%	-15.4%
Döviz Gelirleri (USD \$)	3,114,426	3,592,615	2,492,091	-20.0%	-30.6%
TL Gelirleri	1,931,794	2,039,537	1,125,134	-41.8%	-44.8%

Kaynak: Gazimağusa Serbest Liman ve Bölge Müdürlüğü

2.2. Sorunlar

Genel Sanayi ve İşyeri sayımı tamamlanmış olmasına rağmen, henüz işletmelerin faaliyet konuları, kapasiteleri, kullandıkları teknoloji, ürün bilgileri, imalat verileri ve istihdam bilgileri hakkında ayrıntılı veri bulunmamaktadır. İşletme bilgilerinin ve ekonomik faaliyetlerinin uluslararası standartlarda sınıflandırılmasının yapılarak sektörün mevcut durumunun tespit edilmesini sağlayacak sanayi envanteri henüz mevcut değildir.

Sanayi Yatırım Stratejisi, KOBİ Stratejisi ve Sanayi Sektörü Gelişim Planı mevcut değildir. Sektörün yönlendirilememesi sürdürülebilir şekilde planlı gelişimini engellemektedir.

Sanayi sektöründeki işletmelerin danışma ve koordinasyonunu sağlayacak idari yapılanma yeterli değildir. Ayrıca, işletme sicillerinin kayıt altına alınmasını sağlayacak Sanayi Sicil Belgesi, Yıllık İşletme Belgesi, Kapasite Raporu ve Yerli Üretim Belgesi gibi belgelerin düzenlenebilmesini ve denetimini sağlayacak yasal mevzuat mevcut değildir.

İşgücü piyasası, teknoloji, çevre, enerji, finans, ulaştırma ve ticaret sektörleri ile sanayi sektörü arasında planlı bir dengenin oluşturulamaması sektörlerin birbiri ile çatışmasına neden olmaktadır. İlgili sektörlerde alınan tedbir ve gelişmelerin sanayi sektörünü etkilediği göz önüne alınarak, buna uygun dengeli plan ve politikaların uygulanması gerekmektedir. Özellikle enerji alanında yaşanan sorunlar sanayi işletmelerini anında etkilemektedir. Ayrıca, ulaşım sektörü gibi bazı sektörlerde yaşanan olumsuz gelişmeler de sanayi sektöründe maliyet artışlarına neden olmaktadır.

Sanayi işletmelerine araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin önemi anlatılamamış, teknolojiden yeterince yararlanamayan, beyan dışı üretim yapan, ürün kalite ve standardını yükseltmeyen, yeni ürünler ve üretim yöntemleri geliştiremeyen, otomasyon yöntemlerini yeterince kullanamayan ve üniversitelerden ARGE konusunda herhangi bir katkı alamayan bir sektör yapısı istenilmeden oluşturulmuştur.

Sanayi sektöründeki işletmeler; kalitelerini, ürünlerini, çevre yönetimini, hizmet ve personel standardını yükselten standart belgelerine gereken önemi vermemiş ve çok az sayıda işletme bu belgeleri almaya hak kazanmıştır.

Ülkemizdeki mevcut sanayi bölgelerinde; altyapı sorunları, yönetsel ve çevresel sorunlar, kaçak inşaat sorunu, arazi ve binaların amaç dışı kullanılması ve uzun süre yarım kalan inşaatların ekonomiye kötü etkisi gibi önemli sorunlar vardır. Bu bölgelerin oluşturulmasından, yönetiminden ve denetiminden sorumlu Sanayi Dairesi, bölge belediyeleri ile yetki karmaşası yaşamaktadır. Ayrıca sanayi bölgelerindeki arazilerin dağıtım ve planlamasından sorumlu komisyonun, önceden belirlenmiş prensipler çerçevesinde arazi tahsisleri yapmasını sağlayacak yasal altyapısı oluşturulmamıştır. Bu amaçla, Sanayi Bölgeleri Yönetim, Denetim ve Planlama Yasası'nın güncellenmesi gerekmektedir.

Haksız rekabetin önlenmesi amacı ile 36/2009 sayılı rekabet yasası yasallaşmıştır. Bu yasa kapsamında rekabet kurulu oluşturulmuştur. Fakat kurul, etkili çalışmasını ve kararlar üretmesini sağlayacak tüzükleri oluşturamamıştır. Bu yüzden hedeflenen rekabet ortamı oluşturulamamış, devlet yardımları denetlenememiş ve piyasalar istenilen seviyede yönetilememiştir. Mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti bozucu anlaşmaların kontrol edilmesi, alış veya satış fiyatlarının doğrudan ya da dolaylı olarak belirlenmesi, piyasa veya tedarik kaynaklarının paylaşılması ve işletmeler arasında rekabeti bozucu etkilerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

İşletmelerin diğer önemli bir sorunu ise pazarlamadır. Pazarlama eksikliği satış güçlüğüne neden olmaktadır. Modern pazarlama anlayışı, hangi mala talep olduğu ve ne üretilmesi gerektiğinin araştırılması ile başlamaktadır. Ülkemizdeki sanayi işletmelerinin araştırma yapma ve bilgi toplama konularında eksiklikleri bulunmaktadır. Üretim kararları yapılan pazarlama araştırmalarına göre değil, şirket sahibi yöneticinin kararlarına dayanmaktadır. Bu nedenle işletmeler, pazarda oluşan değişimlerden anında haberdar olamamakta ve çeşitli sıkıntılarla karşılaşmaktadırlar. En kısa sürede, diğer ülkelere göre karşılaştırmalı üstünlüğü olan malların tespit edilmesi gerekmektedir.

İşletmelerde kalite kontrol bilinci yeterince yerleşmemiştir. Kalite kontrol hizmetinin özellikle gıda sektöründe üretim aşamasında olduğu kadar, pazarlama aşamasında da yerinde izlenmesi gerekmektedir. Ayrıca, tüketici güvenliğini ön planda tutarak tarladan tesise kadar işlenmiş gıda ürününün takibini sağlayacak Gıda Yasası ve Ürün Güvenliği Yasası'nın alt mevzuatları henüz hazırlanmamıştır.

Ülkemizin rekabet edilebilirlik seviyesinin yükseltilmesi gerekmektedir. Ülkemizdeki işletmelerin ihracata yönelmesini güçleştiren çok sayıda unsur vardır. Bunlar arasında ulaşımda karşılaşılan güçlükler, ulaşım maliyetleri, üretim maliyetleri, dış pazarı yeterince takip edememe, markalaşamama ve standartlara uygun kaliteyi yakalayamama en önemli sorunlardır. Bu sorunlar ekonomik ambargoların da etkisiyle, ülkemizde üretilen ürünlerin dış piyasalara geçerli fiyat düzeyinden pazarlanamamasına neden olmaktadır.

Sektörün diğer bir sorunu ise hammadde tedariki esnasında karşılaşılmaktadır. Ülkemizin hammadde konusunda doğal kaynakları kısıtlıdır. Yurtdışından hammadde tedariki esnasında yaşanan sorunlar çeşitlilik arz etmektedir. Bunlar, finansman, fiyat, miktar ve kalitedir. Küçük işletmeler kullanacakları hammaddeyi stok edememekte ve sınırlı miktarda hammadde için de yüksek bedeller ödemektedir. Sık değişen hammadde fiyatları nedeniyle de, maliyetler fiyatların yükselmesine yol açarak bu işletmelerin rekabet gücünü zayıflatmakta ve satış güçlüğü doğmasına neden olmaktadır. Yüksek girdi maliyetine sahip ürünlerin, dış pazarlarda diğer ülke ürünleri ile rekabet etme olanağı bulunmamaktadır.

Çeşitli nedenler dolayısıyla işletmelerde yaşanan krizler atıl kapasite sorununu daha büyük boyutlara taşımıştır. Atıl kapasite ekonomi için bir yüküdür. Bunlar bir yandan var olan kıt kaynakların israfına, öte yandan da işletmelerin verimli ve karlı bir şekilde çalışmasını engelleyen maliyet artışlarına neden olmaktadır. İşletmelerin üretim için gerekli hammadde finansmanını sağlayamaması ve ihtiyaç duydukları hammaddeyi istedikleri miktar ve zamanda elde edememeleri de kapasitelerinin atıl kalmasına neden olmaktadır.

Sektörün önemli sorunlarından birisi de nitelikli eleman sağlayamamadır. Küçük işletmeler genellikle düz işçi alıp yetiştirmek durumunda kalmaktadırlar. İş başında eğitim ise üretim değerini etkileyerek, kaliteli mal üretimini engellemektedir. Meslek liselerine gereken önem verilmemektedir.

Asgari ücretin uluslararası kabul edilebilir bir hesaplama yöntemi çerçevesinde hesaplanmaması, işçi ve işveren arasında çatışmaya neden olmaktadır. Yapılan işe, sektöre ve diğer ülke vatandaşlarına farklı tarifelerde asgari ücret belirlenmemesi; imalat sanayide çalışma izinsiz ve uygun olmayan ortamlarda yaşayan işçilerin artışına neden olmaktadır.

Sanayi sektöründeki işletmelerin temel sorunlarından biri de finansman sorunudur. Finansman sıkıntısı, küçük ve orta boy işletmelerin öz kaynak yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. İşletmelerin yatırım ihtiyaçları yanında işletme ihtiyaçları için de düşük faiz oranı ve uzun vade ile kredi kullanılması gerekmektedir.

Doğal çevreye uyumlu sürdürülebilir taşocakçılığı oluşturulması çabaları yetersizdir. Taşocakçılığı Yönetim Plan ve Stratejisi hazırlanmamıştır. Ayrıca, maden arama, işletme ve ruhsatlandırma çalışmalarını düzenleyecek ve teknik nezaket sistemini içeren yeni Maden ve Taşocakçılığı Yasası'na gerek vardır. Taşocağı işletmeleri çevre dostu teknolojilerden yararlanmamaktadır. Mevcut taşocaklarının çevreye yaptıkları zararlar tespit edilmemiş ve olası senaryolar hazırlanmamıştır. Karayollarına ait taşocağı, üretim için hala daha aynalama yöntemini kullanmaktadır. Diğer ocaklar ise uluslararası standartlara uygun basamak sistemi kurallarını uygulayamamaktadır.

Kuzey Kıbrıs Maden ve Endüstriyel Hammaddeler Rezerv Haritası ve Yönetim Planı henüz hazırlanmamıştır.

Enerji kaynaklarının planlama, yönetim ve denetim kabiliyetini oluşturacak strateji, plan ve mevzuatlar hazırlanmamıştır. Uluslararası normlara uygun Enerji Yasası, Yenilenebilir Enerji Yasası ve Enerji Verimliliği Yasası ve alt mevzuatları en kısa sürede yasallaşmalıdır. Enerji, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği ile ilgili uluslararası sertifikalar ülkemizde de düzenlenmelidir. Ayrıca, Enerji Dairesi ve Enerji Üst Kurulu'nun oluşturulması gerekmektedir.

Ülkemizdeki elektrik üretim, iletim ve dağıtımından sorumlu Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu'nun yeniden yapılandırılarak mali yapısının istikrarlı şekilde güçlendirilmesini sağlayacak anlayış ile yönetilmesi gerekmektedir. Kurumda, enerji maliyetlerinin düşürülmesini ve arz güvenliğini sağlayacak hedef ve politikalar oluşturulmamıştır. Ayrıca, kurum işletme giderlerini azaltıcı politikaları uygulamamakta, özel sektörden daha fazla hizmet almamakta, işçi sağlığı ve güvenliğine gereken önemi vermemekte ve devlet kurumlarından olan alacaklarını düzenli toplayamamaktadır.

Güneş ve Rüzgar haritaları hazırlanmadığından ülke yenilenebilir temiz enerji potansiyelimiz belirlenmemiştir.

Elektrik ve su kullanımında mevcut fiyatlandırma, yöntem ve uygulamalar tasarrufu özendirici biçimde yapılmamaktadır. Enerji ve su verimliliği ile ilgili yasal çalışmaların en kısa sürede sonuçlandırılması gerekmektedir. Elektrik üretim, iletim ve dağıtım ile beraber binalar, ulaşım araçları, aydınlatma, beyaz eşya, sanayi, tarım ve turizm sektörlerini de içerecek şekilde hazırlanan Enerji Verimliliği Stratejisi ve Eylem Planı uygulanmaya başlanmamıştır.

Atık Su Stratejisi, Su Havzaları Yönetim Planı ve Deniz Suyu Arıtma ve Kullanma Stratejisi hazırlanmamıştır. Su Dağıtım ve Yönetim Yasası ve Su Master Planı'nın ise yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Su İşleri Dairesi teknolojik gelişmelerden yeterince yararlanmamaktadır. Artık günümüzde, su hatlarında oluşan arıza ve hasarların tespiti için sızıntı(ball) sistemi ile depo ve kuyulardaki su seviyesinin otomatik ölçülmesini, su kalitesinin tespitini ve pompaj ayarlarının merkezi sistemden yapılmasını sağlayan su otomasyon(scada) sistemi vardır.

Ülkemizin tanınmasında etkin rol oynayabilecek, coğrafi avantajlardan yararlanarak dış pazarlara açılmamızı kolaylaştıracak ve sanayi sektörünün gelişmesine katkı yapabilecek bir yapıya kavuşturulmayan Gazimağusa Serbest Liman ve Bölgesi'nden beklenen verim alınamamıştır. Bu bölgenin, yeni bir yasal düzenleme ve yatırım güdüsü ile üretim odaklı bir bölgeye dönüştürülmesi gerekmektedir.

3. İnşaat

3.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

İnşaat sektörü birçok mal ve hizmet üretimi ile doğrudan bağlantılı olup, istihdama ve büyümeye katkı koymakta, sanayi üretimine altyapı sağlamaktadır. İnşaat sektörünün canlanması, ekonomik duraklamaya giren birçok dünya ülkesinin ekonomik olarak büyümesini sağlamaktadır.

İnşaat sektöründeki büyümeye özel sektör inşaat yatırımları ile birlikte kamu sektörü yol yapım ve tamiri ile su ve kanalizasyon yapım ve tamiri çalışmalarında olumlu etki yapmaktadır.

İnşaat Sektörü, ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel unsurlarından biri olup, diğer sektörlerin gelişmesi ve arasındaki ilişkilerin düzenli ve seri olabilmesi için bir etkidir. Bu niteliği ile inşaat sektörü için ekonomide lokomotif güç tanımlaması yapılmaktadır. DPÖ'nün 1998 yılı verileri dikkate alınarak ekonominin genel durumunu gösteren girdi-çıkıtı tabloları incelendiği zaman inşaat sektörünün toplam 63 sektörden 27'sini tetiklediği görülmektedir.

Sektör, başta konut olmak üzere bina, fabrika, yol, kanalizasyon, liman, havaalanı, su regülatörü, gölet, baraj gibi inşaat işlerini bünyesinde toplarken, bahçe mimarisi dâhil, park tanzimi, anıt ve heykel türü inşaatları da kapsamına almaktadır. İnşaat işleri altyapı ve üstyapı olarak sınıflandırıldığı gibi bu sektör bina ve bina dışı inşaat işleri olarak da ayırıma tabi tutulmaktadır.

2012 yılında inşaat sektörünün GSYİH'daki payı %4.8 iken, 2013 yılında %4.9, 2014 yılında ise %4.2 olmuştur. 2015 yılına geldiğimizde bu oran 4.7'ye yükselmiştir.

Müteahhitler Birliği kayıtlarına göre, inşaat sektöründe faaliyet gösteren müteahhit sayısı 2003 yılında 171 iken 2015 yılında 532'ye ulaşmıştır.

İnşaat Taşeronlar Birliği kayıtlarına göre, inşaat sektöründe 2003 yılında 58 taşeron firma çalışırken 2014 yılında taşeron firma sayısı yaklaşık 1300'e çıkmıştır. İnşaat sektöründeki

sıkışıklık nedeniyle kayıtlı taşeron firmaların büyük bir çoğunluğunun aktif olmadığı da birlik tarafından vurgulanmaktadır.

3.1.1. İnşaat Malzemeleri

KKTC'nde tuğla, alçı, kireç, mermer, briket, taş kırma, termosifon, alüminyum anodlama, çelik boru, parke ve ahşap, boya, elektrik kablosu, alüminyum doğrama, inşaat demir işleri (kapı-pencere) gibi inşaat malzemeleri (girdileri) üreten tesisler faaliyet göstermektedir.

İnşaat malzemesi üreten tesislerin kapasite darlığı, kalite kontrol ve standart sorunları ile bazı malzemelerin yurtiçi üretiminin yapılmaması gibi nedenlerle talebin büyük bir kısmı dışalım yolu ile sağlanmaktadır. Son yıllarda inşaat sektörünün genel ekonomi içindeki payı ile paralel olarak yaşadığı daralma ile birlikte demir, çimento, tuğla ve diğer inşaat malzemelerinin ithalatında az da olsa düşüş görülmektedir. 2015 yılı ithalat verilerine göre çimento üretiminde kullanılan çimento hammaddesi ve çimento ithalatı toplam 275,346 ton olmuştur. Aynı dönemde inşaat demiri ithalatı 71,510 ton olmuştur.

Tablo - 50 Yıllar İtibarıyla Bazı İnşaat Türlerinin Maliyetleri

İnşaat Türleri	(Cari Fiyatlarla ₺/m ²)		
	2013	2014	2015
1. Konutlar			
1.1. Ev	1,100	1,210	1,434
1.2. Apartman	1,075	1,183	1,398
2. Dükkan			
2.1. Dükkan Sendeli	1,075	1,183	1,398
2.2. Dükkan Sendesiz	936	1,030	1,220
3. Okul	957	1,053	1,245
4. Daire/Ofis	1,151	1,267	1,508
5. Garaj	729	802	945
6. Fabrika	728	802	945
7. Atölye	728	802	945
8. Süthane	825	907	1,071
9. Salhane	825	907	1,071
10. Fırın	1,102	1,213	1,434
11. Otel	1,556	1,712	2,028
12. Sinema	1,534	1,688	1,995
13. Gazino	1,309	1,440	1,701
14. Lokanta	1,309	1,440	1,701
15. Benzin İstasyonu	903	993	1,176
16. Oto tamir Evi	728	802	945
17. Ağıl	362	399	473
18. Kümes	362	399	473
19. Depo	728	801	945
20. Oto-Park	674	742	876

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

3.1.2. Konut

Konut, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayan, ekonomik ve rakamsal içeriği olan bir barınaktır.

Konut üretimi, insana dönük bir yatırım ve insanın yaşam koşullarını doğrudan etkileyen önemli bir faktördür. Bireysel ve toplumsal refah düzeyi ile çok yakın ilgisi bulunan konut üretimi, gerek istihdama gerekse pek çok üretim dalından girdi alması nedeniyle ekonominin tümüne olan olumlu katkıları bakımından inşaat sektörü içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Ülkemizdeki toplam yapı inşaatı içerisindeki en büyük pay, gerek parasal değer bakımından gerekse alan bakımından konut inşaatına aittir.

Ülkemizdeki konut ihtiyacını karşılayacak, konut alanlarını ve konut politikalarını saptamak gerekmektedir. Konut politikaları, ülkesel kalkınma planlarında belirtilen kentsel/bölgesel planlama ile uyum içinde olan kural ve önlemleri içermektedir. Konut politikaları, konut ihtiyacını karşılamak konut çevresi ve yaşayanların sosyo-ekonomik sorunlarının çözümlenmesini de kapsamalıdır.

KKTC’de yaşanan sosyo-ekonomik değişimler ve Annan Planının yaptığı olumlu ekti sonucu inşaat sektöründe özellikle kentlerde konut yapımına hızlı bir ivme kazandırmıştır. Buna paralel olarak kırsal kesimlerde de 2. konut sayılarında ve yabancılara yönelik konut satışlarında önemli artışlar meydana gelmiştir. Bu dönemdeki konut arzı ülkemize ekonomisine ve istihdamına büyük katkılarda bulunmuştur.

2014 yılında konut inşaat alanının toplam inşaat alanı içerisindeki payı %67.1 iken, 2015 yılında azalarak %49.1 olarak gerçekleşmiştir. Konut inşaatı için ayrılan değerin toplam inşaat için ayrılan değer içerisindeki payı 2014’de ülkedeki Su Temin Projesinin büyük boyuttaki inşaat değerisiyle yarattığı hacimle %21.7 gibi düşük bir değerde kalırken, 2015’de artarak %47.9 olarak gerçekleşmiştir (tablo 51).

Tablo - 51 Toplam Yapı İnşaatı ve Konut İnşaatı
(2013-2015)

(₺)

Yıllar	Toplam Yapı İnşaatı		Konut		Konut İnşaatı Payı (%)	
	Alan (m ²)	Değer	Alan (m ²)	Değer	Alan (m ²)	Değer
2013	573,716	715,584,726	440,184	531,698,655	76.7	74.3
2014	581,849	2,383,974,530	390,505	518,324,316	67.1	21.7
2015	669,524	1,016,538,202	328,885	486,516,817	49.1	47.9

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2015 yılında konut amaçlı olarak 350'si kentsel ve 618'i de kırsal alanda olmak üzere toplam 968 adet inşaat gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde ev ve apartman olarak inşa edilen binalardan toplam 2,287 adet konut (daire) üretilmiştir. Söz konusu dönemde üretilen konutların %49.3'ü kentlerde ve %50.7'si de kırsal alanda yapılmıştır (tablo 52-53).

Tablo - 52 Kentsel Konut İnşaatlarında Gelişme
(2013-2015)

	2013	2014	2015
1. Yapı Sayısı	452	449	350
2. Daire Sayısı	1,251	1,433	1,129
3. Toplam Yüzölçümü (m ²)	173,100.0	171,351.0	158,544.0
4. Toplam Değeri (TL)	202,378,391.0	218,954,742.0	236,994,192.0
5. Ort. Konut Birimi Alanı (m ²)	138.4	119.6	140.4

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo - 53 Kırsal Konut İnşaatlarında Gelişme
(2013-2015)

	2013	2014	2015
1. Yapı Sayısı	1,114	1,039	618
2. Daire Sayısı	1,631	1,398	1,158
3. Toplam Yüzölçümü (m ²)	265,014	214,999	161,504
4. Toplam Değeri (TL)	329,227,934	298,684,860	247,371,987
5. Ort. Konut Birimi Alanı (m2)	162.5	153.8	139.5

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

3.2. Sorunlar

Gelişen inşaat sektörü, çevreyi olumsuz etkileyen sektörler arasında yer almaktadır. Ülkesel fizik planın hazırlanmaması ve bölgesel planların yetersizliğinden kaynaklanan dağınık, düzensiz ve altyapı noksanlığı bulunan, bireysel tercihlere yönelmiş bir yapılaşma eğilimi devam etmektedir. Bu durum sektörün gelişi güzel plansız gelişmesine ve kıt olan doğal kaynaklarımızın bilinçsizce hızla yok olmasına neden olmaktadır. Annan planından sonra özellikle Girne bölgesinde yaşanan konut ağırlıklı inşaat patlaması bu alanda kötü bir örnek oluşturmaktadır. Konut alanındaki plansız büyüme, tarım alanlarının yok olmasını beraberinde getirmektedir. Konutla ilgili mevcut yasal boşluklar ve Lefkoşa dışındaki kentlerin imar planlarının henüz yürürlüğe girmeyişi, kentlerde dağınık ve çarpık gelişmelere neden olmaktadır. Su ve yolu olan her yere parselasyon yaparak inşaat yapılabilmektedir. Bu yüzden ihtiyacın üzerinde parsel açılmakta ve konut yerleşimi dağınık olmaktadır.

Yapılan her türlü inşaatın zemininin jeolojik olarak incelenmesi için (depremsellik ve heyelan durumu, suyun drenajı, tabakaların geçirgenliği v.b.) gerekli teknik donanım noksanlığı, finansman güçlükleri ve büyük ölçüde dışalım mallarındaki fiyat artışlarından kaynaklanan maliyet artışları sektörün gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

KKTC'nde gerek yerel üretimi yapılan, gerekse çeşitli ülkelerden ithal edilen inşaat malzemelerinde kalite kontrolü yapacak ve standardizasyonu gerçekleştirecek sistemin

henüz kurulamamış olması inşaat kalitesini düşürücü ve can güvenliğini tehdit eden bir etken olmaktadır. Yapılacak inşaatların proje aşamasından başlayarak, tamamen bitirilmesine kadar geçecek sürede bağımsız ve sadece bu işle uğraşan denetim örgütlerinin olmayışı önemli bir sorundur.

Modern inşaat teknolojisinin ülkemizde henüz yaygın olarak kullanılmaması bakım-onarım maliyetlerini yükseltmekte ve çevre görünümünü bozarak turistik bir ülke olan KKTC'ne dolaylı maliyetler getirmektedir. İzolasyon konusuna yeterince önem verilmemesi hem kış hem de yaz aylarında önemli enerji israfına yol açmaktadır.

KKTC'nde son yıllarda önemli bir büyüme yaşayan inşaat sektöründe faaliyet gösteren kaçak ve kayıtsız müteahhit sayısının artması ve bunların kayıt altında alınmasında yaşanan sıkıntılar sektöründe ciddi sorunlar yaratmaktadır. İnşaat sektöründe çalışan bazı taşeron firmalar yasal olmadığı halde müteahhitlik hizmetleri yapmaktadırlar. İnşaat Encümenliği kaçak müteahhitliği önlemek amacıyla denetimler yapmaktadır. Fakat yaptırım uygulama konusunda gerekli yasal mevzuat altyapısı ve yaptırım gücü olmadığından dolayı tespit ettiği usulsüzlükleri Belediye ve Kaymakamlıklara havale etmektedir. Ülkemizde (1-2-3-4-5) 5 farklı sınıf karnelere sahip müteahhitler bulunmaktadır. Müteahhitlerin mesleki sorumluluk sahibi olanlarının sektör de bulunması ve sektöre yeni katılmak isteyenlerin belli standartlara sahip olması gerekmektedir. Kriter, standartlar ve uygulanacak yaptırımlar konusunda mevzuat ve yasal düzenlemelerin yapılabilmesi için ilgili kurum, kuruluşlar ve meslek örgütleri ile birlikte gerekli düzenleme ve çalışmalar yapılmalıdır.

İnşaat piyasasında mevcut olan bitmiş fakat değerlendirilmeyen yapılar ve yarım inşaatlar, sektörün en önemli sorunlarından biridir. Son dönemde piyasada hissedilen durgunluk aşılmadığı takdirde vasıfsız işçilerin yoğun olduğu bir sektörde işsizlik patlaması yaşanacaktır.

2004 yılından itibaren yürürlüğe girmeye başlayan ve günümüze kadar devam eden fiziki planlama ve çevre korumaya yönelik Emirnameler uyarınca inşaatların kullanım alanlarında azalmalar meydana gelmiştir. Bu nedenle 2003 yılından itibaren patlama yapan Yap-Sat'a dayalı inşaat sektörü yatırımlarında özellikle konut yapımında önemli azalmalar ve sektörde daralma görülmektedir.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin, yabancıların Kuzey Kıbrıs'ta gayrimenkul almalarını önlemek için açmış olduğu davalar yabancıları korkutmuş ve alımlarını azaltmıştır. Bu durum yabancılara yönelik üretim yapan müteahhitleri zor duruma sokmuştur. Birçok atıl konut ortaya çıkmış ve sektöre nakit girişi azalmıştır.

Mali sıkıntı içinde bulunan müteahhitlerin, bankalara olan borçları da sorunlarını artırmakta ve yerine getirmeleri gereken taahhütlerini gerçekleştirmelerini engellemektedir.

Mevcut ve çalışır durumda olan veya faaliyetine ara vermiş olan inşaat sektöründeki işletmelerin ve inşaat sektörüne direk servis veren sanayi işletmelerinin ve yarım kalmış inşaatların tekrardan faaliyete geçip, ekonomiye kazandırılmaları için ilgili şahıs ve şirketlerin ticari bankalara olan borçlarının yeniden yapılandırılması ve yatırımlarını tamamlamaları için yeni kaynak yaratılması çalışmaları yapılmalıdır.

4. Ticaret ve Pazarlama

4.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

4.1.1. Toptan ve Perakende Ticaret

KKTC ekonomisi küçük bir ekonomi olması nedeniyle özel niteliklere sahiptir. Toptan ve perakende ticaret sektörü, yarattığı katma değer, istihdam ve diğer sektörlerle olan ilişkilerinde, ülkemiz ekonomisinin oluşturduğu şartlar gereği önemli bir yer tutmaktadır. KKTC jeolojik yapısı nedeniyle doğal yeraltı kaynaklarına sahip değildir. Bunun bir sonucu olarak, üretim, yatırım ve kaynak yaratılması açısından ve bunların optimum düzeyde kullanılarak optimum bir verim alınabilmesi için yüksek bir ithalatın yaratılması gereği doğmaktadır. Bu nedenle, ülkemiz ekonomisinin gelişmesinde dış ekonomik ilişkilerin, dolayısıyla ticaret sektörünün büyük önemi ve ağırlığı vardır.

2014 yılında 1977 yılı sabit fiyatlarıyla sektör katma değeri, 2,681.4 TL olarak gerçekleşirken bu değer 2015 yılında 2,623.8 TL olarak gerçekleşmiştir. 2015 yıllı milli gelir gerçekleşme rakamlarına göre sektör katma değerinde reel olarak %2.2 oranında bir azalma olmuştur. Sektörün GSYİH’da cari fiyatlarla 2014 yılında %11.3 olan payı 2015 yılı gerçekleşme rakamlarına göre %11.7 olarak gerçekleşmiştir.

4.1.2. Dış Ticaret

KKTC’nin dış ticareti özellikle ihracatımızı engelleyici ABAD kararlarının olumsuz etkilerini gidermek amacı ile alınan kararlı önlemler sonucu Türkiye’ye yönelerek gelişme göstermiştir. 2015 yılı verilerine göre toplam ithalatımız içerisinde Türkiye’nin payı %64.5 ve diğer ülkelerin %35.5 olurken, ihracatımız içerisinde Türkiye’nin payı %56.1 ve diğer ülkelerin ise %43.9 olarak gerçekleşmiştir (tablo 54).

Tablo- 54 Dış Ticaretin Ülkelere Göre Dağılımı
(2013-2015)

	(Milyon ABD \$)												
	2013				2014				2015				
	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	
Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
1.Türkiye	1155.3	68.0	62.9	52.1	1,185.7	66.4	78.4	58.6	967.6	64.5	66.2	56.1	
2.Diğer Ülkeler	544.1	32.0	57.8	47.9	598.6	33.6	55.5	41.4	533.0	35.5	51.9	43.9	
2.1.AB Ülkeleri	257.0	15.1	9.1	7.5	270.2	15.0	8.2	6.1	271.4	18.1	6.2	5.3	
2.1.1.Birleşik Krallık	76.7	4.5	4.2	3.5	76.0	4.2	3.9	2.9	71.8	4.8	2.8	2.4	
2.1.2.Diğer AB Ülkeleri	180.3	10.6	4.9	4.1	194.2	10.8	4.3	3.2	199.6	13.3	3.4	2.9	
2.2.Orta Doğu Ülkeleri	86.2	5.1	38.5	31.9	78.0	4.3	40.7	30.4	66.5	4.4	35.6	30.2	
2.3.Uzak Doğu Ülkeleri	90.8	5.3	0.8	0.7	110.8	6.2	0.7	0.5	111.6	7.4	0.2	0.2	
2.4.ABD	11.5	0.7	0.1	0.1	17.9	1.0	-	-	13.0	0.9	0.1	0.1	
2.5.Diğer Ülkeler	98.6	5.8	9.3	7.7	127.7	7.1	5.9	4.4	70.6	4.7	9.8	8.3	
Toplam	1,699.4	100.0	120.7	100.0	1,784.3	100.0	133.9	100.0	1,500.6	100.0	118.1	100.0	

Kaynak : Ticaret Dairesi

Tablo-55 Dış Ticaret Hacminin Ülkelere Göre Dağılımı
(2013-2015)

	(Milyon ABD \$)					
	2013		2014		2015	
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)
1.Türkiye	1,218.2	66.9	1,264.1	65.9	1,033.8	63.9
2.Diğer Ülkeler	601.9	33.1	654.1	34.1	584.9	36.1
2.1.AB Ülkeleri	266.1	14.6	278.4	14.5	277.6	17.1
2.1.1.Birleşik Krallık	80.9	4.4	79.9	4.2	74.6	4.6
2.1.2.Diğer AB Ülkeleri	185.2	10.2	198.5	10.3	203.0	12.5
2.2.Orta Doğu Ülkeleri	124.7	6.9	118.7	6.2	102.1	6.3
2.3.Uzak Doğu Ülkeleri	91.6	5.0	111.5	5.8	111.7	6.9
2.4.ABD	11.6	0.6	17.9	0.9	13.2	0.8
2.5.Diğer Ülkeler	107.9	5.9	133.6	7.0	80.4	5.0
Toplam	1,820.1	100.0	1,918.2	100.0	1,618.7	100.0

Kaynak : Ticaret Dairesi

Tablo- 56 Ülkelere Göre Dış Ticaret Dengesi
(2013-2015)

	(Milyon ABD \$)								
	2013			2014			2015		
	İthalat	İhracat	Dış Tic. Dengesi	İthalat	İhracat	Dış Tic. Dengesi	İthalat	İhracat	Dış Tic. Dengesi
1.Türkiye	1,155.3	62.9	-1,092.4	1,185.7	78.4	-1,107.3	967.6	66.2	-901.3
2.Diğer Ülkeler	544.1	57.8	-486.3	598.6	55.5	-543.1	533.0	51.9	-481.2
2.1.AB Ülkeleri	257.0	9.1	-247.9	270.2	8.2	-262.0	271.4	6.2	-265.2
2.1.1.Birleşik Krallık	76.7	4.2	-72.5	76.0	3.9	-72.1	71.8	2.8	-69.0
2.1.2.Diğer AB Ülkeleri	180.3	4.9	-175.4	194.2	4.3	-189.9	199.6	3.4	-196.2
2.2.Orta Doğu Ülkeleri	86.2	38.5	-47.7	78.0	40.7	-37.3	66.5	35.6	-30.8
2.3.Uzak Doğu Ülkeleri	90.8	-	-90.8	110.8	0.7	-110.1	111.6	0.2	-111.4
2.4.ABD	11.5	-	-11.5	17.9	0.0	-17.9	13.0	0.1	-13.0
2.5.Diğer Ülkeler	98.6	9.3	-89.3	127.7	5.9	-121.8	70.6	9.8	-60.8
Toplam	1,699.4	120.7	-1,578.7	1,784.3	133.9	-1,650.4	1,500.6	118.1	-1,382.5

Kaynak : Ticaret Dairesi

KKTC'nin ihracatı 2015 yılında 118.1 milyon ABD doları, ithalatı ise 1,500.6 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir.

2014 yılında 1,918.2 milyon ABD doları olarak gerçekleşen dış ticaret hacmimiz Türk Lirasının değer kaybetmesi ve dünyadaki global krize bağlı olarak yaşanan daralma neticesinde 2015 yılında 1,618.7 Milyon ABD doları seviyelerinde gerçekleşmiştir.

Tablo-57 Yeşil Hat Tüzüğü Kapsamında Güney Kıbrıs'la Olan Ticaret
(2013-2015)

	(ABD \$)		
	2013	2014	2015
İthalat	1,156,906.9	1,212,204.0	1,178,210.0
İhracat	4,192,520.0	3,377,275.0	2,600,267.2

Kaynak: Ticaret Dairesi

2005 yılında Yeşil Hat Tüzüğü'nün uygulamaya girmesi ile Güney Kıbrıs ile olan ticaret hacmimizde gelişme gözlemlenmektedir. Ancak gerek Yeşil Hat Tüzüğü'nün tam anlamı ile uygulanamamasından gerekse KKTC'ye yönelik olan izolasyonların ortadan kaldırılmamasından dolayı Yeşil Hat Tüzüğü beklentileri karşılamaktan uzak kalmıştır.

Güney Kıbrıs ile olan ihracat hacmimiz tablo 56'da görüldüğü üzere dalgalı bir trend izlemektedir. Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında Güney Kıbrıs'a olan ihracatımız içerisinde ağırlıklı paya sahip mallar sebze, meyve, balık, plastik mutfak eşyaları, plastik ambalaj malzemeleri ve inşaat malzemeleridir.

2014 yılında tarım ürünlerinin dışsatımımız içerisinde %21.9 olan payı 2015 yılında %26.3 olarak gerçekleşirken; sanayi ürünlerinin payı ise 2014 yılında %75.4, 2015 yılında %73.3 olarak gerçekleşmiştir (tablo 58).

Ana mal grupları itibarıyla dışalım incelendiğinde, "makine ve nakliye araçları" mal grubu birinci sırayı, "yapıldığı maddenin cinsine göre tasnif edilenler" mal grubu da ikinci sırayı almaktadır (tablo 59).

Tablo - 58 KKTC Dışsatımının Yapısı
(2013-2015)

(Milyon ABD \$)

	2013		2014		2015	
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)
1. Tarım Ürünleri	39.1	32.4	29.5	21.9	31.1	26.3
1.1. Narenciye	24.0	19.9	15.3	11.4	19.1	16.2
1.2. Patates	1.3	1.1	5.1	3.8	4.7	4.0
1.3. Canlı Hayvan	..	..	0.2	..	..	..
1.4. Diğer Tarım Ürünleri	13.8	11.4	8.9	6.7	7.3	6.2
2. Sanayi Ürünleri	71.1	58.9	100.9	75.4	86.6	73.3
2.1. İşlenmiş Tarım Ürünleri	61.3	50.8	80.8	60.4	74.8	63.3
2.2. Konfeksiyon	3.6	3.0	3.4	2.5	2.5	2.1
2.3. Diğer Sanayi Ürünleri	6.2	5.1	16.7	12.5	9.3	7.9
3. Minareller	10.5	8.7	3.5	2.6	0.4	0.3
Toplam	120.7	100.0	133.9	100.0	118.1	100.0

Kaynak : Ticaret Dairesi

Tablo - 59 Ana Mal Gruplarına Göre Dışalım
(2013-2015)

(Milyon ABD \$)

Ana Mal Grupları	2013		2014		2015	
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)
1. Yiyecek ve Canlı Hayvan	228.3	13.4	322.3	18.1	231.3	15.4
2. İçki ve Tütün	103.3	6.1	95.4	5.3	87.7	5.8
3. Yakıttan Gayrı Yenmeyen Hammaddeler	24.1	1.4	24.8	19.9	19.9	1.3
4. Mineral Yakıtlar Yağlayıcı Madde ve İlgili Olanlar	351.8	20.7	377.5	21.2	244.2	16.3
5. Hayvan ve Sebze Yağları	12.6	0.7	2.6	0.1	2	0.1
6. Kimyevi Maddeler	146.5	8.6	120.8	6.8	109.4	7.3
7. Yapıldığı Maddenin Cinsine Göre Tasnif Edilenler	349.7	20.6	286.9	16.1	251.3	16.7
8. Makine ve Nakliye Araçları	335.6	19.7	362.2	20.3	370.2	24.7
9. Çeşitli Mamüller	147.5	8.7	191.8	10.7	184.6	12.3
Toplam	1,699.4	100.0	1,784.3	118.5	1,500.6	100.0

Not: 2014 yılında Sınıflama SITC REV.3'e göre yapılmıştır

Kaynak : Ticaret Dairesi

4.2. Sorunlar

Ülkemizdeki ticaret sektörünün belirgin özelliği, çok sayıda küçük ölçekli ticarethanelerden oluşmasıdır. Aynı işi yapan ticari işletmelerin çokluğu ve küçüklüğü dağıtım maliyetlerinin yükselmesine, buna bağlı olarak da fiyatların artmasına neden olmaktadır.

Dış ülkelerle olan ticari ilişkilerimizde özellikle ihracatımızın gelişmesinde önemli bir sorun da taşımacılık ve ulaşım faaliyetlerinde karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizin ada oluşu, ulaşımın hava ve deniz yoluyla yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu alanda ortaya çıkan başlıca sorunlar.

- Uçak kargo taşımacılığındaki dar kapasite nedeniyle karşılaşılan zorluklar.
- Yükleme ve boşaltmadaki aksaklıklar nedeniyle malların zamanında ve hasarsız ulaşımının sağlanamaması.
- Yükleme ve boşaltma maliyetlerinin yüksek olması.

KKTC'nin coğrafi konumu nedeni ile transit ticaret potansiyeli oldukça yüksektir. Bu alandaki ticaretin özendirilmesi ve geliştirilmesi yanında, başta altyapı eksiklikleri olmak üzere limanlarımıza liner bağlantılı gemi seferlerinin olmaması, işçilik ücretlerinin yüksek olması, yükleme ve boşaltma için yeterli ve modern araç ve gerecin eksikliği, liman derinliğinin az ve konteyner rıhtımının ve alanının bulunmaması gibi ticaretin gelişmesine engel oluşturan nedenlerin ivedilikle çözülmesi gerekmektedir.

5. Turizm

Turizm Sektörü, dünyada en hızlı gelişen sektörlerden biridir. Büyüyen uluslararası turizm pazarından en yüksek payı almak için turist çeken ülkeler arasındaki rekabet de hızla artmaktadır.

Teknoloji, ulaşım ve haberleşme alanındaki hızlı gelişim ve değişim küreselleşmeyi oluşturmuştur. Küreselleşme ve bölgesel bütünleşmenin güçlendiği bir ortamda meydana gelen ekonomik, sosyal, kültürel ve politik gelişmeler, ülkelerin birbiriyle olan ilişki ve bağımlılıklarını artırmakta ve yeni ekonomi politikalarının oluşturulmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda kalkınma kavramı değişime uğramakta, sosyal ve ekonomik boyut yanında çevre ve kültür boyutları da kalkınma stratejilerine yansiyarak ağırlık kazanmaktadır.

Küreselleşme ve bütünleşme süreçleri, uluslararası turizm hareketlerini de yoğunlaştırmakta ve dünya turizm gelirindeki paylarını artırmak isteyen ülkeler arasındaki rekabet de artmaktadır. Yükselen çevre bilinci ve yoğunlaşan kültür faaliyetleri bu rekabetin ana temalarını oluşturmakta ve birçok ülke çevreyle uyumlu turizm stratejilerini turizm politikalarının temeline oturtmaktadır.

Bu koşullar altında, dünya turizm hareketinde önemli bir paya sahip olan Akdeniz bölgesinde yer alan ülkemizde de ekonomik kazançlarla çevre koşulları ve antropolojik değerler açısından duyarlı bir dengeyi oluşturacak, dünyada ve bölgemizde hızla gelişen ekonomik, sosyal ve siyasal olaylara uyum sağlayacak, kendi kaynaklarını uzun vadeli kullanımlar içinde koruyan sürekli ve dengeli (sürdürülebilir) bir turizm politikasının hayata geçirilmesi amaç olarak benimsenmektedir.

5.1.Mevcut Durum ve Gelişmeler

5.1.1.Yolcu Sayısındaki Gelişmeler

2014 yılında KKTC'ye gelen yolcu sayısı 2013 yılına göre % 10.8 oranında artarak 1,232,753'den 1,366,077'ye yükselmiştir. 2015 yılında ülkemize gelen yolcu sayısı 2014 yılına göre % 8.6 oranında artarak 1,483,244'e yükselmiştir. 2013 yılına göre de 20015 yılı yolcu sayısı artış hızı % 20.3 olarak gerçekleşmiştir (tablo60).

Tablo - 60 Yolcu Sayısında ve Yapısında Gelişme

Ülke	2013		2014		2015	
	Yolcu Sayısı	Oran (%)	Yolcu Sayısı	Oran (%)	Yolcu Sayısı	Oran (%)
1. Türkiye	923.308	74,9	1.020.577	74,7	1.110.795	74,9
2. Diğer	309.445	25,1	345.500	25,3	372.449	25,1
Toplam	1.232.753	100	1.366.077	100	1.483.244	100

Kaynak: Polis Genel Müdürlüğü

KKTC'ye gelen yolcuların uyruklarına göre dağılımı tablo 61'de verilmektedir. Buna göre 2015 yılında en yüksek yolcu sayısı ile birinci sırada bulunan Türkiye'yi sırasıyla İngiltere, Almanya, İran, Çek Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu takip etmektedir. 2015 yılında 2013 yılına göre TC uyruklu yolcu sayısında artış görülmektedir. 2015 yılı TC uyruklu yolcu sayısı 2013 yılına göre % 20.8, 2014 yılına göre de % 8.8 oranında artış göstermiştir. Öte yandan, 2014 yılında İngiltere'den (U.K.) gelen yolcu sayısı 57,888 iken, 2015 yılında % 2.8 oranında azalarak 56,250 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo - 61 KKTC'ye Hava ve Deniz Yolu ile Gelen Yolcuların
Uyruklarına Göre Dağılımı (KKTC uyruklular hariç)

		2013	2014	2015
1	A.B.D.	3.413	3.723	3.618
2	Almanya	40.161	42.773	58.516
3	Avustralya	894	916	895
4	Avusturya	2.407	2.368	7.533
5	Azerbeycan	5.169	5.015	4.807
6	Belçika	4.758	6.397	4.938
7	Beyaz Rusya	1295	1427	1575
8	Bulgaristan	4.374	4.201	3.792
9	Çek Cumhuriyeti	7.195	12.114	16.114
10	Çin	1.126	1.195	1.074
11	Danimarka	4.115	2.268	3.774
12	Estonya	1.146	1.051	1.886
13	Fas	650	789	1.051
14	Finlandiya	1.287	4.969	1.831
15	Fransa	3.816	7.020	4.624
16	Güney Kıbrıs	2.224	2.870	3.033
17	Gürcistan	1.138	1.534	1.650
18	Hollanda	17.475	11.762	5.746
19	Irak	5.014	6.341	7.744
20	İngiltere (U.K.)	54.165	57.888	56.250
21	İngiltere(Kıbrıslı Türk)	25.551	27.264	27.152
22	İran	14.740	18.847	20.412
23	İrlanda	1.025	1.199	1.304
24	İspanya	552	786	698
25	İsveç	2.632	2.941	3.116
26	İsviçre	1.182	983	1.245
27	İtalya	4.203	4.844	3.846
28	Kanada	689	818	845
29	Kazakistan	3.767	5.083	5.180
30	Kırgızistan	1.300	1.744	2.193
31	Letonya	2.182	2.429	560
32	Lübnan	1.899	2.622	2.999
33	Mısır	600	1.108	1.570
34	Moldovya	2.099	2.232	2.420
35	Nijerya	4.346	5.366	5.591
36	Norveç	2.513	1.658	2.475
37	Özbekistan	782	906	1.058
38	Pakistan	2.318	2.777	3.510
39	Polonya	12.608	5.119	4.291
40	Romanya	1.272	1.523	1.419
41	Rusya Federasyonu	15.121	17.738	14.950
42	Suriye	4.009	6.831	12.107
43	Slovakya	9.698	12.776	14.555
44	Slovenya	5.726	3.214	1.632
45	Türkiye	923.308	1.020.577	1.110.795
46	Türkmenistan	4.122	5.337	5.788
47	Ukrayna	4.801	6.439	8.195
48	Ürdün	2.116	2.893	4.167
49	Yunanistan	2145	3070	2819
50	Diğer	13.625	20.332	25.901
Toplam		1.232.753	1.366.077	1.483.244

Kaynak: Polis Genel Müdürlüğü

5.1.2. Geceleme ve Doluluk Oranları

2013 ve 2014 yıllarında turistik konaklama tesislerinde konaklayan turist sayısı 713,901 ve 804,387, doluluk oranları da % 47.9 ve % 47.6 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında da konaklayan turist sayısı 876,041, doluluk oranı da %48.8 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında konaklayan turist sayısı 2013 yılına göre % 22.7, 2014 yılına göre de % 8.9 oranında artış göstermiştir. (tablo 62).

Tablo - 62 Turistik Konaklama Tesislerinde Geceleme ve Doluluk Oranları

	2013	2014	2015
1. Konaklayan Turist Sayısı	713.901	804.387	876.041
2. Ortalama Kalış Süresi	4,00	3,80	3,60
3. Toplam Geceleme Sayısı	2.877.564	3.025.869	3.167.166
4. Doluluk Oranı (%)	47,90	47,60	48,80

Kaynak: Turizm Planlama Dairesi

5.1.3. Ulaşım Tercihleri

Ülkemize gelen yolcuların ulaşım tercihleri tablo 63'de verilmektedir. Havayolunu tercih eden yolcuların toplam yolcu sayısı içindeki payı yıllar itibarı ile değişim göstererek 2013 yılında % 95.1, 2014 yılında % 95.8, 2015 yılında ise % 95.5 olarak gerçekleşmiştir. Deniz yolunu tercih eden yolcuların toplam yolcu sayısındaki payı, 2013 yılında % 4.9, 2014 yılında % 4.2 ve 2015 yılında da % 4.5 olarak gerçekleşmiştir. Deniz yolunu tercih ederek ülkemize gelen TC uyruklu yolcuların, toplam TC uyruklu yolcu sayısına oranı 2013 yılında % 6.2, 2014 yılında % 5.3 ve 2015 yılında da % 5.8 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo - 63 Ulaşım Tercihleri

	2013		2014		2015	
	Yolcu Sayısı	Oran (%)	Yolcu Sayısı	Oran (%)	Yolcu Sayısı	Oran (%)
1. Havayolu	1.417.583	95,1	1.577.347	95,8	1.693.694	95,5
1.1. Yabancı	303.946	20,4	339.387	20,6	366.772	20,7
1.2. TC uyruklu	865.896	58,1	966.749	58,7	1.046.194	59,0
1.3. KKTC	247.741	16,6	271.211	16,5	280.728	15,8
2. Deniz Yolu	73.071	4,9	68.866	4,2	80.271	4,5
2.1. Yabancı	5.499	0,4	6.113	0,4	5.677	0,3
2.2. TC uyruklu	57.412	3,9	53.828	3,3	64.601	3,6
2.3. KKTC	10.160	0,7	8.925	0,5	9.993	0,6

Kaynak: Turizm Planlama Dairesi ve Polis Genel Müdürlüğü

5.1.4. Turizm Hizmetleri Arzı

Turizm sektörünün diğer sektörlere olan bağımlılığı nedeniyle bu sektördeki hizmet sunumu ekonomik faaliyetlerin tüm alanlarını kapsamaktadır. Turizm hizmetleri sunumunun göstergeleri olarak konaklama tesisleri, seyahat acenteleri, eğlence ve spor tesislerindeki gelişmeler ile hava ve deniz limanları ve karayollarındaki hizmet sunumları göz önüne alınabilir.

Limanelar ve karayolları hizmet sunumları dışındaki hizmetlerin bir özeti tablo 64'de görülmektedir. 2013 yılında toplam tesis sayısı 906, toplam personel sayısı da 12,817 olarak görülmektedir. 2014 ve 2015 yıllarında, Turistik restoranların da dahil olmadığı toplam tesis sayısının 325 ve 334, toplam istihdam edilen personel sayısının da 12,144 ve 12,703 olduğu görülmektedir.

Tablo - 64 Turizm Hizmetleri Arzı

Tesisin Türü	2013	2014	2015	Endeks (2013=100)
1. Turistik Konaklama Tesisleri				
1.1. Tesis Sayısı	130	133	140	107,7
1.2. Yatak Sayısı	18.766	19.276	20.393	108,7
1.3. Personel Sayısı	5.369	6.346	6.563	122,2
2. Diğer Konaklama Tesisleri				
2.1. Tesis Sayısı	15	14	14	93,3
2.2. Yatak Sayısı	603	581	581	96,4
2.3. Personel Sayısı	92	96	69	75,0
3. Turistik Restoranlar				
3.1. Tesis Sayısı	585	-	-	-
3.2. Personel Sayısı	2.820	-	-	-
4. Turizm ve Seyahat Acenteleri				
4.1. Acente Sayısı	151	151	152	100,7
4.2. Personel Sayısı	453	500	456	100,7
5. Kumarhaneler				
5.1. Tesis Sayısı	25	27	28	112,0
5.2. Personel Sayısı	4.083	5.202	5.615	137,5

Kaynak : Turizm Planlama Dairesi

Not : Turistik Restoranlarla ilgili 2014 ve 2015 yıllarına ait veri sağlanamamıştır.

2015 yılında, 2013 yılına göre Turistik Konaklama Tesisleri'nde, tesis sayısında % 7.7, yatak sayısında % 8.7 ve personel sayısında da % 22.2 oranında artış görülmektedir. Aynı dönemde, Diğer Konaklama Tesisleri'nde, tesis sayısında % 6.7, yatak sayısında % 3.6 ve personel sayısında % 25.0 oranında düşüş görülmektedir. Turizm ve Seyahat Acenteleri'nde, acente sayısında da, personel sayısında da % 0.7 oranında artış görülmektedir. Aynı dönemde Kumarhaneler'de, tesis sayısında % 12.0, personel sayısında da % 37.5 oranında artış görülmektedir (tablo 64).

2013-2015 dönemi konaklama tesislerinin sınıflarına göre dağılımı tablo 65'de verilmektedir. 2015 yılı verilerine göre KKTC'de mevcut 20,974 yatağın % 97.23'ünü, Diğer Konaklama Tesisleri dışındaki konaklama tesisleri oluşturmaktadır. Diğer Konaklama Tesisleri yatak kapasitesinin toplam konaklama tesisleri yatak kapasitesine oranı da % 2.77 olarak saptanmıştır. Tesis sayıları esas alınarak yapılan değerlendirmede, 2015 yılında 5 Yıldızlı Otellerin Diğer Konaklama Tesisleri dışındaki konaklama tesislerine oranı % 12.86, 4 Yıldızlı Otellerin % 2.86, 3 Yıldızlı Otellerin % 9.29, 2 Yıldızlı Otellerin %12.86, 1 Yıldızlı Otellerin %12.86, Turistik Bangalovların %21.43 ve Turistik Pansiyonların %15.00 olduğu saptanmıştır. 2015 yılı yatak kapasitesi dikkate alınarak yapılan değerlendirmede de, 5 Yıldızlı Otellerin yatak kapasitesinin, Diğer Konaklama Tesisleri dışındaki konaklama tesisleri yatak kapasitesine oranı % 55.01, 4 Yıldızlı Otellerin % 6.60, 3 Yıldızlı Otellerin % 11.08, 2 Yıldızlı Otellerin % 6.71 ve 1 Yıldızlı Otellerin % 3.50 olduğu görülmektedir.

Tablo - 65 Konaklama Tesislerinin Sınıflarına Göre Dağılımı

Tesisin Türü	2013		2014		2015	
	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı
1 Yıldızlı Otel	16	636	18	663	18	713
2 Yıldızlı Otel	14	992	18	1.368	18	1.368
3 Yıldızlı Otel	10	1.893	10	1.798	13	2.260
4 Yıldızlı Otel	4	1.346	4	1.346	4	1.346
5 Yıldızlı Otel	15	9.580	17	10.318	18	11.218
Özel Belgeli Otel	1	34	1	34	1	34
II. Sınıf Tatil Köyü	5	928	5	862	4	598
Butik Otel	4	450	5	486	5	486
Turistik Bangalov	26	1.461	30	1.661	30	1.747
Apart Otel	1	60	2	96	3	116
Yöresel Ev	3	96	3	96	3	96
Turistik Konut			1	102	2	108
Turistik Pansiyon	16	196	17	218	21	303
Sınıfı Belirlenmeyen /Kapalı	15	1.094	2	228	-	-
Toplam	130	18.766	133	19.276	140	20.393
Diğer Konaklama Tesisleri	15	603	14	581	14	581
GENEL TOPLAM	145	19.369	147	19.857	154	20.974

Kaynak : Turizm Planlama Dairesi

2015 yılında konaklama tesislerinin bölgelere göre dağılımı tablo 66'da verilmektedir. Diğer Konaklama Tesisleri dışındaki tesis türlerinin yatak kapasitesinin büyük bir oranda Girne Bölgesi'nde yer aldığı görülmektedir. Toplam yatak kapasitesinin bölgelere göre dağılımı, % 68.9 Girne Bölgesi, % 19.1 İskele Bölgesi, % 7.4 Gazimağusa Bölgesi, % 4.0 Lefkoşa Bölgesi ve % 0.6 Güzelyurt Bölgesi olarak görülmektedir. Konaklama tesislerinin dağılımı da % 65.0 Girne Bölgesi, % 20.7 İskele Bölgesi, % 7.1 Gazimağusa Bölgesi, %3.6 Lefkoşa Bölgesi ve % 3.6 Güzelyurt Bölgesi olarak görülmektedir.

Tablo - 66 Konaklama Tesislerinin Bölgelere Göre Dağılımı

2015

Tesisin Türü	Lefkoşa Böl.		Gazimağusa Böl.		Girne Böl.		Güzelyurt Böl.		İskele Böl.		Toplam	
	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak
	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Sayısı	Sayısı
1 Yıldızlı Otel	-	-	-	-	14	511	1	38	3	164	18	713
2 Yıldızlı Otel	1	160	3	241	8	545	-	-	6	422	18	1.368
3 Yıldızlı Otel	1	120	-	-	12	2.140	-	-	-	-	13	2.260
4 Yıldızlı Otel	-	-	-	-	4	1.346	-	-	-	-	4	1.346
5 Yıldızlı Otel	2	522	1	850	13	7.130	-	-	2	2.716	18	11.218
Özel Belgeli Otel	-	-	-	-	1	34	-	-	-	-	1	34
II. Sınıf Tatil Köyü	-	-	-	-	4	598	-	-	-	-	4	598
Butik Otel	-	-	1	204	4	282	-	-	-	-	5	486
Turistik Bangalow	-	-	2	184	24	1.259	-	-	4	304	30	1.747
Apart Otel	-	-	-	-	3	116	-	-	-	-	3	116
Yöresel Ev	-	-	-	-	-	-	1	42	2	54	3	96
Turistik Konut	-	-	-	-	-	-	1	6	1	102	2	108
Turistik Pansiyon	1	6	3	32	4	85	2	46	11	134	21	303
Toplam	5	808	10	1.511	91	14.046	5	132	29	3.896	140	20.393
Diğer Konaklama Tesisleri	1	41	1	55	3	188	-	-	9	297	14	581
GENEL TOPLAM	6	849	11	1.566	94	14.234	5	132	38	4.193	154	20.974

Kaynak : Turizm Planlama Dairesi

5.1.5. Turizm Gelirleri

2015 yılında toplam döviz gelirleri 1,772.6 milyon \$, ihracat gelirleri 118.1 milyon \$ ve net turizm gelirleri 697.7 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Net turizm gelirlerinin toplam döviz gelirleri içindeki payı % 39.4, ihracat gelirlerine oranı ise % 590.8 olarak gerçekleşmiştir (tablo 67).

2015 yılı net turizm gelirleri 2013 yılına göre % 13.7 ve 2014 yılına göre de % 2.7 oranında artış göstermiştir. 2015 yılı toplam döviz gelirlerinde 2013 yılına göre % 7.1 oranında artış gerçekleşirken, 2014 yılına göre de aynı kalmıştır. 2015 yılı ihracat gelirlerinde ise 2013 yılına göre % 2.2 ve 2014 yılına göre de % 11.9 oranında düşüş görülmektedir.

Tablo - 67 Turizm Gelirleri ve Döviz Gelirlerindeki Payı

	(Milyon \$)		
	2013	2014	2015
1. Net Turizm Gelirleri	613.4	679.4	697.7
2. Toplam Döviz Gelirleri ¹	1,654.7	1,772.6	1,772.6
3. İhracat Gelirleri	120.7	134.0	118.1
4. Net Turizm Gelirlerinin Toplam Döviz Gelirlerine Göre Yüzdesi	37.1	38.3	39.4
5. Net Turizm Gelirlerinin Toplam İhracat Gelirlerine Göre Yüzdesi	508.2	507.0	590.8

¹ İhracat ve Görünmeyen İşlemler Dengesi
Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

5.1.6. Devlet Planlama Örgütü Tarafından Teşvik Belgesi Düzenlenen Turizm Projeleri

Devlet Planlama Örgütü, 47/2000 sayılı Teşvik Yasası'nın yürürlüğe girdiği 2001 yılından itibaren turizm yatırım projelerini de bu yasa kapsamında değerlendirerek Teşvik Belgesi düzenlemektedir.

Tablo - 68 Devlet Planlama Örgütü Tarafından Teşvik Belgesi Verilen Turizm Projelerinin Bölgelere ve Yıllara göre Dağılımı

	2013		2014		2015		(TL)
	Sabit Yatırım	Yatak Sayısı	Sabit Yatırım	Yatak Sayısı	Sabit Yatırım	Yatak Sayısı	
GİRNE BÖL.	853.753	-	336.754.571	2.520	187.769.921	844	
MAĞUSA BÖL.	-	-	-	-	37.946.644	286	
LEFKOŞA BÖL.	-	-	-	-	-	-	
İSKELE BÖL.	6.007.495	96	388.535.395	2.322	921.003.553	5.778	
GÜZELYURT BÖL.	-	-	-	-	-	-	
TOPLAM	6.861.248	96	725.289.966	4.842	1.146.720.118	6.908	

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 68’de görüldüğü gibi, 2013, 2014, 2015 yıllarını kapsayan değerlendirmede, Teşvik Belgesi düzenlenen turizm yatırım projelerinin, Girne Bölgesi ile İskele Bölgesi’nde yoğunlaştığı görülmektedir. İskele Bölgesi’ndeki yoğunlaşmanın nedeni, Bafra Turizm Yatırım Alanı’nda gerçekleştirilmesi planlanan yatırımlardan kaynaklanmaktadır. Teşvik Belgesi düzenlenen turizm yatırım projelerinin yatak kapasitelerinin 2013 yılında 96, 2014 yılında 4,842 ve 2015 yılında da 6,908 olduğu saptanmıştır. Teşvik Belgesi düzenlenen turizm yatırım projelerinin toplam sabit yatırım tutarının 2015 yılında 2014 yılına göre % 58.1 arttığı belirlenmiştir.

5.2. Sorunlar

Turizm sektörünü olumsuz yönde etkileyen faktörlerin ortadan kaldırılması için çalışmalar yapılmasına rağmen, sektörün çözüm bekleyen birçok önemli sorununun halen mevcut olduğu, ayrıca sektörün ülke ekonomisindeki yerinin henüz istenilen düzeye ulaşamadığı görülmektedir.

Doğal çevre ve tarihi dokunun yeterince korunmaması, turistik tesis ve yan tesisler ile eklentilerinin doğal çevreye ve özgün mimariye uyumlu bir biçimde gerçekleştirilmemesi, özel koruma alanları, kıyısal alanlar gibi konularda da etkin politikaların henüz istenilen düzeyde geliştirilmemesi ve paydaşlar arasındaki koordinasyonun sağlanamamasından doğan sorunlar mevcuttur.

Coğrafi konum itibarıyla, yakın çevremizde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar ülke turizmını olumsuz yönde etkilemektedir.

Turizm sektörünün ülke genelinde yönlendirilmesinde esas alınacak olan plan çalışmalarının tamamlanmaması, sektörün gelişmesini olumsuz yönde etkileyen önemli bir sorun olarak varlığını korumaktadır.

Ülkemizdeki altyapı ile fiziksel büyümenin paralel gelişmemesinden kaynaklanan sorunlar da turizm sektörünü olumsuz etkilemektedir. Turizm yatırımlarının belli bölgelerde aşırı yoğunlaşması sorunları daha da artırmaktadır.

Turizm yatırımlarının yürürlükteki yasalara uyulmadan kontrolsüz ve denetimsiz gerçekleştirilmesi çarpık yapılaşma yanında, hayati tehlike arz edecek sağlıksız tesislerin oluşmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca bu durum ekonomik, sosyal ve çevresel gelişmeyi de olumsuz etkilemektedir.

Ülkemizin diğer ülkelerde etkin tanıtımının yeterince yapılamaması ve iyi bir imajın yaratılamaması, sektörde istenilen gelişmelerin sağlanamamasına neden olmaktadır. Ayrıca rekabet üstünlüklerimizin ortaya konulmasındaki güçlükler nedeni ile pazarlamanın düşük fiyatlarla yapılmasının çekim unsuru haline gelmesi, turizm gelirlerinin istenilen düzeyde olmasını engellemektedir.

Tesislerde servis standardının ve kalitesinin düşüklüğü ile yüksek turizm sezonunda kalifiye personel azlığı sektörün gelişmesini engelleyici bir nitelik arz etmektedir.

Direk olmayan uçuşlarda geçmiş yıllara göre bir aşama kaydedilmesine rağmen, yabancı ülkelere direkt ulaşımın sağlanamamış olması ve hava ulaşımındaki organizasyon ve koordinasyon eksikliğinin yarattığı sorunlar sektörü olumsuz yönde etkilemektedir.

Turizm yatırımları için yapılan arazi tahsislerinde, mülkiyet durumu ve imar mevzuatının dikkate alınmadığı durumlarda sorunlar yaşanmaktadır. Ayrıca, sektörde deneyimi olmayan kişi veya şirketlere arazi tahsis edilmesiyle, kıt olan doğal kaynaklarımızın tüketilmesi yanında turizmde hedeflenen düzeye ulaşılamamasına neden olmaktadır.

Pazarın çeşitlendirilmemesi, turizm ürününe, özel turizm pazarlarına hitap edebilecek nitelikler kazandırılmasını sağlayabilecek ekonomik, sosyal ve kültürel aktivite ve organizasyonlar ile sektörün desteklenmesi için gereken çalışmaların yeterince yapılmaması sektörün gelişmesini olumsuz etkilemiştir.

Dünya’da turizmdeki yenilik ve çeşitlilik yönündeki değişimlere rağmen, on iki aya yayılan inanç, kültür, agro, eko gibi alternatif turizm modellerinin ülkemizde yeterince yer almaması, uygulanmakta olan sezonluk kitle turizmi, sektörün istenilen düzeye ulaşamamasına neden olmaktadır.

Yüksek gelir düzeyine sahip turistlerin ülkemizi tercih etmesini ve yıl boyu talep yaratılmasını sağlayacak çalışmaların yeterince yapılamaması sektörün gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Turizmde uygulanan teşvik yöntemlerinin büyük ölçekli yatırımları destekleme yönünde olması, turizmde çeşitliliğin gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Kırsal bölgelerde yerel halka dayalı küçük ölçekli turizm yatırımlarının yeterli düzeyde geliştirilememesi, ayrıca mevcut teşvik uygulamalarından da yeterli düzeyde yararlandırılmamaları bu bölgelerde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanamamasına neden olmaktadır.

Turizm işletmelerinde devam eden finansman sorunu nedeniyle tesislerde yenileme yatırımları ile ek yatırımların rekabet koşullarının gerektirdiği ölçüde gerçekleştirilememesi, tesislerde standardın düşmesine neden olmaktadır.

Belirli bölgelerde yoğunlaşan tatil amaçlı ikinci konutlar, bölgelerin altyapı sorunlarını artırmakla birlikte, turistlerin kayıt dışı olarak pazarlanan ikinci konutlara yönelmesini sağlamakta, bu nedenle de turistik tesislere olan talebin azalmasına ve ülke ekonomisinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.

Ülkemizde toplu taşımacılığın geliştirilmemiş olması, trafik yoğunluğu ve çevre kirliliği yaratmakta, ayrıca münferit olarak ülkemize gelen turistlerin ülke içinde dolaşımını sınırlandırmaktadır. Bu durum da turizmi olumsuz yönde etkilemektedir.

Turizm faaliyetleri içinde yer alan yat turizminin bölgesel ölçüğe uygun olarak planlama yapılmadan uygulanmaya çalışılması, mevcut dokuyu olumsuz yönde etkilemektedir.

Avrupa Birliği turizm politikalarına uyum çalışmalarının ülkemizde yeterince yer almaması, sektördeki gelişmelerin takip edilememesine neden olmaktadır.

6. Ulaştırma - Haberleşme

6.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Ulaştırma-Haberleşme sektörü ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel altyapılarından birini oluşturmakta olup ve aynı zamanda diğer sektörlerin karşılıklı uyum içinde, etkin olarak faaliyetlerini sürdürebilmesi açısından da önem taşımaktadır. Özellikle başta turizm sektörü olmak üzere ticaret, sanayi ve tarım sektörlerine dışsal ekonomi sağlayarak onları harekete geçirmekte, devamlı bir ekonomik gelişmeye katkıda bulunmakta ve öngörülen ekonomik ve sosyal hedeflerin gerçekleşmesini desteklemektedir.

Sektör, karayolu ulaştırması, havayolu ulaştırması, denizyolu ulaştırması, telekomünikasyon hizmetleri, posta hizmetleri, radyo-televizyon hizmetleri olmak üzere altı alt sektöre ayrılmaktadır.

6.2. Ulaştırma

6.2.1. Karayolu Ulaştırması

KKTC yurtiçi ulaşımının tamamen karayolu taşımacılığına dayanıyor olması, karayolu alt sektörünün ekonomi içindeki önemini ve ekonomimize etkilerini artırmaktadır. Ülkemizde toplam karayolu uzunluğunun yaklaşık 2000 km.'si asfalt kaplamalı ve 500 km'si stabilize yol olmak üzere 2500 km'dir. Bir kısım köy yolları stabilize olmakla beraber her köyün şehirler ve kasabalarla bağlantısını sağlayan en az bir asfalt yolu mevcuttur.

Sınırlarımız içinde kalan yol ağının km²'ye düşen miktarı yaklaşık 750 m olup, bu rakam dünya standartlarına göre oldukça iyi bir karayolu ağına sahip olduğumuzu göstermektedir.

KKTC'nde kentlerarası yolların bakım, tamir ve yenileme çalışmaları Karayolları Dairesi tarafından gerçekleştirilirken kentlerde bu hizmet belediyeler tarafından yürütülmektedir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Karayolları Master Planı kapsamında mevcut 2500 km uzunluktaki yol ağımız 2012 yılında revize edilmiş olan KKTC 2012-2020 Karayolu

Master Planı ile 1625 km'si plana girmiş ve projelendirilmiştir. 1625 km uzunluktaki yolların 454 km'si anayolu ağı ve geriye kalan 1171 km'si 3. Sınıf yollar olarak belirlenmiştir.

KKTC sınırları içerisinde kalan 2500 km uzunluğundaki yolların bakım onarımı ve güvenliği Karayolları Dairesi tarafından sağlanmaktadır. Karayolları Dairesi yaptığı çalışmaları kendi imkanlarıyla emanet usulü veya ihale ile müteahhitlere yaptırmaktadır. Gazimağusa Yeni Hastane Bağlantı Yolu (Sanayi Batısı) Mersinlik II. Etap Yolu 2015'de tamamlanan projelerdir. Bostancı-Taşpınar Yolu'nun yapımı ise halen devam etmektedir.

İçişleri Bakanlığı'nın 2006 yılında kurumunu başlattığı sabit görüntülü hız kamerası uygulaması kapsamında, 2006- 2015 yılları arasında bölgelerdeki tehlikeli noktalara toplam 94 adet kamera kurulmuştur. Sabit görüntülü kameraların yanında 2 adet de point to point hız kamerası sistemi kurulmuştur.

6.2.2. Havayolu Ulaştırması

Ülkemiz ekonomisinde özel bir yeri bulunan havayolu ulaştırması, havayolu işletmeciliğini, hava alanları işletmeciliğini, hava trafik kontrol hizmetlerini, yer ve ikram hizmetlerini, eğitim, bakım ve diğer havacılık faaliyetlerini ve bu faaliyetlerin uluslararası zorunluluklara göre koordinasyonu ve denetimini kapsamaktadır.

Çok hızlı gelişen ve yenilenen bir sektör olan sivil havacılıkta yarışabilmemiz için teknik teçhizat, personel eğitimi, lisan (İngilizce), ICAO (International Civil Aviation Organisation)'ın çıkardığı kurallar ve yerel yasalar gibi konularda kalite ve sürekliliğin devamı gerekmektedir.

Ercan Havaalanı'nın işletme haklarının devredilmesine ilişkin 24.05.2012'de başlayan süreç 10 Aralık 2012'de tamamlanmış olup Ercan Havalimanı'nın işletme hakkı 25 yıllığına Taşyapı Taahhüd Sanayi ve Ticaret A.Ş'ne devredilmiştir.

KKTC Ercan Havalimanında, her türlü hava koşulunda uçakların inişine imkan sağlayacak ILS (Instrument Landing System) sistemi Ağustos 2012'de devreye girmiştir.

Havayolu yük ve yolcu taşımacılığında tarifeli hizmet veren hava yolu şirketleri THY, Atlas Jet ve Pegasus olarak sıralanabilir. Bunun yanında charter sefer yapan havayolu şirketleri de mevcuttur. KTHY'nın uçuşları ise TC Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü 21 Haziran 2010 tarihli yazısıyla durdurulmuştur.

Havayolu taşımacılığının toplam yurt dışı taşımacılık içindeki payına bakıldığında 2013 yılında %95.4 olan yolcu taşıma payının 2015'de %95.8'e yükselmiş olduğu ve %0.1 olan yük taşıma oranının ise yine %0.1 olarak gerçekleştiği görülmektedir (tablo 69).

Havayolu ile yük taşımacılığında bakıldığı zaman 2013'de taşınan yük miktarının 2,978 ton iken, 2015'de 2,589 tona düştüğü görülmektedir. Aynı dönemde yolcu taşımacılığına bakıldığı zaman 2013'de 2,954,728 olan yolcu sayısı 2015'de 3,457,064'e yükselmiştir. Bu arada hava sahamızdan geçen uçak sayısının 2013'de 149,602 iken, 2015 yılında 207,453 olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir (tablo 70).

Tablo - 69 Yurtdışı Yük ve Yolcu Taşımacılığı
(2013-2015)

	A: Yolcu	B: Yük	(Kişi-Ton)		
			2013	2014	2015
1. Toplam Taşıma	A....		3,098,238	3,377,370	3,616,824
	B....		2,089,464	2,480,452	2,147,990
1.1. Hava Yolu	A....		2,954,728	3,236,905	3,457,064
	B....		2,978	1,932	2,589
1.2. Deniz Yolu	A....		143,510	140,465	159,760
	B....		2,086,686	2,478,520	2,145,401
2. Oransal Dağılım Toplam (%)	A....		100.0	100.0	100.0
	B....		100.0	100.0	100.0
2.1. Hava Yolu	A....		95.4	95.8	95.6
	B....		0.1	0.1	0.1
2.2. Deniz Yolu	A....		4.6	4.2	4.4
	B....		99.9	99.9	99.9

Kaynak: Sivil Havacılık Dairesi ve Limanlar Dairesi Müdürlükleri

Tablo - 70 Havayolu Yük, Yolcu ve Sefer Sayıları
(2013-2015)

	2013	2014	2015
1. Sefer Sayısı	21,856	24,915	25,745
2. Yolcu Sayısı	2,954,728	3,236,905	3,457,067
3. Kargo (Ton)	2,978	1,932	2,589
4. Hava Sahamızdan Geçen Uçak Sayısı	149,602	174,635	207,453

Kaynak: Sivil Havacılık Dairesi Müdürlüğü

6.2.3. Denizyolu Ulaştırması

Denizyolu ulaştırması hizmet ve ürünlerin üretim merkezlerinden tüketim merkezlerine, limanlararası yapılan taşıma ve dağıtım hizmetlerinin tamamını kapsamaktadır. Bu hizmetler Limancılık, gemi, yk ve yolcu tařımacılığđ, tersanecilik, yk ve gemi acenteliğđ ve brokerliğinden oluşmaktadır. Ülkemizde denizyolu ulaştırması ile ilgili faaliyetler halen:

- 1) Limanlar Dairesi Müdürlüğü
- 2) Serbest Liman ve Bölge Müdürlüğü
- 3) K.T. Denizcilik Ltd. Şti.
- 4) K.T. Liman İşçileri Şti.
- 5) Gemi ve yk acenteleri eliyle yürütülmektedir.

Ülkemizin belli başlı limanları Őunlardır:

- Gazimağusa Liman
- Girne Turizm Liman
- Gemikonağđ Liman

KKTC yük taşımacılığında Gazimağusa Limanı, yolcu taşımacılığında da Girne Limanı en önemli limanlardır.

Bunlar dışında denetim ve teknik hizmetler yönünden Gazimağusa Limanına bağlı,

- Kalecik Akaryakıt Dolum Tesisleri
- Kalecik Alçı ve Çimento İskelesi

Girne Limanına bağlı,

- Teknecik Elektrik Santarlı Akaryakıt Dolum Tesisi
- Girne Yat Limanı

mevcuttur.

Karpaz Yarımadasının Yeni Erenköy bölgesinde, 137,000 m2 alan üzerine kurulan Karpaz Gate Marina, Haziran 2011’de hizmete açılmıştır.

Bunların yanında Limanlar Dairesi’ne bağlı 12 adet balıkçı barınağı bulunmaktadır. Denetim ve teknik hizmetler yönünden Limanlar Dairesi’ne bağlı bulunan İskele Yat Limanı ve diğer tesisler, işletmecilik yönünden kamu ve özel sektör işletmeleri tarafından işletilmektedirler.

2015 yılında KKTC’ne denizyolu ile 2,145,401 ton yük ve 159,760 adet yolcu taşınmıştır (tablo 71).

Tablo - 71 Denizyolu Yük ve Yolcu Taşınması
(2013-2015)

	(Ton,Adet)					
	2013		2014		2015	
	Yük	Yolcu	Yük	Yolcu	Yük	Yolcu
1. Gazimağusa Limanı	998,631	39,976	1,288,885	39,048	991,219	39,099
2. Kalecik Akaryakıt Tesisleri	384,508	-	390,524	-	402,766	-
3. Kalecik Alçı-Çimento Tesisleri	337,331	11	393,418	1	263,812	3
4. Gıme Turizm Limanı	228,211	103,523	233,754	101,416	275,537	120,657
5. Tekneçik Santrali	138,005	-	171,939	-	212,067	-
6. Gıme Yat Limanı	-	-	-	-	-	-
7. Gem-Yat Delta Marina	-	-	-	-	-	-
8. Gemikonağı Limanı	-	-	-	-	-	-
9. Karpaz Yat Limanı *	-	-	-	-	-	1
Toplam	2,086,686	143,510	2,478,520	140,465	2,145,401	159,760

* Haziran 2011 yılında hizmete girmiştir.

Kaynak: Limanlar Dairesi Müdürlüğü

KKTC gemi siciline 2015 yılı sonu itibarıyla, 32 adet gemi kayıtlı bulunmaktadır.

2015 yılı itibarı ile Gazimağusa Limanı'na gelen yükün %47.10'u ve giden yükün %84.5'i KKTC bandıralı gemilerle, gelen yükün %8.5'si ve giden yükün %2.2'si TC bandıralı gemilerle, gelen yükün %44.4'ü ve giden yükün %13.3'ü Üçüncü Ülke bandıralı gemilerle taşınmıştır (tablo 72).

Tablo - 72 Gazimağusa Limanına Taşınan Yük Miktarları ve Taşıyan Gemilerin Milliyetleri
(2013-2015)

Milliyeti	(Ton)					
	2013		2014		2015	
	Gelen	Giden	Gelen	Giden	Gelen	Giden
1. KKTC	269,794	101,500	349,470	111,082	400,189	119,840
2. TC	102,667	13,481	139,637	11,365	72,191	3,169
3. Yabancı	474,198	36,991	652,638	24,693	376,965	18,865
Toplam	846,659	151,972	1,141,745	147,140	849,345	141,874

Kaynak : Limanlar Dairesi Müdürlüğü

6.3. Haberleşme

Haberleşme sektörü telekomünikasyon, yayıncılık, bilişim ve posta hizmetlerini kapsamaktadır.

6.3.1. Telekomünikasyon Hizmetleri

Hızla ilerleyen teknolojik gelişmeler ve artan globalleşme eğilimi, telekomünikasyon sektörünü bireysel haberleşmenin sağlanmasının ötesinde, bilgi toplumunun temel altyapısını oluşturan bir sektör durumuna getirmiştir.

KKTC'deki Telekomünikasyon hizmetlerinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi, her yıl yapılan yeni yatırımlar ile devam etmektedir. Bugün KKTC sınırları içerisinde kullanılan Telekomünikasyon sistemleri tamamıyla en son teknoloji ürünü sistemlerdir. 2015 sonu itibarı ile Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Güzelyurt bölgelerinde toplam 140,801 adet abone kapasitesi mevcuttur (tablo 73).

GSM mobil telekomünikasyon hizmetleri, Vodafone Mobile Operations Ltd.(KKTC Telsim) ve Kıbrıs Mobile Telekomünikasyon Ltd. (KKTCELL) tarafından verilmektedir.

2015 Aralık ayı itibarıyla KKTCELL'in 493,939 ve KKTC Telsim'in ise 311,483 abonəsi kayıtlı mobil abonəsi bulunmaktadır.

Aralık 2015 sonu itibarıyla toplam ADSL abone sayımız 21,401, toplam telefon sayımız 97,115 olmuştur.

Tablo - 73 Bölge Santralleri ve Hat Kapasiteleri
(2013-2015)

Bölgeler	2013	2014	2015
1. Lefkoşa	55,747	55,811	55,936
2. Gazimağusa	46,526	46,526	45,834
3. Girne	23,080	23,080	22,928
4. Güzelyurt	14,325	14,325	16,103
Toplam	139,678	139,742	140,801

Kaynak: Telekomünikasyon Dairesi

6.3.2. Posta Hizmetleri

KKTC posta hizmetleri düzenli bir şekilde gelişmekte ve çağdaş bir anlayışla sürdürülmektedir. Yurtiçi ve yurtdışı posta gönderilerinin kara, hava ve deniz yolu ile sevki yapılmakta ve gelen postaların dağıtımını süratle gerçekleştirilmektedir. Acele posta servisi başarı ile sürdürülmekte, bu hizmetlere ek olarak, yurtiçi ve TC ile karşılıklı olarak posta havalesi kabul ve ödemesi yapılmaktadır. Bunun yanında uluslararası posta havaleleri tek taraflı olarak TC kanalıyla alınmakta ve alıcıya ödenmektedir. Posta hizmetleri alanında uygulanan etkin görevlerin bir sonucu olarak ülkemizin posta ile haberleşmesi dünyanın heryeri ile başarılı bir şekilde yapılabilmektedir.

2015 yılı itibarıyla KKTC'nde 36 adet posta şubesi ve şubelere bağlı 146 adet posta acentesi ve 23 pul bayisi mevcuttur.

6.3.3. Radyo ve Televizyon

Bayrak Radyo ve Televizyon Kurumu (BRTK) tarafından yürütülmekte olan radyo ve televizyon hizmetlerinin geliştirilmesi çağdaş bir anlayışla sürdürülmektedir. Hızla gelişen teknoloji sayesinde bülten ve bilgi akışı, ülkeler arasında sınırsız bir şekilde oluşmaya başlamıştır. BRTK, çağımızın yayıncılık gereklerini yerine getirebilmek için atılımlarını devam ettirmektedir.

BRTK'nun kendi TV ve Radyo yayınlarına ek olarak vermekte olduğu TRT1 ve TRT2 yayınları yanında TC Orijinli özel TV ve Radyo yayınlarında düzenleyen yeni yasanın gündeme gelmesi ve kısmen de yürürlüğe girmesi ile KKTC'de de özel yayıncılık alanda etkinlik gösteren kuruluşların verici ve yansıtıcı donanımı için gerekli enerji, bina, anten kulesi vb. altyapı gereksinimleri ile ölçü-bakımları da BRT Kurumu tarafından karşılanmaktadır. 2015 yıl sonu itibarıyla ülkemizde yayın yapan toplam 18 TV ve 39 Radyo kanalı bulunmaktadır (tablo 75 ve 76).

Tablo - 74 Radyo ve Televizyon Şebekesi Gelişim Tablosu

Bölgeler	2013	2014	2014
1. Radyo Yayınları			
1.1. Orta Dalga Radyo Vericileri			
1.1.1. Verici Sayısı	3	-	-
1.1.2. Toplam Güç (kW)	110	-	-
1.2. Kısa Dalga Radyo Vericileri			
1.2.1. Verici Sayısı	-	-	-
1.2.2. Toplam Güç (kW)	-	-	-
1.3. FM Radyo Vericileri			
1.3.1. Verici Sayısı	14	14	14
1.3.2. Toplam Güç (kW)	103	104.3	104.3
1.4. Toplam Yayın Saati			
1.4.1. Radyo I	8,760	8,760	8,760
1.4.2. BRT International (Radyo II)	8,760	8,760	8,760
1.4.3. Bayrak FM (Radyo III)	8,760	8,760	8,760
1.4.4. Radyo Klasik	8,760	8,760	8,760
1.4.5. Bayrak Haber	-	8,760	8,760
1.4.6. Bayrak Türk Müziği	8,760	8,760	8,760
2. TV Yayınları			
2.1. TV Ana Verici Sayısı	13	13	13
2.2. Toplam Güç (kW ERP)	725	725	725
2.3. TV Kanal Aktarıcı Sayısı	36	36	36
2.4. TV Aktarıcı Toplam Gücü (kW ERP)	936	936	936
2.5. Toplam Yayın Saati			
2.5.1. BRT TV 1	8,760	8,760	8,760
2.5.2. BRT TV 2	8,448	8,448	8,448
2.5.3. Eğitim TV	312	312	312
3. Uydu Yayınları			
3.1. Uydu Verici Sayısı	1	1	1
3.2. Toplam Güç (kW ERP)	1,000	1,000	1,000
3.3. Toplam Yayın Saati			
3.3.1. BRT TV1	8,760	8,760	8,760
3.3.2. BRT Radyo 1	8,760	8,760	8,760
3.3.3. Bayrak International	8,760	8,760	8,760
3.3.4. Bayrak FM	8,760	8,760	8,760
3.3.5. Bayrak Klasik	8,760	8,760	8,760
3.3.6. BRT TV 2	8,760	8,760	8,760
3.3.7. BRT HB	168	8,760	8,760

Kaynak: BRT Kurumu

Tablo - 75 TV Kanal Sayısı

		2013	2014	2015
KAMU	KKTC	2	2	2
	TC	3	3	3
ÖZEL	KKTC	8	8	6
	TC	6	6	4
	ÜNİVERSİTE	3	3	3
Toplam		22	22	18

Kaynak: BRT Kurumu

Tablo - 76 Radyo Kanal Sayısı

		2013	2014	2015
KAMU	KKTC	6	6	6
	TC	1	1	1
ÖZEL	KKTC	23	23	21
	TC	3	3	1
	SİVİL SAVUNMA T.B	3	3	3
	GKK	1	1	1
	ÜNİVERSİTE	6	6	6
Toplam		43	43	39

Kaynak: BRT Kurumu

6.4. Sorunlar

KKTC'nin uluslararası alanda tanınmaması nedeniyle Türkiye dışındaki ülkelerle doğrudan hava bağlantısı yapılamamakta, KKTC siciline kayıtlı gemiler ise genelde TC-KKTC arasında sefer yapabilmekte ve tarifeli gemi seferleri yapılamamaktadır. Bu durum ulaştırma maliyetlerini yükseltmekte ve gelir kaybına neden olmaktadır.

Hızlı ve plansız kentleşme sonucu yollarda artan yük taşımaları ve aşırı yüklemeler zaten yetersiz olan karayolu altyapısının daha da yıpranmasına ve verimsiz bir ulaşım sisteminin oluşmasına sebep olmuştur.

Artan karayolu ulaşım talebi ile birlikte nüfus yoğunluğu yüksek olan bölgelerde trafik önemli sorunlardan bir haline gelmiştir. Karayollarındaki ağır taşıt trafiği de trafik güvenliğinin azalmasında önemli bir etkidir.

2015 yılında 28 kişinin ölümü ve 756 kişinin yaralanması ile sonuçlanan trafik kazaları ülkedeki etkili ve acil çözümler gerektiren en önemli sorunların başında yer almaktadır.

Yine hızla artan yapılaşma nedeniyle bazı bölgelerde telefon ve internet hizmetlerinde altyapı yetersizliğinden dolayı birçok sorunlar yaşanmaktadır.

7. Eğitim

7.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kıbrıs Türk Milli Eğitim sistemi, örgün eğitim ve yaygın eğitim olarak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır.

7.1.1. Örgün Eğitim

Belirli yaş gruplarına, belirli bilgi ve becerileri, belirli bir süre içerisinde vermeyi amaçlayan örgün eğitim, temel, orta ve yüksek öğrenimi kapsar.

7.1.1.1. Okul Öncesi Eğitim

İlköğretim yaşına gelmemiş çocukların eğitimi olarak ele alınan okul öncesi eğitim, Milli Eğitim Yasası gereği ilgili öğretim yılının 31 Aralık gününden önce dört ve beş yaşını tamamlayan grubu kapsamaktadır. Devlet eliyle yürütülen ve çağ nüfusunun tümünü kapsayacak şekilde bir programa bağlı olarak yaygınlaştırılan okul öncesi eğitim bir veya iki yıl sürelidir.

Okul öncesi eğitim, devlet anaokullarında, ilkokullara bağlı anasınıflarda ve özel anaokullarda sürdürülmektedir.

Bu eğitim kademesinde, Devlet Anaokulları'nda 2014-2015 öğretim yılında 2,003 olan öğrenci sayısı 2015-2016 öğretim yılında 1,939'a düşmüş, öğretmen sayısı 100'den 106'ya yükselmiştir (tablo 77).

Tablo - 77 Okul Öncesi Eğitim
(2013/2014 - 2015/2016)

	2013-2014	2014-2015	2015-2016
1. Devlet Anaokulları			
1.1. Okul Sayısı	25	25	23
1.2. Öğrenci Sayısı	1,950	2,003	1,939
1.2.1 4 Yaş	516	706	518
1.2.2 5 Yaş	1,434	1,297	1,424
1.3. Öğretmen Sayısı	102	100	106
1.3.1 4 Yaş	29	36	26
1.3.2 5 Yaş	73	64	80
2. Özel Anaokullar			
2.1. Okul Sayısı	70	76	77
2.2. Öğrenci Sayısı	2,379	1,973	1,934
2.2.1 4 Yaş	1,345	984	1,044
2.2.2 5 Yaş	1,034	989	890
2.3. Öğretmen Sayısı	271	204	208
2.3.1 4 Yaş	149	96	109
2.3.2 5 Yaş	122	108	99
3. Anasınıflar			
3.1. Şube Sayısı	125	121	119
3.1.1 4 Yaş	46	37	36
3.1.2 5 Yaş	79	84	83
3.2. Öğrenci Sayısı	2,187	1,958	1,970
3.2.1 4 Yaş	708	634	642
3.2.2 5 Yaş	1,479	1,324	1,328
Okul Öncesi Toplam			
Toplam Öğretmen Sayısı	527	470	477
Toplam Öğrenci Sayısı	6,516	5,934	5,843
Öğrenci/ Öğretmen Oranı	12.4	12.6	12.2
Okullaşma Oranı (%)	81.0%	80.2%	77.7%

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Toplam 23 olan anaokullarının 8 tanesi Lefkoşa'da, 5 tanesi Güzelyurt'ta, 4 tanesi Girne'de, 4 tanesi Gazimağusa'da ve 2 tanesi de İskele'de bulunmaktadır.

Özel anaokullarda ise 2014 - 2015 öğretim yılında 76 olan okul sayısı 2015 - 2016'da 77'ye yükselmiş, öğrenci sayısı 1,973'den 1,934'e gerilemiş, öğretmen sayısı 204'den 208'e, yükselmiştir.

Program dönemi içerisinde ise okul öncesi dönemi kapsayan 4 ve 5 yaş grubundaki öğrenci sayısı 2014 – 2015 öğretim yılına göre azalmış ve 5,934'den 5,843'e, okullaşma oranı 80.2%'den 77.7%'ye gerilerken, öğrenci/öğretmen oranı ise 12.2 olmuştur.

7.1.1.2. İlköğretim

KKTC'nde 17/1986 sayılı Milli Eğitim Yasası'na göre ilköğretim zorunlu olup, ilgili öğretim yılının 31 Aralık gününden önce altı yaşını tamamlayan çocukların beş yıllık eğitim süresini tamamlayıncaya kadar süren eğitim ve öğrenimlerini kapsar.

Söz konusu eğitim kademesinde, devlet ilkokulları ile özel ilkokullarda, 2014 – 2015 öğretim yılında toplam okul sayısı 93 iken, 2015-2016 yılında 94'e yükselmiştir. 2014 - 2015 eğitim yılında 18,887 olan öğrenci sayısı 2015 – 2016 eğitim yılında 19,068'e, öğretmen sayısı ise 1,724'den 1,775'e yükselmiş, öğrenci/öğretmen oranı ise 10.7 olmuştur. 2015 – 2016 öğretim yılında, ilkokullarda okullaşma oranı ise değişmemiş %100 olarak kalmıştır (tablo 78).

Tablo - 78 Özel ve Devlet İlkokullar
(2013/2014 - 2015/2016)

Ders Yılları	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci/ Öğretmen	Okullaşma Oranı (%)
2013-2014	93	18,569	1,658	11.2	100.0
2014-2015	93	18,887	1,724	11.0	100.0
2015-2016	94	19,068	1,775	10.7	100.0

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

7.1.1.3. Ortaöğretim

Ortaöğretim, ilköğretime dayalı yedi yıl süreli eğitimin tümünü kapsar. İlköğretimi tamamlayan her öğrenci, ortaöğretime devam etme ve ortaöğretim olanaklarından ilgi ve yetenekleri ölçüsünde yararlanma hakkına sahiptir.

7.1.1.3.1. Ortaokullar

Ortaokul öğrenimi, Milli Eğitim Yasası uyarınca, kız ve erkek ayırımı yapılmaksızın her yurttaş için bir hak ve ödev olup zorunludur. Ortaokullar, ayrı okullar halinde kurulabilecekleri gibi, bir liseye bağlı olarak da kurulabilirler. Süreleri ise üç yıldır. Bu eğitim kademesinde belirlenen genel amaç ve ilkeler doğrultusunda öğrenciler, bir üst öğretim kurumu olan Genel Lise veya Meslek Liseleri'ne hazırlanmaktadır.

2015– 2016 öğretim yılında bu eğitim kademesinde 12 ortaokul, 1 güzel sanatlar lisesine bağlı ortaokul, 5 kolejlere bağlı ortaokul, 9 liselere bağlı ortaokul ve 8 de özel olmak üzere toplam 35 ortaokul bulunmaktadır.

Söz konusu eğitim kademesinde, 2014 – 2015 öğretim yılında 35 olan okul sayısı, 2015 – 2016 öğretim yılında da aynı kalmış, 10,148 olan öğrenci sayısı 10,303'e

yükselmiş, 1,218 olan öğretmen sayısı 1,190'a düşmüş, öğrenci/öğretmen oranı ise 8.7 olmuştur. Bir önceki dönemde %100 olan okullaşma oranı değişmemiştir (tablo 79).

Tablo - 79 Özel ve Devlet Ortaokulları
(2013/2014 - 2015/2016)

Ders Yılları	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci/ Öğretmen	Okullaşma Oranı (%)
2013-2014	35	10,338	1,162	8.9	100.0
2014-2015	35	10,148	1,218	8.3	100.0
2015-2016	35	10,303	1,190	8.7	100.0

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

7.1.1.3.2. Liseler

Liseler, ortaokul üstü dört yıllık çeşitli programlar uygulayan ve ağırlık verdikleri program uyarınca adlandırılan genel liseler ile meslek liselerinden oluşurlar.

Ortaokul eğitimini tamamlayanları kapsayan ve dört yıl süreli bu eğitim kademesinde amaç, Milli Eğitim Yasası'nda yer alan "Genel Amaç ve Temel İlkeler" doğrultusunda, öğrencileri toplum ekonomisinin gereklerini de gözetken çeşitli programlar çerçevesinde ilgi ve yeteneklerine göre geliştirerek yüksek öğretime veya hem mesleğe hem yüksek öğretime veya toplumsal yaşama ve iş olanaklarına hazırlamaktır.

7.1.1.3.2.1. Genel Liseler

Genel Liselerde, 2015 – 2016 öğretim yılında okul sayısı bir önceki öğretim yılına göre değişim göstermeyerek 26 olarak kalmıştır. Bu eğitim kademesinde, 2014 – 2015 öğretim yılında 7,975 olan öğrenci sayısı, 2015 – 2016 öğretim yılında 8,311'e, okullaşma oranı

%59.0'dan %60.5'e, öğrenci/öğretmen oranı 7.8'den 8.0'a ve öğretmen sayısı ise 1,018'den, 1,035'e, yükselmiştir (tablo 80).

Tablo - 80 Özel ve Devlet Genel Liseleri
(2013/2014 - 2015/2016)

Ders Yılları	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci/ Öğretmen	Okullaşma Oranı (%)
2013-2014	26	8,105	981	8.3	64.9%
2014-2015	26	7,975	1,018	7.8	59.0%
2015-2016	26	8,311	1,035	8.0	60.5%

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

7.1.1.3.2.2. Mesleki ve Teknik Öğretim

KKTC'de Mesleki ve Teknik Öğretim etkinlikleri büyük ölçüde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Mesleki ve teknik eğitim, örgün eğitim yanında yaygın ve çıraklık eğitimi olarak da işlevlerini sürdürmektedir. Ortaokul üstü dört yıllık programları uygulayan bu eğitim kademesinde, 2015 - 2016 öğretim yılında 3 endüstri meslek lisesi, 3 ticaret lisesi, 5 meslek lisesi, 1 de ilahiyat koleji faaliyetlerini sürdürmüştür.

Tablo - 81 Mesleki Teknik Liseler
(2013/2014 - 2015/2016)

Ders Yılları	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı ¹	Öğrenci/ Öğretmen	Okullaşma Oranı (%)
2013-2014	12	3,396	593	5.7	26.4%
2014-2015	12	3,515	595	5.9	26.0%
2015-2016	12	3,547	575	6.2	25.8%

¹ Bazı öğretmenlerden yaygın eğitimde de yararlanılıyor.

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Mesleki teknik öğretimde, okul sayısı bir önceki yıla göre değişmemiş ve 2015-2016 öğretim yılında 12 olarak kalmıştır, öğretmen sayısı 595'ten, 575'e gerilerken, öğrenci sayısı 3,515'den 3,547'ye, öğrenci/öğretmen oranı 5.9'dan 6.2'ye yükselmiş, okullaşma oranı %26.0'dan %25,8'e gerilemiştir (tablo 81).

7.1.1.4. Yüksek Öğretim

Milli Eğitim Yasası'na göre yüksek öğretim, orta öğretime dayalı en az iki yıllık yüksek öğretim veren eğitimin tümünü kapsar.

Liselerden herhangi birini başarı ile tamamlayan öğrenciler, yüksek öğrenim kurumlarının koşullarına bağlı olmak kaydıyla bu kurumdan yararlanma hakkına sahiptirler.

Yüksek öğretim kurumlarının kuruluşu, açılışı, özel amaçları, çalışmaları ve öğretim üyeleri ile ilgili esaslar ve yüksek öğretim kurumlarına ilişkin diğer hususlar, bu kurumların özel yasalarında belirlenir.

Yüksek öğretim paralıdır; ancak maddi olanakları elverişli olmayan başarılı öğrenciler ile özürlü öğrencilerin her türlü öğrenim giderleri olanaklar ölçüsünde burs, kredi, parasız yatılı ve benzeri yollarla devletçe karşılanmaktadır.

Bu eğitim kademesinde, KKTC'de on üniversite, bir Anadolu Üniversitesine bağlı Açık Öğretim Fakültesi, ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü, İTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü ve Atatürk Öğretmen Akademisi, olmak üzere, on dört yüksek öğretim kurumu vardır. Ayrıca, ÖSYM ve diğer sınavlarda yüksek öğrenim hakkı kazanan öğrenciler Türkiye'de öğrenim görmektedirler. Bunların yanında üçüncü ülkelerde de öğrenim gören öğrenciler vardır.

7.1.1.4.1. KKTC'ndeki Yüksek Öğretim Kurumları

7.1.1.4.1.1. Atatürk Öğretmen Akademisi

Atatürk Öğretmen Akademisi, idari yönüyle Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'nın gözetiminde, akademik yönü ise YÖDAK'ın kontrol ve denetiminde olmak üzere 4 yıl süreli eğitim ve öğretim yapmakta olup, ilkokullara öğretmen yetiştirmektedir.

Atatürk Öğretmen Akademisi'ne öğrenci alımları, Bakanlığın ihtiyaçları göz önüne alınarak sınavla yapılmaktadır. 2014-2015 öğretim yılında 57 olan öğrenci sayısı, 2015-2016 eğitim yılında 70 olmuştur (tablo 95).

7.1.1.4.1.2. Doğu Akdeniz Üniversitesi

18/1981 sayılı yasa ile oluşturulan ve 1979-1980 eğitim yılında faaliyete geçen Yüksek Teknoloji Enstitüsü 1986-1987 öğretim yılında Doğu Akdeniz Üniversitesi'ne (DAÜ) dönüştürülmüştür. DAÜ eğitim dili İngilizce olan ve yurt dışından gelen öğrencilere de hizmet veren bir yüksek öğretim kurumudur.

Yarı yıl esasına dayalı öğretim vermekte olan Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde halen 11 Fakülte ve 5 yüksek okul çatısı altında eğitim öğretim hizmeti sunulmaktadır.

Bunun yanında bir de İngilizce Hazırlık Okulu vardır. Tıp Fakültesi programı, Marmara Üniversitesi ile yapılan bir protokol uyarınca, ilk üç yılı DAÜ'de, kalan üç yılı da Marmara Üniversitesi'nde yürütülmektedir. Üniversiteye öğrenci kabulü ile ilgili esaslar "DAÜ Öğretim ve Sınav Tüzüğü" ve bu Tüzüğe bağlı "DAÜ Giriş Sınavı ve Öğrenci Kabul Yönetmenliği ile belirlenmiştir.

Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde son üç yıllık döneme ait durumu ise tablo 82'de verilmiştir.

Tablo - 82 Doğu Akdeniz Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin
Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı
(2013/2014 - 2015/2016)

Yıllar	Uyruklar			
	KKTC	TC	III. Ülkeler	Toplam
2013-2014	2,888	7,669	5,532	16,089
2014-2015	3,077	8,844	7,191	19,112
2015-2016	3,141	8,524	8,065	19,730

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Tablo 82'den de görüleceği gibi, Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde 2014-2015 eğitim yılında 3,077 olan KKTC uyruklu öğrenci sayısı 2015-2016 eğitim yılında 3,141'e yükselmiş, TC uyruklu öğrenci sayısı 8,844'den 8,524'e gerilemiş, Üçüncü Ülke Uyruklu öğrenci, sayısı ise 7,191'den 8,065'e yükselmiştir. Bu verilere göre 2015-2016 eğitim yılında toplam öğrenci sayısı bir önceki eğitim yılına göre artmış ve 19,730 olmuştur.

7.1.1.4.1.3. Lefke Avrupa Üniversitesi

1990-91 öğretim yılında eğitim vermeye başlayan Lefke Avrupa Üniversitesi, bir Vakıf Üniversitesi'dir. İngilizce dilinde eğitim yapmakta olan üniversite, ön lisans, lisans ve lisans üstü eğitim programları uygulamaktadır.

Lefke Avrupa Üniversitesi bünyesinde, Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, Tarım Bilimleri ve Teknolojileri Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Sağlık Fakültesi, Eğitim Fakültesi, Mühendislik Fakültesi olmak üzere dokuz Fakülte, bir İngilizce Hazırlık okulu ile altı Meslek Yüksek Okulu bulunmaktadır.

Tablo - 83 Lefke Avrupa Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin
Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı
(2013/2014 - 2015/2016)

Yıllar	Uyruklar			Toplam
	KKTC	TC	III.Ülkeler	
2013-2014	257	2,752	363	3,372
2014-2015	439	4,201	603	5,243
2015-2016	545	5,781	731	7,057

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Yukarıda verilen tablo 83'den de görüleceği gibi 2014-2015 öğretim yılında 439 olan KKTC'li öğrenci sayısı 2015-2016 eğitim yılında 545'e, TC uyruklu öğrenci sayısı da 4,201'den 5,781'e, Üçüncü Ülkelerden gelen öğrenci sayısı ise 603'den 731'e yükselmiştir. 2014-2015 eğitim yılında 5,243 olan toplam öğrenci sayısı da artarak 2015-2016 eğitim yılında 7,057'ye ulaşmıştır.

7.1.1.4.1.4. Girne Amerikan Üniversitesi

Girne Amerikan Üniversitesi, University College of Northern Cyprus (UCNC) adı ile 1985 yılında İşletme ve Ticaret alanında kursların verilmeye başlanması ile eğitime açılmış ve Eylül 1986'da İşletme alanında lisans eğitimi vermeye başlamıştır.

1990-1991 Öğretim Yılında Girne Amerikan Üniversitesi olarak adını değiştirmiştir. Girne Amerikan Üniversitesi bünyesinde, Mühendislik Fakültesi, Siyasal Bilimler Fakültesi, Mimarlık Tasarım ve Güzel Sanatlar Fakültesi, İşletme Fakültesi, Eğitim Fakültesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, İletişim Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi olmak üzere dokuz Fakülte ve sekiz de Meslek Yüksek Okulu vardır.

İngilizce ve Türkçe dillerinde eğitim yapan Üniversitede iki yıllık ön lisans ve dört yıllık lisans programları uygulanmaktadır.

Tablo - 84 Girne Amerikan Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin
Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı
(2013/2014 - 2015/2016)

Yıllar	Uyruklar			
	KKTC	TC	III. Ülkeler	Toplam
2013-2014	1,424	6,908	2,419	10,751
2014-2015	1,765	8,117	3,214	13,096
2015-2016	2,088	9,135	4,111	15,334

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Tablo 84'den de görüleceği gibi 2014-2015 eğitim yılında 1,765 olan KKTC'li öğrenci sayısı 2015-2016 eğitim yılında 2,088'e, TC uyruklu öğrenci sayısı ise 8,117'den, 9,135'e, 3,214 olan Üçüncü Ülke uyruklu öğrenci sayısı 4,111'e yükselmiştir. Toplam öğrenci sayısı ise 2014-2015 eğitim yılında 13,096 iken, 2015-2016 eğitim yılında 15,334'e yükselmiştir

7.1.1.4.1.5. Yakın Doğu Üniversitesi

Lefkoşa'da Yakın Doğu Üniversitesi, öğretim faaliyetlerine 1988-1989 öğretim yılında başlamış, İngilizce dilinde eğitim yapan özel bir yüksek öğrenim kurumudur.

Üniversitede halen İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Mimarlık Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Hukuk Fakültesi, İletişim Fakültesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Sahne Sanatları Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Tıp Fakültesi, Eczacılık Fakültesi, Veterinerlik Fakültesi, Dış Hekimliği Fakültesi ve Güzel Sanatlar ve Tasarım olmak üzere toplam on beş fakülte, iki yüksek okul, dört meslek yüksekokulu ve bir de İngilizce Hazırlık Okulu bulunmaktadır.

Tablo - 85 Yakın Doğu Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin
Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı
(2013/2014 - 2015/2016)

Yıllar	Uyruklar			Toplam
	KKTC	TC	III.Ülkeler	
2013-2014	6,763	10,786	3,918	21,467
2014-2015	5,387	13,033	5,504	23,924
2015-2016	6,454	14,254	6,317	27,025

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Yakın Doğu Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin, yıllar itibarıyla, uyruklarına göre dağılımları incelendiği zaman, Tablo 85'den de görüldüğü gibi 2014-2015 eğitim yılında olan 5,387 KKTC uyruklu öğrenci sayısı 2015-2016 eğitim yılında 6,454'e, TC uyruklu öğrenci sayısı 13,033'den 14,254'e, Üçüncü Ülkelerden gelen öğrenci sayısı ise 5,504'den 6,317'ye yükselmiştir. Toplam öğrenci sayısı ise 23,924'den, 27,025'e ulaşmıştır.

7.1.1.4.1.6. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, yüksek öğretim yaşamına 1997-1998 öğretim yılında başlamış, İngilizce dilinde eğitim yapan özel bir yüksek öğretim kurumudur.

Üniversite'de, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İletişim Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Tarım Bilimleri ve Teknolojileri Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Eczacılık Fakültesi ile Eğitim Fakültesi olmak üzere on fakülte, dört yıllık eğitim veren iki yüksek okul, önlisans programı uygulayan üç meslek yüksek okulu ile bir de İngilizce Hazırlık Okulu bulunmaktadır.

Tablo - 86 Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin
Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı
(2013/2014 - 2015/2016)

Yıllar	Uyruklar			Toplam
	KKTC	TC	III.Ülkeler	
2013-2014	907	4,481	2,548	7,936
2014-2015	911	5,125	2,638	8,674
2015-2016	1,001	6,593	3,476	11,070

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Tablo 86'den de görüleceği gibi 2014-2015 öğretim yılında 911 olan KKTC uyruklu öğrenci sayısı 2015-2016 eğitim yılında 1,001'e, TC uyruklu öğrenci sayısı 5,125'den 6,593'e, Üçüncü Ülke Uyruklu öğrenci sayısı 2,638'den 3,476'ya yükselmiştir. Toplam öğrenci sayısı ise artarak 8,674'den 11,070'e yükselmiştir.

7.1.1.4.1.7. Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Kuzey Kıbrıs Kampüsü

ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü, Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin daveti üzerine, her iki ülkenin Hükümetleri ve ODTÜ Rektörlüğü arasında 2000 yılında imzalanan üçlü-protokol ile başlatılan bir yükseköğretim projesidir. ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü 2003 yılında Cumhuriyet Meclisi tarafından çıkartılan yasa ile özel tüzel kişilik kazanmıştır. ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü, akademik ve idari bakımdan bütünüyle ODTÜ Senatosu, ODTÜ Yönetim Kurulu ve ODTÜ Rektörlüğü'ne bağlı bir yapı içinde faaliyet göstermektedir.

ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü 2003-2004 akademik yılında lisans programına öğrenci kabul etmiştir. Bu öğrenciler eğitimlerine Ankara'daki ana kampusta başlamışlar ve 2005-2006 akademik yılından itibaren, KKTC'nin Güzelyurt bölgesinde kurulan ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü'nda sürdürmüşlerdir. ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü'nda eğitim dili

İngilizcedir. Üniversitede halen toplam on dört bölüm ve yedi de yandal bölümü bulunmaktadır.

ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü'nde okuyan öğrencilerin, yıllar itibarıyla, uyruklarına göre dağılımları incelendiği zaman, 2014-2015 eğitim yılında 160 olan KKTC uyruklu öğrenci sayısı 2015-2016 eğitim yılında 158'e gerilemiş, TC uyruklu öğrenci sayısı 1,899'dan 2,035'e, Üçüncü Ülkelerden gelen öğrenci sayısı ise 348'den 444'e yükselmiştir. Toplam öğrenci sayısı ise 2,407'den, 2,637'ye yükselmiştir (tablo 87).

Tablo - 87 Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Kampüsü'ndeki Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı (2013/2014 - 2015/2016)

Yıllar	Uyruklar			Toplam
	KKTC	TC	III.Ülkeler	
2013-2014	130	1,698	178	2,006
2014-2015	160	1,899	348	2,407
2015-2016	158	2,035	444	2,637

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

7.1.1.4.1.8. İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Kuzey Kıbrıs Eğitim-Araştırma Yerleşkeleri

İTÜ-KKTC Eğitim-Araştırma Yerleşkeleri ile ilgili ilk adım, 2008 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti ve İTÜ Rektörlüğü arasında imzalanan Çerçeve Protokolü ile başlar. Yine aynı yıl Türkiye Cumhuriyeti imzalanan protokolu TBMM'de kanunlaştırılır. 2009 yılında ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Cumhuriyet Meclisi tarafından çıkartılan yasa ile özel tüzel kişilik kazanmıştır. 2011-2012 akademik yılında Yabancı Diller Hazırlık Okulu faaliyete girdi. Hala hazırda üç mühendislik bölümünde eğitim verilmektedir.

Tablo - 88 İstanbul Teknik Üniversitesi KKY'deki
Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı
(2013/2014 - 2015/2016)

Yıllar	Uyruklar			
	KKTC	TC	III.Ülkeler	Toplam
2013-2014	3	94	2	99
2014-2015	3	137	3	143
2015-2016	3	235	6	244

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

İTÜ Kuzey Kıbrıs Yerleşkelerinde okuyan öğrencilerin, yıllar itibarıyla, uyruklarına göre dağılımları incelendiği zaman, 2014-2015 eğitim yılında 3 olan KKTC uyruklu öğrenci sayısı 2015-2016 eğitim yılında değişmeyerek 3'te kalırken, TC uyruklu öğrenci sayısı 137'den 235'e, Üçüncü Ülkelerden gelen öğrenci sayısı 3'den 6'ya yükselmiştir. Toplam öğrenci sayısı ise 143'den, 244'e yükselmiştir (tablo 88).

7.1.1.4.1.9. Akdeniz Karpaz Üniversitesi

Akdeniz Karpaz Üniversitesi, yüksek öğretim yaşamına Lefkoşa'da 2012-2013 öğretim yılında başlamış, İngilizce dilinde eğitim yapan özel bir yüksek öğretim kurumudur.

Üniversitede halen İşletme Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Hava Ulaştırma Fakültesi, olmak üzere toplam üç fakülte ile Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksek Okulu, Havacılık Meslek Yüksek Okulu, İşletmecilik Meslek Yüksek Okulu, Mutfak Sanatları Yüksek Okulu, üç enstitü ve bir de İngilizce Hazırlık Okulu bulunmaktadır.

Tablo - 89 Akdeniz Karpaz Üniversitesi'ndeki
Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı
(2013/2014 - 2015/2016)

Yıllar	Uyruklar			
	KKTC	TC	III.Ülkeler	Toplam
2013-2014	141	95	138	374
2014-2015	199	100	341	640
2015-2016	223	113	450	786

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Akdeniz Karpaz Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin, yıllar itibarıyla, uyruklarına göre dağılımları incelendiği zaman, 2014-2015 eğitim yılında 199 olan KKTC uyruklu öğrenci sayısı 2015-2016 eğitim yılında 223'e, TC uyruklu öğrenci sayısı 100'den 113'e, Üçüncü Ülkelerden gelen öğrenciler ise 341'den 450'ye yükselmiştir. Toplam öğrenci sayısı ise 640'dan 786'ya yükselmiştir (tablo 89).

7.1.1.4.1.10. Lefkoşa İngiliz Üniversitesi

Lefkoşa İngiliz Üniversitesi, yüksek öğretim yaşamına 2014-2015 öğretim yılında başlamış, İngilizce dilinde eğitim yapan özel bir yüksek öğretim kurumudur.

Üniversitede Eğitim Bilimleri Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, İktisadi, İdari ve Beşeri Bilimler Fakültesi olmak üzere toplam beş fakülte ile dört meslek yüksekokulu ve bir de İngilizce Hazırlık Okulu bulunmaktadır.

Tablo - 90 Lefkoşa İngiliz Üniversitesi'ndeki
Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı
(2014/2015-2015-2016)

Yıllar	Uyruklar			Toplam
	KKTC	TC	III.Ülkeler	
2014-2015	76	18	176	270
2015-2016	80	68	251	399

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Lefkoşa İngiliz Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin, yıllar itibarıyla, uyruklarına göre dağılımları incelendiği zaman, 2014-2015 eğitim yılında 76 olan KKTC uyruklu öğrenci sayısı 2015-2016 eğitim yılında 80'e, TC uyruklu öğrenci ve 18'den 68'e, Üçüncü Ülkelerden gelen öğrenciler ise 176'dan 251'e yükselmiştir. Toplam öğrenci sayısı ise 270'den 399'a yükselmiştir (tablo 90).

7.1.1.4.1.11. Girne Üniversitesi

Girne Üniversitesi, yüksek öğretim yaşamına 2014-2015 öğretim yılında başlamış, İngilizce dilinde eğitim yapan özel bir yüksek öğretim kurumudur.

Üniversitede Denizcilik Fakültesi, Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi ve Deniz İşletmeciliği ve Yönetimi Fakültesi, olmak üzere toplam üç fakülte ile dört yıllık lisans eğitimi veren bir yüksekokul ile bir de meslek yüksekokulu vardır. Üniversitede bir de İngilizce Hazırlık Okulu bulunmaktadır.

Tablo - 91 Girne Üniversitesi'ndeki
Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı
(2014/2015 - 2015-2016)

Yıllar	Uyruklar			
	KKTC	TC	III.Ülkeler	Toplam
2014-2015	80	454	120	654
2015-2016	13	110	59	182

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Girne Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin, yıllar itibarıyla uyruklarına göre dağılımları incelendiğinde, 2014-2015 eğitim yılında 80 olan KKTC uyruklu öğrenci sayısı 2015-2016 eğitim yılında 13'e, TC uyruklu öğrenci sayısı 454'ten 110'a, Üçüncü Ülkelerden gelen öğrenciler ise 120'den 59'a gerilemiştir. Toplam öğrenci sayısı ise 654'ten 182'ye gerilemiştir (tablo 91).

7.1.1.4.1.12. Anadolu Üniversitesi

KKTC'inde 1982-1983 öğretim yılında, iki bölüm olarak öğretime başlayan Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi daha sonraki yıllarda öğrenci sayısındaki gelişme yanında, 1984 yılında kamu görevlilerine ayrılan kontenjanlarla, Özel Sektör ile Kamu kesiminde çalışanlara özel giriş sınavı uygulanarak öğrenim olanağı sağlanmıştır. Ancak özel sınavla alınan öğrencilere ait kontenjanlar 1991-1992 öğretim yılından itibaren kaldırılmıştır. 1992-1993 öğretim yılında İktisat Fakültesi, İşletme Fakültesi ve Açık Öğretim Fakültesi olmak üzere 3 fakülteyi bünyesinde taşıyan Anadolu Üniversitesi Lefkoşa Kampüsü oluşmuştur. Lisans düzeyinde Açıköğretim, İktisat ve İşletme Fakülteleri eğitimi sürdürürken, 2 yıl süreli önlisans programları da uygulamaktadır.

1999-2000 öğretim yılından itibaren ise Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisansüstü Eğitim (Master) programlarına başlamıştır.

Tablo - 92 Anadolu Üniversitesi'ndeki Öğrencilerin
Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı
(2013/2014 - 2015/2016)

Yıllar	Uyruklar			Toplam
	KKTC	TC	III. Ülkeler	
2013-2014*	3,358	4,978	11	8,347
2014-2015	1,118	1,350	6	2,474
2015-2016	1,247	1,378	8	2,633

Kaynak: Anadolu Üniversitesi

* Aktif olmayan öğrenciler de dahildir.

Anadolu Üniversitesi'nde 2014-2015 akademik yılında toplam 2,474 öğrenci öğrenim görürken, bu rakam 2015-2016 akademik yılında 2,633'e ulaşmıştır (tablo 92).

Anadolu Üniversitesi'nde basılı malzeme ve eğitim teknolojisi, Radyo ve Televizyon aracılığı ve uzaktan eğitim olanaklarıyla öğretim sürdürülmektedir. Bu arada yüzyüze eğitim ve akademik danışmanlık da uygulanmaktadır.

7.1.1.4.1.13. Kıbrıs Amerikan Üniversitesi

Kıbrıs Amerikan Üniversitesi, öğretim faaliyetine 2015-2016 öğretim yılında başlamış, İngilizce dilinde eğitim veren özel bir yüksek öğrenim kurumudur.

Kıbrıs Amerikan Üniversitesi bünyesinde, Güzel Sanatlar Fakültesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme ve Ekonomi Fakültesi olmak üzere üç fakülte bulunmaktadır.

İngilizce ve Türkçe dillerinde eğitim yapan Üniversite’de iki yıllık ön lisans ve dört yıllık lisans programları uygulanmaktadır.

Tablo - 93 Kıbrıs Amerikan Üniversitesi’ndeki
Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı
(2015-2016)

Yıllar	Uyruklar			
	KKTC	TC	III.Ülkeler	Toplam
2015-2016	-	30	8	38

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Kıbrıs Amerikan Üniversitesi’nde okuyan öğrencilerin, 2015-2016 eğitim yılında uyruklarına göre dağılımı incelendiğinde, KKTC uyruklu öğrenci olmadığı, TC uyruklu 30 öğrenci ve Üçüncü Ülkelerden de 8 öğrencinin geldiği saptanmıştır. Toplam öğrenci sayısı ise 38 olmuştur(tablo 93).

7.1.1.4.1.14. Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi

Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi öğretim faaliyetine 2015-2016 öğretim yılında başlamış, Türkçe dilinde eğitim veren bir yüksek öğrenim kurumudur.

Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi bünyesinde, Din İlimleri Fakültesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Hukuk Fakültesi ile İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi olmak üzere dört fakülte bulunmaktadır.

Tablo - 94 Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi'ndeki
Öğrencilerin Yıllar İtibarıyla Uyruklarına Göre Dağılımı
(2015-2016)

Yıllar	Uyruklar			
	KKTC	TC	III.Ülkeler	Toplam
2015-2016	-	59	-	59

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin 2015-2016 eğitim yılında uyruklarına göre dağılımı incelendiğinde, KKTC ve Üçüncü Ülkelerden öğrencisi olmadığı sadece 59 TC uyruklu öğrencisi olduğu görülmektedir (tablo 94).

7.1.1.4.2. Türkiye ve Üçüncü Ülkelerde Okuyanlar

ÖSYM tarafından hazırlanan sınavlarda başarılı olan KKTC uyruklu öğrenciler Türkiye'deki üniversitelere bağlı fakülte, akademi ve meslek yüksek okullarında öğrenim görmektedirler. Türkiye'de 2014-2015 eğitim yılında 2,240 öğrenci lisans üstü, lisans ve önlisans alanlarında öğrenimlerini sürdürmüştür; öğrenci sayısı 2015-2016 eğitim yılında 2,376 olmuştur.

Başta ABD ve İngiltere olmak üzere Üçüncü Ülkelerde 2014-2015 eğitim yılında 2,448 öğrenci lisans ve önlisans, lisans üstü öğrenimlerini sürdürmüştür. 2015-2016 eğitim yılında bir önceki yıla göre düşüş yaşanmış ve 1,294 öğrenci öğrenim görmüştür.

Tablo 95'de Yüksek Öğrenime Devam Eden Öğrenci Dağılımı, incelendiğinde; KKTC'li öğrenci sayısı, 2014-2015 eğitim yılında 18,693 brüt okullaşma oranı ise %95.6 olmuştur.

Tablo - 95 Yüksek Öğretimde Öğrenci Dağılımları
(2014/2015 - 2015/2016)

Eğitim Kurumu*	Öğrenci Sayıları ve Uyrıkları										Okullaşma Oranı (%)	
	2014-2015					2015-2016					2014-2015 2015-2016	
	KKTC	TC	III. Ülkeler	Toplam	KKTC	TC	III. Ülkeler	Toplam	Toplam	Toplam		
1. Doğu Akdeniz Üniversitesi	3,077	8,844	7,191	19,112	3,141	8,524	8,065	19,730	15.0	16.1		
2. Yakın Doğu Üniversitesi	5,387	13,033	5,504	23,924	6,454	14,254	6,317	27,025	26.3	33.0		
3. Girne Amerikan Üniversitesi	1,765	8,117	3,214	13,096	2,088	9,135	4,111	15,334	8.6	10.7		
4. Lefke Avrupa Üniversitesi	439	4,201	603	5,243	545	5,781	731	7,057	2.1	2.8		
5. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi	911	5,125	2,638	8,674	1,001	6,593	3,476	11,070	4.4	5.1		
6. ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü	160	1,899	348	2,407	158	2,035	444	2,637	0.8	0.8		
7. İTÜ Kuzey Kıbrıs Yerleşkesi	3	137	3	143	3	235	6	244	0.0	0.0		
8. Akdeniz Karpaz Üniversitesi	199	100	341	640	223	113	450	786	1.0	1.1		
9. Lefkoşa İngiliz Üniversitesi	76	18	176	270	80	68	251	399	0.4	0.4		
10. Girne Üniversitesi	80	454	120	654	13	110	59	182	0.4	0.1		
11. Kıbrıs Amerikan Üniversitesi	-	-	-	-	-	30	8	38	-	0.0		
12. Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi	-	-	-	-	-	59	-	59	-	0.0		
13. Anadolu Üniversitesi (AÖF) LK	1,118	1,350	6	2,474	1,247	1,378	8	2,633	5.5	6.4		
14. Türkiye'de Öğrenim Görenler	2,240	-	-	2,240	2,376	-	-	2,376	10.9	12.1		
15. III. Ülkelerde Öğrenim Görenler	2,448	-	-	2,448	1,294	-	-	1,294	11.9	6.6		
16. Atatürk Öğretmen Akademisi	57	-	-	57	70	-	-	70	0.3	0.4		
Toplam	17,960	43,278	20,144	81,382	18,693	48,315	23,926	90,934	87.6	95.6		

* Tabloda yer alan öğrenci rakamları lisans üstü eğitimi de kapsamaktadır.

Kaynak : Millî Eğitim Bakanlığı

KKTC'deki üniversitelere devam eden TC uyruklu öğrenci sayısı ise 2014-2015 eğitim yılında 43,278, iken 2015-2016 öğretim yılında artmış ve 48,226'ya ulaşmıştır.

Üçüncü Ülkelerden gelerek KKTC'deki üniversitelere devam eden öğrenci sayısı ise 2014-2015 eğitim yılında 20,144, iken 2015-2016 öğretim yılında 23,918'e yükselmiştir. Anılan öğrencilerin çok değişik ülkelerden gelmiş olması, hem KKTC'nin tanınmasına yardımcı olmakta, hem de ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır.

Bu durum, KKTC'deki yüksek öğretimin hizmet sektörü olarak güçlendiğinin ve ekonomiye doğrudan katkısının arttığıının göstergesi kabul edilmektedir.

7.1.1.5. Özel Eğitim

Özel eğitim, bedenen veya ruhen özürlü olup, özel eğitim ve öğretime ihtiyaç olan okul öncesi eğitim yaşına ulaşmış çocukların onsekiz yaşına kadar olan eğitimlerinin tümünü kapsar.

Özel eğitime gereksinim duyan her öğrenci, zorunlu eğitim çağında iken ilgi ve yeteneği oranında, zorunlu eğitimden parasız veya parasız yatılı yararlanma hakkına sahiptir. Ayrıca zorunlu eğitim yaşı dışında da özel eğitim kurumları, özel programlar uygulayan ayrı okullar halinde kurulur veya diğer okullar bünyesindeki özel sınıflardan veya guruplardan oluşur.

Engelli çocuğun engeline, gereksinim ve yeteneklerine göre bir plan ve program dahilinde, kullanılacak en uygun yöntemleri saptayarak, en başarılı olacağı eğitim ortamına yerleştirilmesini amaçlayan entegrasyon çalışmaları başlatılmış ve Bakanlıkça "Özel Eğitim Birimi" kurulmuş ve kaynak sınıflar oluşturulmuştur.

7.1.1.5.1. Lefkoşa Özel Eğitim ve İş Eğitim Merkezi

2007-2008 öğretim yılında kurulan Lefkoşa Özel Eğitim ve İş Eğitim Merkezi daha önce Lapta'da işitme engelli öğrenciler için hizmet veren okulu da bünyesine alarak Dr. Burhan Nalbantoğlu Hastahanesi kampüsünde eğitim vermeye başlamıştır. Okula 6-18 yaş grubundaki öğrenciler devam etmektedir. 2014-2015 öğretim yılında 38 öğrenci 13 öğretmen ve öğretici usta varken 2015-2016 öğretim yıllarında 36 öğrenci, 15 öğretmen ve öğretici usta hizmetlerini sürdürmüştür.

7.1.1.5.2. Girne Özel Eğitim Merkezi

Girne'de yatılı olarak eğitilebilir ve öğretilebilir 6-18 yaş grubundaki öğrencilere hizmet veren okul 2014-2015 öğretim yılında 16 öğrenci ve 1 öğretmen ile hizmetlerini sürdürmüştür. 2015-2016 öğretim yıllarında ise 19 öğrenci, ve 5 öğretmen ile hizmetlerini sürdürmüştür.

7.1.1.5.3. Lefkoşa Özel Eğitim Merkezi

Lefkoşa Özel Eğitim Merkezi, 0-18 yaş grubunda, çeşitli sakatlık derecesindeki öğrenciler eğitim görmektedir. Ayrıca Merkez öğrenim güçlüğü olan öğrenciler için bir rehberlik merkezi görevi de yapmaktadır. Öğrencilerin rehabilitasyonları ile Sağlık Bakanlığı ilgilenmektedir.

Merkez 2014-2015 öğretim yılında 28 öğrenci ve 6 öğretmen ile hizmet vermiştir. 2015-2016 öğretim yıllarında ise 30 öğrenci ve 10 öğretmen ile hizmetlerini sürdürmüştür.

7.1.1.5.4. Yeşilyurt Özel Eğitim Merkezi

2007-2008 öğretim yılında kurulan Yeşilyurt Özel Eğitim Merkezi bölgede önemli bir eksikliği kapatma açısından yararlı olmuştur. 2014-2015 öğretim yılında 15 öğrenci ile 2 öğretmen varken 2015-2016 öğretim yıllarında 15 öğrenci ve 2 öğretmenle eğitim hayatlarını sürdürmüşlerdir.

7.1.1.5.5. Rauf Raif Denктаş Görme Engelliler Eğitim Okulu

2002- 2003 eğitim öğretim yılında Hisarüstü Anaokulu ve Özel Eğitim Merkezi'nde görme engelli öğrencilere ayrılan bir sınıfta Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak eğitim vermeye başlayan okul 2005 yılında Milli Eğitim Bakanlığı ve Kıbrıs Türk Görmezler Derneği arasında imzalanan protokolle Kıbrıs Türk Görmezler Derneği'ne ait binada eğitim vermeye başlamıştır. 2014-2015 öğretim yılında 11 öğrenci ve 2 öğretmenle eğitim veren okul 2015-2016 öğretim yılında 7 öğrenci ve 2 öğretmenle eğitime devam etmiştir.

7.1.1.5.6. Gazimağusa Özel Eğitim Merkezi

2006-2007 öğretim yılında eğitime başlayan Gazimağusa Özel Eğitim Merkezi 2014-2015 öğretim yılında 70 öğrenciye 15 öğretmenle hizmet veren merkez, 2015-2016 öğretim yılında 68 öğrenci ve 16 öğretmenle faaliyetlerini yürütmüştür.

7.1.2. Yaygın Eğitim

Yaygın eğitimimin özel amacı, Kıbrıs Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitimin herhangi bir kademesinden yararlanamamış veya örgün eğitimin herhangi bir kademesinden ayrılmış veya herhangi bir kademesinde bulunan yurttaşlara, örgün eğitim yanında veya dışında eğitim hizmeti vermektedir.

Yaygın eğitimin genel amacı ise örgün eğitim yanında veya dışında verilen ve endüstrimizin ihtiyaç duyacağı becerili ve nitelikli ara insan gücünü yaratma veya günlük yaşantıda gereksinime duyulan becerileri kazandırma veya mevcut bilgi ve becerilerin artırılmasına yöneliktir. Zorunlu eğitim yaşını tamamlayan bireyler için sürdürülen bu eğitim uygulamaları, Pratik Sanat Okullarında, Köy Kadın Kurslarında ve Çıraklık Eğitim Merkezlerinde yürütülmektedir.

Pratik Sanat Okulları, Meslek Liseleri bünyesinde veya büyük yerleşim merkezlerinde bağımsız olarak kurulan ve 9 ay süreli kurslar şeklinde uygulamalarla giyim, nakış, çiçek, yemek, resim, makrome, makina nakış, seramik, batık ve bakır işi gibi dallarda pratik eğitim veren kuruluşlardır.

Köy Kadın Kursları ise, küçük yerleşim merkezlerinde yürütülen çalışmalarla kursiyerlerin becerilerini geliştirmek ve aile bütçesine katkıda bulunmak amacı ile giyim nakış, el sanatları, ev ekonomisi ve beslenme konularında eğitim veren 2 yıl süreli kurslardır.

Yaygın eğitimdeki kurum ve kursiyer sayıları tablo 96'da verilmiştir.

Tablo - 96 Yaygın Eğitim
(2013/2014 - 2015/2016)

Eğitim Kurumu	2013-2014		2014-2015		2015-2016	
	Kurum Sayısı	Kursiyer Sayısı	Kurum Sayısı	Kursiyer Sayısı	Kurum Sayısı	Kursiyer Sayısı
1. Pratik Sanat Okulu	1	106	1	140	1	118
2. Köy Kadın Kursları	50	1,494	51	1,416	48	1,345
3. Çıraklık Eğitimi	2	657	1	378	1	383
Toplam	53	2,257	53	1,934	50	1,846

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

7.2. Sorunlar

Eğitim sistemi ezberci temele oturmuş, öğrenciler düşünmeyen, sorgulamayan bir yapıya kavuşmuştur.

Eğitim sistemimiz ilköğretimde kolejlere, orta öğretimde ise üniversitelere girişe endekslenmiş ve okullarda eğitim değil öğretim yapıldığı ve başarı sadece bu sınavlar neticesi ile değerlendirilir hale gelmiştir.

Kolejlerin çoğaltılması ile ilköğretimdeki eğitim ezberciliğe itilmiş ve esas amacı Üçüncü Ülkelere öğrenci göndermek olan kolejler, günümüzde klasik liselerden farkı kalmamıştır.

Sınıflardaki öğrenci fazlalığı, özellikle büyük bir sorun olmakta ve eğitimin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bazı ortaöğretim kurumlarında Fizik, Kimya, Biyoloji ve Fen Bilimleri Laboratuvarı yetersizdir yada hiç yoktur. Mevcut olan laboratuvarlarda ise araç-gereç eksikliği vardır.

Milli Eğitim, Denetleme, Değerlendirme ve Yönlendirme Kurulu'nda görev yapan müfettiş sayısının yetersiz oluşu, okulların denetimini zorlaştırmaktadır.

Özel ders-not ilişkisi eğitimi olumsuz yönde etkilemektedir.

Bazı okul binaları artan öğrenci potansiyeline cevap verebilecek standard ve düzeyde değildir.

Ortaokullarda okuma-yazma bilmeyen veya zorlanan öğrenci sayısında artış vardır. Orta öğretimde okutulan derslerin seçimi, hedefleri ve içeriği sistemin amaçlarından ve öğrenci ihtiyaçlarından çok öğrencilerin yüksek öğrenime hazırlanması gerektiği varsayımına göre bilgi aktarma şeklinde görülmektedir.

Meslek Liseleri teknolojiye uygun cihaz ile araç ve gereçler artılmalıdır. Döner sermayeli atölyeler ile okullardaki döner sermaye işleri arzu edilen düzeyde değildir.

Gerek özel eğitim veren kurumlarda gerekse diğer kurumlarda oyun oynamanın eğitsel bir faaliyet olduğu bilindiğinden çocuklara ayrılan oyun alanlarının geniş tutulmasına önem verilmelidir.

Köy kadın kursları, kadro azlığı ve kurs merkezi olmaması nedeniyle geniş olarak yapılamamaktadır.

İç ve dış politik etkenler, güven ortamı KKTC'nin tanınmamasıyla ilgili ambargolar, üniversitelere dıştan öğrenci akışını engellemektedir.

TC Üniversitelerinde öğrenim gören öğrencilerin yurt, lokal ve ulaşım sorunları vardır.

Üçüncü Ülkelerde öğrenim gören öğrencilerin ulaşım ve askerlik erteleme sorunları vardır.

8. Kùltür

8.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kùltür, bir toplumun yaşantısından doğan maddi ve manevi değerlerle, türünü sürdürme, örgütlerini düzenleme, öğrenilmiş davranış biçimlerini, bilgi ve becerilerini, duygu, düşünce, inanç, gelenek ve sanatsal varlıklarının tümünü içeren; insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren gereksinimlerini karşılamak için bir bütün olarak benliğini ve varlığını ortaya koyan bir yaşam biçimidir.

Kùltür, günümüzde günlük hayat içerisinde kişinin ve toplumun duyup yaşadığı bir ruh ve şahsiyet bütünlüğü olarak ele alınmalı ve bu görüşle araştırılıp değerlendirilmelidir.

Kùltürel miras, geçmişle gelecek arasında kimlik sorunu çözücü, tarih bilinci yaratıcı, yeni kuşakları uluslararası toplumlar arasında etkin ve saygın kılıcıdır. Bu yüzden geçmişten geleceğe akıp gelen kùltürel değerlerin üstüne hızla yeni değerler ekleyebilecek çağdaş yöntemler bulunarak geliştirilmeli ve yerleştirilmelidir.

Bir yandan, kùltür varlık ve mirasımızın tespit edilip ortaya çıkarılmasına, bunlara sahip çıkılarak özenle korunmasına, öz değerlerimizle geliştirilerek benimsetilmesine ve yaygınlaştırılıp gelecek kuşaklara aktarılmasına çalışılırken, diğer yandan da kùltürümüzün dünyaya tanıtılıp, dünya kùltürüne katkıda bulunması ve dünya kùltürü ile olan etkileşiminin sağlanması yönünde gayret sarfedilmektedir.

Bu çerçevede Lefkoşa'daki Atatürk Kùltür Merkezi ve Milli Kütüphane ile Gazimağusa, Girne, Güzelyurt, İskele, Akdoğan, Değirmenlik, Yeni Erenköy ve Mehmetçik'teki Halk Kütüphaneleri yeni kitaplarla takviye edilerek hizmet sunmaya devam etmişlerdir. Bu kütüphanelerden, her yaştaki kişiye ve her seviyedeki okuyucuya, ücretsiz, serbestçe yararlanma imkanı sağlanmaktadır.

Tablo - 97 Milli Kütüphane ile Halk Kütüphanelerindeki Kitap Sayıları
(2013 - 2015)

Kütüphanenin Adı	2013 Kitap Sayısı	2014 Kitap Sayısı	2015 Kitap Sayısı
1. KT Milli Kütüphanesi	97,725	99,643	101,423
2. Gazimağusa Halk Kütüphanesi	25,669	25,941	26,325
3. Girne Halk Kütüphanesi	28,317	29,555	30,546
4. Güzelyurt Halk Kütüphanesi	29,352	30,341	31,125
5. İskele Halk Kütüphanesi	22,357	22,530	22,777
6. Akdoğan Halk Kütüphanesi	19,729	20,056	20,225
7. Mehmetçik Halk Kütüphanesi	8,072	8,245	8,444
8. Değirmenlik Halk Kütüphanesi	12,841	13,363	13,885
9. Yeni Erenköy Halk Kütüphanesi	8,067	8,067	8,100
Toplam	252,129	257,741	262,850

Kaynak: Kültür Dairesi

Kıbrıs Türk Milli Kütüphane ile Halk Kütüphanelerindeki kitaplar yenileriyle takviye edilerek artırılmış 2015 yılı sonunda toplam kitap sayısı 262,850 olmuştur (tablo 97).

Tablo - 98 Milli Kütüphane ile Halk Kütüphanelerindeki Üye Sayıları
(2013 - 2015)

Kütüphanenin Adı	2013 Üye Sayısı	2014 Üye Sayısı	2015 Üye Sayısı
1. KT Milli Kütüphanesi	875	827	733
2. Gazimağusa Halk Kütüphanesi	496	397	407
3. Girne Halk Kütüphanesi	842	862	812
4. Güzelyurt Halk Kütüphanesi	669	790	665
5. Yeni İskele Halk Kütüphanesi	205	183	237
6. Akdoğan Halk Kütüphanesi	272	121	62
7. Mehmetçik Halk Kütüphanesi	64	92	89
8. Değirmenlik Halk Kütüphanesi	218	259	185
9. Yeni Erenköy Halk Kütüphanesi	38	7	33
Toplam	3,679	3,538	3,223

Kaynak: Kültür Dairesi

K.T. Milli Kütüphane ve Halk Kütüphanelerindeki üye sayısına bakıldığında 2014 yılında 3,583 olan üye sayısının, 2015 yılında 3,223'e gerilediği görülmektedir (tablo 98).

Tablo - 99 Milli Kütüphane ile Halk Kütüphanelerindeki Kitapların Konularına Göre Dağılımı
(2013 - 2015)

Konu Adı	2013 Kitap Sayısı	% Pay	2014 Kitap Sayısı	% Pay	2015 Kitap Sayısı	% Pay
1. Genel Konular	6,345	2.5	6,388	2.5	6,419	2.5
2. Müracaat Eseri	7,078	2.8	7,082	2.7	7,091	2.7
3. Çocuk Eserleri	66,603	26.4	67,969	26.4	69,418	26.4
4. Felsefe	4,614	1.8	4,741	1.8	4,862	1.9
5. Din	5,102	2.0	5,131	2.0	5,162	2.0
6. Sosyal Konular	32,326	12.8	33,171	12.9	33,763	12.8
7. Dil Bilimleri	5,872	2.3	5,962	2.3	6,000	2.3
8. Nazari İlimleri	3,968	1.6	3,995	1.6	4,029	1.5
9. Teknoloji	6,999	2.8	7,100	2.8	7,206	2.7
10. Güzel Sanatlar	8,416	3.3	8,551	3.3	8,678	3.3
11. Edebiyat	83,482	33.1	86,005	33.4	88,364	33.6
12. Tarih-Coğrafya	21,324	8.5	21,646	8.4	21,858	8.3
Toplam	252,129	100.0	257,741	100.0	262,850	100.0

Kaynak: Kültür Dairesi

Tablo 99’da görüleceği gibi 2014 yılında kütüphanelerimizde bulunan kitap toplamı 257,741 iken 2015 yılında 262,850 olarak gerçekleşmiştir. Bu dağılımda en çok %33.6 payla ve 88,364 kitap sayısı ile edebiyat alanındaki kitapların ve en az %.1.5 payla ve 4,029 kitap sayısı ile nazari ilimler konularındaki kitapların yer aldığı görülmektedir.

Kitap alımına ayrılan bütçenin sınırlı olması kitap sayısı artış hızını da engellemektedir. Mevcut bütçenin daha da artırılarak, okuyuculara daha fazla imkan sunulabilmesi için kaynak yaratma çalışmaları devam etmektedir.

Kültür ile ilgili düşün ve sanat ürünlerinin eksiksiz olarak derlenmesi KKTC düzeyinde kaynakçal denetimin sağlanması, toplanan ürünlerin gelecek kuşaklara aktarılmak üzere düzenlenmesi ve elverişli ortamlarda saklanması, uluslararası bilgi ve belge değişiminin en ekonomik ve sağlıklı yoldan gerçekleştirilebilmesi konularının hayata geçirilebilmesi için 32/2000 sayılı Düşün ve Sanat Ürünlerini Derleme Yasası yürürlüğe konmuştur.

Milli Kütüphane ve Halk Kütüphanelerinin hizmetlerinin gelişmesi, artması ve çeşitlenmesi, ayrıca kullanıcılarının bilinçlendirilmesi için Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Üniversite Kütüphaneleri, Kütüphanecilik Kursüleri ve Türk Kütüphaneciler Derneği ile işbirlikleri devam etmiştir.

Geçmiş yıllarda olduğu gibi 2015 yılında da yerli yazarlarımızın yayınladıkları tüm eserler kütüphane amaçları için satın alınmış ve Halk Kütüphanelerine dağıtım için Atatürk Kültür Merkezi'ne gönderilmiştir.

Yeni yayınları izleyebilmek için aylık olarak kitapevleri ve yayınevleri izlenmekte, olanaklar çerçevesinde yeni yayınlar kütüphane kullanıcılarının istekleri gözönünde bulundurularak satın alınmaktadır. Ulusal yayınları eksiksiz olarak sağlayabilmek için büyük özen gösterilmektedir.

Kütüphaneler Haftasında konferanslar, yarışmalar, sergiler ve benzeri çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir.

Milli Kütüphaneye bağış yoluyla gelip demirbaş fazlası olan kitaplar ihtiyacı olan kurum ve kuruluş kütüphanelerine gönderilmiş ve böylece daha çok okurun kitapla buluşması sağlanmıştır.

Milli Kütüphanenin ana görevi ulusal yayımları ve yurt dışında ülkemiz ile ilgili yayınlanan yayımları sağlamak ve hizmete sunmaktır. Bu bağlamda Milli Kütüphanenin Kıbrıs konulu veya Kıbrıslı yazarların, araştırmacıların yazdığı ve kaydettiği eserlerden oluşan bir koleksiyonu oluşturulmuştur. KKTC’de yayınlanan tüm eserler hangi konuda isterse olsun hızla sağlanıp hizmete sunulmaktadır. Bugün ülkemizde hizmet veren kütüphanelerden en zengin Kıbrıs konulu koleksiyon Milli Kütüphanede bulunmaktadır.

Milli Arşiv’in daha iyi bir düzeye getirilebilmesi için özel çaba sarfedilmekte ve eldeki imkanlar zorlanmaktadır.

Yeni bir Arşiv Sitesinin yapılması için yoğun çabalar saf edilmekte ve projeler üretilip finans kaynakları bulunmaya çalışılmaktadır. Bunun yanında milli arşiv malzemelerinin scan edilip stoklanması için gayret gösterilmekte ve çalışmalar yapılmaktadır.

Osmanlıca, Rumca ve İngilizce belgelerin katologlama çalışmaları ve arşiv kutularına yerleştirilme işlemleri, yıpranmış kitapların dijitale alınarak duplikasyonu ve mevzuat çalışmaları sürdürülmüştür.

Elektronik ortamlarda oluşturulan ve oluşturulacak olan arşiv malzemelerinin standartlarının belirlenmesi ve Elektronik Belge Rehberi’nin hazırlanması çalışmaları yapılmıştır.

2015 yılı Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi’ndeki kitap, dergi ve benzeri dökümanların yıllık kullanımları tablo 100’de yer almaktadır.

Tablo - 100 Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi'nin Kaynaklarının Yıllık Kullanımı
(2013-2015)

	Kitap	Dergi	Gazete	Defter	Belge	CD	Yazma	Dosya
2013	382	14	349	41	43	71	5	32
2014	383	0	358	9	43	3	0	13
2015	478	0	362	0	0	13	0	21

Kaynak: Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi

Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi kaynaklarından 2015 yılında en çok kitaplardan yararlanılmıştır. 2015 yılında toplam 478 kitap araştırmacılara ışık tutmuştur. İkinci sırada 362 adet ile gazeteler yer almıştır. Kaynak olarak kullanılan dosya sayısı bir önceki yıla göre artmıştır. 2015 yılında toplamda 13 CD kullanılmıştır, bu sayı 2014 yılına göre artmıştır. 2015 yılında yazma, belge, defter ve dergi kaynak olarak kullanılmamıştır.

2015 yılı Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi'ndeki kitap, dergi ve benzeri dökümanları kullanan ziyaretçilerin milliyet, cinsiyet ve eğitim durumlarına göre dağılımları tablo 101'de yer almıştır.

Tablo - 101 Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi Ziyaretçilerinin Cinsiyet, Yurttaşlık ve Eğitim Durumuna Göre Yıllık Dağılımı
(2013 - 2015)

	Toplam	Erkek	Kadın	K.K.T.C.	T.C.	Diğer	Lise ve altı	Lisans	Lisans üstü
2013	294	204	90	174	102	18	23	158	113
2014	385	241	144	198	163	24	37	210	138
2015	440	284	156	283	123	34	43	240	156

Kaynak: Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi

2015 yılında geçmiş yıllarda olduğu gibi Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi ziyaretçilerini göz önünde bulundurduğumuzda en çok lisans düzeyinde eğitim almakta olan kişiler kaynaklardan yararlanmıştır. Buna göre 2015 yılında lisans düzeyine 240, lisans üstü düzeyinde 156, lise ve altı düzeyindeki ziyaretçi sayısı 43 olmuştur. Öte yandan tüm eğitim

seviyesindeki ziyaretçilerde bir artış gözlemlenmiştir ve 2014 yılında 385 olan kullanıcı sayısı 2015 yılında 440'a yükselmiştir.

Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi kitap koleksiyonunun bilgisayar ortamında tasnif etmeye devam etmiştir ve internette <http://arsiv.kamunet.net> adresinde hizmete sunmuştur.

Eski Eserler ve Müzeler Dairesi dünya insanlığının ortak kültür mirası olan eski eserleri ve bunların içinde bulunduğu alanlar ile müzeleri en geniş anlamda korumak, yaşatmak, tanıtmak, geliştirmek, yaygınlaştırmak ve restore etmek için gerekli olan saptama, belgeleme, kazılarla açığa çıkartma, değerlendirme, fonksiyon verip kullanma ve yeni müzeler kurmakla ilgili iş ve işlemleri gerçekleştirmek amacı ile 1975 yılında kurulmuştur.

Tarihi miras ve antik değerlerimizin korunması, aslına uygun olarak restore edilmesi, kurtarma kazıları yapılarak tarihi eserlerimize sahip çıkılması çalışmalarına devam edilmiş ve elde edilen tarihi eserler envantere kaydedilmiştir.

Yeni elde edilen tarihi eserlerin envantere dahil edilmesiyle mevcut eski eser sayıları artmakta ve yeni müzelere olan ihtiyacı da artırmaktadır. Son birkaç yıldan beridir yeni müze açılmamış olması bu konudaki sıkıntıların günden güne daha da büyümesine neden olmaktadır.

Bölgelere göre baktığımız zaman Lefkoşa'da 11 tane, Gazimağusa'da 16 tane, Girne'de 21 tane ve Güzelyurt'ta ise 6 tane olmak üzere toplam 54 adet müze ve ören yeri bulunmaktadır. 2015 yılı içerisinde de restorasyon, bakım, onarım, temizlik, araştırma, kazı belgeleme, envanter ve değerlendirme, yayın, tanıtma, sergileme çalışmalarına devam edilmiştir.

Tablo 102'den görüldüğü gibi arkeolojik, etnoğrafik ve ikon eserler 2014 yılına göre 2015 yılında arttığı kaydedilmiştir. Envanteri yapılan eski eserlerin dökümü tablo 102'de verilmiştir.

Tablo - 102 Envanteri Yapılan Eski Eserlerin Dökümü
(2013-2015)

Eser Türleri	2013 Sayı	2014 Sayı	2015 Sayı
1. Arkeolojik	27,202	27,763	28,542
2. Etnoğrafik	5,833	5,798	6,129
3. Kilise Malzeme	7,668	7,804	7,921
Toplam	40,703	41,365	42,592

Kaynak: Eski Eserler ve Müzeler Dairesi

Ören yeri ve müze giriş ücretlerinden elde edilen gelir 2014 yılında 3,292,627 Türk Lirası olup 2015 yılında %28.4 artış göstererek 4,226,941 Türk Lirası olmuştur (tablo 103).

Tablo - 103 Ziyaretçi Sayıları ile Sağlanan Gelirler
(2013-2015)

Yıllar	2013	2014	2015
Ziyaretçi Sayısı	738,747	806,814	884,285
Sağlanan Yıllık Gelir (₺)	3,049,153	3,292,627	4,226,941

Kaynak: Eski Eserler ve Müzeler Dairesi

Eski eserlerimizin korunup teşhir edilebileceği yerler olan müzelere bakıldığı zaman birkaç yıldan beri yeni müze açma çalışmaları yapılmasına rağmen henüz yeni müze açılmamış ve var olan müze sayısında değişiklik olmamıştır. Müzelerin türlerine göre dağılımı tablo 104'de verilmiştir.

Tablo - 104 Müzelerin Türlerine Göre Dağılımı
(2013-2015)

Müze Çeşitleri	2013 Sayı	2014 Sayı	2015 Sayı
1. Milli Müzeler	4	4	4
2. Etnoğrafya Müzesi	7	7	7
3. Arkeolojik Müze	8	8	8
4. İkon Müzesi	7	7	7
5. Taş Eserler (Ortaçağ)	6	6	6
6. Kilise Manastır	1	1	1
7. Güzel Sanatlar	1	1	1
Toplam	34	34	34

Kaynak: Eski Eserler ve Müzeler Dairesi

Büyük bir bölümü Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğü'nün denetim, gözetim ve kontrolünde 34 müze, 2 Han, 5 Kale, 1 Kule, 11 Harabe-Örenyeri, 1 Kültür Sanat Merkezi ve 1 Müze Ev olmak üzere 54 adet müze ve ören yeri bulunmaktadır.

Kıbrıs Türk Tiyatrosunun daha çağdaş bir düzeye ulaştırılması ve hizmet etkinliğinin artırılması için yasal ve idari düzenlemeler yapılması zorunluluğu vardır.

Kıbrıs Türk Devlet Tiyatrolarına ait bir salon bulunmamaktadır. Bugünkü şartlarda oyun çıksa bile oyunların sunulabileceği salonlar yok derecede veya yetersizdir.

27 Mart Dünya Tiyatrolar Günü etkinliklerle kutlanmıştır. Kıbrıs Türk Devlet Tiyatrosu her yıl olduğu gibi temsiller ve turneler düzenlemiştir. Bununla beraber belediye tiyatroları ve özel tiyatroların temsilleri de sahnelenmiştir.

Amatör ve özel tiyatrolar yıl boyunca çeşitli etkinlikler düzenlenmişler ve oyunlar sergilemişlerdir.

Devlet Senfoni Orkestra ve Korosu 1981 yılında yürürlüğe giren Genel Kadro Yasası altında oluşturulan çok sınırlı bir kadro ile faaliyetlerini sürdürürken bugün faaliyet gösteremez duruma gelmiştir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Cumhurbaşkanlığına bağlı bir Senfoni Orkestrası oluşturmak amacıyla 41/2014 sayılı Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası (Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları) Yasası yürürlüğe konmuştur. KKTC Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, 19-20-21 Ekim 2015 tarihlerinde yapılan sınavlar sonucunda oluşturularak çalışmalarına başlanmış ve ilk konserini 28 Kasım 2015 tarihinde Lefkoşa'da vermiştir.

8.2. Sorunlar

Okullarda eğitim programlarını destekleyici kütüphaneler olmadığından Milli Kütüphane daha çok okul kütüphanesi görevi görmektedir. Bu yüzden asli görevi olan ulusal araştırmalara kaynak teşkil edebilmek veya koleksiyon ile ilgili araştırmalar yapabilmek görevlerini aksatmakta, personel ve bütçenin büyük çoğunluğunu orta öğrenim öğrencilerine yönlendirmektedir.

Eski Eserler ve Müzeler Dairesinin kuruluş yasasında arkeologların dışında etnograf, topoğraf, kemik uzmanı, konservatör, restorasyon uzmanı, epigraf ve kütüphaneci olmaması dairenin atılım yapmasını ve bilimsel bir kuruluş haline gelmesini olanaksız hale getirmektedir.

Bugüne kadar müzelere mal edilen eski eserlerin konservasyonları çok kısıtlı bir şekilde ve tam anlamı ile bilimsel olarak yapılamamaktadır.

Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi'nde bulunan malzemenin ayıklama ve düzenlemeye ihtiyacı olması tüm personelin bu çalışmaya girmesine neden olmakta ve bu nedenle daire asli görevlerinden olan araştırma ve yayın görevlerini yerine getirememektedir.

Ülkemizde bir "Milli Arşiv Yasası'na" ivedilikle ihtiyaç vardır. Bu yasa çıkarılmadan yapılan çalışmalardan istenilen sonucu almak mümkün değildir.

Arşiv malzemesinin uygun koşullar ve yerlerde muhafaza edilmesi gerekmektedir. Mevcut binalar arşiv malzemesinin korunmasını sağlayacak özelliklerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde bilimsel anlamda eğitim görmüş derlemeci, araştırmacı, yorumculara ihtiyaç vardır. Folklor konusunda eğitim görmüş yeni mezun gençler ise kadro sorunları yüzünden istihdam edilememektedir.

Dernekler, kültür, sanat ve folklor etkinliklerinin kitlelere yayılmasında önemli bir yere sahip olmasına karşın dergi, kitap basımı, ulusal ve uluslararası bilimsel toplantılar, araştırma ve arşiv çalışmalarında maddi sorunlar yaşamakta ve yeterince üretken olamamaktadırlar.

Kıbrıs Türk Devlet Tiyatrolarının kendine ait salonunun olmaması ve personel sıkıntısı nedeniyle işlemlerini yerine getirmekte zorluklarla karşılaşmaktadır.

Amatör ve özel tiyatrolar maddi bakımdan zorluk çekmekte ve kısıtlı imkanlara rağmen ayakta kalmaya çalışmaktadırlar.

9. Gençlik

9.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Toplumda 12-24 yaş arasındaki nüfus grubunu belirtmek için kullanılan ve çocukluk ile orta yaş arasındaki dönemi kapsayan gençlik, toplum içinde en önemli; gelişim ve değişime en açık, en enerjik ve en dinamik kesimdir. Bu nedenle gençliğin toplum sorunlarına duyarlılığının artırılması, inisiyatif almalarını teşvik etmek ve demokratik süreçlere etkin biçimde katılmalarının sağlanması büyük önem arz etmektedir. Gençliğin kötü alışkanlıklardan korunması polisiye tedbirler ve yasal önlemler dışında sosyal, psikolojik yanları da ele alınarak değerlendirilmektedir.

2015 yılı için 331,432 kişi olarak tahmin edilen toplam nüfusumuzun %25.6'sı (80,715) 12-24 yaş grubundaki kişilerden oluşmaktadır. 2014 yılı ile 2015 yılı arasında genç nüfus yüzdesinde bir artış olmuştur. Ülkemizdeki üniversiteler göz önüne alındığında bu nüfusun içinde ülkemize eğitim maksadıyla gelen öğrencilerin dışındaki genç nüfusun sayısı önem arz etmektedir. Genç nüfusun yıllara göre dağılımı tablo 105'de görülmektedir.

Tablo - 105 12- 24 Yaş Grubu Genç Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı
(2013-2015)

Yıllar	Toplam Nüfus	12-24 Yaş Grubu	Genç Nüfus (%)
2013	306,368	71,833	23.4
2014	320,884	79,625	24.8
2015	331,432	84,715	25.6

Kaynak : Devlet Planlama Örgütü

Ülkemizdeki gençlerin sorunlarının tesbit edilmesi, çözümlerine yardımcı olunması, gençlerin boş zamanlarını çeşitli etkinliklerle iyi bir şekilde değerlendirmelerine yardımcı

olunması ve gençlerimizin duyarlı ve iyi bir şekilde yetişmelerine katkıda bulunmak amacıyla faaliyet gösteren Gençlik Dairesi, gençlere yönelik çalışmalarını sürdürmektedir.

Ülkemizdeki izciler, 2015 yılında doğa konusunun yanı sıra trafik konusuna da dikkat çekmek için faaliyetlerde bulunmuştur. Ayrıca ihtiyaçlı kişilere yardım kampanyası düzenlenmiştir. Ülkemizdeki izcilerin bir kısmı hem devlete bağlı olarak faaliyetlerini sürdürürken diğer bir kısmı faaliyetlerini sivil toplum örgütü olarak sürdürmektedir.

Gençlik kampları yurt içinde Lapta ve Kantara olmak üzere iki bölgede sürdürülmektedir. 2015 yılı boyunca faaliyet gösteren Kantara Kampı ile Lapta Kampı yıl boyunca faaliyetlerde bulunmuş ve gençlik kamplarımızda yaklaşık 4000 genç konaklama imkanı bulmuştur. Kantara Gençlik Kampı kış ve yaz mevsiminde çeşitli devreler halinde 12-16 yaş dilimindeki öğrencilere yönelik olarak düzenlenmektedir. Kantara Gençlik Kampında faaliyetler ise liderler tarafından gönüllülük çerçevesinde yürütülmektedir. Lapta Gençlik Kampında ise faaliyetler gruplar tarafından oluşturulmakta yatı ve yemek temini Gençlik Dairesi tarafından karşılanmaktadır. Kamplar ayrıca talebe göre üniversiteler, spor kulüpleri ve sivil toplum örgütlerine yemek ve yatak için ödenen cüzi bir ücret karşılığında Gençlik Dairesi tarafından tesis edilmektedir.

2015 yılında Gençlik Dairesi bünyesindeki çeşitli Gençlik Merkezleri halk danslarında uluslararası alanda düzenlenen festivallerde ülkemizi temsil etmiştir.

Gençlik Dairesinin temel amacı ülkemiz gençlerini Atatürk İlkeleri doğrultusunda ulusal, toplumsal ve evrensel kültür bilinci içinde yetiştirilmesine yardımcı olmaktır. Bununla birlikte, gençliğin her türlü zararlı alışkanlıktan uzak yetişmesini sağlamak amacıyla etkinlikler hazırlamak ve hazırlanan etkinlikleri desteklemektir.

2011 yılı Mart ayında yapılan 4. Gençlik Kurultayı'nın alınan tavsiye nitelikli kararlar KKTC Bakanlar Kurulu tarafından onaylanarak Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

9.2. Sorunlar

Ana görevi gençliğe hizmet vermek olan Gençlik Dairesi'nin, kadrolarının doldurulamaması, genç nüfusa hizmet verebilecek yeterli sayıda eğitmenin bulunmaması, ayrıca gerekli araç-gereç ve bina sıkıntısı olması Daire'nin verimli hizmet sunmasını güçleştirmektedir. Özellikle bazı büyük yerleşim yerlerinde bu tesislerin eksikliği gençlere yeterli hizmet verilememesine neden olmaktadır.

Bunun yanısıra, yapılması planlanan etkinlikler yeterli mali kaynağa ulaşılmadığı için sınırlandırılarak yapılmaktadır. Bu durum, Dairenin planladığı şekilde aktif etkinlikler yapılmasını sınırlamaktadır.

Okullardaki müfredatın yüklü olması ve özel derslerin maddi ve manevi zorlukları nedeni ile gençlerin yeterli sosyal, sportif ve kültürel faaliyetlere katılması güçleşmektedir. Okul müfredatının yanısıra yeterince spor tesisinin olmaması sosyal ve sportif aktivitelere katılımı olumsuz yönde etkilemektedir. Kardeş okul ve kulüplerin olmamasıysa paylaşımı, sosyal ve kültürel ilişkilerin gelişmesini önlemektedir.

Spor gençlerin zararlı alışkanlıklardan uzak kalmasını sağlamak açısından bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda okullardaki spor faaliyetlerinin geliştirilmesi ve spor yönetimlerinin modernizasyonu gerekmektedir.

Öğrencilerin okullarda kendi hakları konusunda bilgilendirilip öğrenci konseyinde, okul yönetiminde söz hakkı ve yaptırım gücünün olmaması gençliğin inisiyatif almasını ve demokratik süreçlere katılmaları üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.

Gençlerin meslek edinmede belirli alanları tercih etmeleri ve iş piyasasının çalışma şartları ile ücret politikası gençlerin iş edinme ve iş güvenceleri konusunda sorunlar yaratmaktadır.

10. Spor

10.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Toplumun en önemli eğitim araçlarından biri olan spor; insanın fiziksel, ruhsal, toplumsal ve zihinsel gelişimini sağlamak, etik ve estetik duygularını geliştirmek, bireysel ve toplumsal barışa ve dayanışmaya katkıda bulunmak, bireyde kurallar içinde mücadele ve rekabet anlayışını yerleştirmek, ülke kültürünü sporcularla dünyaya tanıtmak gibi çok yönlü fonksiyonları yerine getiren çok önemli bir vasıta. Bunun en önemli kaynağı bütün dünya ülkelerinin büyük bir özenle yetiştirmeye çalıştığı gençliktir. Günümüzdeki teknolojik gelişmelere bakıldığında insanların hareketsizliğinden kaynaklanan çok büyük sorunlar olduğu görülmektedir. Bundan dolayı spor yapmanın önemi artmıştır.

Spor, beden ve ruh sağlığını geliştiren, bireysel ya da toplu oyun veya yarışma anlayışıyla belirli kurallara göre gerçekleştirilen bedensel etkinliklerin bütünüdür. Sporun kökeni çok eskilere gitmekle birlikte bugünkü anlamda doğuşu XIX yy'da olmuş, XX yy'ın başından itibaren toplumsal bir kimlik kazanmıştır. Spor, yarışma sporu ve kitle sporu olarak katagorize etmek mümkündür. Yarışma sporu belli bir grup tarafından yapılırken kitle sporu yaygın şekilde geniş halk kitleleri tarafından yapılmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de basın aracılığıyla spora olan ilgi artmıştır. Bundan hareketle, spor yapabilmek amacıyla geniş halk kitlelerinin spor altyapısı konusundaki talepleri de yoğunlaşmıştır. Bu çerçevede, ülkemizde spor konusunda faaliyet gösteren birimler, hem yarışma hem de kitle sporunun daha fazla geliştirilebilmesi yönünde faaliyetlerine devam etmektedir.

KKTC spor yönetiminin çağdaştırılmasını, federasyonlarımızın ve kulüplerimizin güçlendirilmesini, sporun daha geniş kitlelere yaygınlaştırılmasını sağlamak, tabana yayılmasını teşvik etmek için aile, okul, kulüp ve spor teşkilatı işbirliğini gerçekleştirmek ve spor tesislerinin dengeli dağılımını ve verimli kullanılmasını sağlamak yönünde gayret sarfedilmektedir.

İnsan yaşamında ve sağlığında önemli rol oynayan sporun eğlence ihtiyacını karşıladığı gibi sağlıklı bir yaşam içerisinde kaçınılmaz bir etkinlik haline geldiği bilinmektedir. Her yaşta insanın kendi yaşına uygun, bilinçli spor yapması için, Spor Dairesi gerekli girişimleri yapmaktadır.

Tablo - 106 Federasyonların Sayısal Durumları
(2015)

No	Federasyonlar	Kulüp Sayısı	Antrenör Sayısı	Hakem Sayısı	Sporcu Sayısı
1	ATICILIK FEDERASYONU	49	12	21	2,320
2	ATLETİZM FEDERASYONU	7	35	110	275
3	AVCILIK FEDERASYONU	49	0	0	2,200
4	BADMİNTON FEDERASYONU	8	21	18	78
5	BASKETBOL FEDERASYONU	13	40	50	558
6	BİLARDO FEDERASYONU	12	16	31	198
7	BİNİCİLİK FEDERASYONU	5	6	0	36
8	BİSİKLET FEDERASYONU	10	6	2	85
9	BOKS FEDERASYONU	7	11	24	165
10	CİMNASTİK FEDERASYONU	6	13	6	220
11	DARTS FEDERASYONU	50	0	0	400
12	ENGELLİLER SPOR FED.	1	3	10	27
13	ESKRİM FEDERASYONU	11	17	16	166
14	FUTBOL FEDERASYONU	92	166	174	2,927
15	FUTBOL TENİSİ FED	7	14	4	46
16	GOLF FEDERASYONU	7	4	6	225
17	GÜREŞ FEDERASYONU	11	9	12	450
18	HALTER VE VUCUT GELİŞTİRME FED	8	105	28	138
19	HAVA SPORLARI FED.	4	4	0	180
20	HENTBOL FEDERASYONU	17	16	30	378
21	HERKES İÇİN SPOR FED.	11	20	10	185
22	JUDO HAPKİDO VE KICKBOKS FED.	9	57	111	944
23	MASA TENİSİ FEDERASYONU	12	19	17	138
24	OKÇULUK FEDERASYONU	13	7	4	126
25	SATRAŇ FEDERASYONU	22	42	76	1,300
26	SU SPORLARI FED.	8	52	55	520
27	TAEKWANDO KARETE AİKİDO KURASH FED.	23	219	190	7,465
28	TENİS FEDERASYONU	8	38	48	275
29	TRİATLON FEDERASYONU	4	13	25	82
30	ÜNİVERSİTELER SPOR FED	7	0	0	1,400
31	VOLEYBOL FEDERASYONU	9	59	33	338
32	YELKEN MOTOR KÜREK FED	7	7	16	85
TOPLAM:		507	1,031	1,127	23,930

Ülkemizde spor faaliyetleri, Spor Dairesi'ne bağlı 32 spor federasyonu tarafından sürdürülmektedir. 2015 yılında ülkemizde spor, otuziki spor federasyonuna bağlı 507 kulüpte lisanslı olarak 23,930 sporcu, 1,127 hakem ve 1,031 antrenör tarafından sürdürülmüştür (tablo 106).

Ülkemizde 2015 yılı itibarıyla mevcut Spor Dairesi'ne bağlı tesislere baktığımız zaman 16 spor salonu, 62'si çim, 53'ü toprak, 7'si de sentetik olmak üzere 122 futbol sahası, 22 halı saha, 7 atletizm pisti, 18 tenis kortu, 4 atış poligonu, 1 sporcu kamp ve eğitim merkezi, 1 beach voley tesisi ve 1 de kapalı yüzme havuzu mevcuttur (tablo 107).

Tablo - 107 Mevcut Spor Tesislerimiz
(2013-2015)

Tesisler	2013	2014	2015
1. Spor Salonu	16	16	16
2. Futbol Sahası	122	122	122
2.1 Çim Saha	61	61	62
2.2. Toprak Saha	54	54	53
2.3. Sentetik Saha	7	7	7
3. Atletizm Pisti	8	8	7
4. Tenis Kortu	18	18	18
5. Atış Poligonu	6	6	4
6. Halı Saha	22	22	22
7. Sporcu Kamp ve Eğitim M	1	1	1
8. Beach Voley Tesisi	1	1	1
9. Kapalı Yüzme Havuzu	1	1	1

Kaynak : Spor Dairesi

Ülkemizde spor faaliyetlerinin yürütülmesi, tesis yapımı ve geliştirilmesinin başlıca finansman kaynakları olarak, devlet bütçesi, Milli Piyango, Devlet Piyangosu, Spor Toto-Loto, Sayısal Loto, At Yarışları, Betting Ofislerden, Hemen Kazan, Şans Topu gibi şans oyunlarından elde edilen gelirler, ilgili yasa ve tüzükler çerçevesinde kullanılmaktadır.

Her yıl olduğu gibi 2015 yılında da Spor Dairesince spor tesisleri yenilenmiş, gerekli bakım ve onarım çalışmaları yapılmıştır.

10.2. Sorunlar

Bütçe olanakları çerçevesinde spor federasyonları ve spor kulüplerine ayrılan pay yetersizdir.

Spor dairesinin üstlenmiş olduğu görevlerin etkin bir şekilde yürütülmesinde mevcut kadro yetersiz kalmaktadır. Özellikle teknik eleman eksikliği önemli ölçüde hissedilmektedir.

KKTC'nin dış dünyaya tanıtılması ve sporumuzun uluslararası deneyim kazanması için uluslararası federasyonlara üyelik konusunda yapılmakta olan girişimlerden henüz bir sonuç alınmamış olması da ciddi bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Mevcut altyapı ve tesislerinin çoğunluğu uluslararası standartlara uygun değildir.

Özel sektörün spora katkı ve/veya tesis yapması yönündeki düzenlemeler uygulamada yetersiz kalmaktadır. Bunun yanında sponsorluk ile ilgili düzenlemenin de işlerlik kazanmadığı gözlemlenmektedir.

11. Sağlık

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün tanımına göre sağlık, ruhsal, bedensel ve sosyal bakımdan iyi durumda olma halidir.

Başka bir tanıma göre ise, kişinin fiziksel ve toplumsal çevreye ilişkin olarak vücut ve kafanın düzenli biçimde çalışmasıdır.

Kişi ve toplumun sağlığı, çevresel, davranışsal ve tıbbi olmak üzere üç ana unsurla ilişkilendirilmektedir. Sağlığın korunup geliştirilmesi ekonomik, sosyal, biyolojik ve fiziksel çevre şartlarının insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması, toplum üyelerinin davranış ve hayat tarzında gerekli değişikliklerin yapılması ve son olarak gerekli tıbbi yöntemlerin uygulanması ile sağlanabilir.

11.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

KKTC'de sağlık hizmetleri kamu kesiminin temel görevleri arasındadır. Sağlık hizmetlerinin yürütülmesinden Devlet sorumludur. Sağlık alanında devletin gözetim ve denetiminde özel teşebbüs de faaliyet göstermektedir. Kamu tarafından yürütülen sağlık hizmetleri Sağlık Bakanlığı bünyesindeki hastane ve sağlık merkezlerinde verilmektedir.

Hastane ve sağlık merkezlerine kamu görevlileri ile devlet işçileri sağlık kartları ile, yoksullar ise Sosyal Hizmetler Dairesi'nden aldıkları dar gelirlilik belgeleri ile müracaat ederek, sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanmaktadırlar. Ancak hastaların kategorilerine göre mevcut Sağlık Kurumları Ücretler Tarifesi uyarınca %20-%30 katkı payı alınmaktadır. Ayrıca sigortalı ve sigorta emeklileri ile bakmakla yükümlü oldukları eş ve çocuklarına da her türlü sağlık hizmeti, yapılan harcamalar Sosyal Sigortalar Dairesi'nden talep edilmek kaydıyla karşılıksız verilmektedir. Özel kesim tarafından yürütülen sağlık faaliyetleri ise özel klinik, muayenehane ve laboratuvarlarda, Bakanlar Kurulu'nca tespit edilen ücretler karşılığında sürdürülmektedir.

11.1.1. Kamu Tarafından Yürütülen Sağlık Hizmetleri

Ülkemizde, ihtisas eğitimi veren 1 eğitim hastanesi, 1 genel hastane, 2 bölge hastanesi, 2 özel dal hastanesi, kalabalık nüfuslu bölgelerde 13'ü kırsal 2'si kentsel olmak üzere 15 sağlık merkezi ve 3 sağlık ocağı sağlık hizmeti vermektedir. Ayrıca diğer Bakanlıklara ve bağımsız kuruluşlara da hizmet veren bir Devlet Laboratuvarı mevcuttur. Hastane ve sağlık merkezlerinde halen 228 uzman hekim, 24 pratisyen hekim, 20 dış hekimi, 12 eczacı, 714 hemşire, 21 ebe ve çok sayıda yardımcı personel görev yapmaktadır (tablo 108 ve tablo 109). Aynı zamanda ülkemizde kamu ve özel sağlık kuruluşlarında 1477 yatak mevcut olup, ilçelere göre dağılımı tablo 110'da görülmektedir.

Tablo - 108 Kamu Sağlık Servislerinde Çalışan Personel Sayısı

	2013	2014	2015
Uzman Hekim	226	224	228
Pratisyen Hekim	21	25	24
Dış Hekimi	22	19	20
Eczacı	14	12	12
Hemşire	692	694	714
Ebe	24	29	21
Toplam	999	1006	1019

Kaynak : Devlet Planlama Örgütü, Sağlık Bakanlığı

Tablo - 109 Kamu Sağlık Servislerinde Çalışan Personelin Bölgelere Göre Dağılımı
(2015)

	Uzman Hekim	Pratisyen Hekim	Diş Hekimi	Eczacı*	Hemşire	Ebe
1. Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi	134	6	5	6	383	10
2. Gazimağusa Devlet Hastanesi	41	-	2	5	129	8
3. Dr. Akççek Hastanesi	26	1	2	3	63	2
4. Cengiz Topel Hastanesi	6	1	2	3	33	1
5. Barış Ruh ve Sinir Hastanesi	8	-	-	1	36	-
6. Kronik Hastalıklar Hastanesi	-	-	-	-	-	-
7. Lefkoşa Kentsel Sağlık Merkezi	6	3	2	3	10	-
8. Maraş Semt Polikliniği	-	1	-	1	5	-
9. Lefke Sağlık Merkezi	-	-	1	1	1	-
10. Güzelyurt Sağlık Merkezi	5	1	1	2	6	-
11. Lapta Sağlık Merkezi	-	1	1	1	3	-
12. Esentepe Sağlık Merkezi	-	1	-	1	2	-
13. Değirmenlik Sağlık Merkezi	1	-	1	1	2	-
14. Serdarlı Sağlık Merkezi	-	1	-	1	3	-
15. Yeni İskele Sağlık Merkezi	1	1	1	2	7	-
16. Yeni Erenköy Sağlık Merkezi	-	2	1	2	7	-
17. Akdoğan Sağlık Merkezi	-	1	-	2	6	-
18. Geçitkale Sağlık Merkezi	-	1	1	-	4	-
19. Mehmetçik Sağlık Merkezi	-	1	-	1	8	-
20. Dipkarpaz Sağlık Merkezi	-	1	-	-	3	-
21. İnönü Sağlık Merkezi	-	1	-	-	1	-
22. Akıncılar Sağlık Ocağı	-	-	-	-	1	-
23. Tatlısu Sağlık Ocağı	-	-	-	-	1	-
24. Vadili Sağlık Ocağı	-	-	-	-	-	-
Toplam	228	24	20	36	714	21

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

* Hastane ve Sağlık Merkezlerindeki eczacıları ve eczacı kalfalarını içermektedir.

Kamu tarafından yürütülen sağlık hizmetlerini Temel Sağlık Hizmetleri, Yataklı Tedavi Hizmetleri, İlaç ve Ecza Hizmetleri ve Laboratuvar Hizmetleri olarak dört ana başlıkta toplayabiliriz.

11.1.1.1. Temel Sağlık Hizmetleri (Koruyucu Hekimlik Hizmetleri)

Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre koruyucu hekimlik "Bedensel ve ruhsal sakatlıkların oluşumunu ve gelişimini, toplumun organize edilmiş çabalarıyla önlemenin yanı sıra, bireylerin ve bunların ailelerinin sağlığından sorumlu olan iyi bir hekim tarafından bağışıklama, sağlık eğitimi ve benzeri çabalarla herkesin bir bütün olarak toplum sağlığını daha iyiye götürmek için tüm olanakları kullanarak yapılan hekimliktir".

Toplum hastalıklardan korumak, insan ömrünü uzatmak, beden ve ruh sağlığını düzeltmek amacı ile çevrenin sağlık koşullarını iyileştirmek, sıtma, tüberküloz ve diğer bulaşıcı hastalıkları kontrol altına almak, temiz su, temiz gıda kontrolleri yapmak, sağlıklı beslenmeyi sağlamak, ana-çocuk sağlığı hizmeti sunmak, basamak hekimliği hastaları muayene, tedavi, sevk ve takip etmek ve halk sağlığı eğitimi ile ilgili çalışmalar, Temel Sağlık Hizmetleri çerçevesinde yürütülmektedir.

Ülkemizde Temel Sağlık Hizmetleri, kentsel ve kırsal sağlık merkezlerinde görevli pratisyen hekimler ve diğer yardımcı sağlık personeli tarafından verilmektedir. Ayrıca, sağlık merkezinde görevli pratisyen hekimler ve yardımcı sağlık personeli, kendi bölgelerdeki sağlık ocağı olan köyleri Sağlık Bakanlığı'nca onaylanan bir program çerçevesinde ziyaret etmektedirler. Ayrıca, 1992 yılından beri Lefkoşa'da, 1994 yılından beridir de Gazimağusa'da ev ziyaretleri yapılmaktadır.

11.1.1.2. Yataklı Tedavi Hizmetleri

Yataklı Tedavi Hizmetleri, yataklı tedavi kurumlarınca ayakta ve yatılı olarak yürütülen II. ve III. Basamak hekimliği hizmetlerini kapsamaktadır. Ayakta ve yatılı hizmetlerinin yürütüldüğü hastaneler, günün 24 saatinde faaliyette olup, uzmanlık gerektiren hastaların havale edildiği poliklinik ve yatılı servislerden oluşmaktadır.

Lefkoşa Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi, Gazimağusa Hastanesi, Dr. Akçiçek Hastanesi ve Cengiz Topel Hastanesi genel hastane niteliğindedir. Barış Ruh ve Sinir Hastanesi ile uzun süreli tedavi ve bakım isteyen hastaları kabul eden Kronik Hastalıklar Hastanesi, ve talassemialı hastalara hizmet veren Talassemia Merkezi ile kanser

olaylarının teşhis ve tedavisini yürüten Radyasyon Onkoloji Merkezi özel dal hastaneleridir.

Hastanelerimizde yatılı tedavi hizmetleri yanında, çeşitli uzmanlık dallarında (tablo 110) poliklinik, Hematoloji, Biyokimya, Mikrobiyoloji, Patoloji, Röntgen, Invasiv Kadiyoloji Laboratuvarları, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi ve ameliyathaneler ile hizmet verilmektedir.

Tablo - 110 Kamu ve Özel Sağlık Kuruluşlarının Yatak Sayılarının İlçelere Göre Dağılımı

(2015)			
İlçe	Kamu	Özel	Toplam
1. Lefkoşa	713	380	1093
2. Gazimağusa	166	51	217
3. Girne	70	39	109
4. Güzelyurt	58	-	58
5. İskele	-	-	-
Toplam	1007	470	1477

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

11.1.1.3. İlaç ve Eczacılık Hizmetleri

İlaç herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürebilmek amacıyla kullanabileceği en önemli vasıtalarından biri olup, GMP (Good Manufacturing Practice) kurallarına uygun olarak üretilen, tedavi edici ve koruyucu özelliği olan bir mamüldür. Ancak her ilacın, tedavi edici özelliği olduğu gibi, tedavi dozu suistimal edildiği takdirde, her ilaç bir zehirdir. Bu itibarla, doktor ve eczacı denetiminde kullanılan ilacın, tedavi ve koruyucu özelliğinden faydalanılabilmektedir. Sağlık servislerimizde gereksinimi duyulan ilacın bir kısmı direk üretici firmalardan, bir kısmı ise ihale yöntemi ile temin edilmektedir. İhale

yöntemi ile temin edilen ilaçlardan bir kısmı, KKTC'de faaliyet gösteren ilaç üretim fabrikasından karşılanmaktadır.

İlaç ve Eczacılık hizmetleri, İlaç ve Eczacılık Dairesi ve buna bağlı olarak görev yapan Genel Ecza Deposu tarafından yürütülmektedir. Kamuda çalışan 12 eczacı mevcuttur.

11.1.1.4. Laboratuvar Hizmetleri

Laboratuvar hizmetleri, Devlet Laboratuvarı tarafından tüm kamu kurum ve kuruluşlar ile özel kurum ve kuruluşlara verilmektedir. Hizmet alanları İlaç ve Kimyasal Analizler, Pestisit Kalıntı Analizleri, Besin Analizleri, Adli Kimya ve Fen Analizleri, Mikrobiyolojik Analizler ile Radyasyon ve Çevre Analizlerinden oluşmaktadır. Bu çalışmalar, 1997 yılından itibaren Devlet Laboratuvarının yeni binasında sürdürülmektedir.

11.2.1. Sağlık Harcamaları

Ülkemizde kamu sağlık harcamaları, Sağlık Bakanlığı bütçesinden karşılanmaktadır. Tablo 112'den de görüldüğü gibi kamu sağlık harcamaları 2015 yılında cari fiyatlarla 147,204,505.5 TL olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında kamu sağlık harcamalarının bütçe toplamı içerisindeki payı %3.8, GSMH içindeki payı ise %1.4 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo - 111 Kamu Sağlık Servislerinde Çalışan Uzman Doktorların Hastane Branşlarına Göre Dağılımı
(2015)

Branşlar	Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi	Bariş Ruh ve Sinir Hastanesi	Gazimağusa Devlet Hastanesi	Dr. Akçiçek Hastanesi	Cengiz Topel Hastanesi	Sağlık Merkezleri	Toplam
1. Dahiliye Uzmanı	10	-	6	5	1	2	24
2. Genel Cerrahi Uzmanı	7	-	4	2	1	-	14
3. Kadın Doğum Uzmanı	6	-	2	2	-	2	12
4. Çocuk Sağlığı Uzmanı	6	-	4	3	3	5	21
5. Psikiyatri Uzmanı	-	4	-	-	-	-	4
6. Kulak Burun Boğaz Uzmanı	5	-	3	2	-	2	12
7. Göz Hastalıkları Uzmanı	6	-	2	2	1	2	13
8. Ortopedi-Travmatoloji Uzmanı	10	-	4	3	-	-	17
9. Cildiye Uzmanı	5	-	3	1	-	-	9
10. Radyoloji Uzmanı	5	-	3	-	-	-	8
11. Fizik Tedavi Uzmanı	4	-	2	-	-	-	6
12. Hematoloji	1	-	-	-	-	-	1
13. Neonatoloji Uzmanı	2	-	-	-	-	-	2
14. Enfeksiyon Uzmanı	4	-	-	-	-	-	4
15. Anestezi ve Reanimasyon Uzmanı	8	-	1	2	-	-	11
16. Patoloji Uzmanı	4	-	1	-	-	-	5
17. Beyin Cerrahisi	3	-	1	-	-	-	4
18. Nöroloji Uzmanı	7	-	1	1	-	-	9
19. Üroloji Uzmanı	4	-	2	1	-	-	7
20. Göğüs hastalıkları Uzmanı	4	-	-	-	-	-	4
21. Adli Tıp Uzmanı	1	-	-	-	-	-	1
22. Nükleer Tıp Uzmanı	1	-	-	-	-	-	1
23. Göğüs Kalp ve Damar Cerrahisi	5	-	-	-	-	-	5
24. Plastik Cerrahi Uzmanı	4	-	-	1	-	-	5
25. Kardiyoloji Uzmanı	7	-	2	1	-	-	10
26. Endodonti Uzmanı	-	-	-	-	-	-	0
27. Gastroenteroloji Uzmanı	2	-	-	-	-	-	2
28. Endokrinoloji Uzmanı	2	-	-	-	-	-	2
29. Spor Hekimi	-	-	-	-	-	-	0
30. Nefroloji Uzmanı	1	-	-	-	-	-	1
31. Romatoloji Uzmanı	1	-	-	-	-	-	1
32. Çocuk Onkoloğu	1	-	-	-	-	-	1
33. Çocuk Nefrolojisi	1	-	-	-	-	-	1
34. Acil Tıp Uzmanı	1	-	-	-	-	-	1
35. Tıbbi Onkolog	-	-	-	-	-	-	-
36. Çocuk Cerrahisi	2	-	-	-	-	-	2
37. Diş ve Çene Cerrahisi	1	-	-	-	-	-	1
38. Pedodonti	1	-	-	-	-	-	1
38. Pediatrik Hematoloji Uzmanı	1	-	-	-	-	-	1
39. Pediatrik Nöroloji Uzmanı	1	-	-	-	-	-	1
40. Sinir ve Ruh Hastalıkları Uzmanı	-	4	-	-	-	-	4
Toplam	134	8	41	26	6	13	228

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

11.2.2. Sağlık Yatırımları

Toplam sağlık yatırımları, 2015 yılında cari fiyatlarla 1,080,576.4 TL olarak gerçekleşmiştir. Toplam yatırımlar içerisindeki payı %0.3, bütçe içerisindeki payı ise %0.03 olmuştur (tablo 113).

Tablo - 112 Kamu Sağlık Harcamalarının Devlet Bütçesi ve GSMH'ya Oranı
(2013-2015)

	(TL)		
	2013	2014	2015
1. Toplam Sağlık Harcamaları	204,408,300.9	276,585,579.1	147,204,505.5
2. Devlet Bütçesi	2,844,717,192.2	3,635,438,526.6	3,841,876,284.7
3. GSMH	6,559,174,528.7	8,840,388,007.6	10,201,731,660.2
Bütçeye Oranı (%)	7.2	7.6	3.8
GSMH'ya Oranı (%)	3.1	3.1	1.4

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo - 113 Kamu Sağlık Yatırımlarının Toplam Yatırımlar ve Bütçe İçerisindeki Payı
(2013-2015)

	(TL)		
	2013	2014	2015
1. Toplam Sağlık Yatırımları	7,953,661.8	5,653,023.0	1,080,576.4
2. Devlet Bütçesi Toplamı	3,261,442,097.8	3,635,438,526.6	3,841,876,248.7
3. Toplam Yatırımlar	305,456,773.0	362,021,972.0	391,445,470.9
Bütçeye Oranı (%)	0.1	0.2	0.03
Toplam Yatırımlara Oranı (%)	2.6	1.6	0.3

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

11.1.2. Özel Kesimde Yürütülen Sağlık Hizmetleri

Özel kesimdeki sağlık hizmetleri, Sağlık Bakanlığı denetimindeki özel hastane, klinik,eczane ve laboratuvarlarda verilmektedir. Özel sağlık kuruluşları 37/2012 sayılı Özel Hastane, Özel Dal Hastanesi, Özel Klinik, Özel Dispanser ve Özel Muayenhaneler (Denetim) Yasası uyarınca denetlenmektedir.

Özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi amacıyla, özel sağlık yatırımları dahil, değiştirilmiş şekliyle 47/2000 sayılı Teşvik Yasası uyarınca, 2001 yılından beri yatırım projelerine Teşvik Belgesi verilmektedir. Bu bağlamda 2001 yılından itibaren 2015 yılına kadar, Devlet Planlama Örgütü tarafından teşviklendirilen özel sağlık yatırım projelerinin sabit yatırım tutarı 322,248,223 TL'dir.

Son yıllarda ülkemizde sağlık hizmeti sunan özel hastane ve tüp bebek merkezlerinin sayısı giderek artmaktadır. 2015 yılı özel sağlık kuruluşlarının bölgelere göre dağılımları tablo 114'de görülmektedir. Buna göre Lefkoşa'da 7, Gazimağusa'da 3, Girne'de 4 olmak üzere toplam 14 özel hastane, Lefkoşa ve Girne'de 2'şer olmak üzere 4 tüp bebek merkezi mevcuttur. Bu hastane ve merkezlerin yatak sayısı ise 470'dir. Ayrıca Lefkoşa'da 81, Gazimağusa'da 45, Girne'de 40, Güzelyurt'ta 14 olmak üzere toplam 187 eczane mevcuttur.

Tablo - 114 Özel Sağlık Kuruluşlarının ve Yatak Sayılarının İçelere Göre Dağılımı (2015)

Bölge	Hastane Sayısı	Tüp Bebek Merkezi Sayısı	Yatak Sayısı	Eczaneler	Ecza Depoları
Lefkoşa	7	2	380	81	17
Gazimağusa	3	-	51	45	10
Girne	4	2	39	40	2
Güzelyurt	-	-	-	14	-
İskele	-	-	-	7	-
Toplam	14	4	470	187	29

Kaynak : Sağlık Bakanlığı

11.3. Sorunlar

Sağlık hizmetlerinin sunuluşundaki bürokratik engeller ve hükümetlerle birlikte sürekli değişen sağlık politikaları, hizmetlerin eşit ve dengeli dağılımını engellemektedir.

Sağlığın finansmanı, genel bütçeden vergi veren ve Sosyal Sigortalara katkı yapan kesim tarafından sağlanmaktadır. Bu da zaten yetersiz olan sağlık bütçesini zorlamaktadır.

Sağlık personelinin günün 24 saatinde kesintisiz hizmet vermesi gereği ve hizmetin özelliği nedeniyle, çalışma koşullarını yeniden düzenleyecek yasal değişikliğin henüz çıkarılmaması huzursuzluklara neden olmaktadır.

Sağlık finansmanına ilişkin Genel Sağlık Sigortası ve Döner Sermaye yasalarının henüz yürürlüğe konulamaması sağlık harcamalarında dengesizliklere yol açmakta ve sağlık hizmetlerinin beklentilere yanıt verecek şekilde, rekabet koşulları içinde hem kamu ve hem özel sektörce sunumunu güçleştirmektedir.

Hastaların sağlık hizmetlerini alırken haklarını koruyacak ve düzenleyecek Hasta Hakları Yasası'nın henüz yürürlüğe konulamaması bir takım huzursuzluklara ve istenmedik uygulamaların devamına yol açmaktadır.

Üst düzey uzmanlaşmayı gerektiren belirli alanlarda sağlık yatırımlarının yetersiz oluşu, yurt dışına hasta sevkini zorunlu kılmakta ve sağlık kurumlarına yönelik güvenin henüz tam anlamı ile oluşmaması, yurt dışı tedavi taleplerini artırarak önemli maddi giderlere yol açmaktadır.

Çağdaş beklentilere yanıt verecek, hasta kayıtlarının paylaşımını sağlayacak, tıbbi ve idari işleri kolaylaştıracak ve yurttaşlarımızın e-sağlık kapsamında sağlıkla ilgili bilgilere arzuladıkları zaman ulaşabilecekleri kapsamlı bir otomasyon sisteminin kurulamaması, sağlık hizmetlerinin sunumunda ciddi sorunlara ve bürokratik güçlüklerle yol açmaktadır.

Resmi nitelikte bir ulusal ilaç politikasının olmayışı ve Sağlık Bakanlığı bünyesinde yeterli otomasyona gidilememesi ilaç yönetiminde beklenen kaliteye ulaşılmasını engellemekte ve ciddi savurganlıklara yol açmaktadır.

Kurumlar ve bölgeler arası hasta sevk sisteminin oluşturulmaması, bir yandan hastalarımızın zamanında ve beklentilerine yanıt verecek sağlık hizmeti almalarını engellediği gibi, bir yandan da ikinci ve üçüncü kademe sağlık merkezlerinin gereksiz kullanılması nedeniyle zaman, malzeme ve emek sarfiyatına neden olmaktadır.

Tüm çabalara rağmen koruyucu sağlık hizmetlerine, diğer bir deyişle hastalıkların baş göstermeden önlenmesine ilişkin uygulamalara yeteri kadar önem verilmediğinden sağlık harcamalarının yükselmesine ve yurttaşlarımızın çeşitli hastalıklara maruz kalarak sıkıntı yaşamalarına neden olmaktadır.

Dünyada sağlık turizmi gelişirken, ülkemizde bu alandaki teşviklerin sınırlı olması, tanıtım yapılmaması ve ulaşım gibi sorunlar sağlık turizminin gelişimini engellemektedir.

12. Çalışma ve Sosyal Güvenlik

12.1. Çalışma Yaşamı

12.1.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

12.1.1.1. Hanehalkı İşgücü Anketi'ne Göre İstihdam

Çalışma kısaca üretim sürecine katılma; istihdam ise belli bir dönem içerisinde işi olup ekonomik faaliyette bulunanları ifade etmektedir.

KKTC'de İşgücü Piyasası için asıl veri kaynağını Hanehalkı İşgücü Anketleri oluşturmaktadır.

Ülkemizdeki ilk Hanehalkı İşgücü Anketi Ekim 2004 tarihinde yapılmıştır. Bu anketlerin amacı KKTC'deki işgücünün yapısını ortaya koymak, istihdam edilenlerin, ekonomik faaliyet, meslek, işteki durum ve çalışma süresi, işsizlerin ise; iş arama süresi ve iş aradıkları meslek ve benzeri özellikleri hakkında bilgi derlemektir. Hanehalkı İşgücü Anketi, KKTC'de yaşayan ve kurumsal olmayan sivil nüfus kapsamında yer alan yabancı uyruklular da dahil olmak üzere hanehalkı özelliği teşkil eden yerlerde uygulanmaktadır. İktisadi faaliyet kollarına göre istihdam tablo 115'de görülmektedir.

Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre 2014 yılında ülkemizde 15 ve daha yukarı yaştaki kurumsal olmayan sivil nüfus (çalışma çağındaki nüfus) 231,424 kişi olarak saptanmıştır. İstihdam edilen kişi sayısı ise 103,149 olmuştur. Bu dönemde istihdam edilen nüfusun çalışma çağındaki nüfusa (ÇÇN) oranı %44.6 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında istihdam edilen nüfus 2014 yılına göre %9.4 artarak 112,811'e yükselmiştir. Aynı dönemde ÇÇN 239,634 kişiye ulaşmıştır. Bu dönemde istihdam edilen nüfusun ÇÇN'a oranına bakıldığında %47.1 olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile çalışabilir nüfusun %52.9'unun çalışmadığı anlaşılmaktadır. Çalışmayan bu kesimi ev kadınları, askerler, öğrenciler, işsizler, çalışamaz durumda olanlar, emekliler v.b. oluşturmaktadır (tablo 116).

Tablo - 115 Hanehalkı İşgücü Anketlerine Göre İstihdamın
İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı ¹
(2013-2015)

İktisadi Faaliyet	2013	%Pay	2014	%Pay	2015	%Pay
1. Tarım, Ormancılık, Avcılık ve Balıkçılık	4901	5.0	4017	3.6	4580	4.1
2. Madencilik ve Taşocakçılığı	157	0.2	119	0.1	109	0.1
3. İmalat Sanayi	5961	6.1	8075	7.2	8971	8.0
4. Elektrik, Gaz, Su, Kanalizasyon, Atık Su Arıtımı	1421	1.5	1787	1.6	2384	2.1
5. İnşaat	7139	7.3	8096	7.2	8451	7.5
6. Toptan ve Perakende Ticaret	16689	17.1	18817	16.7	19428	17.2
7. Lokanta ve Oteller	8007	8.2	8859	7.9	11301	10.0
8. Ulaştırma, Depolama, Haberleşme ve Yayıncılık, Programcılık	6133	6.3	6431	5.7	6484	5.7
9. Mali Aracı Kuruluşlar	3404	3.5	3730	3.3	4889	4.3
10. Gayrimenkul, Kiralama, Teknik ve İdari Hizmet Faaliyetleri	5931	6.1	7989	7.1	7802	6.9
11. Kamu Yönetimi	18559	19.0	15081	13.4	13886	12.3
12. Eğitim Hizmetleri	10040	10.3	9493	8.4	11796	10.5
13. İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetle	2838	2.9	3130	2.8	3884	3.4
14. Diğer Toplumsal Hizmetler	6688	6.8	7524	6.7	8850	7.8
Toplam	97,867	100.0	103,149	91.4	112,815	100.0

İktisadi faaliyet kodlama sistemi NACE Rev.2 kullanılmaktadır.

¹Sektörlerin toplamı yuvarlamadan dolayı genel toplamı vermeyebilir.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo - 116 Hanehalkı İşgücü Anketlerine Göre Bazı Temel Göstergeler
(2013-2015)

	2013	2014	2015
1. Çalışma Çağındaki Nüfus (ÇÇN)	221,646	231,424	239,634
2. İşgücü	106,796	112,469	121,854
3. İşgücüne Katılma Oranı(%)	48.2	48.6	50.9
4. İstihdam	97,867	103,149	112,811
5. İşsiz Sayısı	8,929	9,320	9,043
6. İşsizlik Oranı (%)	8.4	8.3	7.4
7. Genç Nüfusta İşsizlik Oranı ¹	23.0	20.3	19.6

¹ 15-24 yaş grubunda olanlar.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

12.1.1.2. İstihdam Destek Merkezi (İDM)

Yerli istihdamın desteklenmesine yönelik olarak Şubat 2009'dan itibaren İhtiyat Sandığı bünyesinde "Teşvik Prim Sistemi" olarak adlandırılan yeni bir prim uygulamasına başlanmıştır. Buna göre 1 Ocak 2008 tarihinden başlayarak ilk kez İhtiyat Sandığı Dairesi'ne kaydı yapılan yabancı uyruklu çalışanlar ile daha önce İhtiyat Sandığı Dairesi'ne kaydı olup olmadığına bakılmaksızın 1 Şubat 2009 tarihinden sonra yurtdışından çalışma maksadı ile gelen yabancı uyruklular için işverenleri, brüt maaş veya ücretlerinin %5'i oranında yerli istihdamına katkı primini, İhtiyat Sandığı'na yatırmakla yükümlü kılınmıştır. Böylece işverenin yabancı uyruklu çalışanın aylık maaş ve ücretinin %5'i oranında İhtiyat Sandığı Dairesi'ne yatıracağı yerli istihdamına katkı primi, yerli istihdamı teşvik amacı ile kullanılması sağlanmıştır.

Yerli istihdamı teşvik uygulaması işverenler açısından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren ve Sosyal Güvenlik kuruluşlarına borcu olmayanları kapsamına alırken çalışanlar açısından KKTC yurttaşı; üniversite veya yüksekokul mezunları, meslek lisesi mezunları ile Milli Eğitim Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen meslek edindirme kurslarından mezun olanları kapsamaktadır. İşkolları açısından ise turizm ve basın yayın işkolları kapsama alınmıştır.

Uygulamada ortaya çıkan hukuksal durum nedeniyle 49/2009 sayılı yasa ile İhtiyat Sandığı Yasası'nda yapılan tadilatlar, 6/2010 sayılı İhtiyat Sandığı (Değişiklik) Yasası ile iptal edilerek "Teşvik Prim Sistemi Uygulaması" sonlandırılmıştır. Yine 6/2010 sayılı İhtiyat Sandığı (Değişiklik) Yasası ile Esas Yasa'da yapılan değişikliklere bağlı olarak 2013 yılında çıkarılan "Yerel İşgücü İstihdamının Desteklenmesi Tüzüğü" ile İstihdam Destek Merkezi (İDM) oluşturularak uygulamaya tekrar başlanmıştır. İDM kapsamındaki yabancı uyruklu kişi sayıları tablo 117'de verilmiştir.

5 Aralık 2013 tarihinde yürürlüğe giren "Yerel İşgücü İstihdamının Desteklenmesi Tüzüğü" ile özel sektörde yapılacak yeni istihdamlar desteklenmektedir. Bu kapsamda işveren, yeni istihdam ettiği çalışanları için ödemiş olduğu sosyal güvenlik primlerinin işveren katkısı ve ihtiyat Sandığı depozitleri belirli (24 ile 48 ay arasında değişen süre) bir süre geri ödenmektedir. Diğer bir anlatımla İşverenler Sosyal Sigoralar Dairesi'ne ve

İhtiyat Sandığı Dairesi'ne çalışanlar için yaptıkları işveren mükellefiyetlerinden belirli bir süre muaf olmaktadır.

Tablo - 117 İstihdam Destek Merkezi Kapsamındaki Kişi Sayısı
(2013-2015)

Yıllar	İDM Kapsamındaki Kişi Sayısı	İDM Kapsamındaki Erkek Sayısı	İDM Kapsamındaki Kadın Sayısı
2013	25,749	18,174	7,575
2014	28,897	20,301	8,596
2015	33,425	23,474	9,951

12.1.1.3. Çalışma Dairesi

Çalışma Dairesi'ne kaydını yaptırmış kayıtlı tamamen işsiz sayısına bakıldığında zaman 2015 yılında ortalama işsiz sayısı 1,038 olarak belirlenmiştir (tablo 118).

Tablo - 118 Kayıtlı Tamamen İşsizlerin İstihdamı
Genel Görünüm Tablosu
(2013-2015)

Yıllar	2013	2014	2015
1. Yıl içinde iş isteğiyle müracaatlar	4,085	4,427	6,306
2. İşe yerleştirilenler	477	734	2,526
3. Kayıttan düşenler	3,674	3,508	4,057
4. Yıl sonu itibarıyla iş isteği ile bekleyenler	841	1,026	749
5. İşe yerleştirilenlerin, iş isteği ile müracaat eden kişilere oranı (%)	11.7	16.6	40.1
6. Yıllık ortalama işsiz sayısı	956	951	1,038

Kaynak: Çalışma Dairesi

Tablo 118'e bakıldığı zaman 2015 yılında iş isteği ile müracaat eden kişi sayısının 2014 yılına göre arttığı görülmektedir. Müracaat eden kişilerin %40.1'i (2,526 kişi) işe yerleştirilmiştir.

2015 yılında 3,639'u iş ve 1,105'i cihaz olmak üzere toplam 4,744 teftiş yapılmıştır. Aynı dönemde 306 çalışma izni olmayan yabancı uyruklu işçi tespit edilip gerekli işlemler yapılmıştır. Tespit edilen çalışma izni olmayan işçilerin 182'sinin pasaportla, 124'ünün ise kimlikle KKTC'ye giriş yaptığı belirlenmiştir. 2015 yılı içerisinde verilen çalışma izinleri ile iş kurma izinleri tablo 119'de yer almaktadır.

Tablo - 119 Yabancı Uyruklulara Verilen Çalışma Ve İş Kurma İzinleri
(2013-2015)

Yıllar	2013	2014	2015
Ön İzin	13,064	15,362	18,862
Yatay Geçiş	7,995	6,891	6,000
Uzatma	20,328	21,096	23,667
İş Kurma (İlk) İzni	183	143	142
İş Kurma İzni (Uzatma)	255	295	295
Öğrenci Çalışma İzni	319	430	443
Toplam Verilen İzin	42,144	44,217	49,409

Kaynak: Çalışma Dairesi

2015 yılı sonu itibarıyla Çalışma Dairesi tarafından 5,175 engelli belgelenmiştir. Belgelenen engellerinden, Çalışma Dairesi kanalıyla, 475'i kamuda (KİT, Vakıflar ve Belediyeler dahil) 53'ü de özel sektörde istihdam edilmiştir.

2015 yılında Çalışma Dairesi'ne işsizlik kaydı yaptıran, aktif işsizlerin eğitim seviyelerine göre dağılımına bakıldığı zaman %35.6'lık pay ile lise ve dengi okul mezunlarının ilk sırada yer aldığı görülmektedir (tablo 120).

Çalışma Dairesi tarafından işe yerleştirilen işsizlerin yerleştirildikleri sektörler itibarıyla dağılımları tablo 121’de yer almaktadır. Buna göre 2015 yılında sektörler bazında en fazla plasman %91.5’lik pay ile hizmetler sektörüne yapılmıştır.

Çalışma Dairesi tarafından son üç yılda yapılan plasmanların kamu ve özel kesim ayırımına göre dağılımına bakacak olursak yalnız özel kesime plasman yapıldığı görülmektedir (tablo 122).

Plasmanı yapılan kayıtlı işsizlerin ana meslek gruplarına göre dağılımlarına bakıldığı zaman (tablo 123) yapılan plasmanların yoğun olarak nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo - 120 Kayıtlı Aktif İşsizlerin Eğitim Seviyelerine Göre Dağılımı
(2013-2015)

Yıllar	2013		2014		2015	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Eğitim Durumu						
1. Okur Yazar Değil	10	1.0	5	0.5	4	0.4
2. Diplomasız Okur-Yazar	6	0.6	4	0.4	4	0.4
3. İlkokul Mezunu	257	26.9	252	26.5	237	22.8
4. Ortaokul Mezunu	146	15.3	145	15.3	166	16.0
5. Lise ve Dengi Okul Mezunu	327	34.2	327	34.4	370	35.6
6. Fakülte veya Yüksek Okul Mezunu	194	20.3	201	21.1	232	22.4
7. Yüksek Lisans	16	1.7	17	1.8	25	2.4
Toplam (Yıllık Ort.)	956	100.0	951	100.0	1,038	100.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo - 121 Yapılan Plasmanların Sektörlere Göre Dağılımı
(2013-2015)

A: Kişi Sayısı		B: Pay (%)		
		2013	2014	2015
Sektörler				
1. Tarım				
	A: ...	-	88	125
	B: ...	-	12.0	5.0
2. Sanayi				
	A: ...	6	4	89
	B: ...	1.3	0.5	3.5
3. Hizmetler				
	A: ...	471	642	2,312
	B: ...	98.7	87.5	91.5
4. Toplam				
	A: ...	477	734	2,526
	B: ...	100.0	100.0	100.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo - 122 Yapılan Plasmanların Kamu ve Özel Sektör Ayrımına Göre Dağılımı
(2013-2015)

A: Kişi Sayısı		B: Pay (%)		
		2013	2014	2015
1. Kamu Kesimine Yapılan Plasmanlar				
	A: ...	-	-	-
	B: ...	-	-	-
2. Özel Kesime Yapılan Plasmanlar				
	A: ...	477	734	2,526
	B: ...	100.0	100.0	100.0
3. Toplam Plasmanlar				
	A: ...	477	734	2,526
	B: ...	100.0	100.0	100.0

Kaynak: Çalışma Dairesi Aylık Faaliyet Raporları

Tablo - 123 Plasmanı Yapılan İşsizlerin Ana Meslek Gruplarına Göre Dağılımı
(2013-2015)

Yıllar Ana Meslek Grupları	2013		2014		2015	
	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)
1. Yasa Yapıcı, Üst Düzey Yönetici ve Müdürler	11	2.3	10	1.4	46	1.8
2. Profesyonel Meslek Mensupları	10	2.1	29	4.0	194	7.7
3. Yardımcı Porfesyonel Meslek Mensupları	10	2.1	14	1.9	127	5.0
4. Büro ve Müsteri Hizmetlerinde Çalışanlar	115	24.1	127	17.3	562	22.3
5. Hizmet ve Satış Elamanları	119	25.0	211	28.7	568	22.5
6. Tarım, Hayvan, Orman, Su Ürünlerinde Çalışanlar	3	0.6	5	0.7	11	0.4
7. Sanatkarlar ve İlgili İşlerde Çalışanlar	19	4.0	22	3.0	109	4.3
8. Tesis ve Makine Oper. Ve Montajcıları	42	8.8	56	7.6	133	5.3
9. Nitelik Gerektirmeyen İşlerde Çalışanlar	147	30.8	260	35.4	776	30.7
0. Tanımlanamayanlar	1	0.2	-	-	-	-
Toplam	477	100.0	734	100.0	2526	100.0

Kaynak: Çalışma Dairesi Aylık Faaliyet Raporları

Çalışma hayatında, dikkatsizlik, umursamazlık, tedbirsizlik ve beklenmedik nedenlerle ortaya çıkan iş kazaları, bir yandan milli ekonomide kayıba yol açarken, diğer yandan çalışanların, güçlerini veya hayatlarını kaybetmelerine neden olmaktadır.

Son üç yılda meydana gelen iş kazalarına bakıldığında en fazla iş kazasının 2014 yılında olduğu görülmektedir. 2015 yılında meydana gelen 135 iş kazası neticesinde ise 7 kişi hayatını kaybetmiştir (tablo 124).

Tablo - 124 İş Kazaları ve Neticeleri
(2013-2015)

Yıllar	2013	2014	2015	Değişim (%) (2015/2014)
1. İş Kazası	237	240	135	-43.8
2. Yaralanan Kişi Sayısı	230	234	128	-45.3
3. Ölen Kişi Sayısı	7	6	7	16.7
4. Ölümlerin İş Kazalarına Oranı (%)	3.0	2.5	5.2	-

Not: İş kazaları Çalışma Dairesi'ne bildirilenleri kapsamaktadır

Kaynak: Çalışma Dairesi Aylık Faaliyet Raporları

12.1.1.4. Asgari Ücret

Çalışma hayatımız içerisinde önemli bir yeri olan ve vasıfsız bir işçinin ortalama ücretinin ekonomik nedenlerle, sosyal yönden kabul edilmez bir düzeye inmesini önlemek temel amacına yönelik olarak asgari ücret tespit edilmektedir. 2014 yılında asgari ücret iki kez tespit edilmiştir. Uygulanmakta olan asgari ücret miktarı gelir vergisi yasası'ndaki muafiyetlerden dolayı gelir vergisi kapsamı dışındadır. Ancak tespit edilen asgari ücret miktarı üzerinden çalışan hissesi olarak, %9 Sosyal Sigorta ve %4 İhtiyat Sandığı kesintisi yapıldıktan sonra çalışanlara ödeme yapılmaktadır. Asgari ücretteki gelişmeler tablo 125'de gösterildiği gibidir.

Tablo - 125 Asgari Ücretteki Gelişmeler
(2013-2015)

Uygulama Süresi	Günlük Asgari Ücret	(₺)
		Aylık Asgari Ücret (Brüt)
1 Ocak 2013 - 31 Aralık 2013	65.30	1,415.00
1 Ocak 2014 - 31 Ekim 2014	72.00	1,560.00
1 Kasım 2014 - 31 Ağustos 2015	77.00	1,675.00
1 Eylül - 2015- 30 Haziran 2016	80.00	1,730.00

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

12.1.1.5. Sendikalar Mukayyitliği

Sendikalar Mukayyitliği, 13/71 sayılı Sendikalar Yasası'nda kendisine verilen yetki görev ve sorumluluklar çerçevesinde, sendikaların yasadaki öngörülen yükümlülüklerinin yerine getirilmesinin takibini yapmaktadır.

Çalışma barışının sağlanmasına ve ülke kalkınmasına katkıda bulunan, demokrasinin vazgeçilmez unsurları olan sendikaların üye sayılarına ilişkin veriler tablo 126'da verilmiştir.

Tablo - 126 KKTC'nde Faaliyet Gösteren Sendika Ve Sendika Federasyonlarının Üye Sayısı (2013-2015)

Yıllar	2013		2014		2015	
	Sayı	%Pay	Sayı	%Pay	Sayı	%Pay
Hür İşçi Sendikaları Federasyonu (Hür-İş)	6,826	26.4	6,339	24.8	5,669	22.1
KT İşçi Sendikaları Federasyonu (Türk-Sen)	2,040	7.9	2,104	8.2	1,985	7.8
Devrimci İşçi Sendikaları Federasyonu (Dev-İş)	895	3.5	1,140	4.4	1,266	4.9
Hiçbir Federasyona Bağlı Bulunmayan Sendikalar	16,106	62.2	16,027	62.6	16,744	65.2
Toplam	25,867	100.0	25,610	100.0	25,664	100.0

Kaynak: Sendikalar Mukayyitliği

Tablo 126'da görüldüğü gibi 2014 yılına göre 2015 yılında toplam sendikalı sayısında %0.2 oranında azalma olmuştur. Bu dönemde hiçbir federasyona bağlı bulunmayan sendikaların üye sayısı %4.5 ve Dev-İş Federasyonu'nun üye sayısı %11.1 oranında artarken, Türk-Sen Federasyonu'nun üye sayısı %5.7 oranında, Hür-İş Federasyonu'nun üye sayısı ise %10.6 oranında azalmıştır.

12.1.2. Sorunlar

13/71 sayılı Sendikalar Yasası'nın günümüz koşullarında yetersiz kalması varolan sorunların devam etmesine ve çalışma yaşamında huzursuzlukların yaşanmasına neden olmaktadır. Diğer yandan sendikalarla sıkı bir ilişki içerisinde olması gereken Sendikalar Mukayyitliği'nin sağlıklı bir yapıya kavuşturulamamış olması sendikal alandaki sıkıntıları daha da artırmaktadır.

42/96 sayı ile yürürlüğe girmiş olan Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Referandum Yasası'nda öngörülen tüzüklerin hazırlanıp yürürlüğe konamaması sorun çıkmasına yolaçabilecektir.

Eğitim-sanayi işbirliğinin tam olarak kurulamamış olması ve eğitim sistemindeki eksiklikler özellikle genç işgücünün çalışma yaşamına girişini zorlaştırmaktadır.

Özel sektörde işçi ve işveren sendikalarının örgütlenmemesi sosyal tarafların oluşumu ve sosyal dialog mekanizmasının ortaya çıkmasını güçleştirmektedir.

12.2. Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik ihtiyacı insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte modern anlamda sosyal güvenlik anlayışının gelişmesi sanayi inkilabının getirdiği ağır sosyal olumsuzlukların ve sefaletin önüne geçilmesi amacıyla mecburi sosyal sigortaların kurulması ile başlamış ancak bugün anladığımız anlamda sosyal güvenlik kavramının oluşması 1930'lu yıllarda gerçekleşmiştir. Günümüzde sosyal güvenlik insan için bir hak, devlet için ise bir görev olarak görülmüş ve bu anlayış İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile ILO'nun 1952 tarihli ve Sosyal Güvenliğin Asgari Normları hakkındaki 102 sayılı sözleşmesinde de açıkça ifade edilmiştir. KKTC Anayasası'nın 55. maddesinde de herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu belirtilmektedir.

Sosyal güvenliği kısaca toplumun bütün fertlerinin uğrayabilecekleri tehlikelere ve tehlikenin zararına karşı ekonomik ve sosyal olarak güvence altına alınması şeklinde tanımlayabiliriz.

Bu bağlamda kişi için temel bir hak olan sosyal güvenlik ile ülkemizde, tehlikeye uğrayan insanları tehlikenin zararlarından koruma ve insan haysiyetine yaraşır asgari bir geçim seviyesi sağlama amacına yönelik bir anlayış benimsenmiştir.

12.2.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Ülkemizde sosyal güvenlik kapsamı içerisinde hizmet veren sosyal güvenlik müesseseleri mevcuttur. Bu müesseseler, Sosyal Sigortalar Dairesi, İhtiyat Sandığı, Emeklilik Müessesesi ve Sosyal Hizmetler Dairesi'dir. Mevcut sosyal güvenlik sistemimiz içinde nüfusumuzun tamamı sosyal güvenlik kapsamına alınmıştır. Sosyal Güvenlik sistemimizin, günümüzde birçok dünya ülkesinde ulaşılması hedef alınan nüfusun tamamını kapsamı yanında, sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak normların çağdaş kriterlere uygun nitelikte olması da ülkemiz açısından dikkat çeken önemli bir olgudur.

Uzun yıllardan buyana Sosyal Güvenlik alanında gerçekleştirilmesi öngörülen yeniden yapılanma çalışmaları konusunda 9 Temmuz 2007 tarihinde Cumhuriyet Meclisi Genel Kurulu'nda kabul edilen Sosyal Güvenlik Yasası ile önemli bir mesafe alınmıştır. Söz konusu yasanın uygulanmasına 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren başlanmıştır.

12.2.1.1. Sosyal Güvenlik Yasası

Yasa ile esas olarak çalışanlar arasındaki dengesizliklerin ortadan kaldırılması, eşit nimet-eşit külfet ilkesine bağlı olarak, sosyal güvenlikte norm ve standart birliğinin sağlanması, farklı sosyal güvenlik sistemlerine tabi olan kesimlerin aynı sistem ve aynı çatı altında toplanması amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra, kamu ve özel sektör çalışanları arasında emeklilik hak ve menfaatleri bakımından farklılıklar ortadan kalktığından kamudan özele, özelden kamuya geçişler daha kolay gerçekleşebilecektir. Sosyal Güvenlik Yasası'nın 1 Ocak 2008 tarihinde yürürlüğe girmesiyle başlayan işyeri ve sigortalı tescillerinin 2015 yılı sonu itibarıyla durumu tablo 127 ve 128'de, prim oranları ise tablo 129'da gösterilmektedir.

Tablo - 127 İşyeri Tescillerinin Görünümü
(2013-2015)

Yıllar	Yıl İçinde		Yıl Sonu İtibarıyla (01.01.2008'den İtibaren)		İşyeri Sayısı (01.01.2008'den İtibaren)
	Tescil Edilen İşyerleri	Kapanan İşyerleri	Tescil Edilen İşyerleri	Kapanan İşyerleri	
2013	2,285	455	12,959	1,649	11,310
2014	2,210	558	15,169	2,207	12,962
2015	2,146	537	17,320	2,744	14,576

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi Aylık Faaliyet Raporları.

Tablo - 128 Sigortalı Tescillerinin Görünümü
(2013-2015)

Yıllar	Yıl İçinde Yapılan			Yıl Sonu İtibarıyla		
	Sigortalı Tescilleri			Sigortalı Tescilleri		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2013	12,352	7,998	4,354	74,046	49,140	24,906
2014	13,214	8,500	4,706	87,260	57,648	29,612
2015	16,007	10,908	5,099	103,267	68,556	34,711

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Tablo - 129 Sosyal Güvenlik Yasası'na Göre Prim Oranları¹

Sigorta Kolu	Kamu Görevinde Sürekli Personel Olarak Çalışanlar				Kamu Görevinde Sürekli Personel Haricinde Çalışanlar ile Kamu Görevi Dışında Olup Hizmet veya Çıkarlık Akdine Dayalı Olarak Çalışanlar				Kendi nam ve Hesabına Çalışanlar (Çiftler Dahil) ve İşverenler		
	Sigortalı	İşveren	Devlet	Toplam	Sigortalı	İşveren	Devlet	Toplam	İşveren	Devlet	Toplam
1. İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Sigortası	-	Min. 0.50 Max. 6.00	-	Min. 0.50 Max. 6.00	-	Min. 0.50 Max. 6.00	-	Min. 0.50 Max. 6.00	Min. 0.50 Max. 6.00	-	Min. 0.50 Max. 6.00
2. Hastalık Sigortası	2.25	2.25	2.00	6.50	2.25	2.25	2.00	6.50	4.50	2.00	6.50
3. Analık Sigortası	0.50	0.50	-	1.00	0.50	0.50	-	1.00	1.00	-	1.00
4. Matürlük, Yaşlılık Ölümlüğü Sigortası	5.50	7.00	4.00	16.50	5.50	7.00	4.00	16.50	12.50	4.00	16.50
5. İşsizlik Sigortası	-	-	-	-	0.75	0.75	-	1.50	-	-	-
Toplam	8.25	Min. 10.25 Max. 15.75	6.00	Min. 24.50 Max. 30.00	9.00	Min. 11.00 Max. 16.50	6.00	Min. 26.00 Max. 31.50	Min. 18.50 Max. 24.00	6.00	Min. 24.50 Max. 30.00

¹ 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren çalışmaya başlayanlar için

Kaynak: Sosyal Güvenlik Yasası

Yukarıdaki tabloda gösterilen prim oranları yanında %4 çalışandan %4 işverenden olmak üzere toplam %8 kesinti de İhtiyat Sandığı Fonuna yapılmaktadır.

12.2.1.2. Sosyal Sigortalar Yasası

Genel olarak Sosyal Sigorta kişinin iktisaden faal olduğu dönemde zorunlu olarak ödediği primler vasıtasıyla doğabilecek tehlikelere karşı tahlikenin tazmini yönünde sağladığı bir güvencedir.

KKTC'de Sosyal Sigortalar 16/1976 sayılı Sosyal Sigortalar Yasası'na dayalı olarak ve sigortalı çalışanları ömür boyu karşılayacakları mesleki, fiziki, sosyal ve ekonomik risklere karşı koruma ve tazmin etme temel amacına yönelik olarak kurulmuş ve faaliyet gösteren bir müessesedir.

Sosyal Sigortalar Yasası kapsamına kamu veya özel tüm ekonomik faaliyet kollarında, gerek bir hizmet veya çıraklık akdine dayanarak gerekse işveren durumunda veya kendi nam ve hesabına bağımsız çalışan 14 yaşını doldurmuş herkes zorunlu olarak girmektedir. Bunun dışında ev kadınları da isteğe bağlı olarak prim yatırmak koşuluyla Sosyal Sigortalar Yasası kapsamına girebilmektedir. Ancak 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren Sosyal Güvenlik Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile Sosyal Sigortalar Yasası çerçevesinde yeni aktif iştirakçi kabul edilmemektedir.

Sosyal Sigortalar Yasası'nın amacı; iş kazaları, meslek hastalıkları, hastalık, analık, evlenme, işsizlik, mallülük, yaşlılık ve ölüm hallerinde yardım ve hizmet sağlamaktır.

Sosyal Sigortalar Fonu, birikim (kapitalizasyon) sistemi ile çalışan işçi, işveren ve Devlet üçlüsünün yatırdığı primler ile prim dışı gelirlere oluşmaktadır.

Sosyal Sigortalar Fonu'nun idaresi, dört Devlet, iki işçi ve bir işveren temsilcisinden oluşan yedi kişilik İdare Heyeti tarafından yürütülmektedir.

1 Ocak 2008 tarihinden itibaren ise Sosyal Güvenlik Yasası'nın uygulanmaya başlanması ile Sosyal Sigortalar Yasası kapsamında yeni aktif iştiraki kabul edilmesine son verilmiştir.

Sosyal Sigortalar Dairesi tarafından, sigortalı çalışanlara uygulanmakta olan prime esas kazançların alt ve üst sınırları asgari ücrette yapılan değişikliklere bağlı olarak artırılarak

iştirakçilerin yatırımlarının günün koşullarına uydurulması sağlanmakta, buna karşılık emekliye ayrılanların daha yüksek maaş almasına imkan yaratılmaktadır. Tablo 130'da Sosyal Sigortalar Dairesi tarafından uygulanan prime esas kazançların alt üst sınırları gösterilmiştir.

Tablo - 130 Prime Esas Kazançların Alt ve Üst Sınırları
(2013-2015)

Uygulandığı Tarih	Alt Sınır		Üst Sınır	
	Günlük	Aylık	Günlük	Aylık
(1.1.2013 - 31.12.2013)	47.17	1,415.00	235.83	7,075.00
(1.1.2014 - 31.10.2014)	52.00	1,560.00	260.00	7,800.00
(1.11.2014 - 31.08.2015)	55.83	1,675.00	279.17	8,375.00
(1.09.2015 - 30.06.2016)	57.67	1,730.00	288.33	8,650.00

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Sosyal Sigortalardan yapılan maaş ödemelerinin alt ve üst sınırları tablo 131'de gösterilmiştir.

Tablo - 131 Sosyal Sigortalardan Yapılan Maaş Ödemelerinin Alt ve Üst Sınırları
(2013-2015)

Geçerli Olduğu Aylar	2013		2014		2015	
	Alt Sınır	Üst Sınır	Alt Sınır	Üst Sınır	Alt Sınır	Üst Sınır
1. Ocak-Haziran	1,374.57	2,724.72	1,518.19	3,009.41	1,617.91	3,207.08
2. Temmuz -Aralık	1,419.93	2,814.64	1,592.43	3,156.57	1,669.36	3,309.07

Kaynak : Sosyal Sigortalar Dairesi

2008 yılında Sosyal Güvenlik Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle ilk defa çalışmaya başlayanlar ile kamuda daimi kadrolara atanarlara bu Yasa uygulanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Sosyal Sigortalar Yasasına tabi tescil edilen sigortalı sayısında değişiklik olmamıştır (tablo 132).

Tescil edilen sigortalıların bölgeler itibarıyla dağılımına bakıldığı zaman en fazla sigortalının Lefkoşa'da olduğu, bunu Gazimağusa'nın takip ettiği görölmektedir (tablo 132).

Tablo - 132 Tescilli Sigortalıların Bölgelere Göre Dağılımı
(2013-2015)

Yıllar	2013	2014	2015
1. Lefkoşa	111,891	111,891	111,891
2. Girne	46,084	46,084	46,084
3. Gazimağusa	47,264	47,266	47,266
4. İskele	9,720	9,720	9,720
5. Güzelyurt	20,252	20,252	20,252
6. Lefke	5,130	5,130	5,130
	240,341	240,343	240,343

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Tescilli sigortalıların başta Lefkoşa olmak üzere büyük yerleşim yerlerinde yoğunlaşması, şehirleşmenin ve buralardaki iş imkanlarının daha fazla olmasından kaynaklanan doğal bir sonuçtur.

Sosyal Sigortalar kapsamında tescilli olup fiilen çalışan işyerlerinin bölgelere göre dağılımı tablo 133'de gösterilmiştir.

Tescil edilip fiilen çalışan işyerlerinin, tescilli sigortalılar gibi Lefkoşa Bölgesi'nde yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Lefkoşa'da tescilli olup fiilen çalışan işyerlerinin toplam işyerleri içerisindeki payı %43.3 olmuştur. Gazimağusa %22.5'lik payla Lefkoşa'yı takip etmektedir. Sosyal Güvenlik Yasası'nın 1 Ocak 2008 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmesiyle

Sosyal Sigortalar Yasası kapsamındaki yeni tescillerin durmuş olması ve kapanan işyerlerinin olması nedeniyle Sosyal Sigortalar Yasası kapsamında fiilen çalışan işyerlerinin sayısında yıllar itibarıyla azalma yaşanmaktadır.

Tablo - 133 Sosyal Sigortalar Yasası'na Göre Tescilli Olup Fiilen Çalışan İşyerlerinin Dağılımı (2013-2015)

Yıllar	2013	2014	2015
1. Lefkoşa	9,629	9,375	9,127
2. Girne	3,829	3,724	3,609
3. Gazimağusa	5,107	4,924	4,731
4. İskele	1,417	1,370	1,310
5. Güzelyurt ¹	2,519	2,392	2,296
Toplam	22,501	21,785	21,073

¹ Lefke dahil

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Sosyal Sigortalar Fonu'ndan yaşlılık, malüllük ve ölüm aylığı alan kişi sayıları yıllar itibarıyla aşağıdaki tabloda görülmektedir. 2014 yılında Fon'dan yaşlılık, malüllük ve ölüm aylığı alan kişi sayısı 31,547 iken bu sayı 2015 yılında %4.3 artış kaydederek 32,891 kişiye yükselmiştir (tablo 134).

Tablo - 134 Sosyal Sigortlardan Maaş Alanların Kategorilerine Göre Dağılımı (2013-2015)

Yıllar		A: Kişi Sayısı		B: Pay (%)	
		2013	2014	2013	2014
1. Yaşlılık	A....	22,778	23,680	24,801	
	B....	74.9	75.1	75.4	
2. Malüllük	A....	1,175	1,212	1,244	
	B....	3.9	3.8	3.8	
3. Ölüm	A....	6,464	6,655	6,846	
	B....	21.2	21.1	20.8	
Toplam	A....	30,417	31,547	32,891	
	B....	100.0	100.0	100.0	

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Sigortalı olarak özel uygulamalar ve ekli cetvellere göre menfaat alanların sayıları ile toplam içerisindeki yüzde payları sürekli düşmektedir. Özel uygulamalardan menfaat alan sigortalıların sayısının azalması çeşitli nedenlerle (ölüm, ayrılma v.b) kapsam dışı kalmalarından kaynaklanmaktadır. Buna karşılık 1976 Sosyal Sigortalar kalemlerinden menfaat alanların sayısı ve payı artmaktadır. 2013-2015 döneminde özel uygulamalar kaleminden menfaat alanların sayısı 272'den 238'e, toplamdaki payı %0.9'dan %0.7'ye düşerken aynı dönemde 1976 sosyal Sigortalar kaleminden menfaat alanların sayısı 30,417'den 32,891'e toplamdaki payı ise %77.6'dan %80.3'e yükselmiştir (tablo 135).

Tablo - 135 Sosyal Sigortalar'dan Maaş Alanların Statülerine
Göre Dağılımı
(2013-2015)

		A: Kişi Sayısı	B: Pay (%)		
			2013	2014	2015
1. Özel Uygulamalar ve Ekli Cetvellere					
Göre Maaş Alanlar ¹					
	A....	272	253	238	
	B....	0.9	0.8	0.7	
2. Özel Uygulamalar ve KTS Sigortalar					
Fonundan Maaş Alanlar ²					
	A....	6,528	6,376	6,230	
	B....	21.5	20.2	19.0	
3. KT Sosyal Sigortalar Fonundan					
Maaş Alanlar ³					
	A....	23,617	24,918	26,423	
	B....	77.6	79.0	80.3	
Toplam					
	A....	30,417	31,547	32,891	
	B....	100	100	100	

¹Tüm prim kesintileri Rum Sosyal Sigortalarına yatanlar.

²Prim kesintilerinin bir kısmı Rum Sosyal Sigortalarına, bir kısmı da KT Sosyal Sigorta Fonu'na

³Tüm prim kesintileri KT Sosyal Sigortalar Fonuna yatanlar.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 136’da Sosyal Sigortalar’dan maaş alan kişilere ödenen toplam miktar ile Fon-Devlet ayrımı yer almaktadır.

Tablo - 136 Sosyal Sigortalardan Yapılan Maaş Ödemelerinin
Fon ve Devlet Ayrımı
(2013-2015)

A: Miktar		B: Pay (%)		(₺)
Yıllar		2013	2014	2015
1. Fon	A....	577,522,545	668,518,113	736,759,456
	B....	89.4	90.1	90.8
2. Devlet	A....	68,320,345	73,134,677	74,725,990
	B....	10.6	9.9	9.2
Toplam	A....	645,842,890	741,652,790	811,485,446
	B....	100.0	100.0	100.0

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Tablo 136’da görüldüğü gibi yapılan toplam ödemeler içerisinde Fon’un yüzde payı sürekli artarken devletin payı sürekli azalmaktadır. Bu da KT Sosyal Sigortalar Fonu’ndan menfaat alanların sayısının artmasından, devletten menfaat alanların (SSY’nın XVII. bölümü kuralları çerçevesinde) sayısının ise azalmasından kaynaklanmaktadır.

Sosyal Sigortalar Dairesine bildirilen işsizlik vakalarına bakıldığında 2013-2015 yıllarında sürekli bir azalma olduğu görülmektedir (tablo 137).

Tablo - 137 Sosyal Sigortalara Bildirilen İşsizlik Vakalarının Seyri
(2013-2015)

Yıllar	2013	2014	2015
1. İşsizlik Vaka Sayısı	1,834	1,754	1,572
2. Önceki Yıla Göre Değişim (%)	-5.3	-9.4	-10.4

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi Aylık Faaliyet Raporları

Tablo - 138 Sosyal Sigortalar Yasası'na Göre (1.2.2012 tarihinden itibaren) Prim Oranları

Sigorta Programı	Kamu Görevinde Aday Kadroda Çalışanlar Md.4(1)			Hizmet veya Çıraklık Akdine Dayalı Olarak Çalışanlar Md.4(2)			Kendi Nam ve Hesabına Çalışanlar (Çiftçiler Dahil) Md.4(3/4)				
	Sigortalı	İşveren	Devlet	Sigortalı	İşveren	Devlet	Sigortalı	İşveren	Devlet		
1. İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Sigortası	-	Min. 0.5 Max. 6	-	-	Min. 0.5 Max. 6	-	Min. 0.5 Max. 6	Min. 0.5 Max. 6	-	Min. 0.5 Max. 6	
2. Hastalık Sigortası	-	-	-	2	2	2	2	4	2	6	
3. Analık Sigortası	-	0.5	0.5	1	-	0.5	0.5	1	0.5	1	
4. Malîîllük, Yaşlılık Ölümlüğü Sigortası	6	7	3	16	6	7	3	16	12	4	
5. İşsizlik Sigortası	-	-	-	-	1	1	1	3	-	-	
Toplam	6	Min.8 Max.13.5	3.5	Min.17.5 Max.23	9	Min. 11 Max. 16.5	6.5	Min.26.5 Max.32	Min. 17 Max.22.5	6.5	Min. 23.5 Max.29

Kaynak: Sosyal Sigortalar Yasası

12.2.1.3. Emeklilik Yasası

26/1977 sayılı yasa ile oluşturulan Emeklilik Müessesesi, yasada belirlenen koşullar çerçevesinde yasa kapsamına giren kamu görevlilerine emeklilik hakkı vermektedir. Bu hak emeklilik ve malüllük durumlarında kişinin kendisini, ölüm halinde dul eş ve yetimlerini kapsamaktadır. Birçok kez değişikliğe uğrayan yasa, emeklilik menfaatine hak kazanmak için yaş haddi aranmaksızın, en az fiili hizmet koşullarını içeren iki kategoriye ayrılmıştır. Buna göre;

2 Nisan 1985 tarihinden önce göreve atananlar için asgari 10 yıl;

2 Nisan 1985 tarihinden 1 Temmuz 1987 tarihine kadar olan dönem içerisinde göreve atananlar için ise 15 yıl asgari çalışma koşulları getirilmiştir.

Bu yasa kamu görevine girenlerin mecburi hizmet süresini doldurduktan sonra emekliye ayrılmasına zemin teşkil etmiş, bu da ülkemizde kısa sürede genç emekliler ordusunun doğmasına yol açmıştır.

Günden güne büyük sorun haline gelen ve bütçedeki yükü artıran bu uygulamanın yarattığı olumsuzlukların giderilmesi için 1 Temmuz 1987 tarihinden itibaren kamu hizmetine atananlar için 39/1987 sayılı yasa ile ayrı bir Emekli Sandığı Fonu oluşturulmuştur. Bu Fona tabi olanlara asgari 25 yıl fiili hizmet verme ve emekli maaşı almak için asgari 55 yaşını doldurmuş olma koşulu getirilmiştir. Görüldüğü gibi daha önce kamu hizmetinde çalışanlar yaş koşulu aranmaksızın, asgari hizmet koşuluyla (10 veya 15 yıl) emekli olabilirken, yeni yasaya tabi olanlara yaş koşulu getirilip hizmet süreleri artırılmıştır. Getirilen bir diğer değişiklik ise emeklilik iştirak paylarında yapılan düzenlemelerle ilgilidir. 1 Temmuz 1987'den önce göreve atananlardan emeklilik menfaatleri için asli maaş üzerinden %5.5 kesinti yapılırken (bayanlar için tercihe dayanıyor) 1 Temmuz 1987'den itibaren göreve atananlardan brüt maaş üzerinden toplam %8 zorunlu kesinti yapılmıştır. 1 Eylül 1997 tarihinden geçerli olmak üzere ise bu oran %9'a çıkarılmıştır. 1.1.2002 tarihinden itibaren hayat pahalılığı ödeneği asli maaşlara konsolide edildiğinden asli maaşlar brüt maaşa eşit olmuş ve sözkonusu tarihten geçerli olmak üzere kamu hizmetine 1 Temmuz 1987 den önce girenlere uygulanmakta olan emeklilik iştirak payı

kesintisi de %12'den %2.5'e dűşürűlmüştür. Hak sahiplerinden yapılan iştirak payı kesintileri tablo 139'da gösterildiđi gibidir.

Ancak 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren yürürlüğe giren Sosyal Güvenlik Yasası ile kamu dahil yeni çalışmaya başlayanlar sözkonusu yasaya tabi olduklarından emeklilik ile ilgili menfaatleri de bu yasa kuralları çerçevesinde yürütűlmeye başlanmıştır. Dolayısıyla 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren Emekli Sandığı Fonu'na yeni işrakçi girişi olmamıştır.

Emekli Sandığı Fonu'nun yönetimi dört Devlet temsilcisi ve bir de sendika temsilcisi olmak üzere toplam beş üyeden oluşmaktadır. Yönetimin bugüne kadar düzenli bir çalışma sergileyememesi sorun yaratabilecektir.

Tablo - 139 Kamu Görevlilerin Emeklilik İştirak Payı Kesintileri
(Maaşın % Payı Olarak)

	1 Temmuz 1987 Önceki Kamu Hizmetine Girenler	1 Temmuz 1987'den İtibaren Kamu Hizmetine Girenler		
	26.04.85-31.08.97 (Asli Maaş Üzerinden)	01.09.97-31.12.2001 (Asli Maaş Üzerinden)		
		01.01.02'den İtibaren		
		01.07.87-31.08.97		
		01.09.97'den itibaren		
1. Evli Erkeklerin Kendileri için	-	-	4	5
2. Evli Erkeklerin Eş ve Çocukları için	5.5	12	4	4
3. Bekar Erkeklerin Kendileri için	-	-	4	5
4. Erkeklerin Evlenmeleri Halinde Geriye Dönük Olarak	-	-	4	4
5. Kadınların Kendileri için	-	-	4	5
6. Kadınların Evli Olması Halinde Tercihli Bağlı Olarak Eş ve Çocukları için	5.5	12	4	4

Not:1.1.2002 tarihinden itibaren HP ödeneğinin tamamı asli maaşa konsolide edildiğinden asli maaş = maaş olmuştur.Ayrıca 1 Ocak 2008'den itibaren kamu hizmetine girenler 73/2007 sayılı Sosyal Güvenlik Yasası kapsamında alındığından sözkonusu yasaya göre prim ödenmektedirler.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

12.2.1.4 İhtiyat Sandığı Yasası

Değiştirilmiş şekliyle 34/93 sayılı İhtiyat Sandığı Yasası'na göre faaliyet gösteren İhtiyat Sandığı bir sosyal güvenlik kurumu şeklinde çalışmaktadır. Sosyal Sigortalar Yasasına tabi olarak çalışanlardan kesilen asgari %5 prim ile işverenden kesilen asgari %5 depozit çalışanın hesabına Fon'a yatırılmaktaydı. Ancak 1 Şubat 2012 tarihinde yürürlüğe giren 4/2012 sayılı İhtiyat Sandığı (Değişiklik) Yasası uyarınca prim ve depozit oranları bu tarih itibarıyla %4'e düşürülmüştür. 73/2007 sayılı Sosyal Güvenlik Yasası kapsamında çalışmaya başlayanlar için ise sözkonusu oranlar yasanın yürürlüğe girdiği tarih olan 1 Ocak 2008'den itibaren %4 prim ve %4 depozit olarak uygulanmaktadır.

İhtiyat Sandığı Fonu'nda biriken paralar, İhtiyat Sandığı yönetim kurulunun kararı ve Bakanlar Kurulu'nun tasvibi ile uygun sahalarda işletilmektedir. İhtiyat Sandığı Fonu'nun yönetimini üstlenen Yönetim Kurulu, dört Devlet temsilcisi, en çok üyeye sahip işveren sendikasının iki temsilcisi, en çok iştirak sahibi üyesi bulunan işçi sendikası federasyonunun iki temsilcisi ve ikinci en çok iştirak sahibi üyesi bulunan işçi sandikası federasyonunun bir temsilcisinden oluşmaktadır. Üyeler Bakanlar Kurulu tarafından iki yıllık süre için atanmaktadır.

İhtiyat Sandığı'na aylık ortalama yatırım yapan işveren sayısı 2015 yılında önceki yıla göre %3.8artarak 4,448 kişi olmuştur. Aynı dönemde fiilen çalışıp yatırım yapan (aylık ortalama) kişi sayısı %5.5 artarak 47,039 kişiye ulaşmıştır (tablo 140).

Tablo - 140 İhtiyat Sandığına Yatırım Yapan Kişi Sayıları
(2013-2015)

	2013	2014	2015
1. Yatırım Yapan Fiili İşveren Sayısı	4,461	4,286	4,448
2.Fiili Çalışan Sayısı	43,768	44,572	47,037

Kaynak: İhtiyat Sandığı Dairesi Aylık Faaliyet Raporları

İhtiyat Sandığı'nın, yıllar itibarıyla yaptığı tahsilatların nevine göre dağılımı aşağıdaki tabloda görülmektedir (tablo 141).

Tablo - 141 İhtiyat Sandığına Yapılan Tahsilatların Nevine Göre Dağılımı
(2013-2015)

Yıllar	Prim Depozit	Avans	Diğer	Kredi	Toplam
	Tahsilatı	Tahsilatı	Tahsilatlar	Tahsilatı	Tahsilat
2013	143,717,640	32,924,109	6,531,034	-	183,172,783
2014	154,474,144	33,013,014	7,641,896	8,160,000	203,289,054
2015	180,494,591	44,688,683	12,635,029	8,160,000	245,978,303

Kaynak: İhtiyat Sandığı Dairesi

İhtiyat Sandığı Fonu'ndan ödenen kişilerin sayısı 2015 yılında önceki yıla göre %0.8 oranında azalarak 5,112'den 5,070'e gerilemiştir (tablo 142).

Tablo - 142 İhtiyat Sandığından Ödenen Kişi Sayısı
(2013-2015)

Yıllar	Ödeme Yapılan Kişi Sayısı
2013	5,619
2014	5,112
2015	5,070

Kaynak: İhtiyat Sandığı Dairesi

12.2.1.5. Sosyal Hizmetler Dairesi

Sosyal güvenlik sistemimiz içerisinde, diğer sosyal güvenlik müesseselerini tamamlayıcı bir unsur olarak görev yapan Sosyal Hizmetler Dairesi, herhangi bir prim veya katkı esasına dayanmayan, çağdaş ve sağlıklı bir toplum yaratmak için çalışan ve çeşitli nedenlerden dolayı zor duruma düşen yurttaşlarımıza geçici veya sürekli sosyal yardım yapan ve hizmet götüren bir müessesedir.

Sosyal Hizmetler Dairesi, toplumsal değişimler sonucu fonksiyonlarını yitiren ve bireylerin davranışlarını düzenleyen sosyal, ekonomik ve kültürel kurumların yerine yenilerini ikame etmek, kişi grup ve toplulukların fiziksel ve çevre koşullarından doğan eşitsizlik veya yoksulluklarını gidermelerine yardımcı olmak, toplumsal değişim veya sosyal çevreye uyum sağlayamayan bireylerin karşılaştıkları sosyal, psikolojik ve benzeri sorunlarını çözümlenerek topluma kazandırılmalarını sağlamak, sonuç olarak bireylerden hareketle toplumsal refah seviyesini yükseltmek amacıyla hizmet vermektedir.

Yatalak olmayan fakat kendi temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olan bakıma muhtaç yaşlıların huzurlu bir ortam içerisinde hayatlarını devam ettirebilmeleri için Lapta Huzurevi'nde bakımları yapılmaktadır. Lapta'daki Huzurevi'nde 2015 yılında aylık ortalama 35 bakıma muhtaç yaşlı barındırılmıştır.

Dar gelirli ve yoksul ailelerin çocukları Sağlık Bakanlığı'na bağlı Yataklı Tedavi Kurumları Dairesi'yle işbirliği içerisinde 2015 yılı içerisinde de sünnet ettirilmiştir. Bu çerçevede 70 çocuk Gazimağusa Devlet Hastanesi, Girne Dr. Akçiçek Hastanesi, Cengiz Topel Hastanesi ve Lefkoşa Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi'nde sünnet ettirilmiştir.

Sosyal Hizmetler Dairesi kişi veya toplulukların fiziksel veya sosyal problemleri yanında karşılaştıkları psikolojik ve ekonomik sorunlarını çözümlenmede yardımcı olma amacına yönelik olarak rehabilitasyon ve bakım hizmetlerini de yürütmekte, çalışamayacak durumda olan ve güç duruma düşen vatandaşlar ile dar gelirli ailelere yasa ve tüzükler

çerçevesinde nakdi ve ayni olarak yardımda bulunmaktadır. Sosyal Hizmetler Dairesi'nin 2014 yılına göre 2015 yılında nakdi yardım yaptığı kişi sayısı %1.9, oranında artarak 4,567'ye yükselmiştir. Sosyal Hizmetler Dairesi'nin 2015 yılında çeşitli kategorilerdeki vatandaşlara ödediği toplam miktar ise önceki yıla göre %8.1 oranında artmış ve 62,954,016 TL'den 68,054,102 TL'ye yükselmiştir (tablo 143).

Sosyal Hizmetler Dairesi tarafından şehit ve hadise kurbanı ailelerin kız çocukları ile Sosyal Hizmetler Dairesi'ne bağlı kızlar yurdunda yetişen kızlara, evlenme masraflarına katkı olmak üzere cihaz yardımı yapılmaktadır. Ekim 2014 – Eylül 2015 döneminde evlenme yardımından 3 kız yararlanmıştır. Kişi başı cihaz yardımı miktarı ise 3000 TL olarak uygulanmıştır (tablo 144).

Tablo - 143 Sosyal Hizmetler Dairesi'nce Yapılan Ödemelerin
Nevine Göre Dağılımı ve Ödenen Miktarlar
(2013-2015)

Ödemelerin Nevi	A: Kişi Sayısı	B: Miktar (₺)		
		2013	2014	2015
1. Sosyal Yardım (Yoksul) Maaşı	A....	3,367	3,495	3,634
	B....	31,526,477	36,083,867	40,344,220
2. Malül Maaşı	A....	105	104	101
	B....	2,217,468	2,444,569	2,541,493
3. Şehit Ailesi Maaşı	A....	410	402	387
	B....	14,097,314	15,359,501	15,672,648
4. Malül Gazi Maaşı	A....	248	249	247
	B....	6,204,415	6,963,492	7,278,225
5. Şehit Ebeveynleri Maaşı	A....	124	118	107
	B....	1,518,844	1,622,424	1,629,151
6. Acil Yardımlar	A....	52	85	60
	B....	12,500	17,675	17,900
7. Koruyucu Aile Ödemesi	A....	31	28	31
	B....	485,731	462,488	570,465
Toplam	A....	4,337	4,481	4,567
	B....	56,062,749	62,954,016	68,054,102

Kaynak : Devlet Planlama Örgütü

Tablo - 144 Cihaz Yardımı Alan Kişi Sayısı ve Kişi Başı Miktarı
(2013-2015)

Yıllar	2013	2014	2014
1. Cihaz Yardımı Alan Kişi Sayısı	5	3	3
2. Cihaz Yardımının Kişi Başına Miktarı	3000	3000	3000

Kaynak: Sosyal Hizmetler Dairesi

Tablo - 145 Sosyal Hizmetler Dairesince Yapılan Ödemelerin Çeşitleri ile Miktarları
(2013-2015)

Yıllar	2013	2014	2015
Ödenek Kategorileri	1 Ocak	1 Ocak	1 Ocak
1. Şehit Eşine	2,500	2,618	3,081
2. Şehit Ebeveynlerine	817	917	1105
3. I.Derece Malül Gaziler	2,872	2,993	3,523
4. VI.Derece Malül Gaziler	1,568	1,679	1,976
5. I.Derece Malüller	2,635	2,754	3,242
6. VI.Derece Malüller	1,291	1,400	1,648
7. Yoksul Yardımları (Bir Kişi)	589	689	852
8. Yoksul Yardımları (Karı-Koca)	697	797	972

Not: Şehit eşine, malül gazi ve malülerin maaşlarına kamu görevlilerinin maaşlarına yapılan konsolide oranında artış yapılmaktadır. Ödemeler kişi başıdır. Malüller ile Malül Gaziler altı derecede mütalaa edildikleri için en düşük olan VI. Derece ile en yüksek olan I. dereceye tabi olanlara tabloda yer verilmiştir.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

12.2.2. Sorunlar

Devletin, Sosyal Güvenlik Fonlarına yapması gereken katkıları zamanında yapamaması bu fonların zora girmesine ve bazı sorunların doğmasına neden olmaktadır.

Sosyal güvenlik fonları birikimlerinin istenilen düzeyde gelir getirici sahalara kanalize edilememesi fon birikimlerinin yeterli düzeyde artmasını engellemektedir.

Prim karşılığı olmayan ödemeler sistemde sıkıntı yaşanmasına yol açmaktadır.

Sosyal hizmetler alanında yaşlı, korunmaya ve desteklenmeye muhtaç insanlar için istenilen standartta hizmet verilememesi sorun teşkil etmektedir.

13. Çevre

Çevre, tanımı ve kapsamı çok geniş olan ve çeşitlilik arzeden bir kavramdır. Günümüzde Çevre; doğal, yapısal, ekonomik, sosyal ve kültürel değerlerin bir bütünü olarak ele alınmakta ve bunlar arasındaki karşılıklı etkileşim gözetilmektedir. Bir ilişkiler bütünü olan çevrenin soruna dönüşmesi, insandan kaynaklanan etkilerin doğanın dengesini zorlaması sonucu olmaktadır. Doğal dengeler karşılaştıkları yeni yükleri kaldıramaz hale geldiklerinde “Kirlenme” diye adlandırılan dengesizlikler ortaya çıkmaktadır. Böylece insanoğlunun bitmeyen beklentileri ile yenilenemeyen kaynaklar hızla tükenirken, yenilenebilir kaynaklarda da tahrip ve bozulmalar görülmekte hatta gürültü ve estetik bozulması gibi kişi huzurunu bozan gelişmeler insan-çevre ilişkilerindeki olumsuzlukları artırmaktadır.

İnsanoğlu varolduğundan bu güne kadar çevresiyle yakından ilgilenmiş ve yakın çevresinde bulunan tabiat kaynaklarını kullanmıştır. Başlangıçta tükenmez gibi görünen bu doğal kaynaklar, kaynak israfına varan aşırı kullanımlar sonucunda Toprak, Su ve Hava kirliliği olarak ortaya çıkmış ve insanın kendi yaşamını tehdit edecek boyutlara varmıştır.

Hızla artan dünya nüfusu, hızlı ve çarpık kentleşme, plansız endüstrileşme, sulak alanların kirlenmesi, zirai mücadele ilaçlarının aşırı ve kontrolsüz kullanımı, orman yangınları ile meydana gelen kirlenmeler bunların başında gelmektedir. Yanlış ve aşırı kullanımlar; hava, toprak, su ve buralarda yaşayan canlıların yaşam ortamlarının [habitatlarının (ekolojik denge)] bozulmasına neden olmakta ve sonuçta başta insan olmak üzere, bütün canlıların yaşama ortamları giderek kötüleşmekte ve küçülmektedir. Bunlara bağlı olarak gelişen önemli bir çevre sorunu ise biyolojik çeşitliliğin azalması veya türlerin yok olmasıdır. Bilim çevrelerinin son yıllarda yaptığı bir çalışmada, yeryüzündeki canlı türlerinin beşte birinin önümüzdeki yirmi yıl içinde kaybolabileceğinden ve mevcut eko sistemlerin tamamen çökebileceğinden söz edilmektedir. Doğada var olan enerji zinciri içinde bir halkanın yok olması, bütün sistemi etkilemekte ve sonuçta bundan en çok insanoğlu zarar görmektedir.

Dünya ülkelerinde çevre kirliliğinin yarattığı sorunlar tartışılmaktadır. Bunlardan en güncel olanlardan birisi Küresel Isınma denilen iklim değişikliği dünyamızın gündemine

oturmuş bulunmaktadır. Bilim adamları bu gidişatın durdurulamaması halinde 2100 yılına kadar dünyamızda 1.4 - 5.8 derece arasında sıcaklık artışı olacağı, dünyanın çevre feleketleri açısından geri dönülmez noktaya geleceğini duyurmaktadırlar. Bilindiği üzere 19. yüzyılın ortalarından beri, iklimdeki doğal değişebilirliğe ek olarak, ilk kez insan etkinliklerinin de iklimi etkilediği yeni bir döneme girilmiştir. Bu yüzden günümüzde iklim değişikliği, sera gazı birikimlerini artıran insan etkinlikleri dikkate alınarak da tanımlanabiliyor. Temel olarak; fosil yakıtların yakılması, sanayi süreçleri, arazi kullanımı değişiklikleri ve ormansızlaşma gibi çeşitli insan etkinlikleri sonucunda, önemli sera gazlarının atmosferdeki birikimleri sanayi devriminden beri hızla artmakta ve doğal sera etkisi kuvvetlenmektedir.

Kuzey Buz Denizi'ndeki buzların beklenenden daha hızlı yok olduğu, deniz seviyelerinin sanılandan daha fazla yükselerek tehdit oluşturmaya devam ettiği ve su kaynaklarının gerek eriyen buzlardan, gerekse kuraklık ve sel gibi olaylardan dolayı artan şekilde risk altında olduğu vurgulanmıştır.

Çevrenin ilk kez uluslararası gündeme yerleşmesi ve ekonomik gelişme ile çevre üzerindeki etkilerinin tartışılmaya başlanması, 5 Haziran 1972 tarihinde İsveç'in başkenti Stockholm'de yapılan Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevresi Konferansı'na dayanır. Konferans'ın en önemli beklentisi, siyasal rejimleri ve kalkınma düzeyleri ne olursa olsun tüm katılımcı ülkelerin, evrensel bir nitelik kazanan çevre sorunları karşısındaki ortak sorumluluklarını kabul eden bir yaklaşımı paylaşmaları olmuştur. Konferansın hemen ardından Aralık 1972'de Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) kurulurken, toplanan Avrupa Topluluğu (Bugünkü AB) da 1973-1979 yıllarını kapsayan Birinci Çevre Eylem Programı'nı hazırlayarak yürürlüğe koymuştur. Geçen zaman içinde AB şu anda 2020 yılına kadar geçerli olması öngörülen Yedinci Çevre Eylem Programını sürdürmektedir. Söz konusu eylem programlarında AB'nin çevre politikaları, hedef ve stratejileri belirlenmekte ve bunlara uygun mevzuat geliştirilmektedir. Daha sonra Birleşmiş Milletler, her on yılda bir büyük çapta çevre konferansı veya zirvesi düzenlemeye devam etmiş, 1982'de Nairobi'de, 1992'de Rio'da, 2002'de Johannesburg'da 26 Ağustos - 4 Eylül 2002 BM Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi toplanarak gelecekteki dünya kalkınma gündemini şekillendirmiş, son olarak 7-18 Aralık 2009 tarihleri arasında BM'in Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da düzenlenmiş olduğu İklim Konferansı Zirvesi yapılmıştır. 1976 yılında Kanada'nın Vancouver kentinde toplanan Birleşmiş Milletler

Habitat 1 Konferansı'nda; yeterli konut, sağlıklı yerleşim, insan onuruna yakışır gerekli hizmetlerin sağlanması, tarihi değerlerin korunması, çevrenin tahrip edilmesine karşı duyarlı olunması gibi konular gündemi oluşturmuştur. 1996 İstanbul Habitat 2 İnsan Yerleşimleri ve Kentleşme Konferansı diğer bir etkinlik olmuştur.

Çevre konularının bütünlüklü olarak ele alınıp tartışılabilmesi ve etkinlikler düzenlenebilmesi için tüm dünyada 5 Haziran Dünya Çevre Günü ilan edilmiştir. Ayrıca 2 Şubat Dünya Sulak Alanlar Günü, 21 Mart Dünya Ormancılık Günü, 22 Mart Dünya Su Günü, 22 Nisan Dünya Yeryüzü Günü, 22 Mayıs Uluslararası Biyolojik Çeşitlilik Günü, 17 Haziran Dünya Çölleşme ve Kuraklık ile Mücadele Günü, 4 Ekim Hayvanları Koruma Günü, 31 Ekim Uluslararası Karadeniz Günü olarak değerlendirilmektedir.

Seksenli yıllarda, kalkınma ile çevre ilişkisinin, giderek kalkınmanın bugünkü neslin gereksinimlerinin karşılanması adına, gelecek neslin gereksinimlerini karşılama kabiliyetlerini yok etmemesi anlayışına geldiği görülür. 1987 yılında Birleşmiş Milletler tarafından "Ortak Geleceğimiz"adı altında yayınlanan ve katkılarından dolayı dönemin Norveç başbakanı Brundlant'ın adıyla da anılan kalkınma raporunda ise sözü edilen "Sürdürülebilir Kalkınma" ilkesiyle, çevre sorunu bir kalkınma ve yaşama katılma sorunu haline gelmiştir. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı çerçevesinde, çevre politikalarının tüm ekonomik ve sosyal politikalara entegrasyonunun önemi giderek artmıştır.

"Sürdürülebilir kalkınma"; doğal kaynakları tüketmeyen, gelecek kuşakların da gereksinmelerini karşılayabilme olanaklarını ellerinden almayan,ekonomi ve ekosistem arasındaki dengeyi koruyan (ekolojik ekonomi), ekolojik açıdan sürdürülebilir nitelikte olan ekonomik kalkınma olarak tanımlanabilir.

1992 yılında Brezilya'nın başkenti Rio'da yapılan, Birleşmiş Milletler Dünya Zirvesi olarakta bilinen Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda bir araya gelen ülkeler, çevre ve kalkınma konularındaki bütün hizmet ve politikaları yönlendirecek ilkeleri "Gündem 21" adı altında bir deklarasyonda topladılar. Gündem 21, Kalkınmanın sosyal, ekonomik ve çevresel yönden nasıl sürdürülebilir olabileceği üzerine bir plandır. Gündem 21; ülkelerin ulusal çevre eylem planı hazırlayarak bu stratejilerini sürdürülebilir kalkınma kavramına uyduracak hukuki düzenlemeleri yapmalarını ve bunun gönüllü kuruluşlar ve halk dahil olmak üzere geniş katılım ile sağlanması için hükümetlere çağrıda

bulunmaktadır. Nitekim, Avrupa Birliği'nin 5. Çevre Eylem Programı da bu dönemde "Gündem 21"de belirlenen öncelikler gözönünde bulundurularak hazırlanmıştır.

1992 Rio Dünya Zirvesi'nden sonra birçok ülkenin yerel gündem 21'ler oluşturarak yasalarına girmeye başlamış olan sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilirlik, KKTC' de 18/2012 sayılı Çevre Yasası'nın dördüncü ve beşinci maddelerinde yer almıştır.

Dünya devletleri 30 Kasım – 11 Aralık 2015 tarihlerinde Paris'te düzenlenen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 21. Taraflar Konferansında yeni bir iklim anlaşması üzerinde uzlaşarak 12 Aralık 2015 tarihinde Paris Anlaşmasını akdetmişlerdir. Anlaşma ile küresel ortalama sıcaklık artış limitinin yüzyılın sonuna kadar 1.5 ile 2 derece santigrat arasında sınırlandırılması hedeflenmektedir.

13.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

13.1.1. Çevreyi Oluşturan Kaynaklar, Kaynakları Etkileyen Bazı Faaliyetler ve Etkileri

Ülkemizin doğal çevre kaynakları; hava, su, toprak başta olmak üzere yeraltı kaynakları, sulak alanlar, akarsu bakımından zayıf dere yatakları, kıyıları ve denizler, kıyı ve kara kumulları doğal ve ekolojik yapının bir parçasıdır. Bitki örtüsü, orman varlığı, makiler, zeytinlik ve harnıp ağaçları, Kıbrıs özel bitkiler ve çiçekler, dağlar, tarımsal alanlar, hayvanlar, yaban eşekleri, kaplumbağalar, kuşlar ise biyolojik çevre kaynaklarımızı oluşturmaktadır. İnsanın varolduğu zamandan beri meydana getirdiği yaşam alanları, arkeolojik alanlar, eski kent dokuları, mahalleler, sivil mimari örnekleri, nüfusun kimliği, kültürel yapısı ve yaşam biçimi ise insan yapısı çevre kaynaklarımızı oluşturmaktadır.

Ülkemiz koşullarında hava kirliliğinin genel anlamda ciddi bir tehdit düzeyinde varmadığı söylenebilir. Bunu nüfusun azlığı ve Sanayi faaliyetlerinin sınırlı oluşuna bağlayabiliriz. Ancak, bilimsel düzeyde bir genelleme yapmak için eldeki veriler yeterli kabul edilmeseler bile, sonuçları itibarı ile işaret ettiği olasılıklar bakımından değer taşıyan yerel düzeyde yapılmış bazı araştırmalar ve göstergeler, ülkemizdeki bazı faaliyetlerin

ya da ülkeyi etkisi altına alabilen ülke dışı meteorolojik hareketlerle bunların etkilerinin, yerel düzeyde kirliliklere yada atmosferik değişikliklere yol açtığını veya tehdit oluşturduğunu göstermektedir.

Hava kalitesiyle ilgili olarak Avrupa standartlarına uygunluğun sağlanması yönünde, mevcut durumun bölgesel bazda belirlenmesine yönelik “Hava Kalitesi Ölçüm Projesi” BM Proje Hizmetleri Ofisi UNOPS’un önerisi ve BM Kalkınma Programı UNDP ve Amerika Uluslararası Kalkınma Programı USAID’ın finansmanı ile 30 Kasım 2003 tarihi itibarıyla tamamlanmıştır.

Kıbrıs’ı da içine alan bölgede ozon tabakasının incelmelerinden dolayı ultraviyole B ışınlarının ülkemize direkt geldiği bilinmektedir. Ne var ki KKTC’de iklim değişimleri, ozonda meydana gelen değişimlerin ölçümleri geçmişte yapılamadığından, havayla ilgili dış tehditler ve bunların yarattığı değişimlerle ilgili sağlıklı bilgi verilememektedir. Hava Kalitesi Ölçüm Projesi’yle yapılan ölçümlerde özellikle yaz aylarında ozon oranının limitlerin üzerinde çıktığı tespit edilmiştir.

Elektrik santralleri, dağınık sanayi faaliyetleri, eksoz gazları, çöp yakılması, kömür ocakları, taş ocakları, beton ve asfalt şantiyeleri, yüksek ve yoğun yapılaşma, yerleşim alanlarındaki yapılaşmış alan ve açık alan dengesizliği, Kuzey Afrika üzerinden taşınan toz ve kumun yerel meteorolojik koşullarla birleşmesi, havayı tehdit eden en önemli faktörlerdir.

KKTC’deki santrallerde, kükürt oranı %3’ün üzerinde olan 6 nolu fuel oil kullanılmakta olması, Tekneçik Santralinde filtre bulunmaması, kıyı şeridinin darlığı ve hava akımlarının yardımı ile santralin çevresinde olumsuz etkiler yarattığı gözlemlenmektedir. Tekneçik Santrali çevresinde yapılan gözlemlerde, bitki örtüsünde toplu bozulma ve kurumalar belirlenmiştir. Bilindiği üzere kükürt dioksit emisyonları atmosferde rüzgarla taşınmakta, sonra yağmurla birlikte yere inerken asitleştirmeye yol açarak, insan sağlığına, tahıl üretimine, bitki türlerine, sulak alanlara ve arkeolojik mirasa zarar vermektedir.

Kıbrıs su kaynakları bakımından zayıftır, Kuzey Kıbrıs’ın her alandaki su ihtiyacının hemen hemen tümü (%98) yeraltı su kaynaklarından karşılanmaktadır. Ülkemizde yeraltı suyu ihtiva eden 13 farklı akifer bulunmaktadır. Bu akiferlerden üç tanesi

Ülkemizdeki yerleşim birimlerinin büyük çoğunluğunun su ihtiya­ını kaşılamaktadır. Güzelyurt Akiferi lkemizdeki en büyük ve en önemli akifer konumundadır. Güzelyurt akiferi kendi bölgesinin yanısıra, Gazimağusa ve Lefkoşa'ya içme ve kullanma suyu sağlamaktadır. Girne Sıradağları akiferi ülkemizdeki ikinci önemli akifer konumunda olup başta Girne kenti ve köyleri olmak üzere Mesarya Bölgesindeki birçok belediye ve yerleşim biriminin, Girne Dağlarının eteklerinde bulunan köy ve yerleşim alanlarının ve kısmen Lefkoşa'nın içme suyu ihtiya­ını karşılamaktadır. Yeşilköy akiferi Karpaz bölgesinde bulunan yerleşim birimlerinin birçoğuna içme ve evsel kullanım suyu sağlamaktadır. Bu akiferler, üzerlerinde bulunan yerleşim alanlarında atık su toplama ve arıtma sistemlerinin bulunmamasından dolayı septik kuyulardan kaynaklanan mikrobiyolojik kirlilik, gereği üzerlerinde yeraltısuyu çekimi yapıldığı için deniz suyu girişimi sonucu oluşan kimyasal kirlilik yaşamaktadırlar. Sonuç olarak su ihtiya­ının tamamının karşılanmsında kullanılan akiferlerde ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Akiferler doğada bulunan diğer kaynaklardan farklı olarak yenilenebilme imkanı olan kaynaklardır. Eğer beslenme ve çekim dengesi sağlanabilirse bu kaynaklar herhangi bir sorunla karşılaşılmadan kullanılabilir.

Su kaynaklarımız bilinçsiz sondajlarla azalmakta, kaybolmaktadır. Yerleşim birimlerinde kullanılan su dağıtım Őebekelerinin zemin özelliklerinden kaynaklanan korozyon sorunu, işçilikten kaynaklanan bağlantı yerleri yetersizliği ve ömürlerinin dolmuş olması nedeniyle ciddi su kayıpları meydana gelebilmektedir.

Dünya iklimindeki global ısınma yanında, doğal bitki örtüsü olan ormanların da yangınlardan zarar görmesiyle, ülkemizdeki yağış miktarlarında 30 yıldan beri genelde bir istikrarsızlık ve azalma görülmektedir.

İ kullanım (insan kullanımı) için gerekli ve yeterli su kaynaklarımız mevcuttur. O nedenle tasarrufa gidilecek tek alan tarımda kullanılan sudur. Bu da gelişmiş sulama sistemlerinin bir an önce kullanıma sokulmasıyla mümkündür.

Su sıkıntısı çekilen bir ortamda evre kirliliğinin su kaynakları üzerindeki olumsuz etkisi, sorunu bir o kadar daha kritik konuma getirmektedir. Ülkede kanalizasyon ve su arıtma tesislerinin yeterli düzeyde olmayışı (Lefkoşa arıtma tesisi hariç), çöp ve lağım sularının gelişigüzel yerlere dökülmesi, suni gübrelerin doğaya verdiği zararın hiçbir Şekilde

ölçülmemesi, yeraltı sularında tarımsal ilaç kaynaklı ve bakteriyolojik kirlenmeler, sorunun insan sağlığını tehdit eder seviyelere gelmesine neden olmaktadır.

Bilindiği üzere ülkemizde Geçitköy göletinin baraja dönüştürülmesi sonrasında 17 adeti sulama maksatlı, 12 adeti ise yeraltı sularını besleme amaçlı 29 adet gölet bulunmakta ve bunların sulama amaçlı olanlarının toplam kapasitesi 14.7 milyon m³'tür.

Sulama maksatlı mevcut onyedü göletin büyük bir çoğunluğuda tarım alanlarına dağıtım şebekesi bulunmamaktadır. İklim koşullarının da kolaylaştırması ile buharlaşma meydana gelmekte ve sonuçta göletlerdeki kullanılmayan birikmiş su tuzlanmaktadır. Göletlerin yerseçimi, jeolojik ve jeokimyasal yapı araştırması ve incelemesi yeterince irdelenmeden yapılmıştır.

Büyük bir bölümünün deniz ile çevrili olduğu KKTC'de, denizlerimiz genel anlamda temiz kabul edilebilir. Ancak, KKTC denizlerinde yerel kirlilikler yaşanmaktadır, kirliliğe yol açan dış etkenler; Ortadoğu'dan gelen tankerlerle, limanlarımıza girip-çıkan gemilerin bıraktıkları tonlarca atık, komşu ülkelerden akıntılar ve rüzgarla gelen atıklardır. Özellikle Gazimağusa limanı ve çevresinde deniz dibinde çöp birikmesine neden olmaktadır. Ülkenin kirliliği bir havzada bulunması denizlerimiz açısından tehditdir. Ancak bu tehditin ne ölçüde etkili olduğu ölçülememektedir.

KKTC 200 km'yi aşkın kıyı şeridiyle, bu alanda, dünyanın en zengin ve şanslı ülkeleri sınıfına girmektedir. Ancak, kıyı şeridini kirlilikten korumakta yetersiz kalınmaktadır. Kirliliğe yol açan iç etkenler ise; Kıyılarıdaki yapılaşma alanlarında kanalizasyon ve arıtma sistemlerinin bulunmaması, turistik tesislerde yeterince paket arıtma olmaması veya tam olarak çalışmaması gösterilmektedir. Bu da denizlerimizin kirlenmesine ve denizdeki ekolojik yapının değişmesine yol açmaktadır.

Taşocağı İşletmeciliği'nin yapıldığı yerlerde; hava kirliliği, toprak kirliliği, su kirliliği, atık kirliliği, görsel kirlilik ve gürültü kirliliği oluşmaktadır. 56 taşocağının bulunduğu ülkemizde, bunlardan 36'sı faal olarak çalışır durumdadır. Özellikle birçoğu Lefkoşa'dan da görünen ve dağlarımızı kemirmeye devam eden kırma kum-çakıl ocaklarının sayısı 19, toplam ocak sayımız ise 36 olduğu düşünüldüğünde bu sayının toplam ocak sayısı

içerisindeki yerinin %52.8 olduğu görülmektedir. Kırm kum-çakıl üretimi yapan taşocaklarının 2015 yılındaki toplam üretim miktarı 2,385,831 ton olmuştur.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından finanse edilen bir düşünce kuruluşu olan UNDP-Act'ın 2008-2009 yılına yönelik yaptığı araştırmada, Kıbrıs genelinde taşocaklarının durumu ortaya konmuştur. Rapora göre Kıbrıs genelinde aktif ya da terk edilmiş, izinli veya izinsiz 300 taşocağı mevcuttur.

Düşünce Grubu'nun yerinde yaptığı saptamalara göre; terk edilmiş ocakların çoğunun rehabilitasyonu başarısız bulunmuştur. Kentsel planlama, madencilik, jeolojik inceleme ve çevre ile ilgili dairelerin koordinasyon içinde çalışmaması, verilen taşocağı işletme izinlerinin agrega rezervlerinin yaklaşık 25 yıl daha yetebileceği bilinmesine rağmen, bu maddelerin çıkarılması faaliyetlerine ilişkin uzun vadeli bir programlamanın olmaması, inşaat sanayisini teşvik etme politikalarının beton ve tuğla üretimi gereksinimini artırması, dolayısıyla bu malzemelerin ömrünün sona ermesiyle ne yapılacağına ortaya konmaması olumsuzluklar olarak sıralanmıştır.

Toprak karakteri ve toprağın diğer çeşitli özellikleri bilinmeden düzenli bir tarımsal faaliyet sürdürmek çok zordur. Diğer taraftan su olmadan ekonomik şekilde tarım yapılamaz. Yeraltı su rezervlerinden çekilen suyun tarım alanlarında uzun yıllar vahşi sulama olarak tabir edilen salma sulama şeklinde kullanılması ve çeşitli nedenlerle daha tasarruflu ve randımanlı modern sulama sistemlerine geç geçilmesi ve ardı ardına gelen kurak yıllar gibi önemli nedenler tarıma büyük bir darbe vurmuştur.

KKTC'nin 1974'den hemen sonra 120,000 dönüm civarında olan sulu tarım arazisi 2015 yılında 74,688 dönüme düşmüştür. Örneğin dış satımda en çok döviz girdisi sağlayan narenciye ise 70,000 dönümün üzerinde iken 2015 yılı verilerine göre 40,663 dönüme düşmüştür. Sulu arazilerde %38 civarında azalma mevcuttur. KKTC'nin arazi varlığı tablo 146 ve 2015 yılındaki tarımsal arazi kullanımı tablo 147'de görülmektedir.

Tablo - 146 KKTC'nin Arazi Varlığı

Arazi Çeşidi	Miktar		Dağılım (%)
	(Dönüm)	(Dekar)	
1. Tarımsal Arazi	1,398,123	1,870,689	56.7
2. Orman Arazisi	480,740	643,230	19.5
3. Hali ve Mera Arazisi	122,157	163,446	4.9
4. Kasaba, Köy, Dere ve Gölet Arazisi	263,471	352,524	10.7
5. Kullanılmayan Arazi (taşlık, kayalık, sahil)	201,061	269,019	8.2
Toplam	2,465,552	3,298,908	100.0

Kaynak: Tarım, Doğal Kaynaklar ve Gıda Bakanlığı

Tablo - 147 KKTC'nin Tarım Arazisi Kullanımı (2015)

Arazi Çeşidi	Miktar	Dağılım (%)	(Dönüm)	
			Kuru Tarım Arazisi	Sulu Tarım Arazisi
A. Ekilen Arazi	1,005,744	71.9	931,056	74,688
1. Tahıl Arazisi	736,980	52.7	736,980	-
2. Nadas Arazi	39,146	2.8	39,146	-
3. Baklagiller	70,319	5.0	70,319	-
4. Endüstriyel Bitkiler	-	-	-	-
5. Yağlı Tohumlar	-	-	-	-
6. Yumru Bitkileri	9,956	0.7	-	9,956
7. Yem Bitkileri	46,839	3.4	44,826	2,013
8. Yaprığı Yenen Sebzeler	5,559	0.4	-	5,559
9. Meyvesi Yenen Sebzeler	3,191	0.2	-	3,191
10. Baklagil Sebzeleri	2,009	0.2	-	2,009
11. Soğansız Yumru ve Kök Sebzeleri	420	0.0	-	420
12. Diğer Sebzeler	573	0.0	-	573
13. Sert Kabuklu Meyveler	2,121	0.0	-	2,121
14. Yumuşak Çekirdekli Meyveler	515	0.0	-	515
15. Taş Çekirdekli Meyveler	1,301	0.1	-	1,301
16. Üzüm ve Üzümsü Meyveler	45,120	3.2	39,785	5,335
17. Turunçil Meyveleri	40,663	2.9	-	40,663
18. Sera ve Tüneller	1,032	0.1	-	1,032
B. Ekilmeyen Arazi	392,379	28.1	-	-
Toplam	1,398,123	100.0	931,056	74,688

Kaynak: Tarım, Doğal Kaynaklar ve Gıda Bakanlığı

KKTC'nin toplam 2,465,552 dönümden (3,298,908 dekar) ibaret olan arazi varlığının 1,398,123 dönümünü (1,870,689 dekar) tarımsal topraklar oluşturmaktadır. Tarımsal topraklar bu durumda oran itibarıyla ülkenin %56.7'sini teşkil etmektedir.

Orman Amenajman Plan verilerine göre gerçek orman alanı 60,934 hektar olarak hesaplanmıştır. Mevcut orman alanının 16,264.5 hektarlık kısmı (%26.69) verimli ormandır. Orman alanlarının niteliği tablo 148 ve orman alanlarının mülkiyeti tablo 149’da görülmektedir.

Tablo - 148 Orman Alanlarının Niteliği

	Hektar	Dağılım (%)
1. Ormanlık Saha	60,934	94.75
2. Orman Açmaları ve Orman İçi Açıklıklar	3,379	5.25
Toplam	64,313	100.0

Kaynak: Orman Dairesi

Tablo - 149 Orman Alanlarının Mülkiyeti

	Hektar	Dağılım (%)
1. Devlet Orman Alanları	61,338	95.38
2. Özel Orman Alanları	2,436	3.74
3. Vakıf Orman Alanları	539	0.83
Toplam	64,313	100.0

Kaynak: Orman Dairesi

Meyilli arazi topraklarında yağmur erozyonu, nisbeten düz ve yüksek boylu bitki örtüsünden yoksun olan Mesarya Ovası topraklarında rüzgâr erozyonu mevcuttur. KKTC’de su ve rüzgar erozyonuna açık alanların 66,365 hektar olduğu bilinmektedir. KKTC topraklarının %24’ünün erozyan etkisi altında olduğu hesaplanmaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde birinci derecede 29,572 hektar potansiyel su erozyonu alanı mevcuttur. Bu alanlar tamamen, koruyucu bitki örtüsünden yoksundur. Bunun

yanında kısmen erozyona açık olan potansiyel alan ise toplam 34,805 hektardır. Bu durumda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sınırları içerisinde su erozyonunun halen devam ettiği toplam alan 64,377.5 hektardır. Bu alanlarda, yılda ortalama olarak 2 mm. kalınlığındaki bir toprak tabakasının aşağı kısımlara taşındığını kabul edersek yılda ortalama 1,753,000 m³ toprak aşağı kısımlara veya denizlere taşınmaktadır. Herhangibir koruyucu bitki örtüsünden yoksun olan toplam 1987.5 hektar kumul alanda ise rüzgar erozyonu etkili olmaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde erozyonu etkileyen faktörler ve sonuçlarını şöyle sıralayabiliriz;

- Yanlış arazi kullanımı
- Aşırı hayvan otlatması
- Bitki örtüsünün tahribatı
- Topoğrafik yapı
- İklim faktörü

Ana kayası kalkerden oluşan Beşparmak Dağlarının özellikle güney yamaçlarında toprak aşağılara taşınmış, kayalar tamamen açığa çıkmıştır.

Ülkemizin doğal bitki türü, Akdeniz bitki türü olan maki türlerinden oluşmaktadır. Ormanlarımızın doğal ağaç türleri: Kızıl çam, servi ve fıstık çamı'dır (tablo 150). Yapılan araştırmalarda ülkemizde toplam 1250 adet bitki türü mevcut olduğu tespit edilmiştir. Mevcut bitki türlerimizin 49 adedi endemik türlerdir. 49 adet endemik bitki türünün 17 adedi, dünyada sadece ülkemiz sınırları içerisinde doğal olarak yetişmektedir.

Tablo - 150 KKTC Ormanlık Sahasının Ağaç Türlerine Göre Dağılımı

Ağaç Türü	Alanı (Hektar)	Dağılım (%)	KKTC Yüzölçümüne Oranı (%)
1. Kızılcım	21,816.5	35.80	6.59
2. Fıstıkçamı	821.5	1.35	0.25
3. Servi	98.0	0.16	0.03
4. Okaliptüs	44.0	0.07	0.01
5. Akasya	413.0	0.68	0.12
6. İbreliler	5,755.0	9.45	1.74
7. Yapraklılar	23,928.5	39.27	7.23
8. İbrelili+Yapraklı	8,057.5	13.22	2.43
Toplam	60,934.0	100.00	18.40

Kaynak: Orman Dairesi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Milli Parklar ilk defa 1976 yılında gündeme gelmiş, bu amaçla oluşturulan komisyon KKTC'nde toplam 8 bölgenin milli park alanı olarak ilan edilmesini Bakanlar Kurulu'nun 357/78 sayılı kararı ile sağlamıştır. Ancak ilan edilen bu milli parklar için hiç bir düzenleme çalışması yapılmamıştır.

Zafer Burnu Milli Parkı için Bakanlar Kurulu'nun, *E(K-1) 588/86*, *E(K-2) 207/88* ve *E-428-91* sayılı kararları mevcuttur. Ancak Karpaz Milli Parkı 30 Mayıs 2007'de Bakanlar Kurulu kararıyla Özel Çevre Koruma Bölgesi ilan edilmiştir. Bakanlar Kurulu 19 Eylül 2007 tarihinde son olarak aldığı bir kararla Karpaz'ın flora ve faunasını, biyolojik çeşitliliğini, tarihi ve kültürel değerlerinin korumasını, yörenin ekonomik aktivitelerinin nasıl gelişeceğini düzenleyen Karpaz Milli Park Alanı Yasa Tasarısı'nı onaylamıştır. Ancak tasarı kadük olmuştur.

Orman içi dinlenme ve piknik alanları rekreasyonel ve estetik kaynak değerlerine sahip olup 11 adet ve toplam 48 hektarlık bir alana sahiptir. Bununla birlikte talep olması halinde genişleme imkanı mevcuttur (tablo 151).

Tablo - 151 Mevcut Orman İçi Dinlenme ve Piknik Alanları

Adı	Orman Serisi	Alanı (Hektar)
1. Alevkaya	Beşparmak-Kartaldağ	12
2. Karga	Beşparmak-Kartaldağ	1
3. Darboğaz	Girne-Yaman	12
4. Özgürlük	Girne-Yaman	4
5. Kalkanlı	Güzelyurt-Hacıbayram	2
6. Hacıbayram	Güzelyurt-Hacıbayram	2
7. Kantara	Sinandağ	5
8. Karpaz	Sinandağ	1
9. Mersinlik	Sinandağ	2
10. Salamis	Sinandağ	5
11. Taşkent	Girne-Yaman	2
Toplam		48

Kaynak: Orman Dairesi

Ülkemiz, kuşların göç yolu üzerinde olması, çok sayıda göçmen kuşu ve türleri tükenmek üzere olan kuşları barındırması sebebiyle uluslararası bir statüye sahiptir. 300 göçmen ve 46 yerleşik tür (2 endemik, 5 endemik alt tür) kuş söz konusudur. Yazın yumurtlamak için gelen 27 türün yanısıra rastlantısal olarak gelen 51 tür kuşu konuk etmekteyiz, ayrıca göç ederken Kıbrıs'ı kullanan 220 tür kuş her yıl düzenli olarak göçlerini yapmaktadır. Dünyada türleri tükenme tehlikesi altında olan kuş listesinde yer alan 20 kadar kuştan 12'si bizim ülkemizde de yaşamakta, birkaç türü de üreme yapmaktadır. Zengin kuş türlerinin bulunduğu ülkemiz yoğun av baskısı altındadır. İngiltere Kuşbilimi Derneği'nin yaptığı bir çalışmada Kıbrıs'ın güneyinde yılda 6 milyon, kuzeyinde ise 2 milyon civarında çeşit tür kuş avlandığı söylenmektedir. Avrupa'da kuş ve çevre sağlığı konusunda faaliyet gösteren "Birdlife", Kıbrıs'ta yaşayan 94 vahşi kuş türünün 41 çeşidinin yaşam ortamlarının uygunsuz olduğunu belirtmiştir. Bir yandan yaşam alanlarının daralması bir yandan yoğun av, kuşların sayılarını azaltmakta ve tür kaybına neden olmaktadır. Sulak alanların kirliliği, hava kirliliğinin neden olduğu iklim değişikliği, yoğun ve çarpık yapılaşma, kıyı yağmacılığı, orman kaybı, artan tarımsal ilaç kullanımı, bitki örtüsünün değişmesi diğer olumsuzluklardır.

Su kuşları sulak alanlarımızda, küçük kuşlar ovalık ve orman alanlarımızda, yırtıcı kuşlar orman alanlarımız ve kayalık (tepe ve dağlarda) alanlarımızda yaşarlar ve üreme yaparlar.

Karpaz bölgesi, kuş popülasyonumuzun büyük bir kısmını barındırır. Girne bölgesi dağlık alanlarında özellikle yırtıcı kuşlar çoğunluktadır. Sulak alan ve lagünlerde de su kuşları barınır. Kıyılarımızda taşlaşmış kumullarda Arı Kuşları'nın ürediği saptanmıştır (Bafra, Altın kum). Ayrıca kıyılarımız Martı'ların yaşam alanlarıdır. Zafer Burnu açıklarında 9 adacıktan en büyüğü olan Klithes adasında Avrupa'da türü tükenmek üzere olan Ada Martısı ve Karabatak üreme yapmaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sahillerinde çalışmaların başladığı 1992 yılından bu yana son yıllarda yapılan araştırmalarda Akdeniz'de yaşadığı kabul edilen *Chelonia mydas* türü deniz kaplumbağalarının yaklaşık %25'i ile *Caretta caretta* türü deniz kaplumbağasının yaklaşık %10'u nun yumurta bırakmak için Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sahillerini seçtiğini göstermektedir (Godley and Broderick,1995,1996). Ancak, kaplumbağaların her yıl yuva yaptığı sahillerde insan faaliyetlerinin artması nedeniyle yuva sayısında önemli düşüşler saptandığı yetkililerce ifade edilmektedir.

Karpaz Bölgesi'nde bulunan ve Milli Park kapsamı içinde yer alan, dünyada benzeri görülmemiş şekilde evcil yaşamdan doğal yaşama geçen hür eşekler, kendine özgü iri yapıları ve genetik özellikleriyle Literatüre "Kıbrıs Eşegi" olarak girmişlerdir. Gerek bölge halkına, gerekse ülkeye büyük zenginlikler katabilecek potansiyele sahip bu hayvanlar asırlardır doğa koşullarına göğüs gererek yaşamlarını ve nesillerini sürdürme başarısını göstermişlerdir.

İnsan yerleşmeleri insanın, barınma, beslenme ve sağlık gibi temel gereksinimlerini karşılamak için tarih boyunca meydana getirdiği ve kendini ait hissettiği yaşam alanlarıdır. İnsan yerleşmelerinin çevre niteliklerinin bozulması, trafik sıkışıklıkları, konut alanları ile iş ve eğlence yerlerinin içiçe olması, altyapı yetersizlikleri gibi birçok nedenden ötürü yerleşmeler yaşanması zor hal almaktadır. Tarihi yerleşim merkezlerinin bozulması, yık yap sürecinde kaybolması, kültür ve beklentiler dikkate alınmayan tasarımlarla da insanın kimlik ve bir yere ait olma duyguları zedelenmektedir. Bu durumdan KKTC de nasibini almaktadır.

Kültürel çevreyi oluşturan değerler ve kaynaklar; toplumsal ve kültürel kimliği yansıtan, fiziki çevrede oluşan mimari ve kentsel doku, bunu meydana getiren estetik ve sanatsal özellikler, siluet,ölçek, hacim ve oranlar korunması ve yaşatılması gereken değerlerdir. Bu

değerlerin meydana getirdiği arekeolojik, doğal ve kentsel sit alanları, anıtlar, askeri ve sivil mimarlık örnekleri, meydanlar ve sokaklar, yerel ve yöresel malzeme, doğal bitki örtüsü, yararlanılması - geliştirilmesi ve kullanımı sürdürülebilir kılınması gereken ekonomik değer taşıyan kaynaklardır.

Doğal ve tarihi çevre değerleri ile ekonomik, sosyal ve kültürel faktörler, turizm hareketlerinin başlangıç ve sınır koşullarını oluştururlar. Turizm süreci kendi başlangıç ve sınır koşullarını etkileyebilmektedir. Örneğin tarihi ve doğal çevre değerlerini dikkate almayan bir turizm gelişmesi kendisini doğuran bu değerlerin yok olmasına, dolayısıyla sürecin ortadan kalkmasına yol açabilir. Turizm hareketi genellikle çekiciliği yüksek olan doğal dengenin çok hassas ve kırılgan olduğu yerlerde başlamakta, gelişmekte ve gerekli önlemler alınmadığı takdirde bu dengeyi kolaylıkla bozmakta, sonuçta çekicilik de yok olmakta ve faaliyetin ömrü kaynakla birlikte tükenmektedir.

Ülkemizde turizm sektörü büyük ölçüde kıyılarda yoğunlaşmıştır. Altyapı yetersizliği, kıyı bölgeleri ile verimli tarım topraklarının ve hassas alanların dağılık, düzensiz yoğun yapılaşma ve ikinci konut alanlarıyla betonlaşması gibi faktörler ekosistemdeki dengeleri bozmaktadır.

13.1.2. Yasal ve Örgütsel Durum

KKTC Anayasa'sının özellikle 38, 39 ve 40'ıncı maddeleri çevrenin korunmasını, geliştirilmesini, devlet ve kişilere ödev olarak vermekte, sağlıklı çevrede yaşama hakkını güvence altına almaktadır.

Ülkemizde çevre korumaya yönelik çok sayıda hukuki düzenleme bulunmaktadır. Gerek Çevre Yasası, gerekse çevre ile ilgili mevcut mevzuat incelendiğinde, bazı aksaklık, uyumsuzluk ve tekrarlar göze çarpmaktadır. Bu durum, çevre mevzuatının uygulanmasında güçlükler neden olmaktadır.

Çevre Koruma Dairesi 1989 yılında 10/1989 sayılı yasayla (52/1993, 31/1994, 2/2001, 20/2008 Değişiklik) kurulmuş ve 9/1990 sayılı Çevre Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile faaliyetlerine başlamıştır. Geçen süreç içerisinde yasada görülen eksiklik ve aksaklıkları

gidermek amacıyla 21/1997 sayılı yeni Çevre Yasa'sı yürürlüğe girmiştir. Kasım 2001'de ise 36/2001 sayılı Çevre (Değişiklik) Yasası ile "Gürültü Kirliliğinin Önlenmesi"ne ilişkin esas yasanın 17'inci maddesi değiştirilerek yeniden düzenlenmiştir. Daha sonra 24/2004 sayılı Çevre (Değişiklik) Yasası ile "Motorlu Kara, Hava ve Deniz Taşıtlarının" emisyon standartları ve emisyon azaltıcı önlemlerine ilişkin yasanın 15'inci maddesi değiştirilerek yeniden düzenlenmiştir. Son olarak 51/2007 sayılı Çevre (Değişiklik) Yasası ile cezalarla ilgili 33 ve 36'ncı maddelerdeki kurallar güncelleştirilerek, yeni kurallar yasaya eklenmiştir. Gelineen noktada çevre mevzuatımızı, AB çevre mevzuatına uyumlaştırmak için 18/2012 sayılı yeni Çevre Yasası 12 Mart 2012 tarihinde yürürlüğe konmuştur.

Çevre Yasası'nın amacı; bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması; insan sağlığını olumsuz etkileyen, su, toprak, hava kirliliğinin ve gürültünün önlenmesi ve ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların, sağlık, kültür ve yaşam düzeylerinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemleri, ekonomik ve sosyal kalkınma hedeflerini, çevrenin korunmasına ilişkin temel ilkeler çerçevesinde düzenlemektedir.

Bilindiği üzere KKTC'de bugüne kadar 8 bölge Bakanlar Kurulu kararıyla Özel Çevre Koruma Alanı ilan edilmiştir; Alagadi ÖÇK Bölgesi, Koca Reis-Park Otel arası ÖÇK Bölgesi, Ronnas Körfezi-Ay Philon ÖÇK Bölgesi, Kalkanlı ÖÇK Bölgesi, Karpaz ÖÇK Bölgesi, Güney Karpaz Sahilleri ÖÇK Bölgesi, Akdeniz Köyü ÖÇK Bölgesi ve Gazimağusa Sulak Alanlar ÖÇK Bölgesi.

55/1989 sayılı İmar Yasası: 1989 yılında yürürlüğe giren Yasa ülkedeki düzensiz yaygın kentsel büyümenin durdurulması, ülke düzeyinde fiziki planlamanın gerçekleştirilebilmesi, planlı imar ve gelişmenin yaygın hale getirilebilmesi ve buna bağlı olarak, kıt kaynakların akılcı ve dengeli kullanımının sağlanması için yasal zemini oluşturmaktadır. İmar Yasası fiziki planlamada dört plan şekli getirmektedir. Bunlar Ülkesel Fizik Plan, İmar Planları, Çevre Planları ve imar planları altında Öncelikli Alan Planları'dır.

İmar Yasası, planlama makamı olarak görevlendirilmiş olan Şehir Planlama Dairesi'ne kalkınma planı temel hedeflerine uygun olarak ülkesel düzeyde plan yapmak yetki ve sorumluluğu vermekte, kent planlarının da bu ülkesel düzeydeki plana göre hazırlanması

öngörülmektedir. Ancak, Yasa ülkesel bir planın hazırlanmamış olduğu hallerde alt düzeyde planlama yapılabilmesi için kalkınma planının hedeflerine uygun olarak planlama yapılmasını öngörmektedir.

Çevreyle ilgili bu iki temel yasa dışında Fasıllar 59 Sahilleri Koruma Yasası, Fasıllar 96 Yollar ve Binaları Düzenleme Yasası, 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası, 60/1994 sayılı Eski Eserler Yasası gibi birçok yasa daha mevcuttur.

KKTC’de yürürlükte bulunan yasalar çevre korunması, kaynakların dengeli kullanımı, çevre değerlerinin geleceğe taşınmasında ve eski yerleşim dokularının bulunduğu arkeolojik ve kentsel sit alanlarında kültürel özelliklere uygun mimarlık örneklerinin yaratılmasında, çevrenin korunarak kullanımı ve geliştirilmesi için gerekli planlamaların yapılmasını, belirleyici olan yasal çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu yasalar farklı kuruluşlara çeşitli yetki ve sorumluluklar yüklemektedir. Bu kuruluşlar; Çevre Koruma Dairesi, Şehir Planlama Dairesi, Devlet Planlama Örgütü, Eski Eserler ve Müzeler Dairesi, Anıtlar Yüksek Kurulu, Meteoroloji Dairesi, Orman Dairesi, Tarım Dairesi, Su İşleri Dairesi, Jeoloji ve Maden Dairesi, Turizm Planlama Dairesi, Vakıflar İdaresi, Belediyeler, Kaymakamlıklar ve Kültür Dairesi’dir.

Çevre konularında temel politikaları saptamak ve kuruluşlar arasında koordinasyonu ve işbirliğini sağlamakla görevli olarak kurulan Çevre Koruma Dairesi bugün bu fonksiyonlarını yerine getirmede teknik araç gereç ve donanımlı personel eksikliği nedeniyle sıkıntılar yaşamaktadır.

Korunması gerekli taşınmaz eski eserler ve doğa varlıkları ile ilgili hizmetleri bilimsel esaslara göre yürütmek ve/veya yürütülmesini sağlamak amacıyla Taşınmaz Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu oluşturulmuştur. Eski Eserler ve Müzeler Dairesi KKTC’deki tüm taşınır ve taşınmaz eski eserler ile müzelerden sorumlu olan ve bu konulardaki tüm gelişmelerle ilgili olarak 60/1994 sayılı Eski Eserler Yasası’nda belirlenen ilke ve kurallar çerçevesinde çalışmalarını yürüten kuruluştur.

Sivil Toplum Kuruluşları ve bunların faaliyetleriyle ilgili olarak KKTC’de yaklaşık 980 kulüp, kooperatif, sendika, meslek örgütü, dernek ve vakıftan ancak 150’si aktif olup, bunların da yalnızca %3’nün çevreyle ilgili olduğu tahmin edilmektedir. Bu oran, son

yıllarda çevre bilinci geliştikçe artmaktadır. KT Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Yeşil Barış Hareketi, Lefke Çevre ve Tanıtma Derneği, Kuşları ve Doğayı Koruma Derneği, KT Biyologlar Doğayı Araştırma ve Koruma Derneği, Sürdürülebilir Çevre Platformu, Kıbrıs Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı, Sürdürülebilir Gelecek için Profesyonel Yaklaşım Derneği (Pro Action), Çevre ve Enerji Derneği, Ses Kirliliği ile Mücadele Derneği, Hayvanları Koruma Derneği, Çevre Koruma Vakfı (ÇEKOVA), LAÜ Çevre Araştırmaları ve Eğitim Merkezi, GAÜ Kırsal Gelişim ve Çevre Araştırmaları Merkezi, Zeytin Ağaçlarını Koruma ve Araştırma Derneği (ZAKAD) bunların en başta gelenleridir.

The Management Centre of The Mediterranean'in UNDP-ACT (BM Kalkınma Programı İşbirliği için Hareket) sponsorluğunda ve Intercollege ortaklığıyla, ada çapındaki sivil toplum örgütlerini bir kitapta toplayan STÖ Rehber Projesi ile adadaki örgütlerin misyon ve aktivitelerini belirleyen çalışma Ekim 2006 tarihi itibarıyla başlatılmış ve 2007 yılı içinde sonuçlandırılmıştır. Buna göre KKTC'de 150 ve Güney Kıbrıs'ta 350 aktif STÖ belirlenmiştir.

Çevreyle ilgilenen STK'ları; kirlilik, kıyıların kullanımı, taşocakçılığı, yapılaşma, kuşlar-kaplumbağalar-bitki örtüsü ve diğer biyolojik çeşitlilik, erozyon, ses ve gürültü kirliliği, maden artıkları, tarımsal ilaçların kullanımı, alçak orman arazilerinin kullanımını gündeme getirme açısından başarılı olmuşlardır. Ancak; bu kuruluşların yapılanmaları yetersiz, çevrenin iyileştirilmesine yönelik toplum üzerinde ve yönetim mekanizmalarına olan etkileri zayıf, paydaşları arasında yakınlaşma, işbirliği, ortak çalışma, ağ ve platform oluşturmaları gelişmemiş, özel ve devlet sektörleriyle dayanışmaları çok az olduğundan katılımcılıkları söylem düzeyinde kalmakta, pratik yaşama yeterince geçirilememektedir. Sivil toplum örgütlerinin başarıları dışta verilen kararlara tepki göstermek ve bunları etkilemekle sınırlı kalmaktadır.

Yirmibirinci yüzyıla girerken; Dünyada çevre yönetimi konusunda başarılı olmuş tüm ülkelerde uygulanmakta olan ve çevresel kalitenin ve değerlerin korunmasında en fazla paya sahip olduğu bilinen ÇED uygulaması 21/1997 sayılı Çevre Yasası'nda hayata geçirilmiştir. Çevreyle ilgili yönetsel bir araç olarak kullanılan Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), Çevre Koruma Dairesi tarafından hazırlanıp 872/1997 sayılı

tüzükle yürürlüğe girmiştir. ÇED, tüzükte belirtilen ekonomik amaçlı yatırım etkinlikleri için zorunlu tutulmaktadır.

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) raporu, gerçekleştirilmesi planlanan bir faaliyetin çevre üzerinde yapacağı olumlu ve olumsuz etkilerin belirlenmesini, olumsuz etkilerin yer ve teknoloji alternatifleri dikkate alınarak nasıl yok edileceğinin yada en aza indirileceğinin ortaya konulması için yapılan çalışmaları içeren bir rapordur. ÇED raporları, herhangi bir yatırımın planlanma aşamasında hazırlanmak durumundadır; çünkü söz konusu gelişme ve/veya yatırım, ancak “ÇED olumlu” veya “Çevresel Etkileri Önemlidir” kararından sonra onay ve izin alabilmektedir.

18/2009 sayılı “Av ve Avla İlgili Yaban Hayatını Düzenleme Yasası” kapsamında Büyük Av günlerinde artık cikla (ardıç kuşu), ördek ve yaban kazı avlanabilecek av kuşları listesinden çıkarılmıştır. Bu Yasa’ya göre ava yeni başlayacak 18 yaşını doldurmuş kişilerin ilk kez eğitime alınacağı ve başarılı olanlara sertifika verilerek avlanma ruhsatı çıkarabilecekleri duyurulmuştur. Ruhsatsız avlanan kişilere yeni yasa kapsamında 2 yıl hapislik ve 25 bin TL para cezası da getirilmiştir. Bu yasanın yürürlüğe girmesiyle 19/1934 sayılı “Av ve Yaban Kuşlarını Koruma Yasası” yürürlükten kaldırılmıştır.

Yasal ve örgütsel durum içerisinde, doğal hayatın korunmasıyla ilgili olarak 19 Eylül 1979 tarihli “Avrupa’nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi” olan ve kısaca Bern Sözleşmesi diye bilinen Konvansiyonunu, 186/2001 sayılı Amme Enstrümanı olarak Flora ve Faunanın Korunması Emirnamesiyle uygulamaya konmuştur.

13.1.3. Eksiklikler ve Kısıtlayıcılar

Doğal kaynakların ve mimari mirası oluşturan yerleşim birimlerinin yeterince korunması gereken bir değer olarak algılanmaması, buna bağlı olarak bu gibi alanlardaki düzenlemelere “yatırım” adına direnç gelişmesi önemli bir eksikliktir. “Sürdürülebilir gelişme”, sürdürülebilir insan yerleşmesinin ne olduğu, uygulamasının nasıl yapılabileceği konusunda bilgi eksikliği ve /veya *anlayış farklılıkları*, planlamanın ve çevre korumanın engellerini oluşturmaktadır. Ekonomik büyüme ile sosyal kalkınmanın ve çevrenin korunmasının birlikte gerçekleşebileceği anlayışı yerine, *yatırım ile çevre korumayı*

birbirine zıt olarak kabul eden anlayışın hala etkili oluşu önemli eksiklik ve kısıtlayıcılarımızdandır.

Yasal eksiklik ve kısıtlayıcılar olarak ise; KKTC’de Çevre Yasası, İmar Yasası ve çevre ile ilgili diğer mevzuatla bunlara bağlı tüzüklerin uygulanmasında, ilgili kuruluşlar arasındaki yetki ve sorumluluk paylaşımındaki belirsizlik ve yetersizlikler nedeniyle çevre yönetiminde etkinlik sağlanamamaktadır. Aynı konuyla ilgili olarak birden fazla kuruluşun yetkili olması, koordinasyon ve işbirliği konusunda yaşanan sorunlar hizmetin etkili bir şekilde yerine getirilmesini güçleştirmektedir.

Su kaynaklarının planlanmasında, yönetiminde, korunmasında “entegre su kaynakları yönetimi”nin oluşturulamamasından kaynaklanan yetersizlikler devam etmekte, kuruluşlar arasında bilgi akışı ve koordinasyon etkili olarak sağlanamamaktadır. İçmesuyu ve kanalizasyon tesislerinin bakım, onarım ve yenileme çalışmalarının zamanında yapılmaması hizmetin kalitesini ve tesislerin verimli çalıştırılmasını olumsuz etkilemektedir.

İnsan kaynaklı sera gazı salınımlarını 2000 yılı sonrasında azaltmaya yönelik yasal yükümlülükleri Kyoto Protokolü düzenlemektedir. Kyoto Protokolü’ne göre, Ek 1 tarafları (OECD ve AB ülkeleri), Protokol’de Ek-A’da listelenen sera gazlarını 2008-2012 döneminde 1990’daki düzeylerinin en az yüzde 5 altına indirmekle yükümlendirmiştir. Ancak Kyoto Protokolü’nün ve Kyoto düzeneklerinin uygulanmasına ilişkin yasal kuralların çerçevesi, uzun ve zor görüşmeler sonucunda Temmuz 2001’de kabul edilen Bonn Antlaşması ile olmuştur.

Elektriğin yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilmesini teşvik etmek ve desteklemek politikaları kapsamında AB tarafından; CO₂ emisyonu yaratan yakıtlara ek vergi getirilirken, yenilenebilir kaynaklardan üretilen enerji için arz tarafına, yatırım desteği, vergi indirimi veya ekolojik vergi geri ödemesi gibi destek uygulamaları, talep tarafına da vergi muafiyeti ve sübvansiyonlar gibi teşvik uygulamaları gündeme getirilmektedir. KKTC’de 47/2011 sayılı Yenilenebilir Enerji Yasası 7 Ekim 2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yasayla yenilenebilir enerjiyle ilgili uygulanacak kurallar, teşvik ve denetim tedbirleri düzenlenmiştir.

Yeterli ve güvenilir veri tabanı eksikliği, çevre koşullarıyla ilgili kapsamlı mevcut durum envanter çalışmaları bulunmayışı, kamuda çevre ile ilgili yetkili ve sorumlu kurumların bu tür girdileri gerektiği gibi üretecek bütçe olanaklarının kısıtlı oluşu, gerek kamuda gerekse özel sektör meslek kurumlarında vasıflı eleman eksikliği, önlemlerin izlenmesini zorunlu kılacak mekanizmaların yetersizliği veya bulunmayışı ÇED'in etkili olarak kullanılamamasına yol açmaktadır.

Kıyılarıdaki 100 metrelik sahil şeridi ile ilgili yasal düzenleme eksikliğinin yarattığı yasal boşluğun çeşitli istismlara ve tahribatlara neden olması devam etmektedir.

Yasalarda "Kamu Yararı" ifadesinin yeterli açıklıkta tanımlanmamış olması, yapılan hatalı yorumlamalarla istismlara neden olmaktadır. Kamu yararı, Kamu Hukuku ile birlikte ele alınmalıdır.

Mevcut *Eski Eserler Yasası*, listelenmeye değer anıtsal değerdeki ve mimari değeri yüksek yapıların dışında doku oluşturan mahalle ve/veya sivil mimari örneklerinin korunmasına olanak sağlayacak yönde yeterli değildir. Listelenmesine gerek olmayan ancak korunmaya değer bina ve mahallerin sahiplerine Anayasa gereği bazı kolaylıklar sağlanmasına yasa olanak vermemektedir.

Uluslararası çevre ve korumaya yönelik sözleşme, protokol ve deklarasyonlar yeterince dikkate alınmamaktadır. Gündüz ve gece yırtıcılarının tümü, su kuşlarının tümü ve endemik kuşlar türü tükenme tehlikesinde olan kuşlardır. Ramsar Sözleşmesi ile Sulak Alanlar ve Su Kuşlarının Korunması gereği yanında, diğer çevre koruma sözleşmelerine uyarlanmamış yasalar sözkonusudur.

Çevre finansman sistemi, bilgi/veri tabanının oluşturulamaması, hukuksal düzenlemelerin etkin bir çevre yönetimine olanak tanıyacak biçimde geliştirilememesi önemli eksikliklerimizdendir.

Çevre ile ilgili olarak görev ve sorumlulukları bulunan daireler ve kurumlar, çevre koruma ve geliştirmekle ilgili parasal güçlüklerle karşılaşmaktadırlar;

- Mevcut mali kaynakların korumaya yönelik olarak kullanılmasına öncelik verilmemesi.
- Ekonomik çıkarların öncelikli ve etkin olması.
- Dış kaynaklardan yeterince yararlanılamaması.
- Devlet bütçesinden ayrılan ödeneğin yeterli miktarda olmaması engel teşkil etmektedir.

Yurttaşların, kararların nasıl alındığına ve sürece nasıl katılabileceklerine ilişkin bilgileri genellikle yoktur. Çevreye yönelik programlara, politikalara ve projelere ilişkin olarak üretilen bilgilere kolayca ulaşılammaktadır.

Çevrenin korunması ve yönetiminde bir çok ülkenin etkili bir şekilde uyguladığı caydırıcı ve özendirici ekonomik araçların, düzenlemelerin KKTC’de yeterince bulunmaması önemli bir eksikliktir. 50/1995 sayılı Taşınmaz Mal Vergisi Yasasında; Değer artışı veya değer kaybına göre vergilendirme gibi teşvik edici ve caydırıcı düzenlemelerin bulunmayışı, kaliteli insan yerleşmeleri oluşturma yönünde önemli kısıtlayıcılarıdır.

13.1.4. Fırsatlar ve Olanaklar

18/2012 sayılı Çevre Yasası, 60/1994 sayılı Eski Eserler Yasası, 55/1989 sayılı İmar Yasası, Eski Eserleri Koruma Fonu’nun oluşturulmuş olması, ÇED Tüzüğü, Ekolojik Etki Değerlendirmesi Tüzüğü, Katı Atık Kontrol Tüzüğü, Hava Kalitesinin Değerlendirilmesi ve Yönetimi Tüzüğü, Su Ortamlarının ve Sulak Alanlar’ın Korunması Tüzüğü, Flora, Fauna Türleri ve Yaban Kuşlarının Korunması Tüzüğü, Motorlu Taşıt Egzoz Emisyon Kontrolü Tüzüğü ve benzerleri yürürlükte olan yasal olanaklardır.

Eski Eserleri Koruma Fonu özel mülkiyete konu taşınmaz eski eserler ile devletin mülkiyetinde veya gözetim ve denetiminde bulunan taşınır ve taşınmaz eski eserleri korumak, yaşatmak, bakım ve onarımını yapmak, restore etmek, belgelemek, tanıtmak ve bunlarla ilgili her türlü iş ve işlemleri, bilimsel ve teknik çalışmaları yapmak ve/veya yaptırmak için aynı, nakdi ve teknik yardım yapmak için kurulmuştur.

Ülkesel Fizik Plan Çalışması yanında 1993 Girne Beyaz Bölge Emirnamesi, 2004 Karpaz Emirnamesi, 2004 Tatlısu-Büyükkonuk Bölgesi Emirnamesi, 2005 Girne 1. Bölge Emirnamesi, 2006 Bafra Turizm Alanı Emirnamesi, 2006 Girne Boğaz Bölgesi Emirnamesi, 2006 Beşparmak Dağları Aküferi Geçiş Süresi Emirnamesi ve 2007 Girne 2. Bölge Kapsamlı Emirnamesi, S(K-II) 1056-2007 Bakanlar Kurulu Kararıyla Karpaz Milli Park Alanı'nın ÖÇK Bölgesi olarak ilan edilmesi, S(K-II) 860-2008 Bakanlar Kurulu Kararıyla Güney Karpaz Sahilleri, Akdeniz Köyü ve Gazimağusa Sulak Alanları'nın ÖÇK Bölgesi ilan edilmesi sürdürülen planlama olanaklarıdır.

Uluslararası Kuruluşlarla ilişkilerde UNOPS (Birleşmiş Milletler Projesi Servisi) v.b. kuruluşlardan sağlanan finansman kaynakları, TAİEX gibi (Avrupa Birliği Komisyonu Teknik Yardım ve Bilgi Değişim Ofisi) ve yabancı ülkelerden sağlanan teknik konulardaki yardımlar ve uzman desteği, sivil toplum örgütlerinin uluslararası kuruluşlarla ilişki ve ortaklıkları, üyelikleri önemli gelişmelerdir.

13.1.5. 2015 Yılı Programı Döneminde Yapılan Çalışmalar

KKTC Su Temin Projesi, Türkiye'deki Anamur Dragon Çayı üzerindeki Alaköprü Barajı ve KKTC'deki Geçitköy Barajı ile 107 kilometrelik boru hattı (80 kilometresi deniz geçişi) ve iki adet terfi istasyonundan oluşmaktadır. Projede ilk temel 7 Mart 2011 tarihinde Alaköprü Barajı için atılmış olup proje Türkiye, deniz geçişi ve KKTC'de olmak üzere üç aşama halinde ve eş zamanlı olarak yürütülmektedir. Proje tamamlandığında KKTC'ye yılda 75 milyon metreküp su taşınmış olacaktır. Bu suyun %50.3'ü içme-kullanma suyu, %49.7'si ise sulamada kullanılacaktır. Sulamada kullanılacak su ile yaklaşık 4,824 hektarlık bir alanda sulu tarım yapılması planlanmaktadır. 2014 Mart ayında Alaköprü ve Geçitköy Barajları tamamlanmıştır. Projede en kritik ve zor bölümü olan açık deniz boru hattının yerleştirilmesini sağlayacak 126 adet ankraj bloğunun deniz tabanına döşenmesine 2014 Mart ayında başlanarak 66.5 kilometrelik Deniz Geçişi İsale Hattı Ağustos 2015'de tamamlanmıştır. KKTC Su Temin Projesi 17.10.2015 tarihinde düzenlenen törenle hizmete alınarak Alaköprü Barajındaki suyun Geçitköy Barajına akıtılmasına başlanmıştır.

Ülkemizin için en uygun yenilenebilir enerji kaynağı güneş enerjisidir. Avrupa Birliği finansmanı ile finanse edilen ve 2011 yılı başında tamamlanan Serhatköy'deki Güneş

Panelleri on dönümlük arazi üzerine kurulmuştur. Herbiri 206 W olan toplam 6,192 adet panel ve 86 adet inverterden oluşmaktadır. Paneller 18'li gruplar halinde toplamda 72 adet panel bir invertere bağlanmıştır. İnverterler bir panoda toplanıp ana panoya buradan da 11 KV'luk hatlara verilmektedir. Serhatköy'deki Güneş Panellerinde üretilen elektrik enerjisinin KKTC'de üretilen elektrik enerjisi içindeki payı 2013 yılı için %0.16, 2014 yılı ve 2015 yılı için ise %0.14 olmuştur.

Gürültünün, insanların ruh ve beden sağlığına olumsuz etkileri günümüzde kesin olarak kanıtlanmıştır. Bu konuyla ilgili olarak uzmanlar her geçen gün yeni bulgular ortaya koymakta ve çevre bilinci gelişmiş ülkelerde gürültünün önlenmesi amacıyla çalışmalar sürdürülmektedir. Çevre Yasası ve bu yasa altında çıkarılan Tüzük gereğince Çevre Koruma Dairesi tarafından denetimler sürdürmüştür. Denetimlerin amacı, Yasa ile ilgili Tüzük'te öngörülen şartların yerine getirilerek uygulanmasını sağlamaktır.

Tarım, Doğal Kaynaklar ve Gıda Bakanlığı'na bağlı Tarımsal İlaçlar Denetim Kurulu, ülkede yetiştirilen ve ülkeye ithal edilen tarımsal ürünlerde gıda güvenliğinin sağlanması amacıyla yaptığı denetimleri sürdürmüştür. Denetimler marketlerde, toptancı halinde ve üreticiye ait tarlalarda yapılmıştır.

Çevre ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı ile Türkiye'den Martı Çevre Hizmetleri Deniz Temizliği ve Malzemeleri Üretimi İç ve Dış Tic. Ltd. Şti arasında imzalanan protokol uyarınca petrol türevlerinden kaynaklanan deniz kirliliği ile mücadelenin anlatıldığı dört günlük eğitim çalışması 26-29 Ocak 2015 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Eğitim programı deniz alanlarında, KKTC'de ve kıyı tesislerinde, deniz emniyetinin sağlanması ve deniz kirliliğinin önlenmesi amacıyla yapılmıştır. Karada yada denizde oluşacak petrol türevlerinin kirliliğine karşı mücadele yöntemlerinin anlatıldığı programı başarıyla tamamlayanlara beş yıl boyunca uluslararası geçerliliği olan sertifikalar verilmiştir.

Karpaz Bölgesinde hür eşeklerin tarımsal arazilere verdiği zararı önlemek amacıyla yapımı sürdürülen 6.5 km uzunluğundaki bariyer sistemi Ocak ayında tamamlanmıştır.

Elektrik Santrallerinde %3.5 kükürt içeren fuel-oil kullanılması sonucu insan sağlığının korunması ve yaratılan çevre kirliliğinin azaltılabilmesi amacıyla Bakanlar Kurulu 6 Kasım 2014 tarihinde aldığı kararla aşağıdaki koşulları sağlamayan elektrik santrallerinin 1 Ocak 2015 tarihinden itibaren %1'den fazla kükürt içeren fuel-oil ithal etmesi ve/veya kullanılmasına izin verilmemesi yönünde karar almıştır.

- Yürürlükteki “Büyük Yakma Tesislerinden Kaynaklanan Hava Kirletici Emisyonların Sınırlandırılması Tüzüğü” kurallarına göre, faaliyette olan her Yakma Tesisi'nin, bacasını kapsayacak şekilde baca gazı sürekli emisyon izleme sistemini Tüzük kurallarına göre çalıştırması,
- Baca gazı sürekli emisyon izleme sisteminden elde edilen sonuçlara göre baca gazındaki kükürtdioksit emisyonunun, yürürlükteki “Büyük Yakma Tesislerinden Kaynaklanan Hava Kirletici Emisyonlarının Sınırlandırılması Tüzüğü”nde kükürtdioksit için tesbit edilen emisyon sınır değerini sağlaması.

Ancak Bakanlar Kurulu 6 Kasım 2014 tarihli karardan önce yapılan anlaşmalar ve verilen siparişler olduğundan ve bunların olumsuz hava koşulları nedeniyle ülkemize ulaşamamasında dolayı 1 Temmuz 2015 tarihinde bu kararı tadil ederek, tadil tarihinden sonra son bir defaya mahsus olmak üzere %1'in üzerinde kükürt içeren yakıt ithal edilebilmesi için olumlu görüş verilmesine karar vermiştir. Konuyu 13 Ağustos 2015 tarihinde tekrardan görüşen Bakanlar Kurulu belirtilen koşullara uygun yakıt tedarik edilebilmesi aşamasında yeni bir süreye ihtiyaç duyulması sebebiyle yakıt ithalatıyla ilgili durdurma kararının 1 Ocak 2016 tarihi itibarıyla uygulanmasını kararlaştırmıştır.

Çevre ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı tarafından 14-15 Mayıs 2015 tarihinde “Yaşayan Çevre, Yaşanacak Çevre” temasıyla 1. Çevre Çalıştayı gerçekleştirilmiştir. Ülkemizde yaşanan çevre sorunlarına sürdürülebilir çözümler üretme amacı temel alınarak Biyolojik Çeşitlilik, Katı Atık Yönetimi ve Sanayi Atık Suları olmak üzere üç oturum eşzamanlı olarak yapılmıştır.

Taşocağı İşletmelerinin ruhsat uzatma şartları yeniden düzenlenerek toz indirgeme sisteminden patlatma işlemlerine, iş güvenliğinden sağlığına kadar çağdaş kriterler getirilmiştir.

Tarım, Doğal Kaynaklar ve Gıda Bakanlığı 1 Ocak 2016 tarihinden itibaren motorin için ithalat izni verilmesi durdurma kararı almıştır. Bu kararla daha çevreci bir yakıt olması nedeniyle motorin yerine eurodizel kullanılarak, egzoz gazındaki kükürt dioksit zararlı bileşenini azaltmak suretiyle, çevreye verilen zararın azaltılması sağlanmış olacaktır.

Trafikte seyreden motorlu taşıtlardan kaynaklanan egzoz gazlarının neden olduğu hava kirliliğinin azaltılmasını sağlamak ve kirliliğe karşı gerekli yaptırımları uygulamayı amaçlayan Motorlu Taşıt Egzoz Emisyon Kontrolü Tüzüğü çerçevesinde yılıçinde trafikte denetimler sürdürülmüştür.

18/2012 sayılı Çevre Yasası altındaki tüzüklerin hazırlanmasına yıl içinde devam edilerek mevcut tüzüklerden Hava Kirliliğinin Kontrolü Tüzüğü ile Tıbbi Atıkların Kontrolü ve İmhası Tüzüğü yenilenmiştir. Ayrıca Atık Yakma Tüzüğü de hazırlanarak yürürlüğe konmuştur. Çevresel Etki Değerlendirmesi (Değişiklik) Tüzüğü ile de esas tüzüğün “Özel Koşullar” yan başlıklı 7. Maddesi değiştirilerek kapasite artışı ve/veya proje değişikliği yapılması planlanan toplu konut ve turistik tesis projelerinin “ÇED Olumlu” veya “Çevresel Etkileri Önemsizdir” kararı bulunan projeler ile ilgili prosedür tekrardan düzenlenmiştir.

13.2. Sorunlar

Ülkemizin enerji gereksiniminin kesintisiz karşılanabilmesi için sürdürülebilir enerji politikalarımızın eksikliği yanında, yenilenebilir alternatif enerji kaynaklarımızın yeterince devreye sokulamayışı, fosil kaynaklı yakıtı dayalı enerji santrallerimizin yarattığı hava kirliliği ve yüksek maliyetli enerji kullanımı sorun olmaya devam etmektedir.

KKTC’de su kaynaklarının bilinçsizce kullanılması ve kirlenmesi, çevre sorunlarının başında yer almaktadır. Yeraltı suları aşırı çekim nedeniyle azalmakta ve kalitesi giderek bozulmaktadır. Yıllık yağışların azalması yeraltı sularının azalmasına da neden olmaktadır. Buna bağlı olarak yüzey sularının kısıtlı ve yıllık akışının çok kısa süreli olması, derelerin bir kısmının denize akışının engellenememesi, yeraltı suyunu beslemek amacıyla inşa

edilen göletlerin geçirimsiz zeminler üzerine inşa edilmiş olması nedeniyle yaşanan buharlaşma ve erozyon sonucu göletlerin toprak dolması gibi nedenler bir dizi olumsuz durumu ortaya çıkarmaktadır. Suyun miktarı kadar kalite yetersizliği de önemli bir sorundur.

Yeterince denetim olmaksızın açılan su kuyuları ve aşırı su çekimi akifer katmanlarını bozmakta ve var olan pınarları kuruturken suyun kaybolmasına neden olmaktadır. Aşırı pompaj ayrıca kuyularda tuzlanmaya yol açmaktadır.

Ülkemizde kanalizasyon sisteminin büyük kentler dışında olmayışı yeraltı su kaynaklarımızı kirletmekte, vidanjörle çekim ve boşaltım, atık su problemini oluşturmaktadır. Toprağın geçirgenlik özelliği olmadığı bölgelerde ise devamlı taşan kirli sulardan etrafa kötü kokular yayılmakta ve sineklerin üremesi için ortam sağlanmaktadır.

Tarımda verimi artırmaya ve zararlılarla mücadeleye yönelik aşırı pestisit ile suni gübre kullanımı, yeraltı su kaynaklarının kirlenmesine neden olan faktörlerdendir.

Süt ürünleri üretimi, sanayi atıkları ve turizm faaliyetleri sonucunda çıkan atık suların ön arıtma yapılmadan çevreye gelişigüzel verilmesi yeraltı sularını kirletmektedir. Süt ve süt ürünlerinin üretimini yapan fabrikaların peyniraltı atıksularının gelişigüzel, vidanjörlerle açılan çukurlara veya kanalizasyon şebekelerine dökülmesi büyük bir sorun teşkil etmektedir. Arıtma tesisi yapacağını taahhüt eden işyerleri ise kapasitelerinin az olduğunu gerekçe göstererek arıtma tesisi kurmaktan kaçınmaktadırlar.

Son yıllarda iklimde görülen değişiklik ve yarı kurak iklim koşullarının hakimiyeti, mevcut su açığının daha da artacağını göstermektedir. Modern tarım tekniklerinin en çok uygulama sahası bulunduğu yer sulu tarım arazileridir. Ancak, tarımda ekonomik sulama sistemlerini yeterince uygulayamayışımız su konusunda ikilem oluşturmaktadır. Sulu arazilerin ortadan kalkması bir nevi tarımın ortadan kalkması demektir. Denize yakın tarım topraklarının sulanmasında kullanılan tuzlu su ülkenin en verimli topraklarını tehdit etmektedir.

Ülkemizde çöplerin toplanması, yok edilmesi ve çöp alanlarının yetersizliği yanında , çöplerin ekonomiye yeniden kazandırılması sorunu ile ilgili teknik ve fiziki çalışmalar

henüz tamamlanıp uygulamaya geçilememiştir. Bilindiği üzere ülkemizde bazı verilere göre yıllık üretilen toplam atık miktarının 290 bin ton olduğu, bu miktarın 107 bin tonunun evsel atık, 129 bin tonunun inşaat artığı ve %10'unun ise tehlikeli atık olduğu hesaplanmıştır.

Bitki hastalıkları, zararlı böcekler ve yabancı otlar gibi tarımsal ürünlerin azalmasına sebep olabilecek çeşitli etmenlere karşı kullanılan kimyasal bileşikler olan pestisitler, sebze ve meyvelerde kalıntı bırakmak suretiyle insanları ve hayvanları zehirlenmekte, birçok hastalıklara zemin hazırlamaktadırlar. Pestisitler, toksit yapıları nedeniyle doğrudan veya dolaylı yollarla insan ve çevresini olumsuz etkilemektedir. AB ülkeleri dahil, tüm gelişmiş ülkelerde tarımsal ürünler üretimden-tüketiciye ulaşana dek her safhada "pestisit kalıntı izleme çalışmaları" adı altında bir program dahilinde sürekli değerlendirilmektedir. Ülkemizde bu konuda ciddi ve güvenilir bir sistem kurulamadığı ortadadır.

Topraktaki plansız yapılaşma ve erozyon sorunu uzun dönemde verimli tarımsal toprakların ortadan kalkmasına, beslenme yetersizliğine ve gelecekte ülkenin en önemli üretim sektörünün ortadan kalkmasına neden olacaktır.

Yanan orman arazileri süratle ağaçlandırılıp yeniden yeşertilmezse, ağaçsız arazilerin devlet eliyle başka amaçlarla kullanılmasını körükleyecektir. Bu şekildeki uygulamalarla orman yangınları teşvik edilmiş olacaktır.

Taş ocaklarının oluşturduğu fiziksel ve görsel tahribat, kaynak kaybı, çevresel riskler, sarsıntı, doğal yaşama, bitki örtüsüne ve yeraltı su kaynaklarına yaptığı olumsuz etkiler önemli boyutlardadır. Ülkemizde toz kirliliği konusunda en kötü durumdaki işletmelerin taş kırma tesisleri olduğu bilimsel olarak saptanmıştır.

Kuzey Sahillerimize özellikle gemilerden atılan yabancı ülke kaynaklı katı ve sıvı atıklar birikmektedir. Plastik cisimler, petrol, motor yağları, deterjan ve tıbbi malzemeler bunlar arasındadır.

Kıyılarımızdaki yerleşim birimlerinden ve turistik tesislerden arıtılmamış veya yeterli derecede arıtılmamış kirli suların denize verilmesi gelecekte önemli bir soruna dönüşme eğilimi taşımaktadır.

Lefke bölgesinde yıllar önce üretimi durdurulan Kıbrıs Maden Şirketi (CMC)'nin maden artıkları, kıyı şeridinin su kalitesini, denizi ve toprağı olumsuz yönde etkileyen bir potansiyele sahiptir. Yerleşim ve üretim alanlarıyla iç içe geçmiş olan bu kirli alanlar toprak ve sudaki ağır metal konsantrasyonunu artırarak insan sağlığına ciddi tehdit oluşturmaya devam etmektedir.

Belediye sınırları içerisinde kalan kıyılarda gelişme ve inşaat faaliyetini kurala bağlayacak olan “Kıyı İmar Yasası”, Anayasa'nın emredici gücüne rağmen yıllardır çıkarılmamıştır. Bu yasal boşluk nedeniyle kıyılarda bir çok inşaat yapılmış, kıyılar gelişigüzel yapılaşma ile yoğunlaşmış, estetik değerlerin kaybolmasına neden olunmuştur.

Kentleşme ve turizm yatırımlarının kıyı ve ormanlık alanlara kayması sonucu kuşların yaşam alanlarının daralması, erozyon ve çölleşme sonucu yiyecek ve su bulamayan kuş türlerinin tükenmesi (dere kuşu) önemli sorunlardan biridir.

Tarihi kent ve köy dokuları yeterince korunamamaktadır. Tarihi ve kültürel doku özelliğı taşıyan bölgelerin gerçek sahiplerinin çeşitli nedenlerle bu konutlarını ve bölgeyi terk etmeleri, yeni gelen nüfusun demografik yapısının, yerel sosyal ve kültürel yapıdan farklı olması nedeniyle meydana gelen değışim sorunlar yaratmaktadır.

Kaynaklardan hakça ve eşit yararlanma yerine, kaynakları kullanmada rekabet vardır. Toprak, su, kıyılar, ormanlar, sulak alanlar, tarihi ve kültürel alanlar, sektörel paylaşım kavgasında tüketilmektedir.

Bireyler, bireysel hakları etkilenmedikçe çevrelerindeki gelişmelere yeterince ilgi göstermemektedirler. Ortak yaşam alanlarını, sokakları ve mahalleleri kullananlar ve paylaşanlar arasında ortak yaşam bilinci yeterince gelişmemiştir. Sınırsız mülkiyet hakkı anlayışı hala geçerlidir ve geliştirilen planlama kararlarında dirence yol açmaktadır.

Kaçak inşaat, standartlara uygun olmayan yapılar yapılabilmektedir. Yerel yönetimlerin denetim gücü sınırlıdır, bu da görevlerini yerine getirmede yetersiz kalmalarına neden olmaktadır. Devletin ilgili kuruluşları; kadro, teknik donanım eksiklikleri, örgütlenme ve politik karışmacılıkla uğraşmakta, sorumluluk ve yetki alanlarında yeterince etkili olamamaktadırlar.

14. Fiziki Planlama

Fiziki planlama; ülkesel düzeyde sektörel hedef ve yatırımlar dikkate alınarak, düzenli gelişmeyi özendirmek ve denetlemek, nüfus yerleşimleri, konut alanları ve yoğunluklarını, bina kat sayılarını, sanayi, ticaret, turizm, ulaşım, altyapı, kamu ve sosyal servisleri, tarımla ilgili genel politikaları, sosyal-kültürel-tarihsel ve mimari önemi olan bölgeleri düzenlemek amacıyla hazırlanan, ayrıca mali plan-program ve politikaları da kapsayan stratejik bir planlama türüdür.

Fiziki planlama, ülke ölçeğinden alt ölçeklere inen planlar sistemi ve küçük ölçeklerden büyük ölçeklere doğru bilgi akımı ile yeniden gözden geçirme ve düzenleme etkinliklerini içeren bir sistem bütünü, yönetim ve işletme sürecidir. Fiziki planlar; Ülkesel Fizik Plan, İmar Planları, Çevre Planları ve Öncelikli Alan Planları olmak üzere isimlendirilirler. Bu planlar kademeli olarak ve birbiriyle bağlantılı olarak çalışırlar.

Fiziki planlama aynı zamanda toprağın akılcı ve amacına uygun olarak kullanılması yanında toplum içinde çeşitli çıkar farklılıkları arasındaki dengeyi kurmakla da doğrudan ilgilidir. Buna ek olarak kıt kaynakların dengeli ve etkin kullanımı, yatırımların dengeli yapılması, ülkede nüfus dağılımının planlı ve akılcı olması, fiziki planların kalkınma planlarıyla eşgüdüm içinde yürütülmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda planlama esasen bir kamu hizmetidir.

Ülkemizde etkin bir planlama ve denetimin yeterince gelişmemesi, fiziki planlamanın kavram ve kapsam olarak tam anlamıyla uzun yıllar yerleşmemiş olması, çevrenin kısıtlı kaynaklar ve yetersiz olanaklarla baş edilemez şekilde tehdit altına girme eğilimini tetiklemiştir.

Dolayısıyla bir taraftan parasal değerlendirme konusu olan ekonomik yatırımlar ve bunlar için gerekli olan altyapı, diğer taraftan parasal değerlerle ölçülemeyen çevresel değerler (doğal - yapay) arasındaki ilişkinin doğru kurulması, plancılardan en önemli ve en zor görevlerindedir. Fiziki planlar hazırlanırken, öncelikle ülkemizin esas kaynağı olan çevresel değerlerin korunması bilincinin oluşması gerekmektedir. Ayrıca toplum duyarlılığının bu yönde oluşması doğal ve ekolojik dengenin korunması yanında tarihi,

kültürel, mimari, tarımsal ve diğer tüm insan yapısı çevresel değerlerin kalıcılığının sağlanmasını kolaylaştıracaktır.

Nüfus, fiziki planlamanın ve her sektörün planlanması sırasında bilinmesi gereken temel, öncelikli, sosyal ve demografik bir olgudur. Nüfus; genel anlamıyla belirli bir zamanda, belirli bir bölgede yaşayan bireylerin toplamı olarak tanımlanabilir.

Bir yerleşim biriminin planlanması sırasında kullanılan nüfus sayısı; göç olaylarının saptanması, nüfusun okur yazarlık oranı, çalışanların sektörel dağılımı, aile büyüklükleri, nüfusun sosyal ve demografik yapısıyla ilgili bilgilerden elde edilmektedir.

14.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

14.1.1. Yasal, Örgütsel Durum ve Planlama Çalışmaları

KKTC'nin 7 Mayıs 1985'de yürürlüğe giren Anayasası, toprağın akılcıl kullanımının sağlanması için bazı düzenleyici kurallar ve hükümler getirmiştir. Toprağın kullanımı, kıyıların kullanılması, çevrenin korunması, tarih, kültür ve doğa varlıklarının korunmasına ilişkin olarak ülke ve kent planlamasını da içeren bazı görevleri Anayasa devlete ve kişilere sorumluluk olarak vermiştir.

Bu bağlamda imar faaliyetleri ve fiziki gelişmeyi düzenleyen yasal çerçeve altı ana başlık altında irdelenebilir:

- 1) Koruma ve kontrol ağırlıklı olarak, parçacı yöntemlerle özel sorunlara çözümler getiren İngiliz Sömürge Döneminden itibaren yürürlükte olan yasa ve tüzükler; Sahil şeritlerini fiziki olarak korumaya yönelik Fasıl Sahilleri Koruma Yasası (1934) ile inşaat ve parselasyon ruşhatlarının verilmesini düzenleyen Fasıl 96 Yollar ve Binaları Düzenleme Yasası (1946),
- 2) 16/1987 sayılı Turizm Endüstrisi Teşvik Yasası; Turizm hizmeti veren turizm kuruluşlarının ve turizm yatırımlarının teşvik edilmesine, düzenlenmesine ve denetlenmesine ilişkin kuralları kapsayan yasa.

- 3) 55/1989 sayılı İmar Yasası; Ülke düzeyinde kaynakların rasyonel kullanımının sağlanabilmesi için sektörel hedef ve yatırımları dikkate alarak, ülke ve kent ölçeğinde veya hızlı bir gelişme, yenileşme içinde olan tarihi, mimari, turistik, doğal özellikleri bulunan alanların, düzenli gelişmesini sağlamak amacıyla fiziki planların hazırlanıp yürürlüğe konmasına olanak veren yasa,
- 4) 60/1994 sayılı Eski Eserler Yasası; Taşınır veya taşınmaz eski eserler ile doğal varlıkların korunup yaşatılması için ilke ve koruma esaslarını belirleme ve düzenlemeye yönelik yasa,
- 5) 18/2012 sayılı Çevre Yasası; Ülkede yaşayan tüm yurttaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi, su, toprak ve hava kirliliğinin önlenmesi için yapılacak düzenleme ve alınacak önlemleri düzenleyen yasa,
- 6) 47/2000 sayılı Teşvik Yasası; Hazırlanan kalkınma planları ve yıllık programlara uygun, çevre koruma ağırlıklı, yapısal ve bölgelerarası dengesizlikleri giderici özellikleri de içeren ve yatırımlara sağlanacak teşvikleri düzenleyen yasa.

İmar faaliyetleri ve fiziki gelişmeyle ilgili izin ve kontrol işlemleri; teknik personel ve donanımı bulunan belediyeler tarafından yürütülmektedir. Donanımı bulunmayan belediyelerde ise Kaymakamlıklar aracılığıyla Şehir Planlama Dairesi tarafından yürütülmektedir.

Ülke düzeyinde her türlü fiziki plan yapma yetki ve sorumluluğu 55/1989 sayılı İmar Yasası uyarınca, Planlama Makamı olarak görevlendirilmiş bulunan Şehir Planlama Dairesi'ne verilmiştir. Şehir Planlama Dairesi bu yetki ve sorumluluğunu, kalkınma planlarının temel hedef ve amaçları doğrultusunda kullanmaktadır.

Fiziki planların hazırlanması sürecinde, ilgili kurum ve kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin ve yöre halkının görüş ve önerilerinin alınması yasa gereğidir. Şehir Planlama Dairesi; koruma alanları ile ilgili konularda Eski Eserler ve Müzeler Dairesi, doğal koruma alanları ile ilgili konularda Çevre Koruma Dairesi, turizm alanları v.b. konularda ise

Turizm Planlama Dairesi ile işbirliği içinde çalışmaktadır. Ayrıca, planlama çalışmalarının özelliğine göre, gerekli durumlarda, diğer ilgili kurum ve kuruluşlardan görüş ve bilgi almaktadır.

İmar Yasası uyarınca, Planlama Makamı olarak Şehir Planlama Dairesi dört tip plan hazırlamakla yükümlüdür. Bu planlar:

Ülkesel Fizik Plan: Ülke kaynaklarının rasyonel kullanımını sağlamak üzere, sektörel hedef ve yatırımları dikkate alarak, düzenli gelişmeyi özendirme ve denetleme, farklı sektörlerle ilgili genel politikalar ve özel sosyal-kültürel-tarihi-mimari alanları belirlemek amacıyla yapılan ülkesel bir plandır.

İmar Planı: Yerleşim birimlerinin düzenli gelişmesini sağlamak, yörede yaşayanlara sağlık, huzur, sosyal refah içinde yaşanabilir bir çevre oluşturmak; sosyal, tarihi, kültürel ve mimari önemi ve özelliği bulunan yapı ve bölgeleri korumak amacı ile hazırlanan planlardır. Bu planlar, ülkesel fizik planının olmaması halinde Kalkınma Planı'nın ilke, amaç ve hedefleri doğrultusunda hazırlanırlar.

Çevre Planı: Hızlı bir gelişme/ yenileşme içinde olan, tarihi, mimari, turistik, doğal özellikleri bulunan ve sorunların yoğun olduğu alanlar için hazırlanan planlardır.

Öncelikli Alan Planı: İvedilikle çözümlenmesi gereken yoğun sorunları bulunan alanlarda gelişmeleri sınırlandırmak, yönlendirmek, denetim altına almak ve düzenli gelişmeyi sağlamak amacıyla yapılan planlardır.

İmar Yasası uyarınca, planlama makamı tarafından yapılması öngörülen Ülkesel Fizik Plan Bakanlar Kurulu tarafından, İmar Planları/ Çevre Planları ise plan alanında tek bir belediye olması halinde ilgili belediye, birden fazla belediyenin yetki ve sorumluluk alanlarını içermesi durumunda ise Birleşik Kurul tarafından onaylanarak yürürlüğe girer. Birleşik

Kurul; plan alanındaki belediyeler, varsa muhtarlıklar, kaymakamlık ve Şehir Planlama Dairesi temsilcilerinden oluşur.

Koruma alanları ile ilgili planlar/ planlarda öngörülen değişiklikler konusunda ise Eski Eserler Yasası'nın 42. Maddesi uyarınca oluşturulan 'Taşınmaz Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun görüş bildirmesi, karar alması ve onaylaması esası geçerlidir.

55/1989 sayılı İmar Yasası yürürlüğe girmeden önce, yukarıda sözü edilen planların hayata geçirilebilmesi için gereken yasal zemin bulunmamasına rağmen, Şehir Planlama Dairesi Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Lefke kent merkezi ve Güzelyurt'la ilgili fiziki plan çalışmalarında bulunmuştur:

1979 yılında Birleşmiş Milletlerin bir yan kuruluşu olan ve kısa adı UNDP olan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı öncülüğünde ve teknik yardımlarıyla, iki toplumlu ortak bir şehir olarak planlanan ve 1984 yılında ilk aşaması ve 1986 yılında ikinci aşaması tamamlanan, ancak uzun yürürlüğe konulamayan Başkent Lefkoşa İmar Planı, 17 Nisan 2001 tarih ve 220 sayılı Amme Enstrümanı ile uygulamaya girmiştir. Söz konusu plan KKTC'de bugüne kadar yapılmış en kapsamlı plan çalışması olmuştur. Plan, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı kapsamında birçok uluslararası düzeyde yabancı uzman katkısı ile gerçekleştirilmiştir. Söz konusu plan yasanın yürürlükte olmadığı dönemde tümü ile uygulanamamasına karşın, bazı ana kararları "Fasıl 96" altındaki bölgeleme kuralları çalıştırılarak uygulanmış, konut dışı kullanımlara ilişkin bölgeleme yapılarak, sanayi ve depolama alanları kent dışına çıkarılmış, idari merkez, fuar alanı belirlenmiştir. Söz konusu plan önce 29 Kasım 2005 tarih ve 704 sayılı Amme Enstrümanı ile ilk kez ve daha sonra 18 Şubat 2009 tarih ve 154 sayılı Amme Enstrümanı ile ikinci kez ve 4 Haziran 2012 tarih ve 323 sayılı Amme Enstrümanı ile üçüncü kez tadil edilmiştir.

Başkent Lefkoşa İmar Planı çalışmaları kapsamında çok sayıda proje yıllardır devam etmektedir. Plan alanı içinde öncelikli alan planları olarak nitelendirilebilecek Lefkoşa Sur-içi'nin korunmasına yönelik olarak hazırlanan Girne Caddesi İyileştirme Projesi, Arasta Yayalaştırma Projesi, Selimiye Meydanı projesi uygulanmış, Arabahmet Koruma ve Rehabilitasyon Projesi ise bina restorasyonu ve sokak düzenlemesi şeklindeki uygulamalarla devam ettirilmiştir.

Girne Koruma Çevre Planı 1993 yılında yürürlüğe girmiş olup Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde İmar Yasası uyarınca uygulanan ilk plan olma özelliğini kazanmıştır. İmar Yasa'sının yürürlüğe girdiği 1989 yılında koruma alanı olarak ilan edilen Kale arkası ve Türk mahallesinin korunup, bu alanlarda yer alacak her türlü gelişmenin, koruma amacına uygun bir biçimde düzenlenmesi ve yönlendirilmesini sağlamak öngörülmüştür.

1992 yılında Beylerbeyi Emirnamesi yayınlanmıştır. Bu emirname ile tarihi Manastır civarında yer alabilecek gelişmelerin kontrol ve denetiminin sağlanması öngörülmüştür. 2006 yılında 637 sayılı Amme Enstrümanı olarak yürürlüğe giren Girne 2. Bölge Geçiş Süreci Geçici Emirnamesi ile Beylerbeyi Emirnamesi yürürlükten kaldırılarak yeni emirname kuralları uygulanmıştır.

1993 yılında Girne Beyaz Bölge Emirnamesi yayınlanmıştır. Bu emirname ile Girne Koruma Çevre Planı alanı dışında kalan eski belediye hudutları içindeki bölgede meydana gelebilecek gelişmeleri yönlendirmek, düzenlemek ve denetim altına almak amacı güdülmüştür.

Gazimağusa İmar Planı çalışmaları sürdürülmekte olup, Şehir Planlama Dairesi, Gazimağusa Belediyesi ve Doğu Akdeniz Üniversitesi ile birlikte, plan çalışmalarına ivme kazandırılmıştır. Ancak, bütün bu çalışmalara rağmen Gazimağusa İmar Planı ön çalışmaları bugüne kadar yapılabilmemiş, uygulamaya dönük bir noktaya gelinebilmiştir.

Kapraz Bölgesi Planlama Sınırı İçinde Denetim ve Geliştirme Emirnamesi yayınlanmıştır. 12 Ağustos 2004 tarih ve 463 sayılı Amme Enstrümanı olarak Resmi Gazetenin Ek III'nde yayınlanarak yürürlüğe giren emirnameyle; planlama sınırı içerisinde kalan yerleşim birimleri ile sahil şeridi, orman alanları, tarım alanları, kumulları, yabancı eşekleri, kaplumbağa yumurtalama alanları, flora ve fauna yapısı, doğal kaynaklar, Apostolos Andreas Manastırı, Antik Karpasia arkeolojik sit alanı, diğer doğal ve arkeolojik sit alanlarının turizm gelişmesi baskısı altında kalan ve yaygın-düzensiz yapılaşma tehdidi olan bölgelerin gelişme disiplini altına alınması güdülmüştür.

2004 Tatlısu-Büyükkonuk Emirnamesi yayınlanmıştır. 25 Ekim 2004 tarih ve 604 sayılı Amme Enstrümanı olarak Resmi Gazete'nin Ek III'nde yayınlanarak yürürlüğe giren emirnameyle; Emirname bölgesinde ormanlık ve tarım alanları ile doğal kaynakları, tarihi

ve kültürel zenginlikleri, turizm ve konut amaçlı gelişmeler nedeniyle yaygın, yoğun ve düzensiz yapılaşma tehdidi altındaki bölgede sağlıklı, işlevsel, adil, güzel, ekonomik, güvenli, kimlikli ve yaşanabilir yaşam alanları yaratılması öngörülmüştür.

2005 Girne 1. Bölge Emirnamesi 19 Ağustos 2005 tarihli Resmi Gazete Ek III'nde 479 sayılı Amme Enstrümanı olarak yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu emirnameyle Girne'nin batısındaki 7 köyü içeren düzensiz yapılaşma kontrol altına alınmıştır.

Bafra ve Yakın Çevresi Birinci Etap Emirnamesi yayınlanmıştır. 30 Haziran 2006 tarih ve 401 sayılı Amme Enstrümanı olarak sayılı Resmi Gazete'nin EK III'ünde yayınlanarak yürürlüğe giren emirnameyle; kamu yararı için, Bafra köyü ve yakın çevresinde yer alan sahil şeridi, orman alanları, tarım alanları, göçmen kuşların uğrak yeri olan dere ve lagun, kıyı kumulları, flora ve faunası ile diğer kaynakları, turizm gelişme alanlarının baskısı ve düzensiz gelişmesine karşı korunması güdülmüştür.

2006 Girne Boğaz Bölgesi Emirnamesi yayınlanmıştır. 2 Ekim 2006 tarih ve 559 sayılı Amme Enstrümanı olarak Resmi Gazete'nin Ek III'ünde yayınlanarak yürürlüğe giren emirnameyle; emirname bölgesinde orman alanları, harup/zeytinlik, tarım alanları, doğal kaynaklar, tarihi ve kültürel zenginliklerin konut kullanım amaçlı yoğun ve düzensiz gelişmelere karşı korunması öngörülmüştür.

2006 Beşparmak Dağları Akiferi Koruma Geçiş Süresi Emirnamesi yayınlanmıştır. 18 Ekim 2006'da yürürlüğe giren emirnameyle; 47 yerleşim biriminin idari hudutları içinde bulunan sözkonusu alan içindeki su kaynakları ve orman alanlarının tuizm ve konut kullanım amaçlı gelişmeler nedeniyle yapılaşma ve kirlenme tehdidinin azaltılması amaçlanmıştır. Bu emirname 357/2007 sayılı Amme Enstürmanı olarak yürürlüğe konan Girne 2. Bölge (Değişiklik) Emirnamesi ile belirlenen Planlama Alanı Sınırı içinde kalan bölgedeki kuralları yürürlükten kaldırılarak yerine Girne 2. Bölge Emirnamesindeki kurallar uygulanmıştır.

Girne 2. Bölge Geçiş Süreci Geçici Emirnamesi 16 Kasım 2006 tarih ve 637 sayılı Amme Enstrümanı olarak Resmi Gazete'nin Ek III'ünde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu emirnameyle 31 Ocak 2007'ye kadar geçici süreli olarak Karşıyaka-Bahçeli arasındaki yoğun yapılaşmalara kısıtlama getirilmiştir. Sözkonusu tarihten itibaren emirname

yürürlükten kaldırılarak “2007 Girne 2. Bölge Kapsamlı Emirnamesi” yürürlüğe girmiştir. Söz konusu emirnamede 30 Ocak 2007 tarih ve 69 sayılı Amme Enstrümanı olarak Resmi Gazete'nin Ek III'ünde yayınlanarak 31 Ocak 2007 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.

“Başkent Lefkoşa İmar Planı, Girne I.'nci Bölge Emirnamesi, Girne 2'nci Bölge Kapsamlı Emirnamesi, Girne Beyaz Bölge Emirnamesi, Girne Boğaz Bölgesi Emirnamesi, Tatlısu-Büyükkonuk Bölgesi Emirnamesi, Karpaz Bölgesi Planlama Sınırı İçinde Denetim ve Geliştirme Emirnamesi (Planlama Onayı Verilmiş Gelişmeler) Genel İmar Emri” yayınlanmıştır. 26 Aralık 2007 tarih ve 956 sayılı Amme Enstrümanı olarak Resmi Gazete'nin EK III'ünde yayınlanarak 4 Şubat 2008 tarihinde yürürlüğe giren emirnameyle; uygulamada yaşanan sıkıntı ve gelişen ihtiyaçlara göre yeniden düzenlemeler yapılmıştır.

Başkent Lefkoşa İmar Planı (Planlama Onayı Verilmiş Gelişmeler) Özel İmar Emri yayınlanmıştır. 26 Aralık 2007 tarih ve 957 sayılı Amme Enstrümanı olarak Resmi Gazete'nin Ek III'ünde yayınlanarak 4 Şubat 2008 tarihinde yürürlüğe giren emirnameyle; uygulamada yaşanan sıkıntı ve gelişen ihtiyaçlara göre yeniden düzenlemeler yapılmıştır.

Salamis sit alanı, Karpaz Milli Park alanı, Doğal ve Arkeolojik Sit alanı ve diğer küçük ölçekli sit alanları yukarıda sözü edilen planlar ve plan çalışmalarının yanı sıra, İmar Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte koruma alanı olarak ilan edilen Lefkoşa Sur-içi ve Gazimağusa Sur-içi ve Girne Kale arkası ve Türk Mahallesi'nde Şehir Planlama Dairesi tarafından listeleme çalışması yapılmış, hazırlanan listeler Eski Eserler Yasası uyarınca oluşturulmuş olan Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Şehir Planlama Dairesi İmar kontrol, plan yapma, emirname yayınlama, planlama onayı verme görev ve sorumluluklarının yanı sıra, asli görevi olmayan eşdeğer işlemleri için ifraz ekipleri aracılığı ile hizmet vermektedir. Bu çerçevede İTEM Yasası altında fiziki planlamaya dayalı kamu yararına ayrılacak yer tespit çalışmaları ve bunun gibi birçok işleri de Şehir Planlama Dairesi ayrıca sürdürmektedir.

Ülkemizde sistemli olarak nüfus sayımı 1960 yılına kadar sürdürülmüştür, 1974 sonrası ise Kuzey Kıbrıs'ta belirli dönemlerde yapılan tarım sayımı ve seçmen sayımıyla nüfus hakkında veriler derlenmeye çalışılmıştır. Bu sayımların amaçlarının farklı olması nedeniyle nüfusun sosyal ve demografik yapısı hakkında yeterli bilgi edinilememiştir.

KKTC’de ilk defa 15 Aralık 1996 tarihinde gerçek anlamda bir Genel Nüfus Sayımı yapılmıştır. Sözkonusu sayımda KKTC’de 166 adet yerleşim birimi tesbit edilmiştir. Bu yerleşimlerden 6’sı kentsel yerleşim ve 160’ı ise kırsal yerleşim birimlerinden oluşmuştur. Kentsel anlamda nüfusu 5000’in üzerinde olan yerleşim birimleri; Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Güzelyurt, Lefke ve Gönyeli olarak belirlenmiştir.

30 Nisan 2006 tarihinde KKTC’de ikinci kez “2006 Nüfus ve Konut Sayımı” adı altında Genel Nüfus Sayımı yenilenmiştir. Bu sayımda KKTC 154 yerleşim biriminin 8’i kentsel yerleşim ve 146’sı ise kırsal yerleşim biriminden oluşmuştur. Kentsel anlamda nüfusu 5000’in üzerinde olan kentlere İskele ve Değirmenlik de katılmıştır (tablo 152).

Tablo - 152 Nüfus Sayımına Göre Yerleşim Yeri Büyüklükleri¹
(1996, 2006, 2011)

Yerleşim Yeri Büyüklüğü	1996			2006			2011		
	Yerleşim Yeri Sayısı	Nüfus	Oranı (%)	Yerleşim Yeri Sayısı	Nüfus	Oranı (%)	Mahalle Sayısı	Nüfus	Oranı (%)
0 - 199	44	5,066	2.7	43	4,926	1.3	49	5,822	2.0
200 - 499	55	17,913	9.5	48	16,280	6.5	73	25,320	8.8
500 - 999	36	25,103	13.3	25	17,558	6.9	56	39,655	13.9
1000 - 1999	18	24,791	13.1	15	19,333	7.7	33	46,317	16.2
2000 - 4999	7	17,848	9.5	15	45,508	17.8	30	91,137	31.8
5000 - 9999	2	12,385	6.6	3	19,374	7.6	6	39,383	13.8
10000 - 24999	3	48,722	25.8	3	48,416	18.9	3	38,623	13.5
25000 - +	1	36,834	19.5	2	85,249	33.3	-	-	-
Toplam	166	188,662	100.0	154	256,644	100.0	250	286,257	100.0

¹ De jure nüfus

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

4 Aralık 2011 tarihinde üçüncü kez yapılan Genel Nüfus Sayımı ile KKTC nüfusu ile ilgili bilgiler güncellenmiştir. Ancak 14/2008 sayılı Belediyeler (Değişiklik) Yasası uyarınca Bakanlar Kurulu kararı ile köylerin belediyelere bağlanması sonucunda kent-kır tanımındaki nüfus kriteri bir anlamda geçerliliğini yitirmiştir. Konuya ilçe merkezlerinde yaşayan nüfus yönünden bakacak olursak 1996 yılında %46.8 olan ilçe merkezindeki nüfus oranı sırasıyla 2006 yılı için %48.8 ve 2011 yılı için %56.8’e yükseldiği görülmektedir (tablo 153).

Tablo - 153 Nüfus Sayımına Göre İlçe Merkezleri ve Diğer Bölge Nüfuslarının Dağılımı ¹
(1996, 2006, 2011)

Yıllar	1996		2006		2011	
	Nüfus	Oran %	Nüfus	Oran %	Nüfus	Oran %
1. İlçe Merkezleri	88,285	46.8	125,136	48.8	162,357	56.8
1.1. Lefkoşa	36,834	19.5	49,868	19.5	61,378	21.5
1.2. Gazimağusa	23,295	12.4	35,381	13.8	40,920	14.3
1.3. Girne	12,917	6.9	23,839	9.3	33,207	11.6
1.4. Güzelyurt ²	12,510	6.6	12,391	4.8	18,946	6.6
1.5. İskele ²	2,729	1.4	3,657	1.4	7,906	2.8
2. Diğer Bölgeler	100,377	53.2	131,508	51.2	123,345	43.2
Genel Toplam	188,662	100.0	256,644	100.0	285,702	100.0

¹ De jure nüfus

² 33/1998 sayılı Yasa ile ilçe merkezi olmuştur.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

14.1.2. Çevreyi Etkileyen Sektörlerle İlgili Planlama Çalışmaları

Çevre, doğal çevre ve yapay çevre olarak ele alınabilir. Doğal çevre, canlı ve cansız varlıkların birlikte var oldukları ortamlardır. Yapay çevre ise gerek kent ölçeğinde gerekse yapı ölçeğinde insanın yarattığı çevredir.

Bir araç olarak Fiziki Planlama çevreyi değiştirmede en çok kullanılan yöntemdir. Fiziki Planlama, çevreyi eldeki olanaklar ve ihtiyaçlar çerçevesinde en az zarar verecek şekilde değiştirme olarak düşünülmelidir. Çevre kavramının özünde çevreye en az zarar verecek şekilde değiştirme anlayışı bulunmaktadır. Ülkenin ekonomik kalkınması için gerekli yatırımlar çevreyi kaçınılmaz olarak değiştirmektedir. Birbirine karşıt gibi görünen kalkınma ve çevre arasındaki dengenin bulunması ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılması için gerekli yöntem fiziki planlamadır.

Doğal kaynakları kullanırken bunları tüketmeden kullanmak ve sürdürülebilir dengeleri gözetmek çok önemlidir. Bu dengeler için, fiziksel planların çevresel etkilerinin çok yönlü değerlendirilmesi ve planlamada gerçek gereksinmelerin dışındaki kapasite artışının hedeflenmemesi gerekmektedir.

Ülkenin kalkınmasında başlıca sektörler olarak ele alınan turizm ve eğitim dışında, ulaşım, tarım, sanayi, ticaret ve bunlara bağlı olarak gelişen inşaat sektörü, çevreyi en çok etkileyen sektörler arasında yer almaktadır. Ülkesel düzeyde etkin bir fiziki planlamanın olmayışı bu sektörlerin gelişigüzel plansız gelişmesine ve kıt olan doğal kaynaklarımızın bilinçsizce hızla yok edilmesine neden olmaktadır. Annan Planı'nın 2002 yılında gündeme gelmesiyle, özellikle Girne Bölgesi'nde yaşanan konut ağırlıklı inşaat patlaması bu alanda kötü bir örnek teşkil etmektedir. İnsanoğlunun çevreye bencilce müdahale etmesi ekolojik dengeyi de bozmaktadır. Ayrıca plansız büyüme, sektörlerarası çatışmalara neden olmakta ve sektörlerin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin konut alanındaki plansız büyüme, tarım alanlarının yok olmasını beraberinde getirmektedir.

Günümüzde bütün ekonomik ve sosyal politikalara sürdürülebilir çevre hedefinin entegre edilmesi ve bağlantısının kurulması zorunludur. Ülke kalkınmasının büyük ölçüde turizm potansiyeline dayalı olduğu göz önünde bulundurulursa bunun önemi daha da kolay anlaşılabilir. Turizmin gelişmesinde getirilecek ekonomik özendirme önlemlerinin yanı sıra, düzenli ve bozulmamış bir çevre, tüm taşınmaz mallar ile kıyıların akılcı ve dengeli kullanılması, kültürel ve tarihi zenginliklerin korunması, sonuçta sürdürülebilir yatırımların gerçekleştirilmesi için önde gelen koşul olarak değerlendirilmelidir.

Turizm gelirlerini artırmayı hedefleyen, özellikle yatak kapasitesini çoğaltmaya yönelik planlarda, plan kapsamına giren doğal alanlara ilişkin taşıma kapasitesi, eko-sisteme verilen zararlar, gelecekteki insan kitlesinin gereksineceği enerji kaynakları ve enerji üretimiyle yol açılacak doğa tahribatı gibi konuların değerlendirilmesine gereğince önem verilmemektedir. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) prosedürü yeterince etkin kullanılmamaktadır. Kıyı şeridinde turistik tesis yığılması ile taşıma kapasitesi zorlanan Girne kenti, artan elektrik gereksinimi üzerine kaplumbağa üreme kumsalında ek termik santral inşa edilmesi, dengenin doğa aleyhine bozulmasına kötü bir örnek teşkil etmektedir.

KKTC'nin henüz yapılaşmamış ve bozulmamış alanları, kültürel mirasın zenginliği, değişik türde doğal ve insan yapımı çekiciliklerin var olması ise turizmi olumlu yönde etkilemektedir.

14.1.3. Konut ve Fiziki Planlama

Konut, en kısa tanımıyla birey veya ailenin temel gereksinimlerinden birini karşılayan bir barınak toplumsal, ekonomik ve mekansal içeriği olan bir olgu olarak tanımlanmaktadır.

Ülkesel Fiziki Planlama'nın hedeflerinden bir tanesi de ülkedeki konut ihtiyacını karşılayacak, konut alanlarını ve konut politikalarını saptamaktır. Konut politikaları ülkesel kalkınma planlarında belirtilen ve kentsel/bölgesel planlama ile uyum içinde yürütülen amaç, kural ve önlemleri içerir. Konut politikalarının, konut ihtiyacını karşılayacak çözümlerin yanısıra konut çevresinin sorunları ile burada yaşayanların sosyo-ekonomik durumlarına yönelik çözüm önerilerini de kapsamı gerekmektedir.

8-10 Mart 2006 tarihinde Kıbrıs Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği tarafından Kuzey Kıbrıs'ta Konut-Sorunlar-Öneriler başlığı altında II. Konut Kurultayı düzenlenmiştir. Kurultayda 9 oturumda 46 bildiri sunulmuştur. Bu çerçevede; konut tasarımı, konut politikaları, sağlıklı konut, çevresel faktörler, planlama modelleri vb. konuta ilişkin tüm konular tartışılarak, irdelenmiştir. Kurultay sonucunda ortaya çıkan öneriler ülkesel fiziki planın hazırlanmasında, konut alanlarının ve konut politikalarının belirlenmesinde bir bilimsel çalışma olarak değerlendirilmelidir.

Konutla ilgili mevcut mevzuattaki boşluklar ve Lefkoşa dışındaki kentlerin imar planlarının henüz yürürlüğe girmeyişi, kentlerde politikasız ve hedefsiz, dağınık ve çarpık gelişmelere neden olmaktadır. İhtiyacın üzerinde parsel açılması ve dağınık konut yerleşmeleri oluşması ile belediye sınırları delinmektedir. 2013-2015 döneminde KKTC'de bitirilen inşaat sayısı ve açılan arsa sayısı tablo 154'de görülmektedir.

Tablo - 154 KKTC'de İnşaat ve Parselasyon Adeti
(2013-2015)

	2013	2014	2015
İnşaat (Adet)	2,559	2,469	1,962
Arsa (Adet)	777	720	613

Kaynak: DPÖ İnşaat ve Parsel İstatistikleri

Konut alanındaki plansız büyümenin yanı sıra ülkede artan eğitim faaliyetleri de plansız büyümeden payını almaktadır. Yeni kurulan üniversite ve kolejler, çevrelerinde konut, ticaret ve rekreasyon ihtiyacı yaratmakta ve kentin plansız büyümesini daha da artırmaktadırlar.

Konut politikası ve bunun bir parçasını oluşturan kentsel ve kırsal alanlarda konut alanlarının planlanması, ülkesel ve kentsel düzeyde toprağın akılcı ve dengeli kullanılmasıyla doğrudan ilgilidir.

14.1.4. Uygulama ve İmar Denetimi

İmar Yasası uyarınca 1992 yılında yayınlanmış Beylerbeyi Emirnamesi, 1993’de yürürlüğe girmiş bulunan Girne Koruma Çevre Planı ve Girne Beyaz Bölge Emirnamesi işlerlik kazanan ilk plan alanı olmaları sıfatıyla sözkonusu bölgelerde planlama onayı sistemi uygulanmaktadır. Bu sisteme Haziran 1999’da yürürlüğe giren Alagadi Özel Koruma Çevre Planı ve 17 Nisan 2001 tarihinde yürürlüğe giren Başkent Lefkoşa İmar Planı da dahil olmuştur. İlerleyen yıllarda 12 Ağustos 2004 tarihinde yürürlüğe giren Karpaz Bölgesi Planlama Sınırı İçinde Denetim ve Geliştirme Emirnamesi’yle, 25 Ekim 2004 tarihinde yürürlüğe giren 2004 Tatlısu-Büyükkonuk Emirnamesi’yle, 19 Ağustos 2005 tarihinde yürürlüğe giren 2005 Girne 1. Bölge Emirnamesi’yle Planlama Onayı uygulanan alanlar çoğalmıştır. Daha sonra 30 Haziran 2006 tarihinde Bafra ve Yakın Çevresi Birinci Etap Emirnamesi, 2 Ekim 2006 tarihinde yürürlüğe giren 2006 Girne Boğaz Bölgesi Emirnamesi’yle, 18 Ekim 2006 tarihinde yürürlüğe giren 2006 Beşparmak Dağları Akiferi Koruma Geçiş Süresi Emirnamesi’yle, 16 Kasım 2006 tarihinde yürürlüğe giren Girne 2. Bölge Geçiş Süreci Geçici Emirnamesi ve bu emirnameyi 30 Ocak 2007’de yürürlükten kaldıran 2007 Girne 2. Bölge Kapsamlı Emirnamesiyle, 4 Şubat 2008 tarihinde yürürlüğe giren (Planlama Onayı Verilmiş Gelişmeler) Genel İmar Emri ve son olarak yine 4 Şubat 2008 tarihinde yürürlüğe giren Başkent Lefkoşa İmar Planı (Planlama Onayı Verilmiş Gelişmeler) Özel İmar Emri’yle sistem genişlemiştir.

Planlama onayı ile İmar Yasası'nda tanımlandığı şekliyle taşınmaz mal üzerindeki her türlü gelişme, inşaat, mühendislik, madencilik, tarım faaliyetleri veya üzerindeki binada yapılan herhangi bir nitelik ve kullanım değişikliği, yıkım, Planlama Makamı olarak Şehir Planlama Dairesi tarafından verilecek izne bağlanmıştır. Ancak, uygulamada yaşanan sıkıntı ve gelişen ihtiyaçlara bağlı olarak Şehir Planlama Dairesi'nin çıkardığı bazı emirnamelerde değişiklik yapan İçişleri Bakanlığı 26 Aralık 2007 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan 956 sayılı Amme Enstrümanı "Genel İmar Emri" ve Lefkoşa'ya dönük 957 sayılı Amme Enstrümanı "Özel İmar Emri" hazırlamıştır. Söz konusu emirnamelerle belediye ve kaymakamlıklara yetki devri verilerek Şehir Planlama Dairesi'nin yükünün bir nebze azaltılması öngörülmüştür. Böylece telleme, boyama ve benzeri küçük tadilatlar için belediye ve kaymakamlıklardan alınan planlama onayı yeterli olmaktadır. Böylece Şehir Planlama Dairesi'nin temel görevlerini yerine getirmesine daha çok zaman ayırması sağlanmıştır.

Planı bulunmayan tüm yerleşim yerlerinde gelişmelerin denetimi, inşaat faaliyetlerinin mevzuata uygunluğunun denetlenmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede inşaat ve parselleme dosyalarına yerinde de inceleme yaparak görüş verilmektedir. Bu çalışmalar, kentsel ve kırsal tüm yerleşim birimlerinde teknik personel ve donanımın mevcudiyetine bağlı olarak belediyeler veya kaymakamlık aracılığı ile Şehir Planlama Dairesi tarafından Fasıll 96 Yollar ve Binalar Yasası ile yürütülmektedir.

14.1.5. Parasal Kaynaklar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde 1997 yılı sonuna kadar beş yıllık kalkınma planları daha sonraki yıllarda ise yıllık programlar aracılığı ile planlı bir kalkınma hedeflenmiştir. Her program yılı öncesinde, müteakip yılda Bakanlıklara bağlı kurum ve kuruluşlarda yapılacak kamu yatırımları belirlenmekte ve o yıl için gerekli olan kaynak bütçeye konmaktadır. Parasal kaynaklar serbest bırakılabildiği ölçüde yatırımlar gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda fiziki planların uygulanması da gerekli kaynağın bütçeye konulması ve serbest bırakılmasıyla gerçekleştirilmektedir. Plan alanlarında yerel yönetimlerin mali açıdan yüklendiği görevler ve kişilere yönelik teşvik uygulamalarında ise süreklilik sağlanamamaktadır.

Yerel kaynakların yanısıra, dış yardımlarla da uygulamalar ve yatırımlar yapılmaktadır. Dış yardımların büyük bir çoğunluğu Türkiye Cumhuriyeti tarafından karşılanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin sağladığı mali katkı büyük ölçüde altyapı yatırımlarına yöneliktir. Yoğun bir biçimde uygulanmakta olan Karayolları Master Planı bu yatırımlar içinde en güncel olanıdır. Bunun yanında, Başkent Lefkoşa İmar Planı kapsamında hazırlanmış bulunan bazı projeler, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler Göçmenler Yüksek Komiserliği (UNHCR) yardımları ile uygulanmıştır. Birleşmiş Milletler'in bir yan kuruluşu olan Birleşmiş Milletler Proje Servisi Ofisi (UNOPS) Başkent Lefkoşa İmar Planı kapsamındaki Arabahmet Koruma ve Rehabilitasyon Projesi ve Apostolos Andreas Manastırının restorasyon projelerini finanse etmiştir. Arabahmet bölgesi rehabilitasyon projesine USAID; UNHCR ve UNOPS aracılığıyla proje katkıları yapılmıştır. Ayrıca, Amerika Bileşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından finanse edilen ve UNOPS tarafından yürütülen Larnaka'daki Hala Sultan Tekkesi ve Camisinin restorasyonu Aralık 2005'de tamamlanmıştır. Avrupa Birliği'nin yapısal fonlarından, 2006-2011 yılları arasında verilen 259 milyon Euro'luk hibe yardım programından da, kırsal kesimin geliştirilmesi, bölgesel ve kentsel altyapının geliştirilmesi veya fiziki çevrenin korunmasına yönelik katkı sağlanmıştır.

14.1.6. 2015 Yılı Programı Döneminde Yapılan Çalışmalar

Ülkesel Fiziki Plan'ın tamamlanması ile özellikle çevresel açıdan korunacak alanlar, milli park alanları, turizm öncelikli yatırım alanları, üretime yönelik yatırım alanları, v.b. diğer sektörler için öncelikli alanlar belirlenmiştir. Düzenli ve yerinde yatırımı getiren Ülkesel Fiziki Plan aynı zamanda ülkenin "Fiziki Kullanım Haritası" olup, sektörel bazda yapılacak olan master planların da temelini oluşturmaktadır.

Avrupa Birliği uzman desteğiyle, Mayıs 2010'da Şehir Planlama Dairesi koordinatörlüğünde kurumlar arası işbirliği ile başlatılan Ülkesel Fiziki Plan çalışmalarına devam edilmiştir. Bu kapsamda; 12 Aralık 2014 tarihli Bakanlar Kurulu Toplantısı'nda Ülkesel Fiziki Plan Taslağı Kurul tarafından belirlenen gerekçeler çerçevesinde tekrar gözden geçirilmek üzere Şehir Planlama Dairesi'ne geri gönderilmiştir. Ülkesel Fizik Planın Sektör Politikaları Bölümü'nde Ekonomik Gelişme Sektörleri arasında yer alan

Yüksek Öğretim ve Turizm Sektörleri ile ilgili düzenlenen toplantılarla ele alınmıştır. Toplantılarda Yüksek Öğretim ve Turizm Sektörleri Politikaları ve Bölümleri ele alınarak geliştirilmesi ve güncellenmesi ile ilgili sektör sorumlularının görüşleri alınarak, sektöre ait güncel bilgi ve veriler üzerinden çalışmalar yapılmıştır.

Kıbrıs Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nde Ülkesel Fiziki Plan ile ilgili Odalar arasındaki çelişkilerin giderilmesi için Birlik ve Oda temsilcileri ile toplantılar yapılarak yürütülen çalışmalarla ilgili bilgi alınmış ve değerlendirme yapılmıştır.

Kıbrıs Türk Sanayi Odası temsilcileri ile toplantı yapılarak Ülkesel Fizik Plan ile ilgili yazılı olarak gönderdikleri görüşler değerlendirilerek karşılıklı görüş alışverişinde bulunulmuştur.

Bakanlar Kurulu'nun değişiklik önerilerini ve Kıbrıs Türk Mühendis, Mimar Odaları Birliği, Kıbrıs Türk Sanayi Odası ve Sivil Toplum Kuruluşları'nın değişiklik önerilerini içeren "Ülkesel Fizik Plan değişiklik taslağı" hazırlanarak Bakanlar Kurulu'nun onayına sunulmuş ve 17 Haziran 2015 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından onaylanarak yürürlüğe konmuştur.

Bağlıköy Koruma Emirnamesi kapsamında, emirname metni hazırlanarak tartışmaya açılacak noktaya getirilmiştir. Bağlıköy'de binaların çatı malzemeleri tapu ve Google haritaları çakıştırılarak autocad ortamında çizimleri yapılmış ve çatı eğimleri fotoğraflardan kontrol edilmiştir.

Beyarmudu planlama faaliyetleri kapsamında, teknik çalışmalar sürdürülerek mevcut Durum Raporu yazılmış ve Beyarmudu Belediyesi'ne, sunumu yapılmıştır. Beyarmudu İngiliz Üs Bölgesi için plan kararları üretilmiş ve görüşleri alınmak üzere, Beyarmudu Belediyesi kanalı ile İngiliz Yüksek Komserliği'ne iletilmiştir.

Kalkanlı Koruma Emirnamesi kapsamında çalışmalar sürdürülerek Kalkanlı Mevcut Durum Raporu hazırlanmaya başlanmıştır.

İmar Planları hazırlanması çalışmaları yapılırken çalışmalarda kullanılan Arazi Kullanım Kılavuzu gözden geçirilerek kapsamının genişletilmesi yapılmıştır.

Başbakanlık Avrupa Birliği Koordinasyon Merkezi Koordinatörlüğü'nde AB Muktesabatına Uyum Programına uygun olarak yürütülen uyumlaştırma çalışmaları sürdürülmüştür. Bu kapsamda; Stratejik Çevresel Değerlendirme Direktifine Uyumlaştırma çalışmaları çerçevesinde, Stratejik Çevresel Değerlendirme Direktifi Tüzüğü'nün hazırlanmasına devam edilmiştir.

Mekansal Planlama Sisteminin ve Mevzuatının Uyumlaştırılması Çalışmaları çerçevesinde ise Planlama Onayı uygulamasının gözden geçirilmesi çalışmaları ile Planlama Onayı Müracaat Forumlarının düzenleme çalışmalarına ve uygulamayı kolaylaştırıcı kılavuz çalışmalarına devam edilmiştir.

Belediye veya Kaymakamlıklar, ülke genelinde Kıbrıs Türk Müteahhitler Birliği'nin desteğiyle izinsiz inşaatlarla ilgili denetim ve yasal işlem başlatma faaliyetlerini bu dönemde sürdürmüşlerdir.

14.2.Sorunlar

Planlama çalışmalarında kullanılması gereken sosyo-ekonomik yapıya ilişkin içerikli verilere ulaşmak şehir plancıları açısından istenilen düzeyde olmamıştır. Bu eksiklik yeni vatandaşlık ve nüfus hareketlerindeki yoğunluk da dikkate alındığında, her düzeyde plan çalışmalarının yürütülmesinde bazı zorluklara neden olabilmektedir. KKTC'de genel anlamda planlama çalışmaları yaşamın ve değişimin gerisinde kaldıklarından mevcut duruma yanıt verememektedir.

Fiziki planlamanın önemi, devletin genel politikası içerisinde olması gereken önem ve önceliğe ulaşamamıştır. Buna bağlı olarak 1989 yılında yürürlüğe giren İmar Yasası uyarınca Planlama Makamı olarak görevlendirilen Şehir Planlama Dairesi'nin, temel misyonu olan plan yapma işlevini yerine getirecek bir biçimde (nitelik ve nicelik açısından) örgütlenmesine, teknik donanımının sağlanmasına ve güçlendirilmesine hala ihtiyaç duyulmaktadır.

Eski Eserler Dairesi de yüklendiği görevleri etkin bir biçimde yerine getirebileceği nitelik ve nicelik açısından yeterli bir örgütlenmeye sahip değildir. 60/1994 sayılı Eski Eserler Yasası ile gerek oluşum gerekse kapsam açısından oldukça yetkili ve etkili duruma getirilmiş bulunan Anıtlar Yüksek Kurulu da, tamamıyla Eski Eserler ve Müzeler Dairesi'nin olanakları ile çalıştığından ötürü, yasa ve tüzüklerin kendine yüklediği görev ve yetkileri yerine getirmekte zorluk çekmektedir.

Fiziki planlarla yakinen ilgili olan Çevre Koruma Dairesi, Turizm Planlama Dairesi ve Yerel Yönetimler, gerek örgütlenme biçimi gerekse kadrolarının yetersizliği nedeniyle görevlerini yeterince yerine getirebilecek boyutta değildirler.

Fiziki planların yapılıp hayata geçirilmesi için yasal çerçeve oluşturan İmar Yasasına rağmen, uygulamada gereksinim duyulacak araçlar mevcut değildir. Caydırıcı ve özendirici tedbirler, gelişme hakkının devredilmesi, emlak vergilerinin plan kararlarını teşvik edecek bir biçimde düzenlenmesi v.b eksiklikler gözlemlenen sorunlardır. Bugün eksiklik olarak tanımladığımız araçlar, üzerinde yeterince durulmadığı takdirde karşımıza ciddi uygulama sorunları olarak çıkmaktadırlar.

Fiziki Planlama'yla ilgili olarak, sosyal, ekonomik ve fiziki planlama anlayışıyla bütünlüklü ve entegre bir planlama şarttır. Kaldı ki, fiziki planlar tek başına yeterli değillerdir, bunları "yönetim planları"yla desteklemek gerekmektedir. Ayrıca her sektörde ayrı-ayrı yapılan sektörel master planlar, bütünlüklü bir anlayışı yansıtmıyor ve birleştirilemiyor. Bu tür kararlar ortak alınabilmelidir.

Engelli bireylerin sosyal, ekonomik, politik ve toplumsal hayata katılmalarına engel teşkil eden alt ve üst yapıların planlanmasında, fiziki ve mimari engeller kaldırılarak, ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik yeterince dikkate alınmamaktadır.

Fiziki gelişme ve imar faaliyetlerini genel olarak veya kendi özel ilgi alanları açısından yönlendiren, denetleyen yasalar (İmar Yasası, Eski Eserler Yasası, Çevre Yasası, Turizm Endüstrisi Teşvik Yasası, Teşvik Yasası, Belediyeler Yasası, Fasıl 96 Yollar ve Binalar Düzenleme Yasası ve bu yasaları tamamlayan tüzükler) arasında zaman – zaman yetki çatışması ve karmaşası yaşanmaktadır.

Yasalar arasındaki yetki karmaşasının yanısıra, icraatları fiziki gelişmeyi yönlendirmek ve denetlemeye yönelik olan kurumlar (Belediyeler, Şehir Planlama Dairesi, Eski Eserler ve Müzeler Dairesi, Çevre Koruma Dairesi, Turizm Planlama Dairesi, Karayolları Dairesi, Polis, Savcılık, v.b.) arasında yeterli iletişim, eşgüdüm ve işbirliği eksikliği, uygulama aşamasında ve sonrasında büyük sıkıntılara neden olabilmektedir.

Fiziki planların (büyük ölçekli ülkesel fiziki plan, imar planları) yapımı ve yönlendirilmesi ile ilgili tıkanıklıkların aşılammamasından dolayı Şehir Planlama Dairesi, zaman içinde daha küçük ölçekli (daha dar kapsamlı) planların yapılıp uygulanmasına yönelmiştir. Bu eğilim, büyük ölçekli planların hazırlanması sürecinin daha da yavaşlamasına neden olmuştur. İmar Emirnameleri de bu bağlamda geçici düzenlemeler olarak kullanılırken, sözkonusu emirnamelerin yerine kısa sürede imar planları hazırlanarak belirsizliklerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Gerek ülkesel fiziki plan, gerekse Lefkoşa dışındaki kent imar planlarının tamamlanamayışı veya hiç yapılmamış olması nedeniyle, imar faaliyetleri ve fiziki gelişmeler Fası 96 Yollar ve Binalar Düzenleme Yasası kuralları çerçevesinde özel sektörün istek ve eğilimleri doğrultusunda meydana gelmekte, gerek kentlerde gerekse kırsal alanlarda dağınık, düzensiz ve plansız bir yapılaşma ortaya çıkmaktadır. Plansız ve dağınık yapılaşma sonucunda, bu alanlara diğer sosyal hizmetlerin gitmesi konusunda sorunlar yaşanmakta, altyapı maliyetleri de artmaktadır.

İmar faaliyetleri ve fiziki gelişmelerde özel sektör inisiyatifinin ağırlıklı olması, kısa/uzun vadeli parasal değerlerle ölçülebilen ekonomik çıkarların, toplum çıkarlarının önünde tutulmasına yol açmakta, plan çalışmalarının getirmeye çalıştığı düzenlemeler etkisiz hale gelmektedir.

Başkent Lefkoşa İmar Planı'nın uygulanması arzu edilen düzeyde gerçekleştirilememektedir. Bu alandaki sıkıntılar; sorunlara çözüm üretmekteki yavaşlık, siyasilerin plana yönelik kaynak yaratmadaki istek ve yetersizlikleri, kişisel çıkarların toplum çıkarları önünde yer almaya devam etmesi, yasal-örgütsel ve parasal altyapının yeterli düzeyde olmayışı, planda yapılması öngörülen işlerin hangi bütçe ve program yılında yapılacağına belli olmayışı, sorumlu olarak işaret edilen kurumların bunları yapacak iradeyi ortaya koyamamaları, Plan'ın uygulanması aşamasında Şehir

Planlama Dairesi ve Belediye'nin her türlü teknik donanım ve personel eksikliği, merkezi yönetimle Belediye arasındaki yetki uyumsuzluğu sıkıntılarının kaynağını oluşturmaya devam etmektedir.

Toplum yararına ayrılan arazilerin amaç dışı kullanımından dolayı okul, yeşil alan gibi kentin ihtiyacı olan sosyal altyapı alanları gelişmemektedir.

Şehirlerarası Trafik Master Plan'ı yanında, şehiriçi trafik master planının olmayışı büyük bir eksikliklerdir. Bazı iyileştirmeler yanında özellikle Lefkoşa trafiğindeki keşmekeş devam etmektedir.

Ülkemizin Deprem Kuşağı üzerinde yer almış olması, imar planlarının buna göre düzenlenmesini, inşaatlarda zemin etüdünün yapılmasını, inşaatlarda yapı denetimi ve kullanılan malzemenin denetimini zorunlu kılmaktadır. Bu alandaki çalışma ve yasal eksiklikler devam etmektedir.

Yol, su, elektrik ve kanalizasyon gibi altyapısı olmayan veya tamamlanmayan bölgelerin gelişmeye açılmaması ve verilen inşaat izinlerinin durdurulması gerekmektedir. Bugünkü haliyle altyapısız inşaat patlaması sağlıklı ve sürdürülebilir gelişme açısından tehdit oluşturmaktadır.

Düzensiz ve dağınık gelişme sonucunda, tarımsal araziler yapılaşmaya açılmakta, tarihi ve doğal çevre bozulmakta ve kentler önemli bir kimlik sorunu yaşamaktadır.

Tarihi kentsel alanlar, özellikle Lefkoşa Suriçi ve Gazimağusa Suriçi yeterince korunmamaktadır. Tarihi ve kültürel mirasın korunması, yalnızca anıtsal binalarla sınırlı veya bina ölçeğindeki koruma faaliyetlerinden oluşmamalıdır. Günümüzdeki koruma ile ilgili planlama anlayışı, yalnızca korunacak alanla sınırlı olmadığından kent bütünü içinde ele alınıp planlanması gerekmektedir.

Ülke, kent ve bölge ölçeğinde yapılan plan çalışmalarının sürekliliğinin ve uygulanmasının (planlama - uygulama - yönetim- planların gözden geçirilmesi şeklinde) sağlanması gerekmektedir. Kaldı ki kendi yaptığımız planlara uymamak da bir zaafiyet olarak ortaya çıkmaktadır.

Fiziki Planların büyük yatırım gerektiren kararlarının fiiliyata dönüştürülmesi, büyük ölçüde dış kaynaklı yatırımlara bağlıdır. Özel sektörün mali gücünü, plan kararlarının uygulanmasını sağlayacak doğrultuda kullanmasını özendirerek yasal ve örgütsel çerçeve yeterince bulunmadığı için, plan kararlarının hayata geçirilmesi tamamen kamu sektörünün yatırım karar ve olanaklarıyla sınırlı kalmaktadır.

Dış kaynaklı (USAID, UNDP, UNOPS ve AB Komisyonu'nun yapısal fonlarıyla ilgili) yardımlar Rum tarafının engellemeleri ve KKTC'nin tanınmamasından dolayı yeterince alınamamaktadır. Büyük ölçüde dış kaynaklara bağımlı olma, plan ve programlarda sapmalara neden olabilmektedir.

Tarihi Çevre Koruma Planları'nın uygulanabilmesi, çoğu zaman kamu sektörünün yatırımlarına endekslendiği için çoğu zaman yeterli mali kaynak ayrılamamaktadır. Bazı durumlarda ise parasal kaynaklar aktarılmadığı için koruma amaçlı ayrılan paralar yatırıma dönüştürülememektedir.

15. İskan ve Rehabilitasyon, Konut Edindirme

İskan ve rehabilitasyon uygulamaları Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti denetim ve yönetimindeki bölgede yabancılara ait terkedilmiş konut, küçük işyeri, tarımsal kaynak, arsa ve benzeri taşınmaz malların;mülkiyet,tasarruf, işletme şekli ve işletmelerle ilgili yapının verimlilik ve sosyal adalet ilkelerine uygun olarak düzenlenmesidir. Kısacası bu uygulamalarla göçmen, şehit ve hadise kurbanı kişilerin en yakınları, malul gazi ve iktisaden güçlendirilecekler tanımına giren ailelerin sağlık koşullarına uygun birer konuta sahip kılınmaları, çiftçi tanımına giren topraksız ve az topraklı haksahibi ailelerin topraklandırılarak üretici duruma getirilmeleri ve küçük esnaf, sanatkar ve benzeri meslek sahiplerinin mesleklerini icra edebilecekleri birer küçük işyerine kavuşturulmaları amaçlanmıştır.

Eşdeğer ise; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sınırları dışında kalan veya sınırları içerisinde olup da her türlü tasarrufu askeri bakımdan sakıncalı görülen taşınmaz malı bulunanlara, ayrıca Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bölgesindeki taşınmaz malı Rumlar tarafından hasara uğratılmış veya Rumların zor kullanması sonucu terkedilmekten ötürü hasara uğramış malı bulunanlara, bu mallarına veya hasar değerlerine karşılık eşdeğerde başka mal verilmesi işlemidir.

Konut; KKTC yurttaşları için projelendirilen ortak kullanım alanları hariç en az 60, en çok 130 metrekare kapalı alanı olan yapıları anlatır.

Toplu Konut; İdarenin, oluşan ihtiyaca göre belirleyeceği miktarda konuttan oluşan projeyi ve bu projelerle birlikte uygun görülmesi durumunda yapılacak ticari ve sosyal maksatlı yapıları anlatır.

15.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

15.1.1. Eşdeğer ve Tahsis Uygulamaları

Eşdeğer; genellikle Güney Kıbrıs'ta mal bırakan yurttaşlarımızın, bu mallarına karşılık Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde aynı değerde mal alması olarak da tanımlanabilir.

41/1977 sayılı İskan, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası'nın 1.10.1977 tarihinde yürürlüğe girmesiyle bu konuda yasal zemin oluşturulmuştur. Yasayla ilgili tüzüklerin çıkarılması ve Saptama Değerlendirme Tazmin Komisyonları'nın oluşumu ile uygulamaya başlanmıştır.

Toplumumuzun büyük bir kesimini ilgilendiren eşdeğer uygulamalarına hız kazandırmak, mülkiyet işlemlerini süratle tamamlamak ve yoğun müracaatları değerlendirmek üzere 1982 yılında iki adet olarak oluşturulan Saptama Değerlendirme ve Tazmin Komisyonları, 1985 yılında beşe yükseltilmiş, yoğunluk giderildikten sonra tekrar üç olarak düzenlenmiştir. Bugün gelinen noktada görev yapmakta olan 2 komisyonun üyelerinin görevlerine 27 Kasım 2013 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile son verilmiştir. 4 Kasım 2014 tarihinde yürürlüğe giren 55/2014 sayılı İskan, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal (Değişiklik No:2) Yasası ile Esas Yasa'da yer alan encümen ve komisyonların görev ve yetkilerini kullanmak üzere bir başkan ve beş üyeden oluşan İskan Komitesi oluşturulmuştur.

İlk askı tarihi olan 20.11.1982 tarihinden 31.12.2015 tarihine kadar yapılan eşdeğer işlemleri özeti aşağıdadır;

Tapu Dairesine yatırılan dosya sayısı	40539 + 346 = 40885
Danışma Kurulu ve SDT'den geçen dosya sayısı	40362
Açılan Eşdeğer Dosya Sayısı (DD)	33064
Feragat Veren ve Sonuçlanan Dosya Sayısı	29051
Feragat Vermeyen ve Bekleyen Dosya Sayısı	4013

Bu verilere göre Eşdeğer'e ilişkin sonuçlanan dosya sayısı, bu dosyaların tekabül ettiği açılan dosya sayısı dikkate alındığında %80.9 oranında kişinin eşdeğer sorununun bitirildiği anlamına gelmektedir. Danışma Kurulu ve SDT'den geçirilen dosya sayısı ise Tapu Dairesi'ne yatırılan eşdeğere ilişkin dosya sayısı dikkate alındığında, dosya bazında elden geçirilen dosya sayısı %98.7 oranında olduğu görülmektedir.

Eşdeğerde mülkiyet verme işlemleri, eşdeğer dosyaları dışında rezerv kaynaklardan kaynak paketi ilan edilmesi suretiyle uzun yıllar sürdürülmüştür.

41/1977 sayılı İskan Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası, zaman zaman uygulamada görülen tikanıklıkların giderilmesi amacıyla bugüne kadar ondört kez değişikliğe tabi tutulmuştur. Bu çerçevede ön plana çıkan şu değişiklikler sözkonusu olmuştur.

27/1982 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası; Mücahit, Mukavemetçi ve TBK Mensuplarına hizmetlerine karşılık hak edecekleri puan karşılığında mal verilebileceği ve mal değerlendirme çalışmaları konusunda bazı düzenlemeler getirmiştir.

İskan, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası 24/1991 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası ile önemli bir değişikliğe daha tabi tutulmuştur. Eşdeğer'den hak sahibi olanlara, terkedilen taşınmaz mallarına karşılık olarak mülkiyet verilirken, ilk kez Tahsisten haksahibi olanlara da mülkiyet verilmesi gündeme getirilmiştir. Bu değişiklik ışığında tahsisten haksahibi olanlara ellerinde tuttukları bir konut ve bir küçük işyeri veya bir konut ve yöre normu kadar tarımsal kaynağın toplam puan miktarı 2,000,000 puanı aşmaması halinde mülkiyet verilmeye başlanmıştır. Başlangıçta puan karşılığı olmadan dağıtılan bu mallar için mülkiyet verilirken ileride Bakanlar Kurulu'nca belirlenecek ödenmesi gereken puan miktarı tapu kütüklerine yükümlülük olarak kaydedilmiştir. İsteyen haksahipleri puan satın almak suretiyle bu yükümlülüğü kaldırıp devir işlemi yapabilmişlerdir.

24/1991 Sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası ile 1991 yılında başlayan tahsisten haksahiplerinin mülkiyet çalışmaları 31.12.2015 tarihi itibarıyla aşağıdaki gibidir;

Açılan Tahsisten Mülkiyet Dosya Sayısı	19277
Sonuçlanan Dosya Sayısı	13011
İptal Edilen Dosya Sayısı	5913
İşlemi Devam Eden Dosya Sayısı	353
- T Cetveli Çıkan	241
- T Cetveli Çıkması Bekleyen	112

Bu durumda iptal edilen 5913 dosyanın düşülmesiyle, açılan dosya sayısı 13,364 olup, sonuçlanan (tümüyle tamamlanan) dosya sayısı olan 13,011'e göre bu alandaki çalışmaların %97.4 oranında tamamlanmış olduğunu görürüz. Tahsisten Mülkiyet çalışmaları feragatta bekleyen 241 dosyanın tamamlandığı da dikkate alınırca çalışmaların %99.2 düzeyinde bitirildiği söylenebilir. Tahsisten Mülkiyet dosyaları SDTK tarafından

yürütülmektedir. 2014 yılından itibaren ise SDTK yerine oluşturulan İskan Komitesi tarafından yürütülmektedir.

17/1992 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası ile de mal değer belgesi ile puan belgesi eşitlenerek, her türlü puan belgesinin eşit muameleye tabi tutulması sağlanmıştır. Ayrıca her türlü puanla kaynak paketlerine müracaat imkanı verilmiştir. Altıncı dereceye kadar olan Malul Gazilere de bir konut veya 500,000 puan değerinde kaynağın kesin tasarruf belgesi verilebileceği bu düzenlemede yer almıştır.

Mücahit, Mukavemetçi ve TBK mensupları için hazırlanan, Mücahitler, Mukavemetçiler ve TBK Mensupları Hak Sahipleri Tespit Tüzüğü çerçevesinde verilen puan belgelerinin de 17/1992 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile müracaat işlemleri başlatılmış ve bu haksahiplerinin yasal tasarrufunda bulunan taşınmaz mallara da koçan almaları sağlanmıştır. Ayrıca yasal tasarruflarında kaynak bulundurmamayanlar da bu puan belgeleri ile kaynak paketlerine müracaat ederek kaynak alabilmişlerdir (tablo 155).

Tablo - 155 Mücahit ve Mukavemetçi Verilen Puan Belgeleri

	Kişi Sayısı	Verilen Puan Mikarı
1. Mücahit + TBK	28,583	10,294,977,135
2. Mukavemetçi (TMT)	6,241	990,904,487
Toplam	34,824	11,285,881,622

Kaynak : İçişleri Bakanlığı

52/1995 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası ile daha önce yükümlü olarak tahsisten haksahiplerine verilen tapuların 1 puan= 20 TL'sı (1 Ocak 2005 tarihi itibarıyla TL'dan 6 sıfır atılmıştır) ödemek suretiyle serbest kalması sağlanmıştır. Bu değişiklikle, mal sahipleri tahsisinde bulunan bir konut ile bir küçük işyeri veya bir konut ile bir norm arazinin puan değeri 2,000,000 puan'ın altında ise 1 puan= 20 TL'sı ödemek suretiyle mülkiyet almaları sağlanmıştır. Yukarıda belirtilen ölçülerde malın puan değeri 2,000,000 puanın üzerine çıkması halinde de 2,000,000 puanın üzerindeki miktar için puan satın

alınmak suretiyle de mülkiyet işlemleri yürütülmüştür. Ayrıca bu yasa ile yapılan diğer bir değişiklikle İskan Encümeni oluşturularak kaynak paketlerinin dağıtımı, tahsis ve kira kararlarının alınması, münferiden mal verme görev ve yetkisi de Encümen'e verilmiştir. 2014 yılından itibaren ise bu yetki İskan Komitesi tarafından kullanılmaktadır.

39/1998 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası'yla 42A maddesi gereği 13 Ağustos 1995 tarihinden önce tasarrufunda kira yolu ile konut ve işyeri bulunduranların mülkiyete yönelik işlemleri başlatılmıştır. Ayrıca, bu yasanın yürürlüğe girdiği 14 Temmuz 1998 tarihinden önce T cetveli çıkıp da koçan başvuru dilekçelerini vermeyenlere 6 ay içinde başvuru hakkı verilmiştir. Nüfusundan dolayı norm üzerinde kaynak alanlarla, tahsisten haksahibi olup da norm dahilinde iki milyon puanın üzerinde mal tutanlar, her türlü puan temin ederek veya satın alarak işlemlerini tamamlayabilmeleri sağlanmıştır. Ayrıca, Güney Kıbrıs'ta taşınmaz malı olup da bugüne kadar müracaat edemeyenlere de bu yasanın yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak koçan veya araştırma belgeleriyle yeniden süre sınırlaması konmadan başvuruları temin edilmiştir. Bu çerçevede Güney mallarından mülkiyet ve puan değeri saptanan bir miktar taşınmaz mal, varsa itirazlara fırsat vermek amacıyla ilgili yerleşim birimlerinde Saptama, Değerlendirme ve Tazmin Komisyonu'nca 1 Temmuz 2002 tarihinde askıya alınmıştır. Yurtdışında yaşayanların da bu çerçevede temsilciliklerimize başvuruları sağlanmıştır. Aralık 2003 tarihi itibarıyla Tapu Dairesi'nde 346 yeni dosya açılmıştır.

15.1.2. Taşınmaz Mal Komisyonu Uygulamaları

Bilindiği üzere, 45 yılı aşkın bir süreden beri siyasi çözüm bekleyen Kıbrıs sorununun en temel konularından biri olan mülkiyet sorununa, 1 Temmuz 2003'de KKTC Meclisi'nde onaylanarak yürürlüğe giren 49/2003 sayılı "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hudutları Dahilinde Kalan ve Anayasa'nın 159'uncu Maddesinin 4'üncü Fıkrası Kapsamına Giren Taşınmaz Malların Tazmini" yasasıyla yeni bir boyut getirilmiştir. Buna göre, kuzeydeki Rum mallarına tazminat veya takas yoluyla mülkiyet hakkının ortadan kaldırılması öngörülmüştür. Tazminat veya takas için başvuruda bulunmayan Rumların mülkiyet talepleri ise çözüm sonrasına ertelenmeye çalışılmıştır. Yasaya göre Rumların tazminat veya takas talebiyle ilgili olarak, bir yıl içinde 30 Temmuz 2003 tarih ve E-1623-2003 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla oluşturulan Komisyona başvurabilmelerine olanak

sağlanmıştır. Bu karar, 1 Temmuz 2004'den itibaren sürenin dolmasıyla birlikte yeniden bir yıl süreyle Bakanlar Kurulu kararıyla uzatılmıştır.

Daha sonra meydana gelen siyasi ve hukuki gelişmeler sonucunda Rum malları için tazminat ve takas yanında, mal iadesini de öngören yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. KKTC mülkiyet rejminde uluslararası hakukun gereklerini yerine getirme ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından da iç hukuk olarak kabul edilmesi hedefiyle yeni bir yasa tasarısı hazırlanmıştır. 22 Aralık 2005 tarih ve 222 sayılı Resmi Gazete'nin Ek I'inde yayımlanarak yasalaşan ve yürürlüğe giren 67/2005 sayılı "Anayasanın 159'uncu Maddesinin (1)'inci Fıkrasının (b) Bendi Kapsamına Giren Taşınmaz Malların Tazmini, Takası ve İadesi Yasası" (Mülkiyet Yasası)'yla mülkiyet veya kullanım hakkı gerçek veya tüzel kişiye ait olmayan; konumu ve niteliği uyarınca ulusal güvenliği, kamu düzenini ve kamu yararını tehlikeye düşürmeyecek taşınmaz malların hemen iadesini. Tahsisten kullanımda olan veya inkişaf edilmiş malların iadesi yönünde karar alınması halinde, iadenin çözüm sonrasına ertelenmesini. Eşdeğer karşılığı tutulan malların iade kapsamı dışında tutulmasını. Tazminata karar verilen mallarla ilgili miktarın devlet adına İçişleri Bakanlığı tarafından ödenmesini ve eski mal sahibi Rum'un böylece mülkiyet hakkının ortadan kalkmasını düzenleyen sözkonusu yasa uygulamaya girerken, 49/2003 sayılı yasa da, o güne kadar yapılan işlemlere hanel gelmeksizin yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni Yasayla oluşturulan Taşınmaz Mal Komisyonu'na Rumlardan gelen yapmaya devam etmektedir. 21 Aralık 2015 tarihi itibarıyla Rumların Taşınmaz Mal Komisyonu'na sona eren başvuru süresi 1/2016 sayılı değişiklik yasasıyla 21 Aralık 2017 tarihine kadar yeniden uzatılmıştır. Komisyon'a 31 Aralık 2015 tarihi itibarıyla yapılan başvuru sayısı 6,261'e ulaşmıştır. Sözkonusu başvurulardan 887'si sonuçlandırılmıştır. Bu dosyalardan 143'ü geri çekilirken 728'i tazminat, 2'si için tazminata ek olarak takas, 5'i için tazminat yanında iade, 2'si için çözümden sonra iade, 2'si için iade, 3'ü için ret, 1'i için kısmi iade, 2'si için ise 13/2008 sayılı Yasa tahdında satış izni kararı alınmıştır. Komisyonun 31 Aralık 2015 tarihi itibarıyla karara bağladığı dosyalar için ödediği tazminat ve kullanım kaybı miktarı ise 214,374,868 sterlin olmuştur.

Bu arada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), KKTC Taşınmaz Mal Komisyonu'na (TMK) başvurarak, Kuzey'deki eski malına karşılık Güney'deki vakıf malını alma konusunda anlaşmaya varan Kıbrıslı Rum'un Komisyonla olan anlaşmasını onaylamıştır. Böylece taşınmaz malını takas etme şeklinde uzlaşmaya varan ve bu anlaşmayı AİHM'e

bildirerek, Türkiye aleyhine yapmış olduğu başvuruyu geri çekme talebini ileten Rum'un başvurusu karara bağlanmış oldu. AİHM'nin 4'üncü dairesi tarafından alınan karara göre Kıbrıslı Rum'a bıraktığı mala karşılık, Larnaka'da Kıbrıslı Türklere ait 22 dönüm taşınmaz mal verilirken, ayrıca 1 milyon dolar da tazminat ödenmesi kararı verilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Xenides-Arestis davasında, tüm benzer diğer davaları erteleyerek 49/2003 sayılı Mal Tanzim Komisyonu'nu kuran yasayı incelemiştir. Bu Yasa'nın etkili ve tüketilmesi gerekli bir iç hukuk yolu kurmadığının tesbit edilmesinden sonra, KKTC Cumhuriyet Meclisi 67/2005 sayılı Yasa'yı çıkarmıştır. Bu Yasa'yla AİHM'nin Xenides-Arestis kararında işaret ettiği tüm noktalar dikkate alınarak TMK oluşturulmuştur.

Kıbrıs'taki mülkiyet sorununa çözüm hedefiyle Rumlara, Kuzey'deki eski malları için takas, tazminat ve iade amacıyla Taşınmaz Mal Komisyonu'na başvurma hakkı verilmesinin ardından, yeni bir yasayla mal satma imkanı da sağlanmıştır. İlgili malın koçanlı olmaması ve 3 yıldan fazla tasarruf edilmesi şartıyla, tasarruf edene eski Rum sahibi tarafından satılabilmesini düzenleyen 13/2008 sayılı Yasa, Cumhuriyet Meclisi'nin 3 Mart 2008 tarihli birleşiminde oy çokluğuyla kabul edilmiştir. Yasa kapsamındaki ilk başvuru Ağustos 2008'de yapılmıştır. Söz konusu Yasa; "Anayasa'nın 159'uncu Maddesi'nin (1)'inci Fıkrasının (b) Bendi Kapsamına Giren, KKTC Hukukuna Göre Mülkiyet Hakkı Herhangi Bir Gerçek veya Devlet Dışındaki Tüzel Kişiye Ait Olmayan ve Tasarruf Hakkı Halen Bir Gerçek veya Tüzel Kişiye veya KKTC Devletine Ait Bulunan Taşınmaz Mallar Üzerindeki Hakların Devri ve Kaydedilmesi" adını taşımaktadır.

Demopulas ve Diğerleri Davasında AİHM'nin Büyük Dairesi tarafından sekiz başvuruyu ele alarak TMK'nin etkili ve tüketilmesi gerekli bir iç hukuk yolu olup olmadığını tartışmıştır. Büyük Daire önündeki duruşma 18 Kasım 2009'da gerçekleştirilmiş ve Mahkeme kararını 5 Mart 2010 tarihinde açıklamıştır. Bu kararla TMK etkili ve tüketilmesi gerekli bir iç hukuk yolu olarak kabul edilmiştir.

15.1.3. Diğer Uygulamalar

İskan ve Rehabilitasyon Dairesi'nin esas görevlerinden birisi de, rezerv kaynaklardan kaynak paketi hazırlamak suretiyle ellerinde puan bulunan haksahiplerine kaynak dağıtımdır. Kaynak Paketleri ilanı 1982 yılından itibaren başlatılarak 2001 yılına kadar

20 Kaynak Paketi ilan edilerek sürdürülmüştür (tablo 156). 2002 yılında itibaren gündeme gelen “Annan Planı” çalışmaları ve daha sonraki gelişmeler çerçevesinde yeni paket açılmamıştır.

Tablo - 156 Kaynak Paketleri

Paket No	Askı Tarihi	Puan Değeri	Eritilen Puan	Açıklanan Kaynak Adedi	Verilen Kaynak Adedi
1	..	26,122,299		122	..
2	..	34,979,743		152	..
3	06.10.1983	51,258,375		207	..
4	02.06.1984	140,999,366		292	..
5	27.03.1985	42,644,932		192	..
6	15.04.1986	37,042,328	500,000,000	208	..
7	06.01.1987	45,639,087		257	..
8	13.11.1987	159,427,546		808	..
9	26.09.1988	163,824,147		1,110	..
10	28.04.1989	34,136,522		60	..
11	04.09.1989	1,490,523,632	262,781,097	8,514	..
12	08.02.1990	1,287,683,687	366,987,296	4,385	..
13	13.04.1990	311,329,098	92,887,830	1,113	10,487
14	13.05.1991	1,858,891,362	375,226,748	12,233	..
15	16.10.1991	3,904,382,312	295,835,381	23,160	..
16	15.06.1992	2,445,633,129	353,273,781	19,634	..
17	01.03.1993	1,807,365,518	495,647,589	16,643	3,120
18	19.09.1995	637,123,664	383,506,252	5,673	2,769
19	09.02.1998	1,849,155,844	768,564,592	30,330	7,358
20	05.06.2001	918,142,635	420,549,875	7,347	3,108
Toplam		17,256,304,226	4,809,372,504	132,440	26,862

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

1-9'uncu Kaynak Paketleri Saptama, Değerlendirme ve Tazmin Komisyonu tarafından, 10-16'ncı Kaynak Paketleri Eşdeğer Tazmin Komisyonu tarafından, 17-18-19 ve 20'inci Kaynak Paketleri İskan Encümeni tarafından değerlendirilmiştir. İskan Encümeni Başkanlığı tarafından açılan 20'inci Kaynak Paketi vatandaşları tazmin edecek kaynak kalmadığı gerekçesiyle açılan son paket olmuştur.

Mülkiyet verme işlemlerinin bir yöntemi de, kira ile tasarruflarında konut veya işyeri bulunduranlara bu kaynakların koçanın verilmesidir. 52/1995 sayılı İTEM (Değişiklik) yasası 42 A maddesi ile bu tür kaynak tutanlara puan yatırmak suretiyle mülkiyet hakkını getirmiştir. 52/1995 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasasından önce yaklaşık 4113 kaynak , kira yöntemiyle ihtiyaçlı kişilerin kullanımına verilmiştir.

Henüz dağıtılmayan ve sahipsiz olan, yabancılara ait rezerv tarımsal kaynaklar (askeri bölgeler dahil), 41/1977 sayılı İTEM Yasası'nın 40 B maddesi tahtında ekonomiye katkı sağlamak amacıyla, tahıl ekim dönemine göre yıllık olarak yöre halkına İskan ve Rehabilitasyon Dairesi Müdürlüğü Tarımsal Şubesi aracılığıyla kiralanmaktadır (tablo 157).

Tablo - 157 2012-2015 İcar Döneminde Kiralanan Rezerv Tarımsal Araziler
(2013-2014/2015-2016)

İlçe	2013-2014		2014-2015		2015-2016	
	Kişi Sayısı	Arazi Miktarı	Kişi Sayısı	Arazi Miktarı	Kişi Sayısı	Arazi Miktarı
Lefkoşa	298	17,411	292	17,417	313	18,097
Gazimağusa	912	48,526	845	50,805	902	53,395
Girne	136	5,702	127	5,813	266	7,889
Güzelyurt	545	25,401	539	26,363	600	27,238
İskele	424	11,488	421	11,712	474	13,363
Toplam	2,315	108,528	2,224	112,110	2,555	119,982

Kaynak : İçişleri Bakanlığı

Çeşitli dönemlerde mülkiyet işlemlerini hızlandırmak amacıyla haksahiplerine dağıtılan toplam 27,148,126,376 puan için değişik yöntemlerle kaynak dağıtımı yapılarak 22,224,864,252 puan eritilmiştir. Dağıtılan bu kaynakların dökümü 2015 yılsonu itibarı ile aşağıda tablo 158’de görülmektedir. Kullanılmayan puan miktarı 4,923,262,124’tür.

Tablo - 158 Kaynak Dağıtımları

Yöntem	Dosya Sayısı (Adet)	Eritilen Puan Miktar
1. D.B.İ.T ile Verilenler	5,199	1,311,322,417
2. İ.E. ile Verilenler	3,783	1,119,317,949
3. E.T.K. ile Verilenler	1,999	600,396,630
4. T.H.S. ile Verilenler	154	87,038,645
5. T.M. ile Verilenler (20 TL ile Eritilen 7,273,974,691)	81,384	2,983,209,854
6. M.M.V. İle Verilenler	2,589	238,603,504
7. Kaynak Paketleri	20,924	3,588,535,626
8. Eşdeğer Dosyaları	68,955	11,518,732,005
9. Münferiden Verilenler	426	80,127,322
10. Ş.H.K. ile Verilenler	1,220	697,580,300
Toplam	186,633	22,224,864,252

Kaynak : İçişleri Bakanlığı

15.1.4. Konut Edindirme Uygulamaları

Konutu olmayan veya kendi olanakları ile konut sahibi olamayan kişilere, Devletin bu olanağı sağlaması anayasa gereğidir. Anayasa’nın 44. maddesine göre Devlet, konut sahibi olmayan veya sağlıklı ve insanca yaşama koşullarına uygun konutu bulunmayan ailelerin konut gereksinimlerini karşılayacak önlemleri yasa ile düzenlemekle zorunlu tutulmaktadır. Anayasa’nın bir gereği olarak 23/1978 sayılı Sosyal Konut Yasası hazırlanıp yürürlüğe konmuştur. Sosyal Konut Politikası’nı belirleyen bu yasanın, uygulamada zamanla görülen boşluklarının giderilmesi amacıyla 52/1984, 55/1987, 57/2002, 70/2003 ve 71/2005 sayılı Sosyal Konut (Değişiklik) Yasa’ları hazırlanmıştır. Ancak, gelinen noktada sıkıntıları aşmak için yeni 63/2007 sayılı Konut Edindirme Yasası 25 Haziran

2007 tarihinde KKTC Cumhuriyet Meclisi'nde onaylanarak 7 Temmuz'da yürürlüğe girerken, Sosyal Konut Yasası yürürlükten kaldırılmıştır.

Yeni yasanın amacı; “KKTC’de ikamet eden veya yurt dışında ikamet edip kesin dönüş yapacak, kendisinin, eşinin veya velayeti altındaki çocuklarının, oturmaya elverişli bir konutu olmayan yurttaşları, mortgage sistemi ile satış veya uzun süreli icar yöntemiyle sağlık koşullarına uygun, sağlam, ucuz ve kaliteli birer konut sahibi yapmak veya temin etmek veya konut yapımı için arsa veya arazi temin etmek” olarak belirlenmiştir. Yasa, aslında eski Sosyal Konut Yasası’nı günümüz koşullarına uyarlanması anlamına gelmekte olup, getirilen en önemli değişikliğin mortgage yöntemi olduğu vurgulanmıştır. Bu sistemde devletin sadece organizatör olacağı, arsa olarak arazi tahsis edeceğini, projeyi hazırlayacağını, haksahiplerini belirleyeceğini ve araziler üzerinde ilgili finans kuruluşları ile inşaat şirketlerinin faaliyetlerine olanak sağlanacağı belirtilmiştir. Yasa’da konut “KKTC yurttaşları için projelendirilen ortak kullanım alanları hariç en az 60, en çok 130 m² kapalı alanı olan yapılar” olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede inşa edilmesi düşünülen konutların 65-100 ve 120 metrekare şeklinde, üç tip ve dört katlı apartman olarak yapılması da öngörülmüştür.

Kısaca sözkonusu yasa ile Sosyal Konut Yasası iptal edilerek “Konut Edindirme Yasası” adını almıştır. Sosyal Konut Birimi ise “Konut Edindirme Birimi” olmuş ve bu çerçevede Sosyal Konut Fonu kapatılırken “Konut Edindirme İdaresi” adıyla yeni bir yönetim oluşturulmuştur.

63/2007 sayılı Konut Edindirme Yasası çerçevesinde ilk olarak Gazimağusa bölgesinde yapılması öngörülen konutlar için haksahipliği kapsamında müracaat alınmaya başlanmış ancak müteahhitlerin aşırı hassasiyeti nedeniyle proje ileriye götürülemediği, yeni bir proje çalışması da yapılmamıştır.

Sosyal Konut Yasası’nın yürürlükte kaldığı yaklaşık 23 yıllık süreçte sosyal konut inşaatlarına fiilen 1983 yılında başlanmış olup Mayıs 1999 tarihi itibarıyla en son tamamlananlarla, etaplar halinde bitirilen toplam 3391 konuttan 2732’si devlet eliyle bitirilip hak sahiplerine teslim edilmiştir. Kooperatifler aracılığıyla ise 659 adet sosyal konut Lefkoşa’da yapılmış bulunmaktadır (tablo 159).

Tablo - 159 Sosyal Konut Üretimi

	Daire ve Ev Sayısı	Alan (m ²)	Tipi	Başlangıç Tarihi	Bitiş Tarihi
1. Devletin Üretimi	2,732				
1.1. Devlet I. Etap	288			1984	1986 (Ekim)
	248	100	Dubleks		
	40	110	Apt.		
1.2. Devlet II.nci Etap	260			1985	1987 (Temmuz)
1. Proje	212	100	Dubleks		
	48	110	Apt.		
Devlet II. Etap	300			1987 (Ocak)	1988 (Eylül)
II. Proje	244	95	Dubleks		
	56	105	Apt.		
Devlet II. Etap	472			1987 (Aralık)	1989 (Eylül)
III. Proje	408	98	Dubleks		
	64	100	Apt.		
1.3. Devlet III'ncü Etap	240			1990 (Ekim)	1993 (Ekim)
	240	107	Apt.		
1.4. Devlet IV: Etap	1,136				
	80	85	Apt.	1993 (Eylül)	1996 (Mart)
	384	100	Apt.	1993 (Eylül)	1996 (Mart)
	24	60	Apt.	1993 (Eylül)	1997 (Kasım)
	136	85	Apt.	1993 (Eylül)	1997 (Kasım)
	264	100	Apt.	1993 (Eylül)	1997 (Kasım)
	8	60	Apt.	1993 (Eylül)	1998 (Ocak)
	40	85	Apt.	1993 (Eylül)	1998 (Ocak)
	88	100	Apt.	1993 (Eylül)	1998 (Ocak)
	112	85	Apt.	1993 (Eylül)	1999 (Mayıs)
1.5. Devlet Lefkoşa	6	70	Prefabrik	1985	1986
1.6. Devlet İskele	10	100	Prefabrik	1986	1987
1.7. Devlet Gönyeli	16	107	Apt.	1989	1990 (Ekim)
1.8. Devlet Akçay	2	..	(Tekkat)	..	..
1.9. Devlet Serhatköy	2	..	(Tekkat)	..	..
2. Kooperatiflerin Üretimi	659				
2.1. İş Koop I'nci Etap	190	120	Dubleks	1981 (Nisan)	1983 (Aralık)
2.2. İş Koop. (Apt.)	30	120	Apt.	1983 (Ocak)	1987 (Nisan)
2.3. İş-Koop II'nci Etap					
I. Kısım	80	120	Dubleks	1983 (Nisan)	1988 (Mayıs)
II. Kısım	60	120	Dubleks	1983 (Nisan)	1991 (Nisan)
2.4. Öğretmenler Koop.					
I. Etap I. Kısım	62	109	Dubleks	1980 (Ağustos)	1983 (Eylül)
I. Etap II. Kısım	74	109	Dubleks	1980 (Ağustos)	1989 (Şubat)
2.5. Öğretmenler Koop. (Apt.)	41	130	Apt.	1979 (Mart)	1986 (Mayıs)
2.6. Soyak	50	100	(Tek Kat)	1985	1988 (Haziran)
2.7. Güvenlik Kamu Görevlileri Koop.	32	120	Apt.	1984	1986 (Ekim)
2.8. Polis Sosyal Konut Koop.	40	120	Dubleks	1984	1986 (Kasım)
Genel Toplam	3,391				

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Şehit ve hadise kurbanı çocuklarına verilen arsaların altyapı çalışmaları, İçişleri Bakanlığı bünyesindeki Konut Edindirme Birimi tarafından yürütülmesine devam edilmiştir. 2015 yılı itibarıyla İçişleri Bakanlığı tarafından şehit çocuklarına verilen 2003 adet arsanın 336 adetinin altyapı yapım çalışmaları halen sürdürülmektedir (tablo 160).

Tablo - 160 Şehit Çocuklarına Verilen Arsalar

İlçe	Yerleşim Yeri	Alt Yapısı		Verilen Arsa Sayısı
		Tamamlanmış	Yapılmakta Olan	
1. Lefkoşa	Kermiya	779	-	779
	Kermiya 2. Etap	67	-	67
	Kermiya 3. Etap	-	336	336
2. Gazimağusa	Ayluka	495	-	495
	Yeni Boğaziçi	44	-	44
3. Girne	Çatalköy	205	-	205
	Zeytinlik	70	-	70
4. Güzelyurt	Merkez	7	-	7
İskele	-	-	-	-
Toplam		1,667	336	2,003

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

Yürürlükten kaldırılan Sosyal Konut Yasası'nın 35'inci maddesi kapsamında 1989 tarihinden itibaren kırsal bölgelere sosyal konut yapımı amacıyla arsa dağıtımı ve kredi verilmesiyle ilgili tüzük çerçevesinde yeni yasanın yürürlüğe girdiği 7 Temmuz 2007 tarihine kadar 95 köyde 3113 arsa münferit veya toplu olarak haksahiplerine dağıtılmıştır. Kırsal kesim bölgelerine arsa dağıtımı yanında kredi verilmesi ve 145 köyde 2,159 adet hazır konut proje satımı da gerçekleştirilmiştir (tablo 161).

Tablo - 161 Sosyal Konut Yasası Altında Uygulanan Kırsal Kesim Projeleri

	Kredi Verilen		Arsa Verilen	
	Köy Sayısı	Kişi Sayısı	Köy Sayısı	Kişi Sayısı
Lefkoşa	14	-	12	448
Gazimağusa	22	-	27	954
Girne	13	-	12	443
Güzelyurt	16	-	18	764
İskele	26	-	26	504
Toplam	91	323	95	3,113

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

Gelinen aşamada Konut Edindirme Yasası'nın 7 Temmuz 2007 tarihinde yürürlüğe girmesiyle, yasa kapsamında kırsal kesim bölgelerinde arsa dağıtım uygulamalarına da yeni düzenlemeler getirilmiştir. Buna göre, kırsal alanlardaki gençlerin konut sahibi olabilmeleri için kendilerine kırsal kesim arsası verilmeye devam edilirken, bu arsaların üzerine bölgenin imarına uygun konutlar yapılmaktadır.

63/2007 sayılı Konut Edindirme Yasası çerçevesinde, köylerde kırsal kesim arsası dağıtmak amacıyla müracaatları kabul eden ve haksahiplerini belirleyen İçişleri Bakanlığı bu dönemde de çalışmalarını sürdürmüştür. Konut Edindirme Yasası altında 2015 yılına kadar 65 yerleşim yerinde 3,020 kırsal kesim arsası verilmiştir (tablo 162). Haksahipleri aldıkları arsaların bedelinin %20'sini peşin, geriye kalanını en az 3, en çok 10 yıla kadar taksitlerle ödemek suretiyle ve tapularını alabilmektedir.

5/2010 sayılı Konut Edinme (Değişiklik) Yasası ile kırsal kesim arsa satış bedelinin Bakanlar Kurulu kararıyla %75 oranına kadar düşürülmesi, dağıtılan arsaların satış işlemlerinin üç yıl daha uzatılarak tüm haksahiplerine ulaşılmasını, yasa amaçlarına uygun olmayan projelerin önlenmesini ve ceza faizlerinin %90'ının bağışlanmasıyla ödeme süresinin iki yıl daha uzatılmasını düzenlemiştir.

Tablo - 162 2015 Yılına Kadar Konut Edindirme Yasası Altında Verilen

Kırsal Kesim Arsaları		
İlçe	Yerleşim Yeri Sayısı	Arsa Sayısı
Lefkoşa	8	295
Gazimağusa	19	697
Girne	5	252
Güzelyurt	15	544
İskele	18	1,232
Toplam	65	3,020

Kaynak : İçişleri Bakanlığı

15.1.5. İskan ve Konut Edindirme Uygulamalarının Çevre ve Fiziki Plana Etkileri

İskan işlemleri; 1974 Mutlu Barış Harekatı'ndan hemen sonra Kuzey Kıbrıs'ta terkedilen taşınmaz malların ivedilikle sahiplendirilerek, Kuzey'e göç eden kişilerin rehabilitelerini ve halkın refaha kavuşturulmasını amaçladığından, süratle yapılmıştır. Başlangıçta İskan uygulamaları yapılırken binaların mevcut kullanım durumları ve arazi klasifikasyonları dikkate alınarak yapılmıştır. Ancak çevre planı ve fiziki planlama çalışmaları o yıllarda başlatılmadığından tarihi eserlerin korunması ve geliştirilmesi, doğal, kültürel ve biyolojik değerlerin korunması, kamu amaçları için kaynakların ayrılması, ayrıca turizm alanlarının belirlenmesinde geç kalınmıştır. Zamanla, sahil şeritleri belirlenerek dağıtım dışı tutulmaya çalışılmış, kamu yararı için gerekli alanlar ayrılmış, tarihi eser bölgeleri tespit edilerek korumaya alınmış, özel çevre koruma alanları ilan edilmiş, turizm amaçlı yatırımlar için uygun yerler tespit edilerek bu sektörün gelişmesine yardımcı olmaya çalışılmıştır.

Önceleri tarım amaçlarıyla kullanılan kaynaklar yine aynı amaçla değerlendirilmiştir. Ancak zaman içerisinde kuraklık ve bazı bölgelerde yeraltı sularının tuzlanması nedeniyle narenciye kuruması, sulu tarımdan kuru tarıma yönelmeye neden olmuştur. Kuraklık, alışılmış çevrenin bozulmasına neden olurken bazı mal sahipleri de kısa sürede rant

sağlamak amacıyla, çevre faktörünü hiç dikkate almadan arazilerinde kullanım değişikliği yaparak, çevrenin bozulmasına zemin oluşturmuşlardır.

Yabancılardan kalan malların dağıtımından kaynaklanan bazı sorunlar olmasına rağmen, tapulu Türk malları için de benzer sorunlar yaşanmaktadır. Ülke genelinde fiziki planın ve diğer birçok imar planı ile koruma planlarının zamanında hazırlanıp uygulamaya konulamamış olması, bu anlamda çevre sorunlarının halen yeterince çözümlenememesine neden olmaktadır.

Fiziksel planlamanın amaçları toplumsal gereksinimlerin karşılanmasına yöneliktir. Bunlar toplumsal refah, sağlıklı düzenli gelişme, doğa, tarihi ve kültürel yapılar ile çevrenin korunması olarak tanımlanabilir. Bu gereksinimlerin gerçekçi bir biçimde değerlendirilmesi zorunludur.

Konut ve konut edindirme ile ilgili fiziki planlama'nın sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için ülkenin ve yörenin nüfus özelliklerinin tam olarak bilinmesi gerekmektedir. Konut edindirmeye ilgili fiziki planlamanın yapılmasında mevcut yol ve binaları düzenleme yasa ve tüzükleri (Fasıl 96) ile Lefkoşa, Gazimağusa ve Girne İmar Planı çalışmaları etkili olmaktadır.

Son yıllarda toplu konut üretim ve planlamaları genellikle apartman tipi binalar şeklinde oluşmaktadır. Bunun nedenleri ekonomik imkanların kısıtlı olması ve rezerv arsa kaynaklarının en ekonomik biçimde kullanılması kaygılarının bir sonucudur. Daha çağdaş konut sülletlerinin oluşması için konut alanlarının kent yaşam biçimi olan ticaret alanlarının, yeşil alanların, sanayi bölgelerinin, hizmet sektörünün ve eğitim alanlarının planlama kapsamı içerisinde detaylandırılması gerekmektedir. Ayrıca mevcut ve gelecekteki kent nüfus yoğunlukları göz önünde bulundurularak konut alanları karmaşık bir yapıdan kurtarılarak nüfus yoğun bölgelere apartman, az yoğunluklu bölgelere en fazla iki katlı evler şeklinde düşünülmesi gerekmektedir.

Toplu konutların kentle uyumlu yapılması, imar planlarının sağlıklı olması ve kentin gelişmesinin iyi organize edilmesi ile ilişkilidir. Diğer taraftan geçmişte yapılan sosyal konut inşaatlarının haksahipleri tarafından tapuları alındıktan sonra yasalara aykırı kullanım ve yapılan ilavelerle yaratılan düzensizlik engellenememektedir.

Köyden kente göçü azaltmak için kırsal kesimlerde yerleşim yerleri arasında dengeli bir şekilde konut edindirme politikalarının uygulanmasını devam ettirmiştir.

Büyük kentlerdeki rezerv arsaların azalması ve rezerv arsa kaynaklarının özel mülk olması ve istimlaklarının güçlüğü nedeniyle, özellikle toplu konut yapılacak bölgelerde kötü bir tercih olarak kent civarındaki tarım alanlarının parselasyonunu gündeme getirmektedir.

Fasıl 96 Yollar ve Binalar Düzenleme Yasası gereği açılan konut bölgelerinde bırakılan yeşil alanlar, boş arsa görünümünde olup ot ve çöp yığını haline dönüşmektedir. Yasa gereği yeşil alanların kullanımı ve imarı belediyelere ait olduğu için belediyelerin kısa sürede bu gibi yeşil alanları planlaması ve hizmet götürmesi mümkün olamamaktadır. Devlet eliyle yaptırılan toplu konut alanlarında da durum aynıdır.

15.2. Sorunlar

Eşdeğer konusu ve iskan uygulamaları toplumumuzun en eski sorunlarından birisi olup, 2002 yılından itibaren gündeme gelen “Annan Planı”yla, konu çok daha farklı ve belirsiz bir boyut kazanmıştır. Şimdi ise gelinen noktadaki belirsizlik yeni kaynak paketi ilanlarının açılmasını tamamen dışlarken, halen kullanılmayan eşdeğer puanlarını karşılayacak kaynak sıkıntısı ayrı bir sorun oluşturmaktadır. Kısa adıyla 67/2005 sayılı Taşınmaz Malların Tazmini, Takası ve İadesi Yasası’yla sözkonusu süreç daha da belirginleşmiştir.

İTEM Yasası ve Tüzüklerinde zaman süreci içerisinde gerekli tadilatlar yapılmasına, eşdeğere ilişkin mevzuat çokluğu ve karmaşıklığının ortadan kaldırılmaya çalışılmasına rağmen, konuya ilişkin tarafların çıkar farklılıkları ve bu çıkarları doğrultusunda mahkemelerde açılan davalar yanında, kaynak paketlerinde belirli mallara yapılan talepler işlerin süratle bitirilmesini uzun yıllar engellemiştir.

İşlemleri tamamlanan ve dosyaları feragat aşamasına getirilen bir kısım vatandaşlar, yapılan tüm ikaz ve uyarılara rağmen feragat imzalayıp tapu almaya yeterince rağbet göstermemektedirler. Bu da işlemlerin tamamıyla sonuçlanmasını olumsuz etkilemektedir.

Alçak Orman Tarlaları'nın (Arazileri'nin), bu alanların kullanıcılarına mülkiyet devri zaman-zaman gündeme gelmektedir. Bu tür araziler İTEM Yasası'nda "eşdeğere karşılık verilemez" denmekle birlikte, çeşitli şekilde tahsislerin yapılması veya turizm yatırım amaçlı kullanılması sözkonusudur. Bu durum çevrenin ve mevcut ekosistemin bozulmasına neden olabilecek boyutlar taşımaktadır.

Devlet eliyle toplu konut yapımı gündemden düşerken, Konut Edindirme Yasası'nda yeni öngörülen finansman sistemleri ve düzenlemelerle konut üretimiyle ilgili girişim yapılmamıştır.

Toplu konutlarda, yasa dışı olarak oluşan dış tadilat ve yapılaşmalar ile amaç dışı kullanımlar sorun olmaya devam etmektedir.

Şehit ve hadise kurbanı çocuklarına verilen arsaların bir kısmında halen devam eden altyapı çalışmalarının bitirilmemesi, sorun teşkil etmektedir.

16. Kooperatifçilik

16.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

İnsanların yalnız başlarına yapamayacakları veya müşterek yapılmasında yarar bulunan işleri en iyi şekilde uygun fiyatlarda gerçekleştirmek üzere dayanışma sureti ile ekonomik güçlerini biraraya getirmelerinden doğan kooperatifçilik hareketinin ülkemizde uzun bir geçmişi bulunmaktadır.

Ülkemizde kooperatif kuruluşları, üretim, tüketim, kredi ve konut gibi gereksinme duyulan başlıca alanlarda faaliyet göstermektedirler. Faaliyet göstermeyen kooperatif kuruluşları ise durguna alınmakta ve ekonomik yararlığı ortadan kalkan kooperatiflerin de tasfiyesine gidilip tescileri iptal edilmektedir. 2014 yılında 209 olan faaliyet göstermekte olan kooperatif kuruluşu sayısı 2015 yılında yeni kayıt edilen üç ve tasfiye emir verilen bir kooperatif kuruluşu 211 olmuştur (tablo 163).

Tablo - 163 Faaliyet Göstermekte Olan Kooperatif Kuruluşları
(2013-2015)

Kooperatif Türü	2013	2014	2015
1. Kredi Koop.	81	81	81
2. Tüketim Koop.	6	6	6
3. Tasarruf Koop.	24	24	24
4. Kalkınma ve Muhtelif Tür Koop.	93	98	100
Toplam	204	209	211

Kaynak: Kooperatif Şirketler Mukayyitliği

Kooperatifçilik hareketinin geliştirilmesi ve toplumsal kalkınmaya katkıda bulunmasının sağlanabilmesi için gerekli araştırma, eğitim örgütlenme, yönlendirme ve kooperatif kuruluşların tescil, teftiş ve murakebesini yapmakla görevli olan Kooperatif Şirketler Mukayyitliği yıl içinde imkanlar nisbetinde faaliyetlerini sürdürmüştür.

Kooperatif Şirketler Yasası'na göre kooperatif kuruluşların her yıl bir defa kamu adına teftiş gereği olmasına rağmen uygulamada henüz bu hedefe ulaşamamıştır (tablo 164).

Tablo - 164 Türlerine Göre Teftişi Tamamlanan Kooperatif Kuruluşları
(2013-2015)

Kooperatif Türü	2013	2014	2015
1. Kredi Koop.	31	28	28
2. Tüketim Koop.	-	-	1
3. Tasarruf Koop.	17	13	15
4. Kalkınma ve Muhtelif Tür Koop.	34	31	25
Toplam	82	72	69

Kaynak: Kooperatif Şirketler Mukayyitliği, Aylık Faaliyet Raporları

Kooperatif kuruluşların en üst birimi ve finansman kaynağı durumunda bulunan K.T. Kooperatif Merkez Bankası kooperatif kuruluşlar yanında özel ve tüzel kişiler ile kamuya da finansman sağlamaktadır (tablo 165). Tablo'dan da görüleceği üzere K.T. Kooperatif Merkez Bankası'nın plasmanları 2015 yılında %11.0 artmıştır. Kooperatif kuruluşlarının kullandığı plasman miktarı da bir önceki yıla göre %9.7 artarak plasmanlar içinde %1.0 olan payını 2015 yılında da korumuştur. Plasmanlarda en büyük payı 2014 yılı için %85.8, 2015 yılı için ise %88.0 ile kamu kuruluşları almaktadır.

Tablo - 165 KT Kooperatif Merkez Bankası'nın
Plasman Durumu
(2013-2015)

	A: Miktar	B: % Pay		(₺)
		2013	2014	2015
1. Şahıslar	A....	334,307,816	308,145,064	285,105,052
	B....	15.7	13.2	11.0
2. Kooperatifler	A....	14,597,068	23,798,432	26,105,134
	B....	0.7	1.0	1.0
3. Kamu Kuruluşları	A....	1,785,286,293	2,009,919,061	2,288,664,928
	B....	83.6	85.8	88.0
Toplam	A....	2,134,191,177	2,341,862,557	2,599,875,114
	B....	100.0	100.0	100.0

Kaynak: KT Kooperatif Merkez Bankası

K.T. Kooperatif Merkez Bankası tarafından verilen kredilerin sektörlere göre dağılımına bakıldığında zaman en büyük payı şahsi ve mesleki borçlar-diğerin 2014 yılında %84.1 ve 2015 yılında %79.9 oranı ile aldığı görülmektedir. Tarım ise 2014 yılında %11.7, ve 2015 yılında %14.3 oranıyla ikinci sırayı almıştır (tablo 166).

Tablo - 166 KT Kooperatif Merkez Bankası Plasmanlarının Sektörel Dağılımı
(2013-2015)

Amaç	2013		2014		2015	
	Miktar	Pay %	Miktar	Pay %	Miktar	Pay %
1. Tarım	227,656,706	10.7	274,950,157	11.7	372,340,358	14.3
2. Sanayi	445,442	0.0	4,353	0.0	806,442	0.0
3. Nakliye ve Ulaşım	2,636,464	0.1	3,177,071	0.1	3,121,836	0.1
4. Ticaret	141,350,866	6.6	74,140,692	3.2	107,308,984	4.1
5. Turizm	75,305	0.0	56,693	0.0	68,557	0.0
6. Bina ve İnşaat - Sosyal Konut	15,864,758	0.7	10,367,843	0.5	30,381,769	1.2
7. Bina ve İnşaat - Diğer	39,746,777	1.9	5,485,097	0.2	9,123,673	0.4
8. Şahsi ve Mesleki Borçlar-Küçük Esnaf	-	-	4,852,615	0.2	-	-
9. Şahsi ve Mesleki Borçlar-Diğer	1,706,414,859	80.0	1,968,828,036	84.1	2,076,723,495	79.9
Toplam	2,134,191,177	100.0	2,341,862,557	100.0	2,599,875,114	100.0

Kaynak: KT Kooperatif Merkez Bankası

16.2. Sorunlar

Mali mevzuata titizlikle uyan kooperatiflerin bir kısmının kurumlar vergisi kapsamına alınmış olmaları, enflasyon nedeniyle artan gelirlerinin önemli bir kısmını vergi olarak vermeleri sonucu kooperatiflerin gelişmeleri engellenmekte ve küçülmelerine neden olmaktadır.

Birçok kooperatif kuruluşumuz çok amaçlılık ikesine uyularak oluşturulmuş ve bu yönde faaliyete geçirilmiş, ancak ekonomik büyüklük unsuru üzerinde durulmadığından bir kısım kooperatiflerimiz verimlilik açısından yetersiz kalmıştır.

Birim kooperatiflerle birlikler, gereği gibi kaynak yaratıp ülkede kooperatifçiliğin geliştirilmesi için gerekli girişim ve yatırımları yapmakta yetersiz kalmaktadır.

Teftişin, kooperatiflere yön verme ve yol gösterip kaynakların rasyonel kullanımını temin, çalışmaların kuruluş amaçlarına uygunluğunu saptamak, mevcut sorunlara bilimsel çözümler getirmek açısından önemi büyük olmasına rağmen, uygulamada az da olsa teftiş geriliği gözlemlenmektedir.

Kooperatif kuruluşlarda çalışanların teknik yönden eğitilmesi, yöneticilerle ortaklara ve genelde topluma yönelik koopertifilik alanında gerekli eğitim hizmeti sunulması istenilen düzeyde gerçekleştirilememiştir.

17. İdari Örgütlenme

17.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

Ülkemizde kamu hizmetlerine bakıldığı zaman 2015 yılı itibarıyla 15,428 kişisi polis-memur-öğretmen ve 2,994 kişisi de işçi olmak üzere toplam 18,422 kamu görevlisi görev yapmaktadır. Aynı dönemde bütçeden maaş çekmekte olan emekli sayısı da 13,223 kişi olup bunların 11,696 kişisi polis-memur-öğretmen emeklisi, 1,184 kişisi mücahit emeklisi, 330 kişisi belediyelerden emekli ve 13 kişisi de diğer emeklilerden oluşmaktadır.

2014 yılında bütçeden maaş çekmekte olan polis-memur-öğretmen sayısı 15,362 kişi, işçi sayısı 3,104 kişi ve emekli sayısı da 13,097 kişi olup 2015 yılında devlette çalışan memur sayısında %0.4 artış, işçi sayısında da %3.5 azalma ve emekli sayısında %1.0 artış olmuştur. Emekli sayısının memur sayısına yaklaşmasının nedeni ise, 10 ve 15 yıllık hizmet süreleri üzerinden emekli olabilme ve emeklilik tarihinden itibaren yaş sınırı aranmadan emekli aylığı alma hakkına sahip olan personelin, büyük çoğunluğunun mecburi emeklilik yaşına ulaşmadan genç yaşta emekliliklerini istemelerinden ve mevcut emekliler içinde genç yaşta emekliye çıkanların bulunması nedeniyle olmaktadır. Devlette çalışanların toplam istihdam içindeki payı 2014 yılında % 17.9 iken 2015 yılı için bu pay %16.3 olmuştur (tablo 167).

Tablo - 167 Devletten Maaş Çekmekte Olan Memur,
İşçi ve Emekliler
(2013-2015)

	2013	2014	2015	Değişme %		
				2013	2014	2015
1. Memur Sayısı	15,482	15,362	15,428	1.2	-0.8	0.4
2. İşçi Sayısı	3,210	3,104	2,994	-0.5	-3.3	-3.5
3. Emekli Sayısı	12,999	13,097	13,223	0.6	0.8	1.0
4. Devlette Çalışanların İstihdamdaki Payı (%)	19.1	17.9	16.3	..	..	..

Kaynak : Devlet Planlama Örgütü

Kamu görevlilerinin hayat pahalılığından korunmasını amaçlayan tüketici fiyatları endeksinde meydana gelen artışın iki ayda bir maaşlara konsolide edilmesi uygulamasına 2009 Haziran'ına kadar devam edilmiştir. Uygulamaya konan tedbirlerle Temmuz 2009'dan itibaren konsolide yapılması işlemi altı ayda bir olacak şekilde düzenlenmiştir. Altı aylık sürelerle konsolide uygulaması, alınan ekonomik tedbirler çerçevesinde sadece 2011 yılı için Hayat Pahalılığı ödeneğinin uygulanması durdurulmak suretiyle, Tüketici Fiyatları Endeksi'nde 2011 yılında meydana gelen %14.72'lik artış maaşlara konsolide edilmemiştir. Bu uygulamanın sonucunda 34/2013 sayılı Kamu Görevlileri (Değişiklik) Yasası ile Ocak 2013'de yasa gereği verilmesi gereken %2.87 hayat pahalılığı oranı ile 100 " artış alamayan kesimlerin alacağı artış bu miktara ulaşacak şekilde düzenleme yapılmıştır. Temmuz 2013 ve Ocak ile Temmuz 2014 maaşlarına ise oluşan altı aylık hayat pahalılığı oranları konsolide edilmiştir.

2015 yılında 7/1979 sayılı Kamu Görevlileri Yasası'na göre Ocak ve Temmuz aylarında uygulanması gereken hayat pahalılığı konsolide oranlarını farklı uygulayabilmek amacıyla (maaşları düşük kamu görevlilerine daha yüksek, maaşları yüksek kamu görevlilerine daha düşük miktarda artış yapabilmek için) 9/2015 sayılı Kamu Görevlileri Yasası'nın Hayat Pahalılığı Ödeneği Hakkını Düzenleyen 25'inci Maddesinin Uygulanmasının Durdurulmasına İlişkin (Geçici Kurallar) Yasası ile durdurularak Ocak 2015'de %1.60 hayat pahalılığı konsolidesi yerine 7/1979 sayılı Yasa kapsamındaki kamu görevlilerine 72.24 Türk Lirası, 47/2010 sayılı Yasa kapsamındaki kamu görevlilerine ise 130 Türk Lirası sabit artış yapılmak suretiyle uygulanmıştır. Temmuz 2015'de ise %3.18 hayat pahalılığı konsolidesi yerine 7/1979 sayılı Yasa kapsamındaki kamu görevlilerine 144 Türk Lirası, 47/2010 sayılı Yasa kapsamındaki kamu görevlilerine ise 261 Türk Lirası sabit artış yapılmak suretiyle uygulanmıştır.

Kamu görevlilerinin yabancı dil yönünden hizmetiçi eğitimini amaçlayan İngilizce Eğitim Merkezi, belirlenen program çerçevesinde faaliyetlerini etkinlikle sürdürmekte ve kamu görevlilerinin yabancı dil açığının kapatılmasında etkin rol oynamaktadır.

İngilizce Eğitim Merkez'inde 2015-2016 eğitim döneminde toplam 157 kamu görevlisine eğitim verilmiştir (tablo 168).

Tablo - 168 İngilizce Eğitim Merkezinin Kursiyer Sayıları
(2013-2014/2015-2016)

Grup	2013-2014	2014-2015	2015-2016
1	15	12	19
2	29	10	15
3	23	36	21
4	37	23	25
5	24	10	20
6	44	60	57
Toplam	172	151	157

Kaynak : Personel Dairesi, İngilizce Eğitim Merkezi

Kamu görevlilerinin verimliliğini artırmak, üst görevlere hazırlamak ve yetişmelerini sağlamak için hizmetiçi eğitime, gerek yurt içinde gerekse yurt dışında imkanlar nisbetinde devam edilmiştir. Özellikle Kamu Görevlileri Genel Eğitim Planı'nın 28 Mayıs 1992 tarihinde yürürlüğe girmesiyle kurumlar her yıl belirlenen programa uygun olarak yurt içinde düzenlenen hizmetiçi eğitim programlarına ağırlık vermekte, yurtdışı hizmetiçi eğitim etkinlikleri de programlı bir şekilde sürdürülmektedir.

47/2010 sayılı Kamu Çalışanlarının Aylık (Maaş-Ücret) ve Diğer Ödeneklerinin Düzenlenmesi Yasası 1 Ocak 2011 tarihinden sonra kamuda çalışmaya başlayanları kapsayacak şekilde maaş ve özlük haklarında yeknesalık sağlamak ve performansı artırmak amacıyla yürürlüğe konmuştur.

Uygulamaya konan ekonomik önlemler çerçevesinde 2009 yılında ek mesai ödeneğini azaltmaya yönelik düzenleme 48/2010 sayılı Kamu Görevlileri (Değişiklik) Yasası ile kaldırılarak geçmişte ek mesai ödeneği hesabında kullanılan katsayılardan, hafta içi bire bir nokta beş olan oran bir nokta bire, haftasonu ve resmi tatillerde ise bire iki olan oran bir nokta beşe indirilmiştir. Ayrıca yaz aylarında (Mayıs-Eylül) 35, kış aylarında (Ekim-Nisan) 40 saat olarak düzenleniş olan haftalık çalışma süreleri yaz kış ayırımı yapılmadan haftalık 39 saat olacak şekilde düzenlenip yaz kış kamuda tek mesaiye geçilmiştir.

Kamu reformunun temelini oluşturan Kamu Görevlileri Yasa Tasarısı Bakanlar Kurulu'nun 25 Aralık 2013 tarihli toplantısında onaylanarak Cumhuriyet Meclisi'ne sevk edilmiştir. Hazırlanan tasarı ile siyasi takdire dayalı üçlü kararname atamalarının kapsamının daraltılması, müşavirliğin ortadan kaldırılması, çalışanla çalışmayanın

birbirinden ayırt edilerek çalışanın ödüllendirilmesi, insan kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde değerlendirilmesi ve kamu hizmetlerine duyulan memnuniyetsizliğin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. İdari ve Sosyal İşler Komitesi gündemine alınan tasarıyı Komite görüşmeye başlamış ve yılıçinde bu görüşmeleri sürdürmüştür.

18/2004 sayılı Kamu Çalışanlarının Aylık (Maaş-Ücret) ve Diğer Ödeneklerinin Düzenlenmesi (Değişiklik) Yasası ve 19/2014 sayılı Kamu Görevlileri (Değişiklik) Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle bu Yasalara bağlı kurum kuruluşlarda geçici personel istihdamı yapılması önlenmiştir. Mevcut geçici personelin ise bu değişiklik yasalarının yürürlüğe girdiği tarihten önceki haklarından aynen yararlanmaya devam edecekleri ve hizmet sürelerinin aynı yöntem ve şartlarla uzatılabileceği bu değişiklik Yasalarınca koruma altına alınmıştır.

17.2. Sorunlar

Benzer görevlerin birden fazla kuruluş tarafından yerine getirilmesi görev ve yetki çatışmasına sebep olmakta ve devletin kıt kaynaklarının verimsiz ve gereksiz bir şekilde kullanılmasına neden olmaktadır.

Kamu görevlilerinin kuruluşlar arasındaki dağılımı dengeli olmadığı için bazı kuruluşlarda personel fazlalığı olurken bir kısmında da personel eksikliği olabilmektedir.

Halen kamu yönetimde yetki devri müessesesine gereği gibi yer verilmemekte, bunun sonucu olarak bakanlık ve daire fonksiyonları seri, süratli ve randımanlı bir şekilde yerine getirilememekte ve vatandaşın işinin tamamlanması için gereğinden fazla zaman harcanmasına neden olunmakta, hatta çoğu kez vatandaşların beklentisi gerçekleşmemektedir. Bu durumun doğal sonucu olarak kamu yönetiminin etkinliği ve verimliliği tartışılmakta, vatandaşların tatminsizliği artarak güven duyguları sarsılmaktadır.

Bir kısım kamu kuruluşları uygun olamayan fiziki şartlar ve ortamlarda hizmet vermeye çalışmakta, bu durum verilen hizmeti ve kalitesini sınırlamaktadır.

Hizmetiçi eğitimin yeterli düzeyde yapılamaması kamu görevlileri arasında fırsat eşitsizliği yaratması yanında hizmette aksamalar meydana getirmekte; ayrıca kamu görevlilerinin niteliklerinin yükseltilmesini engellemekte ve verimliliği olumsuz yönde etkilemektedir.

Münhal mevkilerin uzun süre boş bırakılıp doldurulmaması verilen hizmeti olumsuz etkilemenin yanında münhallerin doldurulmasıyla üst-ast ilişkilerinde de sorunlar çıkabilmektedir.

Uygulanmakta olan barem sistem ve yelpazesinde dengesizlikler görülmektedir. Bazı mevkiler için uygulanan baremlerin o mevkinin iş kalitesi ve aranan evsafa uygun düşmediği gözlemlenmektedir. Lise ve üniversite mezunlarının barem açısından bir biri içine girmesi ve otomatik yürümler hiyerarşik yapıyı bozmaktadır.

Bazı kamu görevlileri esas görevlerinin yanında aynı hizmeti yasanın ikinci bir iş yapmayı yasaklamasına rağmen, açıkça özel olarak sürdürmektedirler. Bu durum, kamu hizmetlerinde rasyonelliği azaltmakta, belirli meslek grupları arasında eşitsizlikler ve kamunun asli görevlerinin bireysel bazda yürütülmesine neden olmakta ve vatandaşlara da mali külfetler yaratmaktadır.

Kamu hizmetine alınan geçici personel istikbal endişesi nedeniyle görevini yerine getirirken istenilen düzeyde verimli olamamakta, diğer yandan belirli süre için alınan geçici personel süre hitamında durdurulmadığından veya mevcut münhallere geçiciler dışından atama yapıldığından kamu yönetiminde gereksiz kadro artışları meydana gelmektedir.

Kamu hizmetlerinin yürütülmesi sırasında merkezde, taşrada ve merkezle taşra arasında hizmet birimlerinde koordinasyon noksanlıkları gözlemlenmektedir.

Kamu yönetiminde ödüllendirme ve cezalandırma yeterince uygulanmadığı için çalışan ve çalışmayan kamu görevlilerinin birbirinden farkı olmamakta ve motivasyon unsuru zayıflamaktadır.

Bir kısım kamu görevlisinin tayini yapılan mevkide çalıştırılmaması yanında belirli sahalarda yetiştirilmiş olan kalifiye elemanların başka sahalarda çalıştırılması ve/veya kendi istekleri ile çalışmalarını verimin düşmesine ve uzun vadede personelde yetersizleşmeye neden olmaktadır.

Üst-ast ilişkilerinde hiyerarşik yapının korunamaması yanında verilen görevlerle beraber gerekli yetkinin de verilmemesi hizmeti olumsuz yönde etkilemektedir.

Kamu hizmetlerinde denetimin istenilen seviyede uygulanamaması çeşitli sorunlara ve suistimallere sebebiyet verebilmektedir.

İlçelerdeki kamu görevlerinin koordineli bir şekilde yürütülmesi için Kaymakamlıklar çeşitli nedenlerle kendilerine düşen görevleri gereği gibi yerine getirememektedirler.

Kamu yönetiminde hızlı ve kitlesel bir şekilde gerçekleşen emeklilik olgusu sonucunda kamu personeli arasında nitelikli ve yetişmiş tecrübeli işgücü açığının meydana gelmiş olması hizmetlerin yürütülmesinde önemli sorunlar yaratmaktadır. Ayrıca hızlı gelişen ve yeni kavram ve kurumların olduğu dünyamızda öne çıkan uzmanlaşma eğilimine kamuda yeterince ayak uydurulamaması nedeniyle etkin personel yetiştirilmesi imkanlarını da sınırlamaktadır.

1 Ocak 2011 tarihinden sonra kamuda çalışmaya başlayan kamu çalışanlarının maaş ve özlük haklarına getirilen düzenlemeler ile özellikle başlangıç maaşlarının aşağıya çekilmiş olması kamuda aynı görevi yapan çalışanlar arasında eşitsizlik yaratmakta, çalışma barışını ve adalet duygusunu zedelemektedir.

18. Yerel Yönetimler

18.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

Yerel yönetimler, bölge, belediye veya köy ve mahalle halkının yerel ortak gereksinimlerini karşılamak üzere kuruluş ilkeleri yasa ile belirtilen ve karar organları dört yılda bir yapılan seçimle oluşturulan kamu tüzel kişileridir.

KKTC’de yerel hizmetler, belediyeler, belediye olmayan yerleşim birimlerinde ise muhtarlıklar eliyle yürütülmektedir. Ülkemizde 2009 yılında belediyelere bağlı olmayan köyler de (Karaman ve Pile köyleri hariç) mevcut belediyelere bağlanmıştır. Bugün faaliyetlerini sürdürmekte olan 28 belediye vardır. Değiştirilmiş şekliyle 51/1995 sayılı belediyeler yasasına göre ‘‘kent’’ nüfusu 5001 veya daha fazla olan beldeleri anlatır. Ancak İlçe Merkezleri, nüfuslarına bakılmaksızın kent sayılırlar. Buna mukabil, 14/2008 sayılı Belediyeler (Değişiklik) Yasası’nın verdiği yetki uyarınca Bakanlar Kurulu tarafından kaymakamlıklara bağlı köylerin belediyelere bağlanması sonucu 2006 nüfus dağılımı yeniden düzenlenmiştir. 2008 sonrası köylerin belediyelere bağlanması sonucu ilçe merkezlerindeki belediye sınırları içerisinde yasayan nüfusun %48.7’den, %56.5’e yükseldiği görülmektedir.

51/1995 sayılı Belediyeler Yasası ile, belediyelerin gelişmesine ve halkın beklentilerine cevap verilmesine imkan tanımayan eski 15/1980 sayılı Belediyeler Yasası yürürlükten kaldırılmıştır. 23 Ağustos 1995 tarihinde yürürlüğe giren yeni Belediyeler Yasası ile belediyelerin, ülkenin koşulları ve yasal mevzuat gözönüne alınarak olabildiğince özerkleştirilmesi, belediye çalışmalarının daha şeffaf hale getirilmesi, katılımın sağlanması, gelir kaynaklarının ve yetkilerinin azami derecede artırılması amaçlanmıştır.

KKTC’de faaliyet gösteren 28 belediye ilk kez 1983 yılında biraraya gelerek 15/1980 sayılı Belediyeler Yasasının 159. maddesi uyarınca güçlerini birleştirerek bu konuda ilk adımı atmışlar ve Kıbrıs Türk Belediyeler Birliği’ni kurmuşlardır. Ancak Birlikler ve Dernekler Yasasına göre bir tüzükle oluşturulan Belediyeler Birliği’nin yasal olmadığı yönündeki eksiklikten dolayı 4 Haziran 2003 tarihinde Kıbrıs Türk Belediyeler Birliği Yasası yürürlüğe konmuştur. Belediyeler Birliği’nin kuruluşu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde, belediyelerin kurumsallaşma aşamasına ulaşmasında ve güçlenmesinde önemli bir adım olmuştur.

Belediyelere, Devlet Bütçesinde öngörülen mahalli gelirlere ayrılan pay 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası'nın değiştirilmiş şekli uyarınca 2010 mali yılından itibaren %6.0 dan %8.5'e yükseltilmiş olup, Devlet Bütçesinden aldıkları bu katkının $\frac{1}{6}$ 'sının tamamını kendi bütçelerinde gösterildiği şekilde altyapı yatırımları için kullanmaları şartı bulunmaktadır.

Belediyelerin gelirleri esas olarak özkaynak gelirleri, devlet katkısı, borçlanmalar ve diğer gelirler olmak üzere dört ana başlık altında toplanabilir. Bunlardan özkaynak gelirlerini vergi gelirleri (mülkiyet üzerinden alınan vergiler gibi), vergi dışı gelirler (para cezaları gibi), sermaye gelirleri, bağış ve yardımlarla oluşturmaktadır. Diğer gelirler başlığı altında ise döner sermaye gelirleri, KDV gelirleri gibi gelirlerden oluşmaktadır.

Devlet katkısı belediyelere de-jure nüfus oranları dikkate alınarak dağıtılmaktadır. Tablo 169'da Belediyelerimizin 2015 yılında Devletten aldıkları katkı miktarları ve yüzde payları görülmektedir. İlçe belediyelerimiz Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Güzelyurt ve İskele toplam Devlet katkısının %56'sını alırken, geriye kalan 23 belediye ise %44'ünü almaktadır.

Tablo - 169 Belediyelerinin Devlet Bütçesinden Aldıkları Katkı Miktarları

BELEDİYE	(2013 - 2015)						(₺)
	Devlet Katkısı 2013	% Pay 2013	Devlet Katkısı 2014	% Pay 2014	Devlet Katkısı 2015	% Pay 2015	
AKDOĞAN	1,274,923	0.9	1,178,197	0.7	1,305,752	0.8	
AKINCILAR	210,222	0.1	217,253	0.1	222,386	0.1	
ALAYKÖY	1,929,419	1.4	2,163,615	1.3	2,399,301	1.5	
ALSANCAK	3,277,131	2.3	3,824,914	2.4	4,391,656	2.7	
BEYARMUDU	2,289,977	1.6	2,564,697	1.6	2,625,298	1.6	
BÜYÜKKONUK	1,460,068	1.0	1,604,885	1.0	1,642,807	1.0	
ÇATALKÖY	2,798,469	2.0	3,148,494	2.0	3,222,890	2.0	
DEĞİRMENLİK	6,116,273	4.3	6,571,038	4.1	6,782,781	4.2	
DİKMEN	4,530,459	3.2	5,080,373	3.2	5,200,418	3.2	
DİPKARPAZ	1,184,377	0.8	1,308,530	0.8	1,339,450	0.8	
ESENTEPE	1,199,181	0.8	1,344,739	0.8	1,376,514	0.8	
GEÇİTKALE	1,182,291	0.8	1,325,878	0.8	1,470,220	0.9	
GİRNE	16,523,258	11.7	18,528,877	11.6	18,528,877	11.4	
GÖNYELİ	8,582,537	6.1	9,624,298	6.0	9,851,712	6.0	
GÜZELYURT	9,411,630	6.6	10,466,152	6.5	9,963,743	6.1	
İNÖNÜ	1,438,734	1.0	1,630,511	1.0	1,543,465	0.9	
İSKELE	4,233,661	3.0	4,445,584	2.8	4,508,169	2.8	
LAPTA	6,019,748	4.2	6,750,434	4.2	6,909,941	4.2	
LEFKE	5,797,397	4.1	6,178,335	3.9	6,324,324	3.9	
LEFKOŞA	30,490,185	21.5	34,191,131	21.3	34,999,038	21.5	
MAĞUSA	20,327,452	14.3	22,794,830	14.2	23,333,452	14.3	
MEHMETÇİK	368,670	0.3	3,160,439	2.0	2,126,355	1.3	
PAŞAKÖY	1,768,965	1.2	1,983,685	1.2	2,199,771	1.3	
SERDARLI	1,229,747	0.9	1,343,196	0.8	1,374,803	0.8	
TATLISU	724,774	0.5	812,748	0.5	831,953	0.5	
VADİLİ	1,187,258	0.8	1,331,370	0.8	1,362,829	0.8	
YENİBOĞAZIÇI	3,287,563	2.3	3,686,613	2.3	3,773,724	2.3	
YENİ ERENKÖY	2,909,277	2.1	3,139,134	2.0	3,517,911	2.2	
TOPLAM	141,753,645	100.0	160,399,948	100.0	163,129,540	100.0	

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Belediyelerin 2013 – 2015 yılı gelirleri tablo 170’de görülmektedir.

Tablo - 170 Belediyelerin Gelirleri
(2013 - 2015)

Yıllar	2013	2014	2015	Değişme (%) (2015/2014)
I. Devlet Katkısı	141,753,644.57	160,399,948.20	163,129,539.81	1.70
Pay (%)	37.64	38.42	40.58	-
II. Özkaynaklar	175,568,206.67	194,765,195.07	205,485,519.35	5.50
Pay (%)	46.62	46.65	51.11	-
III. Borçlanma	36,166,010.24	40,149,540.00	13,472,354.78	-66.44
Pay (%)	9.60	9.62	3.35	-
IV. Diğer Gelirler	23,076,242.71	22,217,268.48	19,944,330.08	-10.23
Pay (%)	6.13	5.32	4.96	-
Toplam	376,564,104.19	417,531,951.75	402,031,744.02	-3.71

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2015 yılında 2014 yılına göre borçlanmada -66,44%’lık azalma görünmektedir. Borçlanma kalemi, cari yıl içinde alınan kredileri kapsamaktadır. Bundan dolayı bakiye borçlar dahil edilmemektedir.

Her yıl Devlet Bütçesinde öngörülen mahalli gelirlerin % 8,5 oranındaki kısmı belediyelere nüfus oranları dikkate alınarak dağıtılmaktadır. 2014 yılında olduğu gibi 2015 yılı başında öngörülen mahalli gelirler yıl sonunda farklı ve öngörülenin altında gerçekleşmesinden dolayı belediyelere yapılan katkı öngörü payının altında olmuştur (tablo 171).

Tablo - 171 Belediyelere Yapılan Devlet Katkısının Mahalli Gelirler
İçindeki Payı
(2013 - 2015)

Yıllar	(₺)		
	2013	2014	2015
Devlet Katkısı	141,753,644.6	160,399,948.2	163,129,539.8
Gerçekleşen Mahalli Gelirler ¹	2,286,524,201.4	2,708,664,636.5	2,915,923,580.52
Devlet Katkısının Öngörülen Mahalli Gelirler İçindeki Payı (%)	8.5	8.5	8.5
Devlet Katkısının Gerçekleşen Mahalli Gelirler İçindeki Payı (%)	6.2	5.9	5.6

¹Fon gelirleri dahil edilmiştir
Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Belediyelerin giderlerine bakıldığı zaman 2015 yılı için personel giderlerinin, giderler içindeki payının bir önceki yıla göre (46.1%) arttığı %50.4 olduğu ve personel giderlerini özkaynak gelirlerine oranının da aynı şekilde bir önceki yıla göre (%98.8) düşüş gösterip %98.6 olduğu görülmektedir (tablo 172).

Tablo - 172 Belediyelerin Giderleri
(2013 - 2015)

Yıllar	(₺)			Değişme (%) (2015/2014)
	2013	2014	2015	
Personel Giderleri	162,342,452.4	192,380,949.0	202,506,901.8	5.3
Pay (%)	43.1	46.1	50.4	-
Mal ve Hizmet Alımları	64,479,629.0	74,953,247.6	80,086,732.0	6.8
Pay (%)	17.1	18.0	19.9	-
Yatırımlar	61,659,070.90	82,278,182.16	72,701,625.47	-11.6
Pay (%)	16.4	19.7	18.1	-
Transferler ve Borç Ödemeleri ¹	64,572,791.6	51,203,868.6	47,599,852.5	-7.0
Pay (%)	17.1	12.3	11.8	-
Diğer Giderler	23,510,160.3	16,715,704.5	-863,367.7	-105.2
	6.2	4.0	-0.2	-
Toplam	376,564,104.2	417,531,951.8	402,031,744.0	-3.7

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Belediyelerin personel durumuna baktığımız zaman ise 2014 yılına göre 2015 yılında memur sayısında 4 kişilik, işçi sayısında 11 kişilik, sözleşmeli personel sayısında 20 kişilik azalma olmuştur. (tablo 173).

Tablo - 173 Belediyelerdeki Memur, İşçi ve Sözleşmeli Personel Sayıları
(2013 - 2015)

Yıllar	2013	2014	2015	Değişme (2015/2014)
Kadrolu Memur	977	970	962	-0.8
Kadrosuz Memur	9	1	5	400.0
Toplam Memur	986	971	967	-0.4
Kadrolu İşçi	1983	2063	2016	-2.3
Kadrosuz İşçi	290	242	278	14.9
Toplam İşçi	2273	2305	2294	-0.5
Sözleşmeli	24	17	12	-29.4
Genel Toplam	3283	3293	3273	-0.6

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

KKTC'nin 2006 Genel Nüfus ve Konut Sayımı'na göre toplam De-Jure nüfusunun 256,644 olduğu dikkate alınır, bu nüfusun %48.7'si ilçe merkezlerindeki belediye sınırları içerisinde yaşamaktadır. 14/2008 sayılı Belediyeler (Değişiklik) Yasası'nın verdiği yetki uyarınca Bakanlar Kurulu tarafından kaymakamlıklara bağlı köylerin belediyelere bağlanması sonucu 2006 nüfus dağılımı yeniden düzenlenmiştir. 2008 sonrası köylerin belediyelere bağlanması sonucu ilçe merkezlerindeki belediye sınırları içerisinde yaşayan nüfusun %48.7'den, %56.5'e yükseldiği görülmektedir. Bu rakama belediye sınırları dışında tutulan Pile, Karaman ve Kantara toplam nüfusu olan 550 kişi dahil edilmemiştir. 2011 Genel Nüfus ve Konut Sayımı'na göre 286,257 olan toplam de-jure nüfusun %99.8'i belediye hudutları içerisinde yaşamakta ve belediye hizmetlerinden faydalanmaktadır (tablo 174).

Tablo - 174 İlçelere Göre Belediyeleşme Oranı ¹
(2011)

İlçe	Belediye Sayısı	İlçe Nüfusu	Belediye Nüfusu	Belediye Nüfusu / İlçe Nüfusu
Lefkoşa	5	94,824	94,824	100.0
Gazimağusa	10	69,741	69,262	99.3
Girne	6	69,163	69,108	99.9
Güzelyurt	2	30,037	30,037	100.0
İskele	5	22,492	22,471	99.9
KKTC	28	286,257 ¹	285,702	99.8

¹ 2011 Genel Nüfus ve Konut Sayımı Sonuçları itibarıyla (De-jure Nüfus)

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 175’de belediyelerin nüfus gruplarına göre dağılımına baktığımızda 1000’den az ve 1001-2000 de-jure nüfus grubunda 1’er, 2001-5000 de-jure nüfus grubunda 12, 5001 - 10000 de-jure nüfus grubunda 6 belediye vardır. Bu sonuç bize KKTC’deki belediyelerin 10001 ve üzerinde olan sadece 8 belediyelerden oluştuğunu göstermektedir.

Tablo - 175 Nüfus Büyüklüklerine Göre Belediye Sayısı ve Nüfusları
(2011)

Nüfus Dilimi	Belediye Sayısı	Pay (%)	Nüfus	Pay (%)
1000'den Az	1	3.6	390	0.1
1001-2000	1	3.6	1,459	0.5
2001-5000	12	42.9	35,501	12.4
5001-10000	6	21.4	41,520	14.5
10001-50000	7	25.0	145,454	50.9
50000'den Fazla	1	3.6	61,378	21.5
Toplam	28	100.0	285,702	100.0

¹ 2011 Nüfus Sayımı Sonuçları (De-Jure Nüfus)
Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Belediyelerin mevcut araçları ise tablo 176’da görülmektedir. 2014 yılına göre 2015 yılında belediyelere ait olan araç sayısında artış gösteren araç durumu, belediyelerin araç filolarına yeni araçların eklendiğini göstermektedir.

Tablo 176 Belediyelerin Araç Durumu
(2013-2015)

Yıllar	2013	2014	2015
Çöp Aracı	127	138	140
Vidanjör	32	30	31
Dozer	39	43	47
Diger Loader	18	15	12
Kamyon	113	107	115
Su Tankeri	49	45	51
Land-Rover	8	19	15
Kamyonet	167	144	202
Salhane Aracı	13	11	11
Cenaze Aracı	29	31	31
Van	120	123	136
Silindir	19	18	18
Beton Yoğurma Aracı	32	25	24
Greyder	5	7	4
Traktör	14	13	16
Otobüs	15	11	13
Minibüs	35	38	35
Salon Araba	174	152	159
Lift	21	24	25
Motorsiklet	126	131	138
Diğer	105	123	99
Toplam	1261	1248	1322

Kaynak: Kıbrıs Türk Belediyeler Birliği

18.2. Sorunlar

Belediyelerimiz, çağdaş gereksinimlerin karşılanması amacıyla gerekli hizmet sunumunu gerçekleştirebilmek için mali sorunlarla uğraşmaktadırlar. Mali sorunların aşılması maksadıyla denetim mekanizması getirilmelidir.

Belediyelerin ana hizmet alanları olan yol, su, kanalizasyon, sağlık ve imar konularında özellikle bilgi ve deneyim gerektiren hizmetlerde birkaç kent belediyesinin dışında tüm belediyeler kalifiye personel yetersizliği nedeniyle güçlük çekmektedir. Buna mukabil personel sayısındaki artış dikkate alındığında yerel yönetimlerin hantal ve verimsiz bir yapıya sahip olmaya başladığını gözlemlemekteyiz. Bundan dolayı personel alımı konusunda merkezi bir sınav yapılması ve bu konuda yasal düzenlemeler yapılması elzemdir. Ayrıca, belediye hizmetlerin en üst düzeyde ve kaliteli bir şekilde halka ulaşmasını sağlamak için yerel yönetimlerin coğrafi temeller üzerine yeniden yapılandırılması ve paylaşımlı hizmet modeliyle yerel yönetimlerin birlikte çalışması teşvik edilmesi gerekmektedir.

Belediyeler yasası ve belediye personel yasası gözden geçirilerek verimin artırılması yönünde gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Belediyelerde çalışan personelin eğitime yönelik olarak düzenlenen seminer, kurs ve benzeri programlar yeterli düzeyde yapılamamaktadır.

Belediyelerimizin çoğu ekonomik bakımdan sıkıntı çekmektedir. Belediyeler çalışanlarını ödeyebilmek için devletten avans çekmek zorunda kalmakta, birçok belediye yatırım konusunda beklentilere cevap verecek bir gelişme gösterememektedir.

Yerel yönetimlerde bütçe disiplininin oluşturulması, stratejik önceliklere göre kamu kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılması ve sonuçların raporlanması gerekmektedir. Bundan dolayı “Yerel Yönetimlerin” bütçe sistemlerinde reforma gidilmesi ve “Çok Yıllı Bütçe Sistemi”ne geçilmesi yönünde çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Değiştirilmiş şekliyle 51/1995 sayılı belediyeler yasasına göre “kent” nüfusu 5001 veya daha fazla olan beldeleri anlatır. 14/2008 sayılı Belediyeler (Değişiklik) Yasası’nın verdiği

yetki uyarınca Bakanlar Kurulu tarafından kaymakamlıklara bağlı köylerin belediyelere bağlanması sonucu 2006 nüfus dağılımı yeniden düzenlenmiştir. 2008 sonrası köylerin belediyelere bağlanması sonucu ilçe merkezlerindeki belediye sınırları içerisinde yasayan nüfusun arttığı görülmektedir. Bundan dolayı yeni bir kent tanımlamasına ihtiyaç duyulmaktadır.

19. Beşeri Kaynaklar, Aile, Kadın, Çocuk ve Engelliler

19.1. Mevcut Durum ve Gelişmeler

19.1.1. Beşeri Kaynaklar

Ülkelerin birbirleriyle rekabet edebilmelerinin insan kaynaklarına verilen önem çerçevesinde mümkün olabileceği genel olarak kabul görmüş bir olgudur. Bu düşünceden hareketle ülkemizde de insan kaynaklarının ekonomik kalkınma ve sosyal gelişme hedeflerine uyumlu bir şekilde geliştirilmesi için çaba sarfedilmesi gerekliliği önem kazanmaktadır.

İnsana yapılan yatırımlar içerisinde büyük önemi olan sağlık ve eğitim yatırımlarının gelişmiş ülke standartlarına göre ülkemizde arzulan düzeyde olmaması, giderilmesi gereken önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Ancak okullaşma oranının gelişmiş ülke standardında olması ilerisi için umut verici bir durum olarak değerlendirilmektedir. 2015 yılına ait hazırlanan yaşam tablosunda doğuştaki yaşam ümidinin kadınlarda 83.5 yaş, erkeklerde 80.5 yaş olması önem arz etmektedir.

19.1.2. Aile

Aile toplumdaki en küçük kurumdur. Bu özelliği dolayısıyla toplumun genel düzeyini pek çok yönden yansıtabilmesi açısından önem taşımaktadır. Aileyi olumlu yönde etkileyecek düzenlemelerin toplumun geneline yansıtacağı düşüncesinden hareketle aileye her açıdan önem verilmektedir. 1951 yılında yürürlüğe girmiş olan eski Aile Yasası, sosyal ve kültürel açıdan önemli gelişmeler kateden toplumumuzun ihtiyaçlarına cevap vermekte yetersiz kalmıştı. Bu çerçevede aile içinde eşitliği ve eşit paylaşımı öngören yeni "Aile (Evlenme ve Boşanma) Yasası" 26 Ocak 1998 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

1/1998 sayılı Yeni Aile Yasası ile aile kurumuna çağdaş düzenlemeler getirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede nişan ve evlilik yaşında değişiklik yapılmış, soyadı konusunda yeni düzenlemelere gidilmiştir. Ayrıca boşanma halinde edinilmiş malların

eşitlikçi bir anlayışla paylaşımı konusunda hükümler konmuştur. Bu düzenleme boşanma halinde tarafların mağdur duruma düşmemesi gayesi gözetilerek yapılmıştır.

Cumhuriyet Meclisi 1996 yılında “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi” ve “Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)” ile 2011 yılında “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi”ni onaylanarak iç hukukumuzun bir parçası haline getirmiştir. Dolayısıyla mevcut Aile Yasası’nda düzenlemeye gitme ihtiyacı doğmuştur. 2015 yılında 34/2015 sayılı Aile (Evlenme-Boşanma) (Değişiklik) Yasası ile sözkonusu sözleşmelerde belirtilen temel prensipler ışığında, modern hukuk devletlerindeki uygulamalar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları da göz önünde bulundurularak yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler ile evlenme ve boşanma durumunda tarafların uğrayabileceği mağduriyetleri en aza indirme amacı güdülmüş, başta çocukların sağlığı ve esenliği göz önünde bulundurularak, kişilerin insan haklarını gözetilen eşitlik sağlayıcı değişiklikler yapılmıştır.

Ülkemizdeki evlenme ve boşanmaların seyri tablo 177’de görülmektedir. Boşanma nedenleri incelendiğinde geçimsizliğin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. 2015 yılında boşanmalarda önceki yıla göre %3.7 oranında azalma olmuştur.

Tablo - 177 Yıllara Göre Evlenme ve Boşanma Sayısı
(2013 - 2015)

Yıllar	2013		2014		2015	
	Sayı	% Değişim	Sayı	% Değişim	Sayı	% Değişim
1 Evlenme Sayısı	1,175	-5.1	1,316	12.0	1,254	-4.7
2. Boşanma Sayısı	818	1.9	829	1.3	798	-3.7

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde 4 Aralık 2011 tarihinde yapılan Genel Nüfus ve Konut Sayımı sonuçlarına göre ortalama hane halkı büyüklüğü 2.95 olarak saptanmıştır.

19.1.3. Kadın

Kadın hakları, eşitliği ve özgürlüğü veya başka bir deyişle “statüsü” üzerindeki tartışmalar insanın doğuşu ile başlamıştır. Fakat bu tartışmaların üçyüz yıl öncesinde aranması eğilimi vardır. Daha da olumlu ve belirgin çalışmalar ise, XIX. yüzyıldan itibaren yapılmaya başlanmıştır. Bunun sebebi, teknik gelişmelerin, endüstrileşmenin ve büyük çapta savaşları izleyen sosyal reformların daha ziyade bu döneme rastlamasıdır. Endüstrileşmenin getirdiği yeni koşullar, dünya kadınlarını ev dışına, iş hayatına doğru çekmeye zorlamıştır.

Özellikle 1960'lı yıllarda gelişip yayılan kadın hareketleri sonucunda kadının toplumdaki konumu her açıdan sorgulanmaya başlanmıştır. Dünyada her alanda yasal ve kurumsal düzeyde kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik mücadeleler verilmektedir. Dünyada gelişen kadın hareketlerinden etkilenen ülkemizde de bu alanda örgütlenme girişimleri artmış ve kadın-erkek eşitliğini sağlama amacına yönelik çabalar giderek yoğunlaşmıştır.

KKTC'de kadının yasal, siyasal ve çalışma yaşamındaki konumuna bakıldığında bazı tespitler yapmak mümkündür.

Birleşmiş Milletlerin 1979 yılında kabul ettiği "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" (CEDAW) ülkemizde Cumhuriyet Meclisi'nin 8 Mart 1996 tarihli birleşiminde kabul edilmiştir. Bu sözleşmede "Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı önyargıların geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek" gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca bu sözleşmenin 4. maddesinde kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlamak için taraf devletlerce alınacak geçici ve özel önlemlerin ayırım olarak mütalaa edilemeyeceği ve hiçbir şekilde eşitsizlik veya farklı standartların muhafazası sonucunu doğurmayacağı ifade edilmiş ve fırsat ve uygulama eşitliği hedeflerine ulaşıldığı zaman bu önlemlere son verilebileceği belirtilmiştir. Bu çerçevede kadın örgütleri eşitliğin sağlanması amacıyla siyasal yaşamda kadınlara kota uygulanması gerekliliğini gündeme getirmişlerdir.

Kadınlara karşı ayrımcılık kadar önemli sayılabilecek bir diğer konu kadına yönelik şiddettir. Avrupa Konseyi tarafından 2011 yılında İstanbul'da imzalanmış “Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi”, ülkemizde Cumhuriyet Meclisi'nin 5 Aralık 2011 tarihli birleşiminde kabul edilmiştir. Bu sözleşme “Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet gibi kadınlara yönelik şiddetin yapısal boyutunu ve bu şiddetin erkeklerle kıyaslandığında kadınları zorla ikincil bir konuma sokmanın çok önemli toplumsal mekanizmalarından biri olduğunu kabul ederek” kadına yönelik her türlü şiddetin engellenmesi ve engellenmesine yönelik her türlü tedbirin alınmasını içermektedir. Ayrıca, toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların oluşturulup uygulamasına yönelik maddeler yer almaktadır.

Kadının siyasal yaşamdaki yeri açısından ülkemize baktığımızda uzun yıllar boyunca siyasette büyük ölçüde erkeklerin etkin olduğu görülmektedir. Kadınların siyasetle ilgisi daha fazla seçmen düzeyinde sınırlı kalmıştır. Ancak zaman içerisinde kadın hareketlerinin de etkisiyle kadınların siyasete aktif olarak katılmasında sınırlı da olsa bir gelişme kaydedilmiştir. Ülkemizde kadının siyasal yaşama fiilen katılması özellikle 1990'lı yıllarda başlamıştır. Yakın bir geçmişe kadar Meclis'te hiç temsil edilmeyen kadınlar bugün 50 sandalyeden 4 tanesine sahiptirler. Bu da %8 gibi düşük bir oranı ifade etmektedir. Ancak bunu başlangıç olarak kabul edip kadınların siyasete daha etkin katılmaları sonucunda, halkımızın aydın nitelikleri de dikkate alındığında, ileride daha yüksek bir temsiliyet sağlayacaklarını söylemek mümkündür.

Kadın ve Aile Sorunları Birimi'nin daire statüsüne kavuşturulabilmesi için yürütülen çalışmalar 2002 yılı içerisinde tamamlanmıştır. “Kadın Çalışmaları Dairesi (Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları) Yasası” Cumhuriyet Meclisi'nin 26 Şubat 2002 tarihli birleşiminde kabul edilmiştir. Daire, adı ve fonksiyonları 17 Kasım 2014 yılında güncellenerek “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dairesi (Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları) Yasası” çerçevesinde yoluna devam etmiştir. Yasa değişikliği, “toplumsal cinsiyet eşitliğini, geliştirmek, kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi yaşamdaki işlevlerini güçlendirmek; kadının sağlık, sosyal ve hukuki güvenliğini sağlamak, eşit haklara sahip bireyler olarak kadınların toplumsal yaşamda yer almalarını ve kalkınma sürecine etkin katılmalarını gerçekleştirerek çağdaş aile yapısının güçlenmesini sağlamak, kadını korumak ve desteklemek” amacıyla yapılmıştır.

2006 KKTC Nüfus ve Konut Sayımı sonuçlarına göre 256,644 kişi olan toplam nüfusumuzun 118,076'sı (%46.0) kadındır. 2011 yılında yapılan KKTC Nüfus ve Konut Sayımı sonuçlarına göre 286,257 kişi olan toplam nüfusumuzun 135,774'ü (%47.4) kadındır.

Kadınların işgücü piyasasındaki durumunu görebilmek açısından Hanehalkı İşgücü Anketleri önemli bir veri kaynağıdır.

2015 yılı Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre istihdam edilenlerin %35.9'unu (40,508 kişi) kadınlar oluşturmaktadır. İstihdam edilen kadınların %88.8'i hizmetler sektöründe çalışmaktadır. Kadınların %84.5'i ücretli ve maaşlı, %3.4'ü yevmiyeli, %3.5'i işveren, %6.2'si kendi hesabına, %2.4'ü ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.

Ülkemizde istihdamdaki kişilerin kadın-erkek ayrımına göre durumu tablo 178'de görülmektedir.

Tablo - 178 Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçlarına Göre İstihdamın Cinsiyete Göre Dağılımı (2013 - 2015)

	2013		2014		2015	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
1. Kadın	34,002	34.7	34,442	33.4	40,508	35.9
2. Erkek	63,865	65.3	68,708	66.6	72,303	64.1
Toplam	97,867	100.0	103,150	100.0	112,811	100.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Ülkemizdeki işsizler kadın-erkek ayrımına göre değerlendirildiğinde 2015 yılında toplam işsizlerin %44'ünün kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Bu, kadınların işgücü piyasasına erkeklere göre daha düşük oranda katılmasının doğal bir sonucudur (tablo 179).

Tablo - 179 Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçlarına Göre İşsizlerin Cinsiyete Göre Dağılımı
(2013 - 2015)

	2013		2014		2015	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
1. Kadın	4,661	52.2	5,063	54.3	3,978	44.0
2. Erkek	4,268	47.8	4,256	45.7	5,065	56.0
Toplam	8,929	100.0	9,319	100.0	9,043	100.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

İstihdamdaki kişilerin ana ekonomik faaliyet alanlarına göre ayrımına bakıldığında gerek kadınlarda gerekse erkeklerde ilk sırayı hizmetler sektörü almaktadır. 2015 yılı içerisinde 35,961 kadın ve 52,356 erkek hizmetler sektöründe çalışmıştır (tablo 180).

Tablo - 180 Hanehalkı İşgücü Anketlerine Göre Ana Ekonomik Faaliyet Alanları ve Cinsiyete Göre Dağılımı
(2013 - 2015)

Ekonomik Faaliyetler	2013				2014				2015			
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek		Kadın		Erkek	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Tarım	2.094	6.2	2.807	4.4	1.109	3.2	2.908	4.2	1218	3.0	3361	4.7
Sanayi	1.570	4.6	5.969	9.3	1.980	5.7	8.001	11.6	2560	6.3	8903	12.3
İnşaat	401	1.2	6.738	10.6	491	1.4	7.605	11.1	769	1.9	7682	10.6
Hizmetler	29.937	88.0	48.351	75.7	30,861	89.6	50,194	73.1	35961	88.8	52356	72.4
Toplam	34.002	100.0	63.865	100.0	34,442	100.0	68,708	100.0	40,508	100.0	72,302	100.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 181’de görüldüğü üzere kamuda çalışan memur, öğretmen, polis ve polis sivil hizmet görevlilerinin 2015 yılında %46.4’ü kadınlardan oluşmaktadır. Kadınların oransal olarak sadece öğretmenlikte erkeklerden daha fazla olduğu izlenmektedir. 2015 yılında kadın öğretmenlerin payı %67.3 iken kadın memurların payı %47.6, kadın polis sivil hizmet görevlilerinin %46.2’dir. Toplam polislerin ise sadece %4.1’i kadınlardan oluşmaktadır.

Tablo - 181 Kamu Sektöründeki Memur, Öğretmen ve Polislerin
Toplam Sayısı ve Cinsiyetine göre Dağılımı
(2015)

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)
Memur	4,268	47.6	4,691	52.4	8,959	100.0
Öğretmen	2,629	67.3	1,280	32.7	3,909	100.0
Polis	89	4.1	2,086	95.9	2,175	100.0
Polis Sivil Hizmet Görevlileri	91	46.2	106	53.8	197	100.0
Toplam	7,077	46.4	8,163	53.6	15,240	100.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 182’de bakıldığında kamu sektöründeki üst kademe yöneticilerinin de ağırlıklı olarak erkeklerden oluştuğu görülmektedir. 2015 yılında üst kademe yöneticilerinin %71.1’i erkeklerden %28.9’u kadınlardan oluşmuştur.

Tablo - 182 Kamu Sektöründeki Üst Kademe Yöneticilerinin
Cinsiyete göre Dağılımı
(2013 - 2015)

Yıllar	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)
2013	35	24.0	111	76.0	146	100.0
2014	40	26.3	112	73.7	152	100.0
2015	44	28.9	108	71.1	152	100.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

19.1.4. Çocuk

Dünyada ve ülkemizde çocuk ve çocuk sorunlarına ilgi giderek artmaktadır. Bunun başlıca nedeni yarını bugünden daha iyi bir toplum ve dünya yaratma özlemidir. Bu da birey, aile ve toplum olarak çocuklara sunabildiğimiz olanaklarla yakından ilgilidir. Çocuk hakları ve çocuk sorunları Birleşmiş Milletler'de de pek çok kez gündeme gelmiş, bu konuda kararlar alınmış sözleşme ve bildirgeler onaylanmıştır.

KKTC Cumhuriyet Meclisi 12 Mart 1996 tarihli birleşiminde "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (Onay) Yasası"nı kabul etmiştir. Bu sözleşmede "Taraflar Devletler çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler" ifadesi kullanılmaktadır. Ülkemizde de mevcut olanaklar çerçevesinde çocuklara azami önem verilmekte ve çocukların gelişmesi aynı zamanda hızla ilerleyen dünyaya ayak uydurabilmeleri için gelişmeler yakından takip edilmektedir. Bu çerçevede bir yandan 15 yaşına kadar zorunlu eğitim uygulanarak çocukların %100'ünün okula gidip eğitilmesi sağlanırken diğer yandan da bilgisayar v.b. yeni teknolojilerin eğitimin hizmetine sunulmasına çalışılarak çağdaş normlara uygun birey yetiştirilmesi için çaba sarfedilmektedir.

Avrupa Konseyi'nin 2007 yılında Lanzorete'de kabul edilen "Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi" ülkemize 59/2011 sayılı Yasa ile Cumhuriyet Meclisi tarafından onaylanmıştır. Sözleşme "Çocukların cinsel sömürüsü ve istismarını engellemek ve bunlarla mücadele etmek ve cinsel sömürü ve istismara maruz çocuk mağdurların haklarını korumak" amacıyla hazırlanmıştır. Bu hususta, ulusal ve uluslararası işbirlikleri ve önleyici tedbirler sözleşmede yer almaktadır.

Ülkemizde çeşitli nedenlerle ortada kalan ve bakacak kimsesi bulunmayan çocuklar, Sosyal Hizmetler Dairesi'ne bağlı Gazimağusa Çocuk Yuvası ile SOS Çocuk Köyü ve SOS Gençlik Evlerine yerleştirilmektedir. Gazimağusa çocuk yuvasında koruma altına alınan çocukların tüm gereksinimleri Sosyal Hizmetler Dairesi'nce karşılanmaktadır. SOS Çocuk Köyü ve SOS Gençlik Evlerinde barındırılan çocukların herbiri için de Sosyal Hizmetler Dairesi tarafından asgari ücretin %75'i kadar olmak üzere katkı yapılmaktadır.

1993 yılında Merkezi Avusturya'da bulunan SOS Kinderdorf International Organizasyonu (KDI) KKTC'de de bir Çocuk evi kurmuş ve korunmaya muhtaç çocuklara aile ortamına yakın bir ortam yaratma ve küçük gruplar halinde aile benzeri sürekli bir ev ve bakım sağlamayı amaçlamıştır. 27 Kasım 1996 tarihinde SOS KDI ile KKTC Sağlık ve Çevre Bakanlığı arasında, Sosyal Hizmetler Dairesi tarafından himayeye alınan ve durumları, SOS KDI prensiplerine uygun olan Çocuk ve gençlere yeni bir yuva, anne sevgisi, maddi güvence ve iyi bir eğitim imkanı sağlanması amacıyla SOS Çocuk Köyü ve gençlik evleri tertibini sağlamak için protokol imzalanmıştır. Söz konusu protokol gereğince Sosyal Hizmetler Dairesi himayesinde bulunan çocuk yuvası ve yurtlarda barındırılan protokole uygun çocuk ve gençler 1997 yılında SOS KDI ve SOS tarafından oluşturulan Gençlik Evleri'ne aktarılmışlardır. SOS Çocuk Köyü ve SOS gençlik evlerinin denetimi Sosyal Hizmetler Dairesi tarafından yapılmaktadır. 18 yaşını tamamlayan Sosyal Hizmetler Dairesi himayesinde olan kişiler için ev veya öğrenci yurdu benzeri yarı bağımsız gençlik evlerinin açılması kararı Bakanlar Kurulu tarafından alınıp 07.03.2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yarı bağımsız gençlik evlerinin kira veya ücretleri Sosyal Hizmetler Dairesi tarafından karşılanarak, gençlerin sosyal ve psikolojik olarak hayata hazırlanması sağlanmaktadır.

Ekim 2014 – Eylül 2015 tarihleri arasında 11 çocuk çeşitli aile problemleri nedeniyle Sosyal Hizmetler Dairesi'nin himayesine alınmıştır.

SOS Çocuk Köyü ile SOS Gençlik Evi ve Sosyal Hizmetler Dairesi'ne bağlı Lefkoşa Çocuk Yuvası'ndaki çocuk sayısı tablo 183'de gösterilmiştir.

Tablo - 183 Sosyal Hizmetler Dairesine Bağlı Yuva/Yurtlarda ve SOS'te
Barınan Çocuk Sayıları
(2013 - 2015 Yılı Aylık Ortalama)

Yıllar	SOS Çocuk Köyü	SOS Gençlik Evi	SOS Yarı		SHD Yarı
			Bağımsız Yaşam Evi	Lefkoşa Çocuk Yuvası	Bağımsız Yaşam Evi
2013	73	21	16	19	2
2014	68	21	20	23	1
2015	60	25	22	18	2

Kaynak: Sosyal Hizmetler Dairesi

2011 yılında Sosyal Hizmetler Dairesi bünyesinde Gençlik Aile Danışma Merkezi (GADEM) kurulmuştur. Merkez, çocukların ve gençlerin riskli davranışlarda bulunmalarını, suça itilmelerini önlemeyi hedeflemektedir. Bunun yanında 2012 yılında Çocuk ve Gençlik Merkezi (ÇOGEM) hizmete girmiştir. Lefkoşa Surlar İçi Bölgesi'nde hizmet vermekte olan Merkez, madde kullanan, riskli davranışlarda bulunan, çalıştırılan veya sokakta yaşayan çocuk ve gençlere hizmet vermektedir.

19.1.5. Engelliler

“Engelli” kavramı, günlük yaşama dair temel (eğitim, ulaşım, erişim, vb.) planlamalar yapılırken (herkesin göz önüne alınmaması sonucu) özürliülerin mağdur duruma düşmesini ifade eder. Diğer bir değişle, herkesin kolayca yararlandığı haklardan (toplu ulaşım, eğitim kamu binalarından /hizmetlerinden vb.) yararlanamama durumunda özürülüğün değil, engellenmişliğin / engelleyen sorunsallaştırılması için ‘engelli’ kavramı yaratılmıştır.

Herkes için eşitlik ilkesi ile hareket eden Birleşmiş Milletler (BM) belgelerinde engellilik ilk kez 1948 yılında yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde dile getirilse de BM sistemi içerisinde engellilikle (özürülükle) ilgili çalışmaların başlama tarihi 1945 yılına

dayanmaktadır. Özellikle görme ve işitme engelliler gibi bedensel engeller taşıyan bireylerin haklarının artırılmasına odaklanılmış, bunun dışında da engelliliği önleme ve rehabilitasyon çalışmalarına önem verilmiştir.

Birleşmiş Milletlerin 2008 yılında kabul ettiği "Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme" Cumhuriyet Meclisi'nin 26 Temmuz 2010 tarihli birleşiminde kabul edilmiştir. Sözleşme gerek ilkeler gerekse yükümlülükler açısından geneldir. İçerik olarak, eşitlik-ayrımcılık yasağı, erişebilirlik, eğitim, sağlık, çalışma ve istihdam, siyasi ve kamusal hayata katılım gibi çeşitli başlıklar altında, engellilerin haklarını ve taraf devletlerin yükümlülüklerini düzenlemektedir.

Ülkemizde engellilerin hak ve statülerine kavuşması için yürütülen çalışmalar 1993 yılı içerisinde tamamlanmış ve Cumhuriyet Meclisinin 9 Kasım, 1993 tarihli birleşiminde "Özürlüleri Koruma ve Rehabilitasyon Yasası" kabul edilmiştir. 64/1993 sayılı yasa ile yürürlüğe giren yasa "bedensel veya ruhsal yönden çalışamayacak kadar hasta olan veya engelli olan kişilere sosyal ve psikolojik destek sağlamak; engelliliğinden dolayı kısmen veya tümüyle fonksiyon kaybına uğrayan ve normal yaşam gereklerine uyamayan kişilerin fonksiyonel yeteneklerini, tıbbi, psikolojik, sosyal ve işe yönelik biçimde yeniden kazandırmak ve istihdam edilenlerin maaş, ücret ve diğer özlük haklarına ilişkin hususları düzenlemek; ve engellilerin kendi güçleri ve becerilerini kullanmalarını sağlamak" amacıyla yapılmıştır. İlgili yasa 2006 ve 2014 yıllarında tadil edilmiştir. Yasada yeni düzenlemeler yapılarak "Engellileri Koruma, Rehabilitasyon ve İstihdam Yasası" olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca özel sektörde engelli istihdamı yapılması için tedbirler alınmıştır.

Ülkemizde engel türlerinin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında engelli erkeklerin engelli kadınlara göre daha çok olduğu saptanmıştır. Hem kadın hem de erkeklerde en sık görülen engel türü ise baş sinir ve ruh hastalıklarıdır (tablo 184).

Tablo - 184 Engel Türü ve Cinsiyet
(2013-2015)

Engel Türü	2013		2014		2015	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Görme	288	385	293	396	297	413
İşitme - Konuşma	162	197	166	203	177	209
Baş Sinir ve Ruh Hastalıkları	728	1114	781	1153	848	1219
Hareket Sistemi	399	547	403	555	413	559
Thalasemia ve Orak Hücre	83	78	85	79	85	78
Spastik	81	88	81	89	81	88
Diğer Sistem	368	321	403	339	403	343
Toplam	2109	2730	2213	2813	2304	2909
Genel Toplam	4,840		5,026		5,213	

Kaynak: Çalışma Dairesi

Ülkemizde 2015 yılındaki engelli sayısı önceki yıla göre %3.7 artarak 5,213 kişi olmuştur. Engellilerin ilçelere göre dağılımına bakıldığında %34'lük oranla Lefkoşa ilk sırayı alırken %26.4'lük oranla Gazimağusa ikinci sıradadır. En az engelli oranı %11.4'le Girne'de görülmektedir (tablo 185).

Tablo - 185 İlçelere Göre Engellilerin Dağılımı
(2013 -2015)

	2013		2014		2015	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Lefkoşa	1,655	34.2	1,719	34.2	1,775	34.0
Girne	557	11.5	577	11.5	593	11.4
Gazimağusa	1,251	25.9	1,309	26.0	1,378	26.4
İskele	648	13.4	670	13.3	686	13.2
Güzelyurt	729	15.1	752	15.0	781	15.0
Toplam	4,840	100.0	5,026	100.0	5,213	100.0

Kaynak: Çalışma Dairesi

İstihdam edilen 528 engellinin, 410'u kamuda, 59'u belediye veya Kamu İktisadi Teşebbüslerinde (KİT), 53'ü özel sektörde, 6'sı ise diğer sektörlerde çalışmaktadır. Çalışan engelli nüfusun %25.4'ü kadın, %74.6'sı erkektir (tablo 186).

Tablo - 186 İstihdam Edilen Engellilerin Cinsiyet, Çalıştıkları İşyeri ve Engel Türüne göre Dağılımı (2015)

	Kamuda Çalışan		Belediye / KİT'te Çalışan		Özel Sektörde Çalışan		Diğer		Toplam Çalışan Engelli	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
	Görme	11	58	1	7	0	12	-	2	12
İşitme - Konuşma	17	42	1	7	1	2	-	-	19	51
Baş Sinir ve Ruh Hastalıkları	10	25	-	6	2	9	-	-	12	40
Hareket Sistemi	35	115	6	17	3	15	-	3	44	150
Thalasemia ve Orak Hücre	32	35	4	6	3	2	-	-	39	43
Spastik	1	6	-	1	-	1	-	-	1	8
Diğer Sistem	5	18	1	2	1	2	-	1	7	23
Toplam	111	299	13	46	10	43	-	6	134	394
Genel Toplam	410		59		53		6		528	

Kaynak: Çalışma Dairesi

Çalışma isteğiyle bekleyen engellilerin ilçelere göre dağılımına bakıldığında %33.9'lük oranla Lefkoşa ilk sırayı alırken %27.3'lük oranla Gazimağusa ikinci sıradadır (tablo 187).

Tablo - 187 İlçelere göre Çalışma İsteğiyle Bekleyen Engellilerin Sayıları ve Oranları (2013 - 2015)

	2013		2014		2015	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Lefkoşa	214	34.8	216	34.5	210	33.9
Girne	55	9.0	57	9.1	52	8.4
Gazimağusa	161	26.2	165	26.5	169	27.2
İskele	96	15.7	97	15.4	94	15.2
Güzelyurt	88	14.3	91	14.5	95	15.3
Toplam	614	100.0	625	100.0	620	100.0

Kaynak: Çalışma Dairesi

İş isteğiyle bekleyen engelli kişiler, yaş gruplarına ayrılarak değerlendirildiğinde en yoğun 18-29 yaş grubu olduğu görülmektedir (tablo 188).

Tablo - 188 Çalışma İsteğiyle Bekleyen Engellilerin Yaş Grupları ve Engel Türlerine göre Dağılımları

(2015)

Engel Türü	Yaş Grupları			Toplam
	18-29	30-45	46-60	
Görme	81	55	10	146
İşitme - Konuşma	56	41	11	108
Baş - Sınır	58	15	3	76
Hareket Sistemi	82	95	32	209
Thalassemia	18	12	3	33
Spastik	1	1	0	2
Diğer Sistem	28	10	8	46
Toplam	324	229	67	620

Kaynak: Çalışma Dairesi

İş isteği ile bekleyen engellilerin eğitim durumuna bakıldığında en yoğun grubun ilkökul mezunu engellilerden oluştuğu görülmektedir (tablo 189).

Tablo - 189 İş İsteğiyle Bekleyen Engellilerin Öğrenim Durumlarına göre Dağılımı (2013 - 2015)

	2013		2014		2015	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Okur Yazar Değil	19	36	19	37	20	39
Okur Yazar	17	23	17	23	16	24
İlkokul	82	154	86	155	87	155
Ortaokul	29	53	30	53	32	52
Klasik Lise	49	55	50	54	43	47
Meslek Lisesi	14	28	15	30	15	34
Görme Engellileri Okulu	2	1	2	1	2	1
İşitme Engellileri Okulu	6	5	6	5	6	5
Fakülte / Yüksek Okul	11	16	11	17	13	15
Diğer	7	7	7	6	7	7
Toplam	236	378	244	381	241	379

Kaynak: Çalışma Dairesi

19.2. Sorunlar

Ülkemizde insan kaynaklarının gelişimi için büyük önemi olan eğitim ve sağlık yatırımlarının istenilen düzeylere ulaştırılamaması bu alanlarda sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Kadının statüsünün sağladığı bütün hakları ve olanakları kadınların henüz tam olarak kullanamamaları ülkemizde üzerinde durulması gereken bir sorundur.

Kadınların çalışma ve çocuk bakımı gibi sorunlarının varlığı, bu konuda önlemlerin alınmasını gerektiren bir olgudur.

Ülkemizde yeni ve ihtiyaçlara cevap veren kadın sığınma evlerine ihtiyaç vardır.

Engellilerin kamuya açık alanlardan ve kamuya yönelik hizmetlerden eşit şekilde yararlanmalarını engelleyen ulaşım, dolaşım ve erişim sorunlarına çözüm getirilmesi gerekmektedir.

Özel Eğitim Yasa Tasarısı'nın, ilgili kuruluşların da görüşleri alınarak Meclise sevk edilmesi, a-Özel eğitime gereksinimi olan çocuklarımıza, yaştaşlarına sağlanan imkânların aynılarının sağlanması, b-Özel eğitimde başarılı olmuş ülkelerin bu konudaki çağdaş normlarının ülkemizde de örnek alınması ve uygulamaya konulması, c-Özel eğitim veren devlet okullarının tam gün ve yeterli hizmet vermelerinin sağlanmasının yanı sıra özel eğitim veren engelli okulların yurt bölümlerinin açılması gerekmektedir.

18 yaş üstü engellilere yaşam boyu rehabilitasyon ve dinlenme tesislerinin sayısının artırılmasına ihtiyaç vardır.

Gelişmiş pek çok ülkede var olan işitme-konuşma engellilere yönelik özel haber programlarının periyodik olarak ülkemizin ulusal kanalı Bayrak Radyo Televiyon Kurumun'dan hazırlanıp yayınlanması ülkemiz ve dünya ile ilgili haberleri engellilerin almasını kolaylaştıracak bir yoldur.